

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

**SAYIN MURATBEKOV’UN “JUVSAN İYİSİ”, “BASINDA ÜŞQARANIÑ”,
“ANANIÑ ARMANI” VE “RAYGÜL” ADLI HİKÂYELERİ ÜZERİNE DİL
İNCELEMESİ (METİN-AKTARMA-İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

EMİN YAVUZ

1741020015

DANIŞMAN

DOÇ. DR. KENAN KOÇ

ŞUBAT, 2021

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

**SAYIN MURATBEKOV’UN “JUVSAN İYİSİ”, “BASINDA ÜŞQARANIÑ”,
“ANANIÑ ARMANI” VE “RAYGÜL” ADLI HİKÂYELERİ ÜZERİNE DİL
İNCELEMESİ (METİN-AKTARMA-İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

EMİN YAVUZ

1741020015

DANIŞMAN

DOÇ. DR. KENAN KOÇ

ŞUBAT, 2021

MUĞLA

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Sayın Muratbekov’un “Juvsan İyisi”, “Basında Üşqaranıñ”, “Ananıñ Armanı” ve “Raygül” Adlı Hikâyeleri Üzerine Dil İncelemesi (Metin- Aktarma- İnceleme)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/02/2021

Emin YAVUZ

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ
VERİ GİRİŞ FORMU**

YAZARIN

Soyadı : Yavuz

Adı : Emin

Referans No: 10384066

TEZİN ADI

Türkçe: Sayın Muratbekov'un "Juvsan İyisi", "Basında Üşqaranıñ", "Ananıñ Armanı" ve "Raygül" Adlı Hikâyeleri Üzerine Dil İncelemesi (Metin- Aktarma- İnceleme)

Y. Dil: A Language Analysis of Sayın Muratbekov's Stories "Juvsan İyisi", "Basında Üşqaranıñ", "Ananıñ Armanı" and "Raygül" (Text-Translation-Analysis)"

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

✓

0

0

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar:

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : KOÇ, Kenan

Unvanı : Doç. DR.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 346

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Kazak Türkleri ve Sayın Muratbekov'un Hayatı
2. Ses ve Şekil Bilgisi İncelemesi
3. Transkripsiyon ve Çeviri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER (En az üç en fazla beş adet):

1. Muratbekov
2. Fonetik
3. Morfolojik
4. Çeviri

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Muratbekov
2. Phonetic
3. Morphological
4. Translation

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	✓
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	O
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	O

Yazarın İmzası :

Tarih : 08/02/2021

ÖZET

Sayın Muratbekov, Kazak edebiyatı hikâyeciliğinde büyük bir yere ve öneme sahip yazarlardan biridir. Yaşadığı devri yansıtan ve bu yansımaları sanat çerçevesine sığdıran bir yazardır. İçinde bulunduğu dönemin şartlarını tüm gerçekliğiyle gözler önüne seren yazar, İkinci Dünya Savaşı sonrası Kazak edebiyatının canlanması ve güçlenmesini sağlayan yazarlardan biridir. İkinci Dünya Savaşı yıllarına şahit olan Muratbekov, tecrübelerini köy teması üzerine yerleştirerek Kazak halkının o dönemde çektiği zorluk, sıkıntı ve güçlüğü dili olmuştur.

Bu tezin giriş kısmında Sayın Muratbekov'un hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve üzerine yapılan çalışmalar sunulduktan sonra, Sayın Muratbekov'un “Juvsan İyisi”, “Basında Üşqaranıñ”, “Ananıñ Armanı” ve “Raygül” adlı hikâyelerini Türkiye Türkçesine aktararak edebiyata kazandırmaya gayret edilmiş ve Sayın Muratbekov'un, dolayısıyla da Kazak Türkçesinin dil zenginlikleri ortaya konmuştur.

Çalışmanın giriş kısmında Sayın Muratbekov'un hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve hakkında yapılan araştırmalar sunulmuştur. İkinci bölümde ise yazarın kaleminden çıkan hikâyeler ses ve şekil bilgisi açısından incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise eserlerin transkripsiyonu ve aktarması yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sayın Muratbekov, hikâye, inceleme, aktarma

ABSTRACT

Sayın Muratbekov is one of the writers of great place and importance in Kazakh storytelling. He is a writer who reflects the period he lived in and puts these reflections in the frame of art. The author, who reveals the conditions of the period he was in, with all its reality, is one of the authors who helped revive and strengthen Kazakh literature after the Second World War. Muratbekov, who witnessed the years of the Second World War, placed his experiences on the village theme and became the language of the difficulties, difficulties and difficulties the Kazakh people faced at that time.

Muratbekov the lives of a number at the beginning of this thesis, literary personality, after works and studies on offer, Mr. Muratbekov the “Juvsan İyisi”, “Basında Üşqaranıñ”, “Ananıñ Armanı "and" Raygül "has stories of Turkey to bring literature transferring to Turkish efforts have been made and the linguistic richness of Sayın Muratbekov, and therefore Kazakh Turkish, has been revealed.

In the introduction part of the study, Sayın Muratbekov's life, literary personality, works and researches about him are presented. In the second part, the phonetic and morphological information of the stories written by the writer was examined. The third part includes the transcription and transfer of the works.

Key Words: Sayın Muratbekov, story, examination, translation

ÖN SÖZ

Kuzey-Batı/Kıpçak grubuna mensup olan Kazak Türkçesi sözlü edebiyat konusunda oldukça zengindir. Bunun önemli nedenlerinden biri de Kazak Türklerinin konargöçer bir yaşam tarzı sürdürmeyi seçmiş olmalarıdır. Kazak Türkçesi 19. yüzyılın ikinci yarısında yazı dili hâline gelmiş olsa da o zamana kadarki büyütüp yetiştirdikleri zengin bir sözlü edebiyat ile kazak edebiyatı hızla yol almıştır. Edebiyatın çeşitli türlerinde eserler verilmiş, halkın sosyal yaşamına, geleneğine, yaşadığı zorluk ve sıkıntılara ışık tutmuşlardır. Bu ışığı tutanlardan birisi de şüphesiz ki Sayın Muratbekov'dur. O, sadece dönemini aydınlatmak ve yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda dile karşı olan hassasiyetiyle birlikte edebiyatın engin denizinde yüzmüştür. İkinci Dünya Savaşının zorluklarına şahsen şahit olmuş ve bu zamanları kendi üslup ve imgeleriyle gelecek kuşaklara aktarmıştır.

Çalışmamız öncelikle kaynak arama ve toplamayla başlamıştır. Aktarma yapılırken sırasıyla Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kumuk Türkçesi ve Türkiye Türkçesi sözlüklerinden yararlanılmıştır. Hikâyelerin incelenmesi gramer kitapları esas alınarak yapılmış ve düzenlenmiştir. Dil incelemesi bölümünde kullanılan örnekler, sayı bakımından farklılık göstermektedir.

Çalışmam esnasında bilgi birikimiyle her zaman yolumu aydınlatan ve hiçbir zaman desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Kenan Koç'a, bana her zaman destek olan aileme, destek ve yardımlarından dolayı Sultan Hakan'a, Shyryn Kozhabekova'ya, Hüseyin Can Çetin'e ve Murat Çiçek'e ayrı ayrı teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

EMİN YAVUZ

Ocak, 2021

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KULLANILAN KISALTMALAR.....	XII
KULLANILAN İŞARETLER.....	XIII
TABLolar.....	XIV
1. GİRİŞ	1
1.1. SAYIN MURATBEKOV’UN HAYATI.....	4
1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	5
1.3. SAYIN MURATBEKOV’UN SANAT DÜNYASI	6
1.4. ESERLERİ	10
1.5. SAYIN MURATBEKOV HAKKINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR	11
DİL İNCELEMESİ	13
A) SES BİLGİSİ	13
1. ÜNLÜLER	13
1.1. Ünlülerin Özellikleri	13
1.2. Ünlülerde Kalınlık-İncelik.....	13
1.3. Ünlülerde Genişlik-Darlık	14
1.4 Ünlülerde Düzlük-Yuvarlaklık	14
1.5. Ünlülerde Uzunluk-Kısalık	14
1.2. Sırasıyla Ünlüler.....	15
1.2.1. a sesi	15
1.2.2. ä sesi.....	15
1.2.3. e sesi.....	15
1.2.4. ı sesi	16
1.2.5. i sesi	16
1.2.6. o sesi	16
1.2.7. ö sesi	17
1.2.8. u sesi	17
1.2.9. ü sesi	17
2. ÜNSÜZLER	18
2.1. Ünsüzlerin Özellikleri.....	18

2.1.1.	Ünsüzlerde Tonluluk-Tonsuzluk	18
2.1.2.	Ünsüzlerde Süreklilik – Süreksizlik	19
2.1.3.	Ünsüzlerde Nazallık.....	19
2.2.	Dudak Ünsüzleri: b,m,p,w	19
2.2.1.	b sesi	19
2.2.2.	m sesi	19
2.2.3.	p sesi	20
2.2.4.	w sesi.....	20
2.3.	Diş- Dudak Ünsüzleri: v, f.....	21
2.3.1.	v sesi.....	21
2.3.2.	f sesi.....	21
2.4.	Diş Ünsüzleri: d, t, n, z, s.....	21
2.4.1.	d sesi.....	21
2.4.2.	t sesi.....	22
2.4.3.	n sesi.....	22
2.4.4.	z sesi	22
2.4.5.	s sesi	23
2.5.	Diş-damak Ünsüzleri: j, ç, ş.....	23
2.5.1.	j sesi.....	23
2.5.2.	ç sesi	23
2.5.3.	ş sesi	24
2.6.	Ön Damak Ünsüzleri: l, r, y, g, k	24
2.6.1.	l sesi.....	24
2.6.2.	r sesi.....	24
2.6.3.	y ünsüzü.....	25
2.6.4.	g sesi.....	25
2.6.5.	k sesi.....	25
2.7.	Arka Damak Ünsüzleri: ğ, q, x, ñ.....	26
2.7.1.	ğ sesi.....	26
2.7.2.	q sesi.....	26
2.7.3.	x sesi.....	26
2.8.	Gırtlak Ünsüzü: h	27

2.9. Rusça Alıntılarda Bulunan Ünsüzler: ts, şç	27
3. SES OLAYLARI	28
3.1. Ünlülerdeki Ses Değişimleri.....	28
3.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi	28
3.1.2. İnce ünlülerin Kalınlaşması	29
3.1.3. Düz ünlülerin Yuvarlaklaşması	29
3.1.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	30
3.1.5. Geniş Ünlülerin Daralması	31
3.1.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi	32
3.2. Ünsüzlerdeki Ses Değişimleri	33
3.2.1. Ünsüzlerde Düzenli Ses Değişimleri	33
3.2.2. Ünsüzlerde Düzensiz Ses Değişimleri	36
3.3. Ünsüz Tekleşmesi.....	41
3.4. Ses Türemesi	41
3.4.1. Ünlü Türemesi	41
3.4.2. Ünsüz Türemesi	42
3.5. Ses Düşmesi	43
3.5.1. Ünlü Düşmesi	43
3.5.2. Ünsüz Düşmesi	43
3.5.3. Hece Düşmesi	44
3.6. Yer Değiştirme (Göçüşme)	44
3.7. Gramerlik Ses Olayları	45
3.7.1. Ses Uyumları	45
3.7.1.1. Ünlü Uyumları	45
3.7.1.2. Damak Uyumu	45
3.7.1.3. Dudak Uyumu	47
3.7.1.4. Ünsüz Uyumu	49
3.7.2. İlerleyici Benzeşmeler	49
3.7.2.1. L Ünsüzündeki Benzeşmeler	50
3.7.2.2. M Ünsüzündeki Benzeşmeler	51
3.7.2.3. N Ünsüzündeki Benzeşmeler	52
3.7.2.4. D Ünsüzündeki Benzeşmeler	52

3.7.3. Gerileyici Benzeşmeler	53
B. ŞEKİL BİLGİSİ	55
1. YAPIM EKLERİ	55
1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri	55
1.1.1. +lıq, +lik, +dıq, +dik, +tik	55
1.1.2. +lı, +li, +dı, +di, +tı, +ti	55
1.1.3. +sız, +siz	56
1.1.4. +las, +les, +das, +des, +tas, +tes	56
1.1.5. +şl, +şli	57
1.1.6. +şıl, +şil	57
1.1.7. +şılıq, +şilik	57
1.1.8. +nşl, +nşli	58
1.1.9. +aw, +ew	58
1.1.10. +şa, +şe	58
1.1.11. +ğl, +gli, +ql, +ki	59
1.1.12. +day, +dey, +tay, +tey	59
1.1.13. +şañ, +şeñ	59
1.1.14. +tay	59
1.1.15. +ğilt, +ğiltım	60
1.1.16. +şak, +şek	60
1.1.17. +ğana, +gene, +qana, +kene	60
1.1.18. +y	60
1.1.19. +raq, +rek, +ıraq, +irek	60
1.1.20. +law, +lew, +daw, +dew, +taw, +tew	61
1.1.21. +ker, +ger	61
1.1.22. +aq, +ek	61
1.1.23. +qor	61
1.2. Fiilden İsim Yapan Ekler	61
1.2.1. –maq, -mek, -baq, -bek, -paq, -pek	61
1.2.2. –s	62
1.2.3. –w	62
1.2.4. –ma, -me, -ba, -be, -pa, -pe	63

1.2.5.	–m	63
1.2.6.	–ğ1, -gi, -q1, -ki.....	63
1.2.7.	–k, -q	63
1.2.8.	–aq, -ek.....	64
1.2.9.	–n	64
1.2.10.	–ğın, -gin, -qın, -kin	64
1.2.11.	–ğış, -giş, -qış, -kiş.....	65
1.2.12.	–ş.....	65
1.2.13.	–malı, -meli, -balı, -beli, -palı, -peli	65
1.2.14.	– ñq1, -ñki	65
1.2.15.	–şaq, -şek.....	65
1.2.16.	–ğır, -gir, -qır, -kir	66
1.2.17.	–ğaq, gek, qaq, kek	66
1.2.18.	–ası, esi.....	66
1.2.19.	– ar, er, r	66
1.2.20.	–ğan, -gen, -qan, -ken	66
1.2.21.	–man, - men.....	67
1.2.22.	–mas, -mes, -bas, -bes, -pas, -pes	67
1.2.23.	–wıq, -wik	67
1.3.	İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	67
1.3.1.	+la, +le, +da, +de, +ta, +te.....	67
1.3.2.	+lan, +len, +dan, +den, +tan, +ten.....	68
1.3.3.	+las, +les, +das, +des, +tas, +tes	68
1.3.4.	+al, +el, +l	69
1.3.5.	+a, +e	69
1.3.6.	+ar, +er, +r	69
1.3.7.	+ğır, +gir, +qır, +kir.....	69
1.3.8.	+ğar, +ger, +qar, +ker.....	70
1.3.9.	+ıra, +ire.....	70
1.3.10.	+b1, +bi.....	70
1.3.11.	+ay, +ey.....	70
1.3.12.	+s1, +si.....	70

1.3.13.	+sıra, +sire.....	70
1.3.14.	+k, +q.....	71
1.4.	Fiilden Fiil Yapım Ekleri	71
1.4.1.	–ma, –me, –ba, –be, –pa, –pe	71
1.4.2.	–n	71
1.4.3.	–l	72
1.4.4.	–s.....	72
1.4.5.	–t	72
1.4.6.	–dır, –dir, –tır, –tir	73
1.4.7.	–ğız, –giz, –qız, –kiz	73
1.4.8.	–r	73
1.4.9.	–msıra, –msire	74
1.4.10.	–set.....	74
2.	İSİM.....	75
2.1.	ÇOKLUK EKİ.....	75
2.1.1.	+lar, +ler	75
2.1.2.	+dar, +der	75
2.1.3.	+tar, +ter	75
2.2.	İYELİK EKİ.....	76
2.2.1.	Teklik 1. Şahıs İyelik Ekleri	76
2.2.2.	Teklik 2. Şahıs İyelik Ekleri	77
2.2.3.	Teklik 3. Şahıs İyelik Ekleri	77
2.2.4.	Çokluk 1. Şahıs İyelik Ekleri.....	77
2.2.5.	Çokluk 2. Şahıs İyelik Ekleri.....	77
2.2.6.	Çokluk 3. Şahıs İyelik Ekleri.....	77
2.2.7.	Aitlik Eki	78
2.3.	HÂL EKLERİ	78
2.3.1.	Yalın Hâl	78
2.3.2.	İlgi Hâli.....	79
2.3.3.	Belirtme Hâli.....	79
2.3.4.	Yönelme Hâli	80
2.3.5.	Bulunma Hâli	80

2.3.6. Çıkma Hâli.....	81
2.3.7. Vasıta Hâli	81
2.3.8. Eşitlik Hâli	82
2.4. İsimlerde Soru	82
3. SIFAT	83
3.1. Niteleme Sıfatları.....	83
3.2. Sıfatlarda Karşılaştırma ve Derecelendirme.....	83
3.2.1. Eşitlik	83
3.2.2. Karşılaştırma	83
3.2.3. Aşırılık.....	84
3.2.4. En Üstünlük	84
3.3. Belirtme Sıfatları	84
3.3.1. İşaret Sıfatları.....	84
3.3.2. Sıra Sayı Sıfatları	85
3.3.3. Topluluk Sayı Sıfatları	85
3.4. Belgisiz Sıfatlar	86
3.5. Soru Sıfatları	86
4. ZAMİRLER.....	87
4.1. Kişi Zamirleri	87
4.2. İşaret Zamirleri	89
4.3. Soru Zamirleri	89
4.4. Dönüşlülük Zamiri.....	90
4.5. Belirsizlik Zamirleri	91
5. ZARFLAR.....	92
5.1. Zaman Zarfları.....	92
5.2. Yer ve Yön Zarfları	92
5.3. Miktar Zarfları.....	93
5.4. Soru Zarfları	94
6. FİİL	95
6.1. Fiil Çekimi	95
6.1.1. Kişi Ekleri	95
6.1.1.1. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri.....	95

6.1.1.2. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	96
6.2. Bildirme Kipleri	98
6.2.1. Geçmiş Zaman.....	99
6.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman.....	99
6.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	101
6.2.2. Şimdiki Zaman.....	102
6.2.3. Geniş Zaman	106
6.3. TASARLAMA KİPLERİ	108
6.3.1. İstek Kipi	108
6.3.2. Emir Kipi	109
6.3.3. Dilek-Şart Kipi.....	111
6.3.4. Gereklilik Kipi	112
6.4. FİİLLERDE BİRLEŞİK ÇEKİMLER.....	114
6.4.1. HİKÂYE	114
6.4.1.1. Geçmiş Zamanlarda Hikâye.....	114
6.4.1.2. Şimdiki Zamanlarda Hikâye	115
6.4.1.3. Gelecek Zamanlarda Hikâye.....	116
6.4.1.4. Geniş Zamanlarda Hikâye	117
6.4.1.5. İstek Kipinde Hikâye.....	117
6.4.1.6. Dilek-Şart Kipinde Hikâye	117
6.4.1.7. Gereklilik Kipinde Hikâye.....	118
6.4.2. RİVAYET	119
6.4.2.1. Geçmiş Zamanlarda Rivayet.....	119
6.4.2.2. Şimdiki Zamanlarda Rivayet	119
6.4.2.3. Gelecek Zamanlarda Rivayet	120
6.4.2.4. Geniş Zamanlarda Rivayet	122
6.4.2.5. İstek Kipinde Rivayet	122
6.4.2.6. Dilek- Şart Kipinde Rivayet	123
6.4.2.7. Gereklilik Kipinde Rivayet.....	123
6.5. FİİLİMSİLER.....	124
6.5.1. İsim-Fiiller	124
6.5.2. Sıfat-Fiiller.....	125

6.5.3. Zarf-Fiiller	129
6.6. TASVİRİ FİİLLER.....	135
6.6.1. Yeterlik Fiilleri.....	136
6.6.2. Tezlik Fiilleri	136
6.6.3. Sürerlik Fiilleri.....	137
6.6.4. Yakınlık Fiilleri.....	137
7. EDAT	139
7.1. Cümle Başı Edatları	139
7.2. Son Çekim Edatları.....	140
7.3. Bağlama Edatları (Bağlaç).....	140
7.4. Görevleri Bakımından Edatlar	141
7.4.1. Aitlik ve İlgi Edatları.....	141
7.4.2. Benzerlik ve Denklik Edatları.....	141
7.4.3. Başkalık Edatları	142
7.4.4. Vasıta Edatları.....	142
7.4.5. Miktar ve Derece Edatları.....	143
7.4.6. Uygunluk ve Denklik Edatları	144
7.4.7. Sebep ve Maksat Edatları	144
7.4.8. Yön Gösterme Edatları.....	145
7.4.9. Karşılaştırma ve Zıtlık Edatları.....	145
7.4.10. Zaman Edatları.....	146
8. ÜNLEM.....	147
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	149
I. TRANSKRİPSİYON.....	149
1. JUVSAN İYİSİ.....	149
2. BASINDA ÜŞQARANİÑ.....	181
3. ANANIÑ ARMANI.....	220
4. RAYGÜL.....	231
II. METİN AKTARMA	246
1. PELİN KOKUSU	247
2. BAŞINDA ÜŞKARANIN	276
3. ANNENİN ARZUSU	316

4. RAYGÜL	327
SONUÇ	343
KAYNAKÇA	345

KULLANILAN KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
Ar.	: Arapça
Cc.	: Codex Cumanicus
DLT	: Dîvânu Lugâti't-Türk
Edt.	: Editör
ET.	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
İng.	: İngilizce
OT.	: Orta Türkçe
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayıları

KULLANILAN İŞARETLER

- : Fiilden ayrılmayı bildirir.
- + : İsimden ayrılmayı bildirir.
- () : Yardımcı ses olduğunu bildirir.
- > : Bu şekle döner.

TABLÖLAR

Tablo 1: İyelik ekleri

Tablo 2: Kişi zamirleri

Tablo 3: İyelik kökenli şahıs ekleri

Tablo 4: Zamir kökenli şahıs ekleri

Tablo 5: Emir kökenli şahıs ekleri

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Orta Asya’da yaşayan en eski Türk boylarından birisi de Kazak Türkleridir. Kazak Türkleri 15. yüzyılın ortalarında Altınordu Hanlığı’nın parçalanmasıyla teşekkül etmiş bir Türk boyudur. Türkistan’ı yurt edinmiş ve 20. yüzyılın başlarına kadar göçebe bir yaşam tarzı benimsemişlerdir.

“Alaş adlı bir atadan türediklerine inanılan Kazak Türklerinin ortaya çıkışı Cengiz Han’ın son zamanlarına ve Altınordu dönemine rastlamaktadır. İlk olarak 15. yüzyılda Özbek Hanları devrinde önemli roller üstlenmeye başlayan Kazak Türkleri, ancak Kirey ve Canı-Bek yönetiminde bir birlik oluşturabilmişler.”¹

Kazak Türklerinin dil ve kültür özellikleri ise diğer Türk topluluklarına nazaran birtakım farklılıklar göstermektedir. Kazak Türkçesi, Türk lehçelerinin Kıpçak, Kuzeybatı lehçe grubunda yer alır. Kıpçak lehçelerinden en çok Karakalpak ve Nogay lehçeleriyle benzerlik gösterir. Bugün dağınık olarak Kazakistan, Doğu Türkistan, Özbekistan, Türkmenistan gibi bölgelerde konuşulmaktadır. Kazak Türkçesi, Kazak boyunun konargöçer yaşam tarzı içerisinde, serbest bir gelişim imkânı bulmuştur. Kazak Türkçesinde Arapça ve Farsçanın etkisi oldukça azdır. Dile nüfuz etmiş alıntı kelimeler ise birtakım ses olaylarına maruz kalarak Kazak Türkçesinin dil uyumuna tabi olmuştur.

Kazak Türkleri, 19. yüzyılın başlarına kadar sözlü edebiyatı devam ettirmiş ve konargöçer yaşam tarzları dolayısıyla yazı diline geçmekte geçikmiştir. Kazak Türkçesi, ilk defa 19. yüzyılda yazı dili olma sürecine girmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında N. İlminskiy gibi misyonerlerin faaliyetleri ile kiril harfleriyle yazı geçmiştir. Kazak Türkleri 1923’e kadar Arap harflerini kullanmış, ardından 1928’de Latin harflerine geçmişlerdir. Ancak Rus yönetiminin de etkisiyle 1940 yılında Kiril harflerine geçmişlerdir. Hatta bağımsızlığa kadar sosyal hayatın yanı sıra eğitimde de Rusça kullanılmıştır. Kazakistan’da Rusçanın hükmü 1993 yılında bitmiş ve bağımsızlık sonrası anayasa ile Kazak Türkçesi resmî dil olarak kabul edilmiştir. Özellikle Nursultan Nazarbayev’in hassasiyeti ile Kazakistan’da dil konusunda millî

¹ Nevzat Özkan, *Türk Dilinin Yurtları*, Ankara, 2002, s.120-121.

bir kararlılık örneği sergilenir ve 2018 yılında kademeli olarak tekrar Latin harflerine geçme kararı alınmış ve uygulama çalışmalarına başlanmıştır.

“Kazak” kavramının “kay” ve “sak” kabilelerinin birleşik adı “kay-sak” (kazak) olduğu ve bu ad ile tarih sahnesine çıktıkları ileri sürülmektedir. Aslında, ‘Kazak’ sözünün etimolojisi tartışmalıdır. Kendi başına buyruk hareket eden, yiğit, cesur, bekâr” anlamlarına gelen ‘Kazak’ kavramının tarihte ne zamandan itibaren kullanıldığı da kesin olarak bilinmemektedir.”²

Kazak adı ile ilgili bir diğer görüş ise “Z. V. Togan’a aittir. Togan, “Kazak” adının ilkin ancak sultanlara mahsus olduğunu, sonra onlara tabi kabilere ve tüzümek istedikleri devlete de itlâk olduğunu, o vakte kadar “Kazak” kelimesinin devlet değil, kabileler heyetine bile ad olduğunun görülmediğini ifade ederek; bu ismin ekseriya siyasi bir maksatla, bir isyan neticesinde ailesiz (boydak) halde ve bazen de aile ile cemiyetten uzaklaşarak dağ ve sahralara çekilen ve fırsattan istifade hükümet işlerini ele alana kadar el ve kabilenin himayesinden dışarıda dolaşan sergüzeştçilere bir sıfat olarak verildiğini söylemektedir.”³

Topluluk ismi olarak Kazak adına ilk defa 11. asırda, 1534 tarihli Rusça bir metinde rastlanmıştır. 16. yüzyıl itibariyle seyrekte olsa Kazak kelimesinin metinler de geçtiği bilinmektedir. 19. yüzyılın başlarına kadar Kazak ve Kırgız kavramları birbirinden ayrı düşünülmemiştir. Ruslar ve Tatarlar başta olmak üzere birçok grup Kırgız ve Kazakları tek bir etnik grup olarak görmüştür. “Rus bilginleri bu Türk topluluklarını birbirinden ayırmak amacıyla önce Kazak Türklerini Kırgız Kazak, Tiyanşan Türklerini ise Kara Kırgız olarak adlandırmaya başladılar.” Bugün ise aralarındaki tüm benzerliklere rağmen Kazak ve Kırgız Türkleri ayrı birer etnik grup olarak tanımlanmıştır.⁴

Kazak Türkçesinin tasnifini ele alacak olursak tarih boyunca bir çok görüş ileriye sürülmesine rağmen Kazak Türkçesi her zaman doğru yere konumlandırılmıştır. “W. W. Radloff, Kıpçak grubuna Batı Diyalektleri adını verdiği ve büyük bir eksiklik olarak Nogay, Kumuk, Karaçay, Balkar, Karaim Türkçelerinden söz etmediği

² Sabri Hizmetli, “Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü”, İstem, Sayı 17, 2011, s.26.

³ (Zeki Velidi Togan, 1981, s.37; Oğuz Doğan, Kenan Koç, 2013, s.1.)

⁴ Doğan, Koç, Kazak Türkçesi Grameri, İstanbul, 2013, s.2.

tasnifinde Kazak Türkçesini, Kazak-Kırgız diyalekti olarak ifade edip, Karakalpak ve Kırgız Türkçeleriyle birlikte “Kırgız diyalektleri” arasında almıştır.

“Kazak Türkçesi, Kıpçak Türkçesi koluna bağlı olup, ayrıldığı kollar ve konuşur sayısı ile sahası en geniş Türk lehçesidir. En sağlıklı Türk lehçeleri tasniflerinden birine imza atan A. N. Samoyloviç, Kazak Türkçesinin de içinde bulunduğu bu lehçe grubu için hem Kıpçak grubu, hem Kuzey-Batı grubu, hem de taw grubu deyimini kullanmıştır.”⁵

Kazak Türkçesini diğer Türk lehçelerinden ayıran bazı karakteristik özellikler vardır. “Genel Türkçedeki “ş” yerine “s”, “ç” yerine “ş” kullanılması, bazı yazılı durumlarda m/b/p ile n/d/t/ ünsüzlerinin ortaya çıkması önemli özelliklerindendir. Kazak edebiyatının ilk eserleri olarak Türk dünyasının ortak dil ürünleri olan Orhun yazıtları kabul edilmektedir. Bunları Oğuzname ve Dede Korkut Kitabı takip etmektedir. Kadırgalı Celayir’in Türklerin eski tarihini, XIV-XVI. yüzyıllardaki Kazakistan’ı, Kazak halklarının soy kütüğünü anlatan Camiü’t-Tevarih’i bölgenin ilk yazılı edebiyatının kaynaklarındandır.”⁶

Kazakl Türklerinde sözlü edebiyat ise Kazak Hanlığı’ndan sonra gelişmiştir. “Kazak Türkleri halk türküsüne “jır” veya “öleñ”, türküyü söyleyen kişiye de “jırav” veya ‘öleñşi’ denir. “Akın” adı verilen Kazak halk ozanları irticalen şiir söyler, diğer akınlarla atışır, halk hikâyeleri anlatır ve destanlar okumaktadırlar. Akınların atışmasına ‘aytısu’ adı verilir.”⁷ Kazak folklorunda sözlü edebiyat çok önemli olmakla birlikte Köroğlu ve Dede korkut sözlü edebiyatın önemli temsilcileri olarak görülmektedir.

Çağdaş Kazak edebiyatından bahsedecek olursak üç farklı dönem içerisinde incelenir. Bu dönemler Hazırlık dönemi, Hürriyet dönemi ve Sovyet dönemidir.

Hazırlık Dönemi’nde Çokan Velihanov’un Manas destanını yazıya geçirmiştir. Bu dönem, Rusların istilası ile başlar. Tiyatro, hikâye ve roman gibi türler bu dönemde ortaya çıkmaktadır.

⁵ Doğan, Koç, a.g.e., s.7.

⁶ Orhan Söylemez, *Kazaklar (Dil ve Edebiyat)*, İstanbul, C:25, s.121-125.

⁷ Buran Alkaya, *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 2015, s.175.

Hürriyet Dönemi ise 1905 Rus ihtilalinden sonra kısa süreli özgürlük ortamında oluşan dönemdir. Bu dönemin önemli isimleri Mağcan Cumabayulı, Ahmet Bayturuñoğlu'dur. Çağdaş Kazak edebiyatının son dönemi olan Sovyet Dönemi ise 1920 sonrasında başlar. Bu tarihten sonra Ruslaştırma faaliyetleri edebiyatın içinde kendini göstermeye başlamıştır. Dönemin baş isimleri Saken Seyfullin, Muhtar Avezov ve Olcas Süleyman gibi isimlerdir.

Özetle Kazak Türkçesi tarih boyunca sözlü ve yazılı olmak üzere uzun ve meşakkatli yollardan geçerek günümüzdeki son halini almıştır.

1.1. SAYIN MURATBEKOV'UN HAYATI

Sayın Muratbekov, 15 Ekim 1936 yılında Almatı ilinin Kapal ilçesine bağlı Konır köyünde dünyaya gelmiştir. 1957-1963 yılları arasında S.M. Kirov Kazak Devlet Üniversitesi'nde okumuştur. 1971'de Moskova'da Yüksek Edebiyat kursundan mezun olmuştur. 1954-1962 yılları arasında köyünde kolhozcu, öğretmen, il ve ilçe gazetelerinde çalışmıştır. 1962-1972 yılları arasında “Julduz” dergisi gazetecisi, “Kazak edebiyatı” gazetesinin bölüm başkanı, “Kazakfilm” stüdyosunun baş editörü, Kazakistan Yazarlar Birliği'nin edebiyat danışmanı, 1972-1977 yılları arasında Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Kültür Bölümü başkanı, 1977-1980 yılları arasında “Kazak Edebiyatı” gazetesinin baş editörü, 1980-1984 yılları arasında Kazakistan Yazarlar Birliği Sekreteri, 1984-1986 yılları arasında “Jazuşı” yayınevi müdürü, 1988-1991 yılları arasında Kazakistan Yazarlar Birliği ikinci sekreteri olarak görev almıştır. Kazak SSR Yüksek Sovyeti XI toplantısında vekil olarak seçilmiştir.⁸

1992-1996 yılları arasında Kazakistan Halk Kongresi Partisi'ni kurup (başkanı Oljas Suleymenov) o partiye mensup “Halk Kongresi” gazetesinin baş editörlüğünü yapmıştır. 1989'dan beri “Nevada-Semipalatinsk” hareketinin organizatörü ve liderlerinden biri olmuştur. Sayın Muratbekov, yaratıcı başarıları için Yüksek Devlet tarafından ödüller verilmiştir. “Hürmet Belgesi” ve birkaç madalyaya sahiptir. Ayrıca Kazakistan Cumhuriyeti Onurlu Kültür İşçisi ünvanını almıştır.⁹

2003 yılında “Yabani Elma” öyküsü için Bağımsız “Tarlan” ödülüne layık görülmüştür. “Hürmet belgisi” ödüllendirildi. “Yoğun Kar” adlı öyküsü, 1990 yılında

⁸ Kazakistan edebiyeti, *Entsklopediyalık Anıktamalık*, Arwna Baspası, Almatı, 2005, s. 380-381.

⁹ G. K. Iskakova, *Sayın Muratbayov Biyobliyografiya*, Almatı, 1998, ss. 4-6

Kazakistan Yazarlar Birliği tarafından verilen Avezov edebiyat ödölünü kazanmıştır. 1998 yılında Kazakistan Cumhuriyetinin Onurlu İşçisi unvanına layık görüldü. 2006 yılında ise Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Ödülü Sahibi oldu.¹⁰

Sayın Muratbekov'un çocukluğuna bakıldığında dedesi Muratbek'tir. Beş yaşındaki torunu Sapargalı'dan sonra S. Muratbekov dünyaya gelmiştir. Onların çocukluğu savaşa denk gelmiş ve babası savaşa gitmiştir. Dedesi Muratbek, küçük torunlarına bakmıştır. Soyadı dedesinin adına "Muratbekov Sayın Muratbekoğlu" diye yazılmıştır. S. Muratbekov, 1942 yılında altı yaşındayken annesi Raziya vefat etti. Savaş sırasında birçok kadın arka planda çok çalışmıştır. O zamanlar Kapal köyünün yakınlarında başka milletler de yaşamıştır. Muhtemelen onlardan biri, tahıl bekçisi olan annesi Raziya'yı öldürüp tahıl çalmıştı. O yüzden altı yaşındaki Sayın öksüz kaldı. Babası savaştan döndükten sonra çocuklarının öksüz kalmasını istemeyerek Sakıpjamal adında biriyle yeniden evlenmiştir. O, onların ikinci annesi oldu. Altı yaşından sonraki hayatının çoğunu "Yabani Ema" adlı eserinde yer vermektedir.¹¹

1.2. EDEBİ KİşİLİğİ

Yazarın ilk eserleri 50'li yılların sonlarında yayınlanmaya başladı. O zamandan beri, eserleri ve kısa hikâyeleri arasında "Menim Karımdasım – Benim kız kardeşim" (1961), "Awıl Otı – Köy Ateşi" (1964), "Kökoray – Yeşillik" (1967), "Otaw Üyi – Aile Evi" (1968), "Jabayı Alma – Yabani Elma" (1972), "Dos İzdet Jürmin – Dost Arıyorum" (1973) adlı eserleri toplanmış ve birinci cildi 1981 yılında, ikinci cildi ise 1986 ve 1991 yıllarında yayınlanmıştır. 2004 yılında "Eskek Jel – Serin Rüzgar" hikâyesi yayınlandı. 1989 yılında "Kalın Kar", 1995 yılında "Öliara" hikâyeleri kitap olarak yayınlandı. Almatı yayınevlerinden "Dom Molodıh - Gençler Evi", "Kamen Tugay - Tugay Taşi", "Dikaya Yablonya - Yabani Elma"; başka kitapları ise Moskova yayınevlerinin farklı yıllarda yayınladığı kitaplar "Dikaya Yablonya - Yabani Elma", "Na Verşine İçkarı - Başında Üşkaranın", "Zapoh Polını - Pelin Kokusu", "U Teplogo Rodnika - Sıcak Kaynak Yanında" vb. kitapları Rusça yayınlanmıştır. Taşkent'te Özbekçe "Evşan İyisi", Kazan'da Tatarca "Ärem İyisi" adıyla yayınlanmıştır. Ayrıca eserleri Ukraynaca, Belarusça, Gürcüce, Ermenice, Litvanca vb. akraba halk dillerinde hikâyeleri ve öyküleri yayınlanmıştır. Arapçaya

¹⁰ Kamşiger Sayat, Jumaşeva Kayırnısa, *Kazakistan Jazwşıları*, Almatı, 2009.

¹¹ Multimediyalık Adistemelik Kural, Sayın Muratbekov – 80 jıl, Ömir Jırın şerte Bilgen, 2014.

çevirilmiş “Juvsan İyisi - Pelin Kokusu” adlı eseri ayrı bir kitap olarak yayınlanmıştır.

Sayın Muratbekov, çeviri alanında A. Alimjanov'un tanınmış romanlarını ve G. Tolmaçev'in, D. Konaev, N. Nazarbayev hakkındaki belgesel eserlerini, Alex La Guma'nın “Tas Ğalam – Taş Ülke” romanını kazakçaya çevirmiştir. Ayrıca Sayın Muratbekov, “Tel Ösken Ul - Hür Büyüyen Oğul” (yönetmeni Ş. Beysenbayev, 1976) filminin senaryosunu yazmıştır. 2003 yılında “Jabayı Alma – Yabani Elma” hikâyesi Bağımsız “Tarlan” Ödülü'ne layık görülmüştür. “Hürmet Belgesi” madalyasıyla ödüllendirildi. 1990 yılında “Kalın Kar - Yoğun Kar” adlı eseri, Kazakistan Yazarlar Birliği M. Avezov Edebiyat Ödülü'nü, 1998'de Kazakistan Cumhuriyeti Onurlu İşçisi unvanını almıştır. 2006 yılında Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Ödülü'ne layık görülmüştür. 2007'de ise hayata gözlerini yummuştur.¹²

Sayın Muratbekov'un “Pelin Kokusu” hikâyesinde İkinci Dünya Savaşı yıllarında küçük bir köyde yaşayan çocukların yaşadığı zorlukları, Kazak köyünün durumunu, halkın çektiği acıyı anlatmaktadır. Hikâyenin ana karakteri Ayan'dır. Ona zekâ, doğruluk, özen, amaçlılık vasıfları verilmiştir. Ayan'ın çevresindeki çocuklara anlattığı masallarla insanları düşündürmesi bakımından değerlidir.¹³

1.3. SAYIN MURATBEKOV'UN SANAT DÜNYASI

Ulu şairimiz Abay'ın temel attığı yazılı edebiyatımız sürekli gelişip genişlemiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da edebiyatımız yeni bir dalga ve yeni bir güçle gelişmiştir. Bu dalganın ve gücün en yetenekli isimlerinden birisi de Sayın Muratbekov'dur. S. Muratbekov' un zengin bir dili olduğu için halk tarafından saygı duyulmuştur. Etkili bir yeteneğe, sanatsal eserlere sahip olan halk yazarı Sayın Muratbekov, 15 Ekim 1936'da Almatı'nın Kapal ilçesindeki Kuykalı yerinde - Konır dağının eteklerinde dünyaya gelmiştir. Onu çocukluğundan bu yana dedesi Muratbek büyötmüştür. Babası Sapargali, İkinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. Dolayısıyla yazarın köy konusunu işleminin temelleri de muhtemelen buradan çıkmaktadır. Sayın Muratbekov, savaş yıllarının zorluklarını kendi gözleriyle gören ve bunlara

¹² E. A., Pomoltseva, D., İskakova, *Sayın Muratbekov'tun Şığarmaşılığı, “Juvsan İyisi” men “Basında Üşqaranıñ”*, Taraz, 2014. s.12.

¹³ Muratbekov, S., Juvsan İyisi, Povester, Ängimeler, (Kazak Adebietinin Kitapxanası), Awdarma, Astana, 2010. s. 624.

dâhil olan bir yazardır. Yazarın sosyal bir çevre ve halk terbiyesiyle yetiştiği açıktır.¹⁴

“Tarihî zengin Konır bölgesinde Sayın'ın yetenekli bir yazar olarak yetişmesi oldukça doğaldır. Geçen yüzyılın ellili yıllarında, partinin yirminci kongresi yapıldı ve düşünceyi ve zihni kontrol altında tutan Stalinizmin demir kapıları açıldı, bundan sonra iyi bir dönem başlamıştır. O dönemde köy konusu (eserleri) yazarın hayatında da yeni bir imaj yaratmıştır. Bu dönemin değişim parlaklığı Kazak edebiyatını da sarmıştır. Yazar Sayın Muratbekov, bu dönemde kendi tarzını, özgünlüğünü gösteren sanatsal bir yazardı. Yazarın ilk kitabı “Avıl Otu” – okuyucuyu meraklandırarak bir iyilik, ruhu canlandıran bir sıcaklık ışığı getirdi. Bundan sonra yazar “Jabayı Alma - Yabani Elma”, “Juvsan İyisi - Pelin Kokusu”, “Kämen Toğay - Togay Taşı”, “Dos İzdep Jürmin - Bir Arkadaş Arıyorum”, “Qalıñ Qar - Yoğun Kar” adlı hikâyelerini okuyucuya sunmuştur. Sayın'ın eserleri, hikâye konusunun gerçekliğiyle, dilinin sanatsallığıyla, karakterlerinin yüksek ahlaki nitelikleri, kısacası doğal özellikleriyle okuyucuyu kendine bağlamaktadır. Kazak köyünün zor dönemini gerçek anlamda canlandıran ve tuval üzerine harika eserler çizen şanslı yazarın “Yabani Elma” adlı eseri devlet ödülüne layık görüldü. Sayın Muratbekov, sosyal toplum içerisinde de saygın, yüksek mevkilerde olan bir yazardır. O, Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde çalışmıştır. “Jazuvşı” yayınevinin müdürü, “Kazak Ädebiyeti” gazetesinin genel redaktörlüğüyle birlikte, Kazak SSR Yüksek Sovyeti milletvekili seçildi. Yazar Sayın Muratbekov, genç yazarlara kol kanat germiş, eğitim vererek de büyük bir örnek olmuştur.”¹⁵

Sayın Muratbekov, lirik nesir alanında en yetenekli kişilerden biridir ve Kazak topraklarında bu alanın gelişmesine katkılarından dolayı özel birisi olarak anılmayı hak etmektedir. Sayın Muratbekov'un eserlerinin ana karakterleri sıradan köylü insanlar, çobanlar, çiftçiler, tarımcılar ve kariyerlerine yeni başlamış genç kız ile delikanlılardır. Özellikle ilgi çekici olan yazarın hikâyelerinin monotonluk üzerine değil, çok çeşitli konular üzerine yazılmış olmasıdır. İnsanlık, erdem, şeref, namus, sadelik, nezâket, dostluk, sevgi, dürüstlük gibi birçok duyguya rastlanmaktadır.

¹⁴ Tölen Kawpınbayulu, *Sayın Muratbekov Turalı Söz*, Kazak Adebiety Gazeti, 12-18 Tamız, 2011, No. 32, s. 6.

¹⁵ Tölen Kawpınbayulu, a.g.m., s. 6

Gerçek yeteneklerinden biri de yazarın sadece kendisini canlandırdığı çalışan insanların sosyal-toplum durumlarıyla değil, aynı zamanda tanınan insanların karakterlerini geliştirip eşsiz karakter özelliğiyle tasvir etmesi sanatçının canlılığını, zihninin derinliğini ve üslubunu yansıtmaktadır. En önemlisi kahramanın çevresini, vatanını ve ülkesini seven saf bir doğayla, bu niteliklerin birbiriyle uyum içinde hareket ettiği bütün bir psiko-fizyolojik faaliyet amacıyla verilmiştir.¹⁶

Yazarın eserlerinin o dönemin sosyal hayatından ayrı olması mümkün değildi. Bir sanat eseri gerçek hayatın görünüşü, oradaki gerçek hayatın ışığı ve gerçek hayatın bir yansımasıdır. Sanatçı da belli bir çağın çocuğudur. Onun eserleri o hayatın aynasıdır. Yani Sayın Muratbekov'un yazıları estetik açıdan hoş hikâyelerinin büyüğü toplumun aynası olmasıdır. Tanınmış Kazak nesir yazarları A. Kekilbayev, M. Sundetov, A. Tarazi, D. Isabekov'un eserleriyle birlikte, Almanya'da “Kosmonavtar Jerinde - Kosmonotlar Yerinde” Çekoslovakya'da “Jüldeli Jelayaq – Ödüllü Yelayak” ve Macaristan'da “Jaqın da Alıs – Yakın ve Uzak” külliyyatında yayınlandığını önce farkedip, iyi dileklerini sunan tanınmış Kazak yazarları Hamza Esenjanov ile Abu Sarsenbaev ve özgün tarzının yaratıcılığını takdir edenler S.Mukanov, G. Müsirepov, A. Nürpeyisov oldu. T. Mameseitov “Sayın'ın eserlerinin konusu bugünün köy yaşamı, çalışan sıradan insanların yaşamı, sevinç ve üzüntüleri” olduğundan bahsedip genel konusu köy hayatı diye söylemesinin temeli vicdanî sorunlar, insan ruhunun güzelliği, duyguların samimiyeti, kalbin saflığı hakkında bahsetmesi yazarın misyonu olduğunu hatırlatır.¹⁷

Nasıl anlatsak da Sayın Muratbekov'un eserleri ulusal bir hazine haline gelen ulusal sanatın dünya sahnesinde rekabetçi bir çalışma olarak kabul edilebilir.¹⁸

Yazar net ahlak gerçekleri, sanatsal işlemelerinde imgelerin doğasından gelişen kavramlara dikkat ederken, içeriğin estetiğin anlatmasının çok astarlı, sanatla süslemeye empatik ilgi alanlarını taklit etmese de basit kelimelerin anlamsal ve stilistik türlü reklerine dikkat eder. Ancak Sayın Muratbekov'un dilindeki benzetmeler aşırı kullanılmamış, akıllıca kullanılmıştır. Metaforik cümle yapılarının nadir olması, yazarın ağırlıklı olarak düşünce dinamiklerine odaklanma ve duygusal

¹⁶ Karataeva, M., Korkemdik Kilit-Şeberlik, Almatı, 1985, s. 191

¹⁷ Mameseyitov, T., *Zerdelik Aynası*, Almatı, 1988, s. 98

¹⁸ Boranbayeva, Ş. K., *Sayın Muratbekov – Angime Janrının Şeberi*, L.N. Gumilev Atındaki Ewraziya Ulttık Universiteti, Habarşı, No. 2 (38), Astana, 2004, s. 53

etkilerin içsel potansiyelini kısa cümlelerde ağırlıklı gerçeklerle ifade etme yeteneğini göstermektedir.¹⁹

Herhangi yetenekli bir yazar ne olursa olsun, halk edebiyatını, halk düşünce sonuçlarını, edebî süsleme araçları kullanılmadan ve öğrenmeden ayrı bireysel kişi kalıplaşması açıktır. Böylece Sayın Muratbekov'un eserlerinde sanatsal bir imaj yaratmak için sanatsal araçların mükemmel örneklerini arayıp, öğrenip, ondan sonra mükemmelleştirip sanatla kullanan bir yazardır. Bu nedenle Sayın Muratbekov'un hikâyelerinin dil ve üslup tarzı şiirsel özellik gösterir. Eserlerinde duygu dolu, çok etkileyici, sanatsal, derin anlamlı ve hikâyelerindeki şiirsel imgeler ana fikirle birleşmiştir. Yazar, güzel bir görüntü çizmek için uyum kullanır. Ayrıca, kullanılmayan kelimeler de güzel bir uygunlukla kullanılmıştır. Örneğin, “Kız Kardeşim’deki” Alima'nın imgesine baksarsak: “Küçük (çolak) burunlu her zaman bir kahkaha sembolü olan, konuşurken titriyordu (delbiren) ...sürekli gözüne takılan “tentek - şımarık” saçları bazen beni sinir ediyordu”. Buradaki “küçük (çolak)”, “titriyen - delbiren”, “tentek şaş – şımarık saç” kelimeleri ilk bakışta tamamen elverişsiz görünür, ancak yazarın kelimeleri mantıklı ve doğru bir şekilde birleştirme yeteneği tam ve doğru, gözümüzün önüne getirdiği Alima'nın yüzü ve karakteri, davranışına uygun rengi verip, kelimelerin uygun şekilde kullanıldığını gösterir. Alima'nın imgesinde (anlatmaya çalıştığında) “kara torı - esmer” sıfatına “Orta boylu, dolgun esmer yüzlü”, “esmer tatlı yüzü zayıflamış” dese, Nurlan'ı “esmer (kara torı) bir genç adam” onunla birlikte gelen kıza “kısa boylu sarı kız” diyerek rengiyle birlikte gösterir. “Raygül” adlı hikâyesinde yazar, Raygül'ün at arabasını “Esmer (torı) atlı bir at arabasına çıktı”, “Esmer (torı) atla hızlı gitti”, “Esmer (torı) at hızlı koşuyormuş” diyerek esmer (torı) kelimesini birkaç kez tekrarlayıp, farklı olarak yazar, bu tür renklerin sadece insanlar için değil, aynı zamanda tabiata ve hayvanlar için de kullanılabileceğini belirtir. S. Muratbekov, insan imajını da sanatsal olay örgüsünü de bireysel insana ait karakteri de sevinç ve üzüntüyü de tabiatın güzel manzarasını da sanatsal dil aracılığıyla ustaca aktarabilmiştir. Sanat eseri sadece yaradılış hakkındaki bilgimizi zenginleştirmekle kalmaz. O dünyanın

¹⁹ Karataev, M., Körkemdik Kilti – Şeberlik, Almatı, 1985, s.191.

bilimsel özünü ortaya çıkarır, her fenomeni değerlendirir, ona belli bir bakış açısını, irtibat gücünü ifade eder.²⁰

1.4. ESERLERİ

1. Muratbekov, S., Eki Tomdık Tandamalı Şıgarmalar (Mätin), Kazıgurt, Almatı.
2. Muratbekov, S., Şıgarmalar Jinagı (Mätin), Ölke, Almatı, - 320 b.
3. Muratbekov, S., Şıgarmalar Jinagı (Mätin), T. 2, 2006, - 240 b.
4. Muratbekov, S., Basında Üşkarannın, (Mätin), Kazakistan, Almatı, 2010. - 480 b.
5. Muratbekov, Sayın, Jabayı Alma (Mätin), povest, An Arıs, Almatı, 2010, - 400b.
6. Muratbekov, S., Şıgarmalarının Eki Tomdıgı (Mätin). T 2, Povester, Ängimeler, Jazuşı, Almatı, 1986.
7. Muratbekov, Sayın., Jabayı Alma (Mätin), Povest, Atamura, Almatı, 2002, - 400 b.
8. Muratbekov, S., Şıgarmalarının Eki tomdıgı (Mätin), Povester Men Ängimeler. T. 1, Jusan isi, Jabay alma povesteri, angimeler, 1986, - 408 b.
9. Muratbekov, S., Şıgarmalarının Eki Tomdıgı (Mätin), Povester Men Ängimeler. T. 2, “Kökoray” Povesi, Ängimeler, 1986, - 408 b.
10. Muratbekov, S., Eki Tomdık Tandamalı Şıgarmalar (Mätin), T. 1, Povester Men Ängimeler, 1991, - 464 b.
11. Muratbekov, S., Jusan iyisi (Mätin), Oljas Kitaphanası, Almatı, 2012, - 180 b.
12. Muratbekov, S., Şıgarmaları (Mätin), Ängimeler, T. 1, An Arıs, Almatı, 2013, - 320 b.
13. Muratbekov, S., Şıgarmaları (Mätin), Povest. T 2, - An Arıs, Almatı, 2013, - 328 b.
14. Muratbekov, S., Şıgarmaları (Mätin), Povester, Ängimeler, Oçerk, T. 3, An Arıs, Almatı, 2013, - 320 b.
15. Muratbekov, S., Şıgarmaları (Mätin), Suhbattar, Oçerkter, Awdarmalar, T. 4, An Arıs, Almatı, 2013, -320 b.

²⁰ Serikkaliulu, Z., *Dünietañı Danalıgı*, Almatı, 1994.

16. Muratbekov, S., Şıqarmaları (Mätin), Awdarmalar, T. 5, An Arıs, Almatı, 2013, - 320 b.

1.5. SAYIN MURATBEKOV HAKKINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR

1. Aupbaev, J., Bägge Atı Müsinin Jasıradı (Mätin), (Belgili jazuşı S. Muratbekov 60 jasta), Aupbaev, J., Egemen Kazakstan, 1996, 12 Kazan.

2. Bayırbaeva, B., «Bägge Atı Müsinin Jasıradı» (Mätin), Bayırbaeva, B., Tärбие Kuralı, 2007, №4, s.46-52.

3. Dosanov, S., Simbatı Bölek Sırlı Alem (Mätin), Dosanov, S., Egemen Kazakstan, 2008, 8 Akpan, s.6.

4. “Jabayı almanıñ” Däni Men Dämi (Mätin), Nekrolog, Jas alaş, 2007, 15 Nawrız, s.5.

5. Jupargalieva, A., Sayın Muratbekovtiñ Adam Obrazın Jasawdağı Şeberligi, (Mätin), Jupargalieva, A., Kazak Tili Men Ädebiyeti, 2006, №6, s.73-76

6. Kamka, K., Tas Bulaktay Möldir, Jas Kuraktay Körkem (Mätin), Jazwşı Sayın Muratbekov Turalı 60 Jasta, Kamka, K., Türkistan, 1996, 30 Kazan -5 Karaşa.

7. Muratbekkelini, M., “Talantı Men Jan Düniesi Üylesim Tawıp Turatın” (Mätin), Muratbekkelini M., Juldız, 2008, №2, s. 204-208.

8. Tilegenov, B., Ädebiet-Onıñ Ömiri (Mätin), Jazuşı Sayın Muratbekov 60 Jasta, Tilegenov, B., Vladimirov, V., Kazak Ädebiyeti, 1996, №8 Kazan, N41, s.12

9. Ibrayımuglı, Ä. Sayın (Mätin), Esse, Ibrayımuglı, Ä., Egemen Kazakstan, 2006, 13 Kazan, s. 5

10. Lepsibaeva, J.E., Sayın Muratbekovtiñ “Jabayı Alma” Povesindegi Sogıs Jıldarındağı Awıl Ömiri (Mätin), Lepsibaeva, J. E., KazUW Habarşısı, Filologiya Seriyası, Vestn., KazNU, Ser. Filologičeskaya, 2004, № 3, s. 189-191,

11. Bektasova, G., “Meniñ karıdasımnan”, Bastalğan jol jazuşı Sayın Muratbekovtiñ Möldir Älemi, (Mätin), Bektasova, G., Türkistan, 2011, 17 Karaşa, № 46), s. 10

12. Muratbekova, M., Balalık Şaktiñ “Jabayı alması” (Mätin), M. Muratbekova, Kazak Ädebiyeti, 2011, 21 Kañtar, s. 5.

13. Märiyam Jibektey Jumsak Jan Edi (Mätin), Märiyam, Jalın, 2010, № 4, s. 28-30.
14. Elubay, S., Basında Üşkaranıñ (Mätin), Elubay, S., Jalın, 2010, № 4, s. 11-14.
15. Bayanbay, K., Kupiya Kezdesu (Mätin), Bayanbay, K., Jalın, 2010, № 4, s. 26-28.
16. Berdibaev, R., Ömir Suretteri (Mätin), Berdibaev, R., Jalın, 2010, № 4, s. 24-26.
17. Tilegenov, B., Ädebiyet - Onıñ Ömiri ([Mätin), Tilegenov, B., Vladimiroviç, V., Jalın, 2010, № 4, s. 15-17.
18. Aupbaev, J., Bägge Atı Müsinin Jasıradı (Mätin), Aupbaev J., Jalın, 2010, № 4, s. 18-24.
19. Bekbolatov, S., “Sayın Muratbekov”, Kılav, (Mätin), S. Bekbolatov, Kazak Tili Men Ädebieti, 2012, №5, s.39-44.
20. Señgirkbekova, Jamiga. “Jusan İyisi” Povesindegi Ayan Beynesi (Mätin), 7-sınıp, J. Señgirkbekova, Kazak Tili Men Ädebieti, 2013, №8, s.60-64.

DİL İNCELEMESİ

A) SES BİLGİSİ

1. ÜNLÜLER

Ünlüler, oluşumları sırasında ses geçidinde hiçbir takıntıya uğramadan, hiçbir engelle karşılaşmayan seslerdir.²¹ Ünlüler özgür ve gürültüsüz seslerdir. Çünkü, ünlülerin çıkışında ciğerlerden gelen hava ağız ya da burun boşluğunda bir engele rastlamaksızın dışarı çıkar; konuşma organlarının herhangi bir yerinde kapanma ya da daralma olmaz, bu nedenle bir hışırtı ya da fişirtı gibi gürültü duyulmaz. Ünlülerin çıkışında en önemli görevi üstlenen dil, çene ve dudaklardır.²²

“Kazak Türkçesinde 9 adet ünlü bulunmaktadır. Bunlardan 8’i asli ünlüler olup, bunların 5’i ince, 4’ü ise kalındır. Kalın ünlüler a,ı,o,u; ince ünlüler ise e, ä, i,ö,ü sesleridir ve her kalın ünlünün Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ince birer karşılığı vardır.”²³ Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kazakçada da uzun ünlü bulunmaz.²⁴

1.1. Ünlülerin Özellikleri

Ünlüler, oluşum noktalarına göre kalın ve ince ünlüler, alt ve üst çenenin birbirlerine yaklaşması veya uzaklaşmasına göre geniş ve dar ünlüler, telaffuzu esnasında dudakların durumuna göre düz ve yuvarlak ünlüler, sürelerine göre ise uzun ve kısa ünlüler olarak 4 temel başlık altında incelenmektedir.²⁵

1.2. Ünlülerde Kalınlık-İncelik

Ünlüler, sesin oluşması sırasında dilin, damağın önünde ya da arkasında olma durumuna göre iki bölüme ayrılmaktadır. Eğer oluşum sırasında dil, damağın ön kısmında yer alıyorsa ince ünlü; damağın arka kısmında ise kalın ünlüdür.²⁶ Buna

²¹ Muharrem Ergin, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, İstanbul, 2009, s.87.

²² Nevin Selen, *Söyleyiş Sesbilimi Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi*, Ankara, 1979, s.21

²³ Kenan Koç, Oğuz Doğan, *Kazak Türkçesi Grameri*, Ankara, 2004, s.18.

²⁴ Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili*, Ankara, 2002, s.452.

²⁵ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, 2011, s.248

²⁶ M. Kaya Birgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul, 1984, s.295

göre; Kazak Türkçesinde arka damak ünlüleri: a, ı, o, u; ön damak ünlüleri ise e, ä, i, ö ve ü'dür. Kazakistan'daki dilbilim sistemine göre de juwan dawıstalar “kalın ünlüler” ve jiñişke dawıstılar “ince ünlüler” olarak iki bölümde incelenmiştir.²⁷

1.3. Ünlülerde Genişlik-Darlık

Çenenin açıklık durumuna göre ünlüler, geniş ünlüler ve dar ünlüler olarak iki başlık altında değerlendirilmektedir. Çenenin genişçe açılmasıyla geniş ünlüler meydana gelirken; dar ünlüler ise bunun tam aksine çenenin belli belirsiz açılmasıyla oluşmaktadır.²⁸

Bu bilgiler dikkate alındığında, Kazak Türkçesinde a, ä, e, o, ö sesleri geniş ünlü; a, ı, u, ü sesleri ise dar ünlüdür.²⁹

1.4 Ünlülerde Düzlük-Yuvarlaklık

Dudakların durumuna göre ünlüler, düz ünlüler ve yuvarlak ünlüler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Dudakların geniş veya dar bir halka oluşturmasıyla dar ünlüler; düz ve yayvan bir şekil almasıyla da düz ünlüler meydana gelmektedir. Bunların arasında en düz olan e, en yuvarlak olan ü ünlüsüdür.³⁰ Bu tanıma istinaden Kazak Türkçesindeki düz ünlüler “a, ä, e, ı, i”; yuvarlak ünlüler ise “o, ö, u, ü”dür.³¹

1.5. Ünlülerde Uzunluk-Kısalık

“Ne var ki, tarih boyunca yaşayan Türk yazı dillerinde uzun ünlü olmamıştır ve dolayısıyla çağdaş Kazak Türkçesinde de –istisnalar dışında- bulunmamaktadır. Bugünkü resmi Kazak Türkçesinde yalnızca bări (<barı) “hepsi”, äri (<*anğaru) “hem; öte” ve säri (<sıñarı) “bir parçası, eşi” sözcüklerindeki “ä”nin telaffuzda olduğunu görmekteyiz.” (Koç, 2004: 21)

²⁷ Koç, Doğan, a.g.e., s.19.

²⁸ Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara, 2013, s.103.

²⁹ Oğuz Doğan, *Kazak Türkçesi Fonetigi*, İstanbul, 2015, s.49.

³⁰ Ergin, a.g.e., s.101.

³¹ Doğan, a.g.e., s.51.

1.2. Sırasıyla Ünlüler

1.2.1. a sesi

a sesi, geniş, düz bir arka dil ünlüsüdür.³² Hem ağız kubbesinin en ortasında, hem de en az kabarık dilde teşekkül etmesi a vokalinin rahat yolda teşekkül eden ses durumuna getirir.³³

awız “ağız, birşeyin açık tarafı” 4/34 ; raqmet “teşekkür” 4/108

salqın “soğuk,serin” 4/344 ; siyaqtı “benzer, gibi” 2/846

biraq “ancak, ama, fakat” 2/1061 ; jastar “gençler” 2/1065

jaqın “yakın, akraba” 2/1163 ; baqıttı “mutlu, talihli” 3/1

waqıt “vakit, zaman” 3/104 ; awıl “köy” 1/363 ; qar “kar” 1/452

1.2.2. ä sesi

Modern Kazak Türkçesinde a ile e arası bir sesi karşılar, söyleniş bakımından a'ya benzer. Ä ünlüsü, a'ya göre damağın daha ön kısmında başlangıç noktasında telaffuz edilmektedir. Düz ve geniş bir ünlüdür.³⁴

kädim “alışılmış, olagelen” 4/483 ; tätti “tatlı, lezzetli” 1/489

ädemo “güzel, yakışıklı” 1/620 ; än “şarkı, türkü” 1/645

ädetinşe “alışkanlığına göre, eskisi gibi” 1/729 ; äñgime “hikâye, sohbet” 2/15

äpke “abla” 2/296 ; äjeptäwir “epey, biraz” 2/336

äje “nine, büyük anne” 3/23 ; päle “belâ, felâket” 3/81

1.2.3. e sesi

e sesi düz, geniş ve ince bir sestir.³⁵

ülken “büyük,yaşça büyük” 4/330 ; käne “hani, nerede, hangi” 4/444

³² Selen, a.g.e., s.22.

³³ Ergin, a.g.e., s. 100.

³⁴ Nergis Biray, Ekrem Ayan, Güjanat Kurmangaliyeva Ercilasun, *Çağdaş Kazak Türkçesi Ses-Şekil-Cümle Bilgisi Metinleri*, İstanbul, 2015, s.17.

³⁵ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, İstanbul, 1974, s.35.

emes “değil” 4/35 ; kekil “perçem, kâkül” 1/32

qoşamet “birisine gösterilen saygı” 1/34 ; keyin “sonra, öğleden sonra” 1/118

jürek “kalp, gönül” 2/245 ; tösek “döşek, yatak” 2/342

eger “eğer, şayet” 2/481 ; özgeşe “özel, başkaca” 3/130

1.2.4. ı sesi

ı ünlüsü dar, düz ve kalın bir ünlüdür.³⁶

osı “bu, şu” 4/283 ; arğı “öteki, geçmiş” 4/462

jaqsı “iyi, güzel” 1/80 ; qızıl “kıızıl, kırmızı, al” 1/120

bawır “karaciğer” 1/199 ; balalıq “çocukluk” 2/114

juldız “yıldız” 2/254 ; ıstıq “sıcak, çok ısınmış” 2/308

jumıs “iş, hizmet, emek” 3/77 ; qozı “kuzu” 3/141

1.2.5. i sesi

Bu ses, öndamak ünlüleri içinde en önde telaffuz edilen dar, düz ve kapalı bir ünlüdür.³⁷

jelsiz “rüzgârsız, yelsiz” 1/14 ; bugün “bugün” 1/164

ertegi “masal” 1/198 ; qazir “şimdi, şu anda” 2/532

eki “iki” 2/643 ; jigit “yiğit, genç, delikanlı” 2/689

äjim “kırıksıklık, buruşukluk” 3/82 ; şiyfoner “şifonyer” 3/78

tipti “hiç, çok, gayet” 4/449 ; kişi “adam, birey, şahıs” 4/405

1.2.6. o sesi

O sesi yuvarlak, geniş ve kısa bir art damak ünlüsü olma özelliğini taşır.³⁸

³⁶ (Ceyhun Vedat Uygur, “Karakalpak Türkçesi”; A.B. Ercilasun, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 2012, s.548)

³⁷ Oğuz Doğan, Kenan Koç, *Kazak Türkçesi Grameri*, Ankara, 2004, s. 18.

³⁸ Mehmet Kara, *Türkmen Türkçesi Grameri*, Ankara, 2005, s.8.

qoñırqay “kül rengi, gri” 1/30 ; sotqar “yaramaz, haylaz” 1/60

qora “ahır, ağıl” 1/264 ; jorğa “yorga, rahvan” 2/415

qoraş “gösterişsiz, alımsız” 2/454 ; qonaq “konuk, misafir” 2/654

tobilğı “kızılıcık ağacı” 3/176 ; oñaşa “yalnız, tek başına” 3/54

dos “dost, arkadaş” 4/4 ; qolañ “komşu” 4/482

1.2.7. ö sesi

Bu ses, bir ön damak ünlüsü olarak yuvarlak, yarı dar ve yarı açık olarak telaffuz edilmektedir.³⁹

öñşeñ “hep, tamamen, hepsi” 1/119 ; möñire “böğürmek” 1/226

köñil “gönül, fikir” 1/287 ; körkem “yakışıklı” 2/1255

körinis “görüntü, görünüm” 2/306 ; börik “börk” 2/496

kömek “yardım, destek” 3/204 ; körşi “komşu, yan yana olma” 3/291

şöp “ot” 4/91 ; köylek “gömlek” 4/246

1.2.8. u sesi

Bu ünsüz ağız boşluğunun en gerisinde oluşan yuvarlak, dar bir arka dil ünlüsüdür.⁴⁰

qızuw “ısı, sıcaklık, vücut ısısı” 1/17 ; uzın “kısa olmayan, uzun” 1/60

bulaq “pınar, kaynak” 1/117 ; burın “daha önce, evvelde” 2/101

quwray “üflemeli bir çalgı” 2/111 ; bayğus “zavallı, bîçare” 2/64

şaruwa “iş, çalışma” 3/69 ; uzat- “uzatmak, kızını evlendirmek” 3/7

jurt “halk, millet” 4/115 ; suwret “resim, tablo” 4/368

1.2.9. ü sesi

³⁹ Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara, 1998, s.5.

⁴⁰ Selen, *a.g.e.*, s.34.

Ön damakta, dar, yuvarlak ve kapalı olarak telaffuz edilmektedir. ü sesi, yuvarlak ünlüler arasında en yuvarlak olan ünlüdür.⁴¹

ünsüz “sessiz, sedasız” 1/508 ; küres “güreş, mücadele” 1/522

şüberek “bez, kumaş parçası” 1/620 ; müldem “kesinlikle, asla” 2/292

üzdiksiz “devamlı, sürekli” 2/307 ; püliš “pelüş” 2/455

göl “çiçek” 3/130 ; süyek “kemik” 3/172

bürmeli “büzmeli, fileli” 4/247 ; tüşinikti “belirli, anlaşılır, açık” 4/417

2. ÜNSÜZLER

Oluşumları esnasında ses yolunda belirli bir temas, kapalılık, bir engel, bir takılma olan seslere ünsüz denmektedir.⁴² Gırtlaktan gelen havayla birlikte bir ses oluşsun ya da oluşmasın, ünsüzler boğumlanma noktalarında hışırtı veya patlamanın meydana gelmesiyle oluşurlar.⁴³

Türkiye Türkçesinde w, x gibi ünsüzler imla kullanımı dışında varlığı iddia edilemiyorsa, ç, v, ts ve şç gibi ünsüzlerin de Kazak Türkçesinde var olduğu savunulamaz. Buna dayanarak f, x, h gibi eskiden alıntılanan ünsüzlerin yanı sıra p, b, m, w, t, d, n, j, z, ş, s, r, l, y, q, ğ, k, ğ, ñ ünsüzleriyle beraber 22 ünsüz bulunmaktadır.⁴⁴

2.1. Ünsüzlerin Özellikleri

Ünsüzler boğumlanma noktası, ses tellerinin titreşmesi veya titreşmemesine göre tonluluk-tonsuzluk, hava akımının durumuna göre süreklilik-süreksizlik ve ağız-geniz karşıtlığı olarak dört temel başlık altında toplanmaktadır.⁴⁵

2.1.1. Ünsüzlerde Tonluluk-Tonsuzluk

Ünsüzlerin oluşumu ünsüzlere göre daha fazla güç gerektirmektedir. Çünkü içerdeki hava birtakım engelleri aşarak, patlayarak veya sızarak geçmektedir. Oluşturulması esnasında harcanan efor ve seda bakımından tonlu ve tonsuz ünlüler olarak ikiye

⁴¹ Oğuz Doğan, *Kazak Türkçesi Fonetigi*, İstanbul, 2015, s.78-79.

⁴² Ergin, *a.g.e.*, s.88.

⁴³ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ankara, 2004, s.40

⁴⁴ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.30.

⁴⁵ Eker, *a.g.e.*, s.263.

ayrılmaktadır. Kazak Türkçesindeki tonsuz ünsüzler: f, h, x, k, q, p, s, ş, t; tonlu ünsüzler ise b, d, g, ğ, j(c), k, m, n, ñ, r, w, y, z'dir.⁴⁶

2.1.2. Ünsüzlerde Süreklilik – Süreksizlik

Hava akımının önündeki bazı engellere çarparak o engelleri aşmasıyla oluşan ünsüzlerin bir bölümünde engel tam olduğu için bir patlama ile ses oluşmaktadır. Bu ünsüzlere süreksiz ünsüz denmektedir. Süreksiz ünsüzler b, c, d, g, k, q, p, t'dir. Bazı ünsüzlerin teşekkülünde ise hava akımı için bir geçit mevcuttur. Bu geçit dar olursa sızıcı sürekli ünsüzler (f, ğ, h, x, j, s, ş, v, z, y); geçit daha geniş ise akıcı sürekli ünsüzler (l, m, ñ, r, w, y) oluşmaktadır.⁴⁷

2.1.3. Ünsüzlerde Nazallık

Akciğerden gelen hava küçük dilden sonra burun boşluğuna giderek burada oluşuyorsa bu tür ünsüzlere nazal ünsüzleri denilmektedir. Kazak Türkçesinde m, n, ñ olmak üzere üç nazal ünsüz bulunmaktadır.⁴⁸

2.2. Dudak Ünsüzleri: b,m,p,w

İki dudağın birbirine, altdudağın üstdişlere dokunması veya yaklaşması sonucu çıkan seslere dudak ünsüzleri denir.⁴⁹

2.2.1. b sesi

b sesi, patlayıcı ve ötümlü bir ünsüzdür.⁵⁰

başka “başka, diğer” 1/12 ; şalbar “pantolon, şalvar” 1/20

dıbbıs “ses, seda, ün” 1/262 ; bala “çocuk, bebek” 2/27

mahabbat “sevgi, aşk” 2/60 ; belgisiz “belirsiz, bilinmez, meçhul” 2/321

kökpeñbek “açık mavi, gök mavisi” 3/87 ; bölme “oda” 3/306

başqarma “yönetim, idare” 4/119 ; eñbek “emek, iş, çalışma” 4/296

2.2.2. m sesi

⁴⁶ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.33.

⁴⁷ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, 2019, s.209.

⁴⁸ Koç, Doğan, *Kazak Türkçesi Grameri*, İstanbul, 2013, s.36.

⁴⁹ Banguoğlu, *a.g.e.*, s.43

⁵⁰ Süer Eker, *a.g.e.*, s.265

Bu ses genizsi, sedalı ve akıcı bir ünlüdür.⁵¹

masaq “arpa, buğday” 1/557 ; tamaq “yemek, aş, yiyecek” 1/552

kempir “kocakarı, yaşlı kadın” 1/568 ; oramal “havlu, el bezi, mendil” 2/335

kamzol “yelek” 2/338 ; mısıq “kedi” 2/387

nemere “torun” 3/103 ; kəmpiyt “şeker” 3/188

şıdam “tahammül, sabır” 4/463 ; sama “çay artığı” 4/299

2.2.3. p sesi

P sesi, patlayıcı ve sedasız bir dudak ünsüzüdür.⁵²

parta “sıra” 1/123 ; jawap “cevap, yanıt, sonuç” 1/75

tömpeşik “tümsek, tepecik” 1/364 ; kapot “kaput, kapak” 2/269

şelpək “lokma, pişi” 2/305 ; köpşilik “çoğunluk, kalabalık” 2/714

qalampır “karanfil” 3/21 ; appaq “bembeyaz, apak” 3/315

professor “profesör” 4/19 ; praktiyka “tecrübe, staj” 4/478

2.2.4. w sesi

Bu ünsüz sürekli, tonlu ve geniş geçitli bir ünsüzdür. Telaffuzu Türkiye Türkçesindeki v’nin aksine, iki dudak arasında sağlanır.⁵³

atawlı “adlı, isimli” 1/285 ; jawır “yara, bere” 1/666

awıl “köy” 1/679 ; awruwhana “hastahane” 2/288

äytewir “nasıl olsa, nihayet” 2/418 ; qawın “kavun” 2/577

buwhgalter “muhasebeci” 3/28 ; nawqas “hastalık, sayrılık” 3/209

awdan “semt, ilçe” 4/17 ; meñgerüwşi “yönetici, idareci” 4/19

⁵¹ Kara, *a.g.e.*, s.22

⁵² Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.33.

⁵³ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.39

2.3. Diş- Dudak Ünsüzleri: v, f

Alt dudağın üst dişlere değmesi ile meydana gelen ünsüzlere diş-dudak ünsüzleri denir. Bunlar ise v ile f ünsüzleridir.⁵⁴

2.3.1. v sesi

V ünsüzü, sızıcı ve tonlu bir diş-dudak ünsüzüdür.⁵⁵

vokzal “gar, istasyon” 4/62 ; parovoz “buharlı lokomotif” 4/58

konvert “zarf” 4/47 ; provodniyk “muavin, kondüktör” 2/1232

vals “vals” 2/1198 ; avtor “müellif, yazar” 2/940

sviyter “kazak” 2/629 ; moskva “moskova” 3/5 ; tovarlı “mal, ticari mal” 4/425

2.3.2. f sesi

Bu ses ötümsüz, sürekli ve sızıcı bir ünsüzdür.⁵⁶ Verilen örneklerde de görüleceği gibi f sesi alıntı kelimelerde bulunmaktadır.

faşis “faşist” 1/289 ; portfel “evrak çantası” 2/27

şofyor “şoför, sürücü” 2/33 ; asfalt “asfalt” 2/41

fiylm “film” 2/267 ; ferma “çiftlik” 2/541

ştrafnoy “gecikme cezası” 2/695 ; konfet “şeker” 2/736

kafedra “kursü, bölüm” 4/19 ; famiyliya “soyadı, kökeni” 4/51

2.4. Diş Ünsüzleri: d, t, n, z, s

Dil ucunun dişlerin muhtelif yerlerine dokundurularak meydana gelen ünsüzlere diş ünsüzleri adı verilir.⁵⁷

2.4.1. d sesi

Bu ünsüz süreksiz, patlayıcı ve ötümlüdür.⁵⁸

qarındaş “küçük kız kardeş” 1/133 ; adam “insan, adam” 1/182

⁵⁴ Banguoğlu, *a.g.e.*, s. 43-44

⁵⁵ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s. 41.

⁵⁶ Eker, *a.g.e.*, s.265.

⁵⁷ Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara, 2013, s.98.

⁵⁸ Eker, *a.g.e.*, s.265

äldeqayda “herhangi bir yer” 1/207 ; jadaw “zayıf, cılız, sıska” 2/103

dala “bozkır, dışarı” 2/222 ; dawıs “ses, seçim” 2/403

quday “huda, Allah” 3/66 ; joldas “yoldaş, arkadaş” 1/42

köldeneñ “yatay, ufki” 1/4 ; perde “perde” 4/184

2.4.2. t sesi

Bu ses patlayıcı, süreksiz ve ötümsüz bir diş ünsüzüdür.⁵⁹

qatar “sıra, dizi, katar” 1/192 ; tütün “duman, aile ocağı” 1/268

tesik “delik, deşik” 1/319 ; tün “gece” 2/95

zıyrat “mezar, kabir” 2/247 ; graniyt “granit” 2/254

tört “dört” 3/5 ; kámelet “ergenlik çağı, ergenlik” 3/9

torı “doru, esmer” 4/85 ; qart “ihtiyar, yaşlı” 4/146

2.4.3. n sesi

“Akıcı, sedalı bir dil ucu-diş dibi ve geniz ünsüzüdür.”⁶⁰

sırğanaq “buz pateni, sahası” 1/155 ; şana “kızak” 1/223

şın “doğru, gerçek, hakikat” 1/367 ; qatın “zevce, eş, kadın” 2/324

aman “sağ salim” 2/347 ; beynet “zorluk, acı” 2/477

arzan “ucuz, pahalı olmayan” 3/25 ; jaqın “yakın, akraba, hısım” 3/217

maqtanış “övgü, övünç” 4/178 ; şopan “çoban” 3/4

2.4.4. z sesi

Bu ses, sızıcı ve sedalı bir ünsüzdür.⁶¹

uzın “kısa olmayan, uzun” 1/60 ; semiz “şişman, tombul” 1/147

jalğız “yalnız, yegâne” 1/217 ; minez “huy, karakter” 2/67

jönsiz “yersiz, uygunsuz” 1/82 ; kümbez “kubbe, kümbet” 2/232

⁵⁹ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.43.

⁶⁰ Kara, *a.g.e.*, s.22.

⁶¹ Doğan, *a.g.t.*, s.119.

kolhoz “tarım işletmesi, kolhoz” 3/145 ; arız “istida, istek, dilek” 3/149
zâwlim “yüce, çok yüksek” 4/84 ; zaman “zaman, vakit” 4/141

2.4.5. s sesi

Bu ses ötümsüz, sızıcı ve sürekli bir ünsüzdür.⁶²

sebeb “sebeb, neden” 1/121 ; aspan “gökyüzü, gök, sema” 1/206
sıyır “büyükbaş hayvan, sığır” 1/223 ; stantsiya “istasyon” 2/46
soltüstik “kuzey” 2/57 ; sıpayılıq “edeplilik, sadelik” 2/65
sât “an, lâhza, zaman” 3/102 ; âlsiz “güçsüz, kuvvetsiz” 3/239
qonaqsız “konuksuz, misafirsiz” 4/123 ; sırt “dış” 4/254

2.5. Diş-damak Ünsüzleri: j, ç, ş

Bu ünsüzler, dil ucunun diş yuvası ya da ön damağa dokunması veya yaklaşmasıyla meydana gelmektedir.⁶³

2.5.1. j sesi

Bu ses sızıcı, sürekli ve ötümlü bir ünsüzdür.⁶⁴

jetim “yetim, öksüz” 1/294 ; jeter “yeter” 1/312
joq “yok, hayır” 1/315 ; jariq “ışık, nur, aydınlık” 2/310
jılqı “at” 2/368 ; januwar “hayvan” 2/387
jılan “yılan, fesatçı” 3/29 ; renjiyti “küsmek, incinmek, gücenmek” 3/150
bajıldawıq “şamatacı, şirret” 4/217 ; jel “yel, rüzgâr” 4/241
jan “can, ruh” 4/283 ; jeksenbi “pazar” 4/396

2.5.2. ç sesi

Bu ünsüz, yapısı itibarıyla ötümsüz ve patlayıcıdır.⁶⁵

çemodan “valiz” 2/36 ; poçta “postane, posta” 2/629

⁶² Banguoğlu, a.g.e., s.50.

⁶³ Ergin, a.g.e., s.109.

⁶⁴ Eker, a.g.e., s.265

⁶⁵ Öner, a.g.e., s.8.

uwçet 2/1038 ; aşçı 4/188

2.5.3. ş sesi

Ötümsüz ş sesi sızıcı bir ünsüzdür.⁶⁶

şak “dönem, çağ” 1/1 ; küş “güç, kuvvet” 1/130

üşinşi “üçüncü” 1/153 ; püliš “pelüş” 2/455 ; üşin “için, dolayı” 4/341

jalşılıq “ırgatlık, rençberlik” 2/504 ; öñşeñ “hep, tamamen, hepsi” 2/573

şeşe “anne, ana” 3/90 ; şal “ev bark, mal mülk” 3/313

şirkey “sirke sineği” 4/87 ; şaruwaşılıq “belli bir iş, çalışma sahası” 4/287

2.6. Ön Damak Ünsüzleri: l, r, y, g, k

Dil ucunun ön veya sert damağa dokunmasıyla oluşan seslerdir.⁶⁷

2.6.1. l sesi

“Bu ses tonlu, yumuşak ve akıcı bir ünsüzdür.”⁶⁸

demalis “tatil, dinlenme” 4/403 ; batıl “cesur, yürekli” 4/477

qalıñ “kalın, sayıca fazla” 3/121 ; mäjilis “oturum, toplantı” 3/5

qıyal “hayâl, hülya” 2/1262 ; köñil “gönül, fikir, düşünce” 2/1217

belgisiz “belirsiz, bilinmez, meçhul” 2/321 ; bildir- “bildirmek, haber etmek” 1/655

mılıjñ “boşboğaz, geveze kimse” 1/573 ; şalqar “geniş, uçsuz bucaksız” 2/1254

2.6.2. r sesi

Tonlu r sesi, titreşim ve sızıcı bir ünsüzdür.⁶⁹

qara “kara, siyah” 1/560 ; temir “demir” 1/553

qotır “hayvanlarda görülen yara, uyuz” 1/441 ; kerbez “süs meraklısı” 2/641

tereze “pencere” 2/600 ; diyirmenşi “değirmenci” 2/570

arba “at, öküz arabası” 3/101 ; ayran “ayran” 3/139

⁶⁶ Doğan, *a.g.t.*, s.130

⁶⁷ Karaağaç, *a.g.e.*, s.99

⁶⁸ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.48.

⁶⁹ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.40.

sabırlı “sabırlı, ağırbaşlı, vakur” 4/150 ; kerewet “karyola, yatak, sedir” 4/170

2.6.3. y ünsüzü

Sürekli ve akıcı bir ünsüzdür.⁷⁰

keyin “sonra, öğleden sonra” 4/176 ; beynetqor “çalışkan, işten kaçmayan” 3/26

süyek “kemik, ceset” 3/23 ; toy “şölen, ziyafet, düğün” 2/652

deyin “kadar, değin, dek” 2/607 ; meyrām “bayram” 2/1210

küy “hâl, durum, vaziyet” 1/503 ; meyirimsiz “merhametsiz, duygusuz” 1/468

oyın “eğlence, oyun” 1/320

2.6.4. g sesi

Tonlu, patlamalı ve süreksiz bir ünsüzdür.⁷¹

miñgirle- “mırıldanmak, homurdanmak” 2/37 ; küñgey “güney” 1/167

bügin “bugün” 1/203 ; örgiz- “hayvanları otlatmaya çıkartmak” 1/745

döñgelek “lastik, tekerlek” 2/1257 ; ögiz “öküz” 1/637

göri “göre” 2/261 ; segiz “sekiz” 3/11

agronom “ziraat mühendisi” 4/236 ; jügir- “koşmak, göz atmak” 1/726

2.6.5. k sesi

Ötümsüz olan k sesi, patlayıcı ve süreksizdir.⁷²

köke “hitap sözü; baba, amca” 1/76 ; erekşe “fevkalâde, ayrıca” 1/165

kenet “anîden, ansızın” 1/168 ; klas “sınıf, bölüm” 2/587

kinâli “suçlu, hatalı” 2/617 ; kişkene “küçücük, ufacık” 2/746

ketpen “kazma, çapa” 3/119 ; bölek “ayrı olarak, farklı” 3/160

komsomol “kominist geçlik kolları üyesi” 4/234 ; esik “kapı” 4/437

⁷⁰ Uygur, a.g.e., s.551

⁷¹ Banguoğlu, a.g.e., s.50.

⁷² Eker, a.g.e., s.265.

2.7. Arka Damak Ünsüzleri: ğ, q, x, ñ

Bu ünsüzler dilin arka tarafının arka damağa değmesi ya da yaklaşmasıyla oluşmaktadır.⁷³

2.7.1. ğ sesi

Tonlu, sürekli ve sızıcı bir arka damak ünsüzüdür.⁷⁴

qağaz “kâğıt, yaprak” 1/722 ; ğajap “mükemmel, şahane” 1/300

balğın “ergenliğine girmemiş kimse” 1/713 ; ğılım “ilim” 2/66

toğız “dokuz” 2/76 ; ğaşıqtık “âşık olma, tutkunluk” 2/568

tağı “daha, yeni” 3/273 ; jağday “durum, hâl” 4/174

ağa “ağabey, danışman” 4/286 ; mağan “bana” 4/314

2.7.2. q sesi

Bu ses patlayıcı ve tonsuz bir ünsüzdür.⁷⁵

qart “ihtiyar, yaşlı” 4/314 ; raqat “rahat, huzur, saadet” 4/429

qasıq “kaşık” 3/212 ; aqtıq “aklık, beyazlık” 3/219

qapelimde “ansızın” 2/1137 ; qıs “kış” 2/1007

qısqa “kısa olmayan, uzun” 2/984 ; mıqtı “kuvvetli, sağlam” 1/654

tamaq “yemek, aş” 1/608 ; aqsaq “aksak, topal” 1/589

2.7.3. x sesi

Bu ses, tonsuz ve patlayıcı bir ünsüz olma özelliğini taşımaktadır.⁷⁶

hat “mektup” 1/129 ; kolhoz “kolhoz” 4/84 ; hoş “zevk veren, hoş” 1/253

hal “güç, durum” 1/131 ; rahat “rahat, huzur, saadet” 1/254

habar “haber, bilgi, salık” 1/716 ; mahabbat “sevgi, aşk” 2/60

⁷³ Ergin, *a.g.e.*, s.110.

⁷⁴ Doğan, *a.g.t.*, s.142.

⁷⁵ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.42.

⁷⁶ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.52.

kiynomehaniyk “sinema makinisti” 2/267 ; awruwhana “hastahane” 2/288

emtiyhan “imtihan, sınav” 2/376 ; mehnat “mihnet, azap, zorluk” 2/481

2.2.5. ñ sesi

Bu ses tam temaslı, akıcı ve genizsel bir ünsüzdür.⁷⁷

tuñğış “ilk, önceki” 2/79 ; qıyqañ “inatçılık” 2/91

qoñırsıq “yanık kokusu” 2/95 ; jeñ “yen” 1/20

jaña “yeni, çağdaş” 1/49 ; soñ “sonra” 1/81

köleñ “şımarık, biraz, azıcık” 3/41 ; öñ “yüz, sima” 3/130

tozañ “toz, toz toprak” 4/87 ; tañırqawşılıq “şaşkınlık” 4/110

2.8. Gırtlak Ünsüzü: h

Ötümsüz ve sızıcı bir gırtlak ünsüzüdür.⁷⁸

buwhgalter “muhasibeci” 3/3 ; uwhile- “oflamak” 3/64 ; uwh “of” 3/308 ;

2.9. Rusça Alıntılarda Bulunan Ünsüzler: ts, şç

Ts ve şç harfleri iki ünsüzün birleşmesiyle oluşmaktadır. Fakat, telaffuzda bu harfler ayrı ayrı işitilmemektedir.⁷⁹

stantsiya “istasyon, gar” 1/751 ; tsop 1/633 ; plaşç “yağmurluk” 2/1245

⁷⁷ Uygur, *a.g.e.*, s.550.

⁷⁸ Eker, *a.g.e.*, s.266.

⁷⁹ Doğan, *a.g.t.*, s.150.

3. SES OLAYLARI

Sesler yan yana gelirken tek tek arka arkaya dizilmezler. Aralarında güçlü veya zayıf, daima bir bağ söz konusudur. Bu bağlanma esnasında bazı ses olayları meydana gelmektedir. Ses olayları, seslerin birbirleriyle birleşmelerinin bir takım şartlar altında oluşmasındandır.⁸⁰

3.1. Ünlülerdeki Ses Değişimleri

Ünlü sesler, geçmişten günümüze değin daralma, genişleme, yuvarlaklaşma vb. değişimler geçirmektedir. Türk lehçelerinin hepsinde olduğu gibi, Kazak Türkçesinde de bu değişimler söz konusudur.

3.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

Bazı ünsüzlerin etkisiyle kalın ünlülerin incelme olayına denmektedir.

a > ä

ET. tatıǵlıǵ > tätti “tatlı, lezzetli” 1/293 ; Ar. ‘asker > äsker “asker” 2/434

Ar. hâzîr > äzîr “hazır, hazır olma” 4/203 ; Ar. harf > ärip “harf” 1/122

Ar. kâdîm > kädîm “eski, ezeli” 2/27 ; Ar. maclis > mäjilis “oturum, toplantı” 3/5

ı > i

ET. tatıǵlıǵ > tätti “tatlı, lezzetli” 1/293 ; ET. bış- > pis- “pişmek” 1/498

ET. tış > tis “diş” 1/562

a > e

Ar. mekân > meken “yer, yurt” 1/440 ; Ar. dukkân > düken “dükkan” 3/35

Rus. krovat > kerewet “karyola, yatak” 4/170 ; Ar. hisâb > esep “hesap, rapor” 2/265

Ar. haytiyya(t) > qasiyet “şeref” 2/901 ; Ar. ‘izzat > izet “izzet, nezaket, edep” 4/8

Ar. hasrat > qasiret “dert, keder” 2/1182 ; Ar. salâm > sälem “selâm, merhaba” 2/307

Ar. lafz > lebiz “lafız, söz” 4/96

⁸⁰ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 2009, s. 50.

3.1.2. İnce ünlülerin Kalınlaşması

Ünlülerin veya ünsüzlerin etkisiyle ince sıradaki ünlülerin arka sıradaki ünlülere geçmesi olayına denir.

e > a

Ar. sefer > sapar “yolculuk, sefer” 2/104 ; Ar. işāret > iyşarat “im, belirti” 3/235

Ar. ğayret > qayrat “kuvvet, gayret” 4/139 ; Far. bāġçe > baqşa “bahçe” 3/77

Ar. ḥaber > habar “haber” 1/716 ; Ar. maḥabbet > mahabbat “sevgi, aşk” 2/1030

ET. yūgerü > joġarı “yukarı, üst” 2/562 ; Ar. merḥūm > marqum “merhum” 3/126

Far. temāşā > tamaşa “enfes, harika, seytretme” 2/119

i > ı

ET. yegirmi > jıyırma “yirmi” 2/817 ; çiz- > sız- “çizmek” 2/916

Ar. āḥir > aqır “son, sonraki” 2/804 ; ET. isig > ıstıq “sıcak, çok ısınmış” 3/105

e > o

Ar. vefā' > opa “sevgiyi sürdürme, vefa” 2/61 ; Ar. vebāl > obal “vebal, günah” 1/515

3.1.3. Düz ünlülerin Yuvarlaklaşması

Kelimenin başında veya ortasında bulunan düz ünlülerin yuvarlaklaşması olayıdır.⁸¹

a > o

ET. anı > onı “onu” 2/405 ; Ar. vak'a > oqıyğa “olay, vak'a, hadise” 2/1041

OT. savaş > soġıs “savaş, muharebe” 1/289

a > u

ET. kaġur- > quwır- “kavurmak, kızartmak” 1/562

e > o

Ar. vefā' > opa “sevgiyi sürdürme, vefa” 2/61 ; Ar. vebāl > obal “vebal, günah” 1/515

e > ü

ET. eb > üy “ev” 2/47 ; ET. ebir- > üyir- “çevirmek, döndürmek” 1/71

ET. seb- > süy- “sevmek” 2/275 ; ET. tegül > tügil “değil” 3/202

⁸¹ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.27

ET. sebin- > süyin- “sevinmek, memnun olmak” 4/472

i > u

ET. ogıl > ul “erkek çocuk, oğul” 1/573 ; ET. sılığ > suluw “güzel” 1/285

ET. barıg > baruw “gitmek” 1/293 ; ET. ağıg > awruw “ağrı, hastalık” 2/1006

ET. yımşak > jumsaq “yumuşak” 1/71

i > ü

ET. tilkü > tülki “tilki” 3/245 ; ET. kelig > kelüw “gelmek” 1/720

3.1.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Yuvarlak ünlülerin bazı etkilerden dolayı düzleşme olayıdır.

o > a

oq > aq “pekiştirme edatı” 4/101 ; biroq > biraq “ama, fakat, lâkin” 3/276

u > a

ET. monçuk > monşaq “boncuk” 3/253 ; oluyor mu > bola ma “oluyor mu” 3/192

DLT. konuk > qonaq “konuk, misafir” 2/654

u > ı

ET. oyun > oyn “eğlence, oyun” 1/320 ; ET. artuk > artıq “fazla, artık” 1/51

bağatur > batır “bahadır, kahraman” 4/225 ; ET. kaşuk > qasıq “kaşık” 3/212

ET. burun > burın “daha önceden, evvelden” 2/1123 ; ET. uzun > uzın “uzun” 4/140

ET. katun > qatın “eş, kadın” 2/325 ; ET. tokuz > toğız “dokuz” 2/341

ET. yulduz > juldız “yıldız” 3/293 ; ET. yastuk > jastıq “yastık” 1/532

ET. otuz > otız “otuz” 2/46 ; ET. orun > orın “yer, mekân” 3/293

ü > i

ET. bukün > bugün “bugün” 1/203 ; ET. tütün > tütün “duman” 4/160

ET. köñül > köñil “gönül” 1/70 ; ET. öküz > ögiz “öküz” 1/650

ET. ölüm > ölim “ölüm” 2/262 ; ET. bedük > biyik “büyük” 2/270

ET. üçünç > üşinşi “üçüncü” 1/153 ; ET. küntüz > kundiz “gündüz” 3/32

ü > e

ET. töpü > töbe “tepe” 2/545 ; ET. kötür- > köter “kaldırmak” 2/96

3.1.5. Geniş Ünlülerin Daralması

Bazı ünlü ve ünsüz seslerin tesiriyle geniş ünlülerin daralması olayıdır.

a > ı

Ar. ḥayāl > qıyal “hayâl, hülya, düş” 1/451 ; ET. tawış > dıbıs “ses” 4/307

OT. savaş > soğıs “savaş, muharebe” 1/289

a > u

ET. kağur- > quwır- “kavurmak, kızartmak” 1/562

a > i

Ar. ḥālā > āli “hâlâ” 3/17

e > i

ET. teg- > tiy- “değmek, dokunmak” 3/182 ; ET. bedük > biyik “büyük” 2/270

ET. tegirmen > diyirmen “değirmen” 2/470 ; Rus. konfeta > kâmpiyt “şeker” 3/186

Far. yekşenbe > jeksenbi “birinci gün, pazar” 4/396

o > u

ET. kov- > quw “kovalamak, takip etmek” 2/592 ; boz- > buz- “bozmak” 1/721

ET. ogıl > ul “erkek çocuk, oğul” 1/573 ; ET. soğık > suwıq “soğuk” 2/1262

ET. toğ- > tuw “doğmak” 2/229

ö > ü

ET. öğren- > üyren- “öğrenmek” 4/100 ; böğir > büyir “böbrek, yan” 2/728

ET. tög- > tüy “dövmek” 1/66

3.1.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

Bazı seslerin etkisiyle kelime başında veya kelime içinde bulunan dar ünlülerin genişlemesi olayına denir.

i > a

ET. ığaç > ağaç “ağaç” 3/29 ; otlatılır mı > jayıluwşı ma “otlatılır mı” 4/197

ET. togrı > tuwra “doğru” 2/1235 ; ET. yaŋı > jaña “yeni” 3/23

i > e

Ar. imtiḥān > emtiyhan “sınav” 4/1 ; ET. kidin > keyin “sonra” 1/133

Far. hīç > eṣ “hiç” 2/15 ; Ar. ism > esim “isim” 2/53 ; iki > eki “iki” 2/643

ET. idi > iye “sahip, efendi” 4/75 ; ET. yiti > jeti “yedi” 1/119

u > o

kurşovla- > qorsala- “etrafını çevirmek, sarmak” 1/23 ; ET. kuzı > qozı “kuzu” 3/141

u > ö

Ar. ‘umr > ömir “yaşam, hayat” 2/375

ü > ö

ET. münre- > möñire- “böğürmek” 1/226

ü > e

ET. siñük > süyek “kemik” 3/23 ; ET. kötür- > köter “kaldırmak” 4/225

ET. töpü > töbe “tepe” 3/61

e > ä

Ar. selām > sälem “selam” 4/321 ; Ar. emr > ämir “emir” 4/337

Far. her > är “her” 1/182 ; Far. heb > äb “hep” 1/81

Ar. evvel > äwel “önce, önceki” 1/199 ; nerse > narse “nesne, şey” 3/237

3.2. Ünsüzlerdeki Ses Değişimleri

Geçmişten bu yana Türkçede en keskin değişimlere maruz kalan ünsüzlerdir. Bu sebepten dolayı Türk lehçelerindeki fonetik farklılaşmalarda da en büyük rolü yine ünsüzler üstlenmektedir.⁸² Ünsüzlerin ses değişimlerini düzenli ve düzensiz olarak ikiye ayırmak mümkündür.

3.2.1. Ünsüzlerde Düzenli Ses Değişimleri

ç > ş

Bir diş damak ünsüzü olan ç’nin sızcılaşarak diş ünsüzü olan ş’ye dönüşme olayıdır.

Türkiye Türkçesindeki tüm ç sesi, Kazak Türkçesinde ş’ye değişir.⁸³

Kelime başında:

çık- > şıq “çıkmak” 2/380 ; çoban > şopan “çoban” 3/4

çarık > şarıq “çarık” 1/319 ; çöp > şöp “ot” 1/250 ; çağ > şaq “çağ, dönem” 2/14

Kelime ortasında:

kaçıncı > neşinşi “kaçıncı” 2/38 ; balçık > balşıq “balçık” 2/41

için > üşin “için” 2/78 ; hiç kimse > eşkim “hiç kimse” 3/7 ; açık > aşıq “açık” 4/20

Kelime sonunda:

ET. ıgaç > ağaş “ağaç” 3/29 ; geç > keş “geç” 4/104 ; güç > küş “güç” 1/260

aç- > aş- “açmak” 1/438 ; üç > üş “üç” 3/21

ş > s

Ötümsüz, sürekli ve bir diş eti-damak ünsüzü olan ş sesinin başka bir ötümsüz ve diş ünsüzlerinden biri olan s sesine değişmesidir.

Kazak Türkçesini diğer Türk lehçelerinden ayıran karakteristik bir özelliktir. Birkaç istisna dışında tamamen kurallıdır.⁸⁴

⁸² Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.80

⁸³ Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, Ankara, 2010, s.283.

Kelime başında:

OT. şol > sol “bu, şu, o” 1/161 ; OT. şaş- > sas- “şaşırmak, şaşmak” 4/102

Kelime içinde:

ET. kaşuk > qasıq “kaşık” 3/212 ; eşik > esik “kapı” 3/291

ET. töşek > tösek “döşek, yatak” 4/181 ; ET. éşit- > esit- “işitmek, duymak” 4/218

ET. başla- > basta- “başlamak, yönetmek” 2/222

Kelime sonunda:

ET. kış > qıs “kış” 2/1007 ; ET. baş > bas “baş, kafa” 3/201

ET. taş > tas “taş” 4/80 ; karındaş > qarındas “küçük kız kardeş, bacı” 4/101

OT. savaş > soğıs “savaş, harp” 1/12

f > p

Sürekli, ötümsüz ve bir diş-dudak ünsüzü olan f'nin süreksizleşerek bir çift dudak ünsüzü p'ye değişimidir.

Kelime başında:

Ar. fâ'ide > payda “fayda, kâr” 4/126 ; Ar. farz > parız “farz, şart” 2/78

Fr. fasciste > päşiys “faşizm yanlısı olan kimse” 1/480

Kelime içinde:

öfke > ökpe “akciğer, sitem” 2/600 ; Ar. safar > sapar “yolculuk, sefer” 2/104

Rus. konfeta > kâmpiyt “şeker” 3/186 ; Ar. iltifât > iltiypat “iltifat” 2/301

Kelime sonunda:

Ar. ħarf > ârip “harf” 1/126 ; Ar. taraf > tarap “taraf” 2/439

⁸⁴ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.82.

g > y

g ünsüzünün sızıcılığını arttırması, sızıcılıktan sonra akıcı bir hale gelmesi ve y ünsüzüne dönüşmesi olayıdır.⁸⁵ Bu değişim kelime başları hariç, hemen her yerde görülmektedir.

Kelime içinde:

ET. öğren- > üyren- “öğrenmek” 1/81 ; ET. tegirmen > diyirmen “değirmen” 2/470

ET. yegirmi > jıyırma “yirmi” 2/817 ; ET. tügme > tüyme “dügme” 1/687

ET. bağla- > bayla- “bağlamak” 4/426 ; ET. sığır > sıyır “sığır” 4/429

Kelime sonunda:

ET. teg- > tiy- “değmek” 3/183 ; ET. tög- > tüy- “dövmek” 1/74

ğ > y

Bir art damak ünlüsü olan ğ'nin sızıcılığını arttırarak y'ye dönüşmesi olayıdır. Kelime başları hariç sözcüklerin her yerinde bulunabilir ve Kıpçak lehçelerinin karakteristik bir özelliğidir.⁸⁶

Kelime içinde:

buğday > bıyday “buğday” 1/562 ; böğür > büyir “böbrek, yan” 2/728

Kelime sonunda:

yığ- > jıy- “toplamak, yığmak” 3/61

ğ > w

Sürekli, ötümlü ve bir arka damak ünsüzü olan ğ sesinin çift dudak w sesine olan değişimidir. Bu ses aynı zamanda Kıpçak lehçelerinin karakteristik bir özelliğidir.

Kelime içinde:

ET. ağıl > awıl “köy” 1/554 ; ağır > awır “ağır” 2/77 ;

ağrı- > awır- “ağrımak” 1/545 ; ET. ağız > awız “ağız” 3/266

⁸⁵ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.45.

⁸⁶ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.84.

toğrı > tuwra “doğru” 4/315 ; bağır > bawır “bağır, karaciğer” 2/513

ET. kağun > qawın “kavun” 2/577

Kelime sonunda:

ET. bel bağ > belbew “kemer, kuşak” 4/137 ; tuğ > tuw “sancak, bayrak” 4/402

toğ- > tuw- “doğmak” 2/229 ; tağ > taw “dağ” 2/383 ; sılığ > suluw “güzel” 2/727

y > j (c)

Çoğu Kıpçak lehçelerinde görülen bir sızıcılaşma olayıdır ve düzenli bir şekilde kelime başında görülmektedir.⁸⁷

ET. yénj > jeñ “yen” 1/20 ; ET. yulduz > juldız “yıldız” 3/293

ET. yığla- > jıla- “ağlamak” 2/529 ; ET. yıl > jıl “yıl” 1/7

ET. yaz > jaz “yaz” 4/30 ; ET. yol > jol “yol” 4/63

ET. yogla- > joqta- “ağıt yakmak” 1/169 ; ET. yagru > jaqın “yakın” 3/38

ET. yitinç > jetinşi “yedinci” 2/587 ; ET. yügerü > joğarı “yukarı, üst” 2/1142

ET. yurt > jurt “halk, millet” 2/578 ; ET. yüz > jüz “yüz, çehre” 4/255

d > dh > y

Eski Türkçe kelime içi d sesinin sızıcılaşarak ön damak y sesine değişme hadisesidir.

ET. tod- > toy- “doymak” 2/1273 ; ET. bedük > biyik “büyük” 1/98

ET. adak > ayak “ayak” 4/88 ; ET. kidin > keyin “sonra” 3/217

ET. idi > iye “sahip, efendi” 4/75 ; ET. kedin > kiyim “elbise, giyim” 2/566

3.2.2. Ünsüzlerde Düzensiz Ses Değişimler

ε > ğ

Arapçadan alıntılan kelimelerin başında ve içinde, Türkçede bulunmayan “ayın” sesinin bir arka damak ünsüzü olan ğ ünsüzüne değişmesi olayıdır. Kazak

⁸⁷ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.45.

Türkçesinde düzenli olmamakla birlikte kelime başı ve kelime içinde görülmektedir.⁸⁸

Kelime başında:

Ar. ‘ilm > ğılım “bilim” 2/1240 ; Ar. ‘acā’ib > ğajayıp “mükemmel, şahane” 1/262

Ar. ‘āşık > ğaşık “âşık” 2/1113

Kelime içinde:

Ar. mu‘allim > muğalim “öğretmen” 1/121 ; Ar. ma‘nā > mağına “mânâ” 1/215

Ar. sâ‘at > sağat “saat” 3/217 ; Ar. vaḳ‘a > oqıyğa “olay” 2/1041

b > y

Süreksiz, ötümlü ve bir çift dudak ünsüzü olan b sesinin sürekli, ötümlü ve ön damak ünsüzüne değişme hadisesidir.

ET. eb > üy “ev” 4/377 ; ET. seb- > süy- “sevmek” 2/275

ET. ebir- > üyir- “evirmek, döndürmek” 4/131

b > m

Çift dudak b sesinin süreklileşerek bir geniz ünsüzü olan m sesine değişimidir.

ET. başaq > masağ “arpa, buğday” 1/557 ; ET. badrām > meyrām “bayram” 2/1210

ET. burın > murın “burun” 1/68 ; buz > muz “buz” 1/160 ;

ET. boyun > moyın “boyun” 1/317 ; bin- > min- “binmek” 1/625

ET. buğ > muñ “keder, hüzn” 2/9 ; ben > men “ben” 4/474

Cc. töben > tömen “alt, aşağı” 1/262

b > p

Ötümlü ve çift dudak ünsüzü b sesinin ötümsüzleşerek yine bir çift dudak ünsüzü olan p sesine değişimidir.

⁸⁸ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.87.

Kelime başında:

ET. bış- > pis- “pişmek” 1/498 ; bıçak > pışak “bıçak” 1/666

Kelime içinde:

Far. çübān > şopan “çoban” 3/4

Kelime sonunda:

Ar. cevāb > jawap “cevap, yanıt” 4/44 ; Ar. mekteb > mektep “okul” 2/256

Ar. hisāb > esep “hesap, rapor” 2/265 ; Ar. sebeb > sebep “sebeb” 4/56

d > t

Ötümlü d sesinin ötümsüzleşerek t sesine değişmesidir.

Cc. küd- > küt- “beklemek” 1/189 ; Ar. murād > murat “istek, dilek” 1/788

-z > -s

Söz ve hece sonunda, diş ünsüzü z’nin tonsuzlaşarak s’ye değişmesidir.⁸⁹

ayır- mazdan > ayırmastan	“ayırmadan”	2/966
al - maspın...».	“almam”	2/1118
ayt - pazdan > aytpastan	“söylemeden”	4/280
aş - pazdan > aşpastan	“açmadan”	4/322
küt - pezden > kütpesten	“beklemeden”	1/189
körin - bez > körinbes	“görünmez”	2/991
estil - mez > estilmes	“işitilmez”	3/97
tiy - mezden > tiymesten	“değmeden”	4/57

t > d

Ötümsüz t sesinin ötümlüleşerek d sesine değişme olayıdır.

ET. te- > de- “demek” 1/500 ; ET. tegirmen > diyirmen “değirmen” 2/470

ET. tabış > dıbıs “ses” 4/307 ; tomala- > domala- “yuvarlanmak” 1/307

⁸⁹ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.104.

OT. tegin > deyin “deyin” 1/318

q > ğ

Ar. tākāt > tağat “tākāt, tahammül” 1/321 ; toqız > toğız “dokuz” 2/258

çıqar- > şığar- “çıkarmak” 3/45

g > k

Ön damak ünsüzü g sesinin tonsuzlaşarak k sesine dönüşmesidir.

ET. yinçge > jiñiske “ince” 3/281 ; kegir- > kekir- “geğirmek” 1/569

g > w

Kelime içinde, ön damak g ünsüzünün sızıcılaşıp dudaklaşarak çift dudak w’sine dönüşme olayıdır.⁹⁰

ET. küdegü > küyew “damat, güvey” 2/693; ET. biregü > birew “biri” 3/271

ikegü > ekew “ikisi” 4/97 ; üçegü > üçew “üçüsü” 1/301

ğ > q

Ötümlü bir art damak ünsüzü olan ğ sesinin ötümsüzleşerek art damak q sesine değişmesidir.

ET. kısga > qısqa “kısa” 1/20 ; tuyağ > tuyaq “toynak” 2/388

h (x) > q

Türkçeye alıntı kelimeler yoluyla gelen gırtlak ünlüsü h sesinin, süreksizleşerek arka damak ünsüzü q sesine dönüşmesidir.

Ar. ḥayṣiyyet > qasiyet “itibar, şeref” 1/285 ; Far. taḥte > taqta “tahta” 4/480

Ar. ḥamīr > qamır “hamur” 3/69 ; Ar. ḥayrān > qayran “hayret, şaşkınlık” 4/191

Ar. ḥācet > qajet “gerek, hācet” 2/834 ; Ar. siḥr > sıyqır “sihir, büyü” 1/263

Ar. merḥūm > maqrum “merhum” 3/126 ; Ar. āḥir > aqır “son, sonraki” 2/804

⁹⁰ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.92.

Ar. urmet > qurmet “hürmet, saygı” 4/480 ; Ar. açmak > aqımak “açmak” 3/287

k > g

Aralarında kaldığı ünlülerin tesiriyle ötümsüz k sesinin  t ml leşerek g sesine değişme olayıdır.

k re > g ri “göre, nazaran” 3/62 ; ET.  k z >  giz “ k z” 1/672

ET. sekiz > segiz “sekiz” 3/113 ; t kel > t gel “tümü, bütünü” 1/441

m > b

Sürekli, ötümlü ve geniz ünsüzü m’nin süreksizleşerek b sesine değişmesidir. Kelime başında ve kelime içinde rastlanılmaktadır.

Ar. minet > beynet “zorluk, ıstırap” 2/477 ; saman > saban “saman” 1/462

ET. emgek > e bek “emek” 4/287 ; Ar.  iyet > qımbat “pahalı, değer” 2/455

m > p

Tonsuz ünsüzlerin etkisiyle tonlu m sesinin tonsuzlaşarak p sesine değişimidir.

ET. altmış > alpıs “altmış” 3/17 ; ET. tokımak > toqpaq “tokmak, topuz” 2/1174

Far.  sm n > aspan “gökyüzü” 3/234 ; ketmen > ketpen “kazma” 3/31

n > m

Ar.  aranful > qalampır “karanfil” 3/21 ; ET. unit- > umıt- “unutmak” 4/54

Rus. konfeta > k mpiyt “şeker” 3/186

p > b

İki  nl  arasında kalan tonsuz p  ns z n n tonlu b sesine değişmesidir.

ET. t p  > t be “tepe” 2/545 ; OT. ipek > jibek “ipek” 2/323

  > ğ

Kelime içinde, geniz ünsüzü  ’nin arka damak ünsüzü ğ’ye dönüşmesidir.

ET. yalnız > jalġız “yalnız” 2/380 ; o a > oġan “ona” 2/545

3.1.4. Ünsüz İkizleşmesi

Eker, ikizleşmeyi sözcük kökündeki herhangi bir sesin art arda yer alması olarak tanımlamıştır. Bunun nedeni olarak vurgu ve uzun ünlülerin kısalması gibi seslik nedenlere bağlamaktadır.⁹¹

apaq > appaq “bembeyaz” 1/42 ; açığ > aşşı “acı” 3/289

qatığ > qattı “sert, katı” 4/90

3.3. Ünsüz Tekleşmesi

Genellikle alıntı kelimelerde bulunan bu ses hadisesi, Türkçenin ses yapısına aykırıdır. Kazak Türkçesindeki birçok örnekte rastlanılmaktadır.⁹²

Ar. mu‘allim > muğalim “öğretmen” 1/121 ; ET. ekki > iki “iki” 4/126

Ar. kuvvet > quwat “kuvvet, takat” 3/141 ; Ar. avval > äweli “önce, önceki” 2/958

Ar. dukkân > düken “dükkan” 3/35 ; Ar. hayşiyet > qasiyet “itibar, değer” 1/72

Ar. ‘izzet > izet “nezaket, edep” 2/692 ; Ar. cinn > jın “cin” 2/1215

ET. ottuz > otız “otuz” 2/46

3.4. Ses Türemesi

Korkmaz ses türemesini, “Seslerin özelliklerine veya birbirleriyle birleşme şartlarına bağlı bazı sebeplerle, Türkçe ve dilimize girmiş yabancı kelimelerin ön, iç ve son seslerinde ünlü veya ünsüz türemesi biçiminde kendini gösteren ses olayı” olarak tanımlamıştır.

3.4.1. Ünlü Türemesi

Banguoğlu, ünlü türemeleri için çoğunun yabancı kelimelerde bulunduğunu belirtir ve ünlü türemesinin nedenlerini maddeler halinde incelemektedir. Bunlar; Türkçe kelimelerin ön sesinde akıcı ünsüzlerin bulunmaması, alıntı kelimelerdeki düzensiz

⁹¹ Eker, *a.g.e.*, s.237

⁹² Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.49.

çift ünsüzlerin giderilmesi, berkitme ve küçültme sıfatlarında ünlü türemesinin meydana geldiğini söylemektedir.⁹³

Söz Başında:

Far. rû - mal > orumal “başörtüsü, havlu” 4/68

Söz İçinde:

börk > börük “börk” 2/496 ; toprak > topraq “toprak” 1/219

Ar. aḥmak > aqımak “aptal, ahmak” 3/287 ; Ar. ḳavm > qawım “kavim” 2/1271

Ar. ḳudret > qudiret “güç, kuvvet, kudret” 2/1248 ; Ar. ḥasrat > qasiret “özlem” 3/49

Ar. dunyā > düniye “dünya” 3/44 ; Ar. maclis > mäjilis “oturum, toplantı” 3/5

Ar. ṣabr > sabır “dayanç, sabretmek” 4/150 ; ET. kork- > qorık- “korkmak” 2/48

ET. arslan > arıstan “aslan, cesur” 1/286 ; Ar. ‘umr > ömir “yaşam, hayat” 1/711

Söz Sonunda

Ar. avval > äweli “önce, önceki” 2/1149 ; İng. army > armiya “ordu” 1/468

3.4.2. Ünsüz Türemesi

Genellikle kelime başında ve kelime içinde görülen ünsüz türemesi, ünlü türemesi kadar yaygın değildir.⁹⁴

Ar. ṣūret > suwret	“görünüş, resim”	2/255
mülde > mülдем	“asla, hiç”	2/292
ET. it > iyt	“it, köpek”	2/1084
OT. ipek > jibek	“ipek”	2/496
Ar. ṣabī > sābiy	“bebek, sabi”	3/38
Far. ḥudā > quday	“Huda, Allah”	2/449
İng. student > stuwdent	“öğrenci”	4/20

⁹³ Tahsin Banguoğlu, a.g.e., ss. 66-67.

⁹⁴ Turgay Sebzecioğlu, *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul, 2017, s.67.

İng. minute > miynuwt “dakika” 2/245

3.5. Ses Düşmesi

3.5.1. Ünlü Düşmesi

Sözcüğü oluşturan ünlülerden birinin kaybolmasına ünlü düşmesi adı verilir. Bu ses hadisesi kelime başında, içinde ve sonunda görülebilmektedir.⁹⁵

Rus. konfeta > kâmpiyt	“şeker”	3/186
bağatur > batır	“bahadır, kahraman”	1/288
Ar. ‘arz > arız	“istek, dilek”	3/149
bol - (u)p > bop	“olup”	2/944
joğarı + ğı > joğarğı	“yukarı, üst”	1/47
ET. ıgla- > jıla-	“ağlamak”	2/1259
İng. minute > miynuwt	“dakika”	2/245

3.5.2. Ünsüz Düşmesi

“Kelime içinde (bir ünsüzden önce), kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste r, n, l, f gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile y, g, ğ, k, h gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayıdır.”⁹⁶

Fr. fasciste > faşis	“faşizm yanlısı olan kimse”	1/289
Ar. ha:lâ > âli	“hâlâ, daha, henüz”	3/17
Far. hîç > eş	“zerre kadar, hiç”	1/315
Ar. hâdır > âzir	“hazır, hazır olma”	3/149
Ar. hîsâb > esep	“hesap, rapor”	2/265
Ar. vefâ' > opa	“sevgiyi sürdürme, vefa”	2/61
Far. dost > dos	“dost”	4/393
ET. kiçig > kişi	“küçük”	1/778
Far. rāst > ras	“doğru, gerçekten”	4/446

⁹⁵ Eker, *a.g.e.*, s.228.

⁹⁶ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992, s.162.

Ar. hevā > awa

“hava”

2/543

3.5.3. Hece Düşmesi

Hece ve ses yığılmalarından dolayı söz ve söz öbeklerinin büzüşmesiyle oluşmaktadır. Bunun konuşma kolaylığı ve akıcılığını sağlamak için olduğu gösterilebilir. Kazak Türkçesinde hece düşmesi kurallı değildir.⁹⁷

ET. kuruğsak > qursağ

“kursak, karın”

3/2

bağatur > batır

“bahadır, yiğit, kahraman”

4/225

kiçig + gine > kişkene

“küçücük”

3/53

birlen > menen > men

“ile”

3/140

alıp kel > äkel

“getirmek, ulaştırmak”

2/325

şığıp turur > şığıp tur

“çıkıyor”

2/500

3.6. Yer Değiştirme (Göçüşme)

Kelime içindeki seslerin söyleyiş kolaylığı sağlamak için yer değiştirmesidir. En çok ünsüzler arasında gerçekleşmektedir. Yakın ve uzak seslerin yer değiştirmesi olarak ikiye ayrılmaktadır.⁹⁸

Yakın Yer Değiştirme

Ar. nuḳṭa > noqat “nokta” 2/918 ; ET. eşit- > esti- “ışitmek, duymak” 2/831

tüpkir > tükpîr “üçra, uzak yer” 1/378 ; sıqır- > ısqır- “ıslık çalmak” 4/440

Uzak Yer Değiştirme

aylan- > aynal- “etrafında dönmek” 3/268 ; Fr. peluche > pülüş “pelüş” 2/455

⁹⁷ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.125.

⁹⁸ Sebzecioğlu, *a.g.e.*, s.68.

3.7. Gramerlik Ses Olayları

3.7.1. Ses Uyumları

3.7.1.1. Ünlü Uyumları

Türk dilinin tüm sahalarında ve bütün tarihi devirlerinde olduğu gibi Kazak Türkçesinde de ünlüler arası uyum, damak uyumu ve dudak uyumu olmak üzere iki ayrı boyutta yapılmaktadır.⁹⁹

3.7.1.2. Damak Uyumu

Literatürde önlük-artlık uyumu ve büyük ünlü uyumu olarak da adlandırılmaktadır.

Türkçe sözcüklerde sonra gelen öğeler öncekilere, ekler de sözcüklerin son hecesine uyarlar. Türkçede arka dil ünlülerinden sonra arka dil ünlüleri; ön dil ünlülerden sonra ön dil ünlülerinin gelmesi olayına önlük-artlık (damak uyumu) denmektedir.¹⁰⁰

İlk hecedeki kalın ünlü

Sözcüğün ilk hecesinde bulunan /a/ sesinden sonraki hecelerde /a/ veya /ı/ kalın ünlüleri yer alır:

awıl “köy” 1/388 ; qarañğı “karanlık, şüpheli” 1/450

sasqalaqta- “şaşırmak, şaşakalmak” 1/465 ; balalardıñ “çocukların” 1/3

artınşa “ardınca, hemen sonra” 2/65 ; bayağıda “eskiden, evvelden, önceleri” 2/5

barlıq “hep, tüm, bütün” 2/610 ; bastıqtarda “müdürlerle, yöneticilerle” 2/678

waqıt “vakit, zaman” 3/74 ; baqşasında “bahçesinde” 3/77

arbama “atlı arabama” 4/188

Sözcüğün ilk hecesinde bulunan /ı/ sesinden sonraki hecelerde /a/ veya /ı/ kalın ünlüleri yer alır:

sıyırlar “büyükbaş hayvan, sığırlar” 4/196 ; sırganaq “buz pateni, sahası” 1/385

ısqırıq “düdük, ısıklık” 4/267 ; sıqılıqta- “kahkaha atmak” 1/200

bıyıl “bu yıl” 3/62 ; jırtısqı “kumaş parçası” 2/598

⁹⁹ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.131.

¹⁰⁰ (Gencan, 2001, s.66; Sebzecioğlu, 2019, s. 80.)

sıyrağımızdı “baldırımızı” 3/30 ; ıñqıl-da- “acı, inlemek” 1/116

qızarañday “kızarmak, kırmızı olmak” 3/14 ; tınıştalıñdar “sessiz olun” 2/690

Sözcüğün ilk hecesinde bulunan /o/ sesinden sonraki hecelerde /a/, /ı/ veya /u/ kalın ünlüleri yer alır:

domalaq “yuvarlak” 2/27 ; soñında “sonunda” 1/3

orındıq “oturak, sandalye” 2/457 ; bolamız “olacağız” 1/42

ortasında “ortasında” 1/90 ; oramal “havlu, baş örtüsü” 2/528

tobılğı “kızılıcak ağacı” 3/116 ; jolawşı “yolcu” 4/57

onjıldıq “on yıllık” 4/177 ; joğarı “yukarı, üst” 4/272

Sözcüğün ilk hecesinde bulunan /u/ sesinden sonraki hecelerde /a/, /ı/ veya /u/ kalın ünlüleri yer alır:

quwanış “sevinç, sevinç kaynağı” 4/330 ; qurastıruw “derleyici, toplayıcı” 1/316

juldızdar “yıldız” 4/350 ; jutqanday “yutmuş gibi” 3/29

burıl- “dönmek, çevirmek” 2/249

İlk hecedeki ince ünlüler

Bir sözcüğün ilk hecesi ince bir ünlüyle başlıyorsa bundan sonraki heceler de ince ünlülü olur.

Sözcüğün ilk hecesinde bulunan /e/ sesinden sonraki hecelerde /e/ veya /i/ ince ünlüleri yer alır:

kempir “kocakarı, yaşlı kadın” 1/620 ; keyin “sonra, geri” 2/468

deyin “kadar, değin, dek” 1/627 ; terekteri “kavakları” 4/84

serilik “eğlenceye düşkün olma” 2/507 ; segiz “sekiz” 3/11

Sözcüğün ilk hecesinde bulunan /i/ sesinden sonraki hecelerde /e/ veya /i/ ince ünlüleri yer alır:

tintine “arama yapmak,” 3/72 ; minez “huy, karakter, mizaç” 4/8

kiyimder “elbiseler” 2/454 ; kişirek “ufak, daha küçük” 4/134

birdeñe “bir tane” 1/172 ; jibek “ipek” 2/506

Sözcüğün ilk hecesinde bulunan /ö/ sesinden sonraki hecelerde /e/, /i/ veya /ü/ ince ünlüleri yer alır:

bökpe “kabarma, şişme” 1/629 ; ögizder “öküzler” 1/637

köñilsizdik “keyifsizlik, isteksizlik” 2/656 ; kömek “yardım, destek” 3/204

tösek “döşek, yatak” 4/181 ; bölme “oda” 2/446

Sözcüğün ilk hecesinde bulunan /ü/ sesinden sonraki hecelerde /e/, /i/ veya /ü/ ince ünlüleri yer alır:

süykimdi “alımlı, şirin” 1/31 ; küreskenimizde “güreştiğimizde” 1/77

üşin “için, dolayı” 2/617 ; üskirik “şiddetli rüzgar” 2/647

müldem “tamamen, kesinlikle” 3/210 ; bugün “bugün” 4/133

3.7.1.3. Dudak Uyumu

Dudak uyumu, literatürde düzlük-yuvarlaklık uyumu ve küçük ünlü uyumu olarak da adlandırılmaktadır.

Kökeni Türkçe olan kelimelerde düz ünlülerden sonra düz ünlüler; yuvarlak ünlülerden sonra dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlülerin gelmesine dudak uyumu adı verilir.¹⁰¹ Kazak Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi bazı istisnalar dışında yuvarlak ünlüler kelimenin ilk hecesi haricinde bulunmaz. Türkiye Türkçesinden farklı olarak yuvarlak ünlülerden sonra dar-yuvarlak ünlüler yerine, dar-düz veya geniş-düz ünlü gelmektedir.¹⁰²

Düz ünlülerde

Sözcüğün ilk hecesinde /a/ ünlüsü varsa buna müteakip /a/ ve /ı/ ünlüleri gelmektedir:

jalaq “yara izi, dudak çatlaması” 2/448 ; jamıray “meleşmek” 1/403

qalada “şehirde” 2/466 ; awıldağı “köydeki” 3/7

¹⁰¹ Eker, *a.g.e.*, s.217.

¹⁰² Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.24.

alıstan “uzaktan” 4/347 ; tamaq “yemek” 1/491

Kelimenin ilk hecesindeki /e/ ünlüsünü /e/ veya /i/ sesi takip eder:

eştene “hiçbir şey” 1/490 ; estirsiz “işitiyor musunuz” 4/372

ekewiniñ “ikisinin” 2/1028 ; esikti “kapıyı” 1/559

nemereleriniñ “torunlarının” 3/10 ; belgisiz “belirsiz, bilinmez” 2/1030

Kelimenin ilk hecesindeki /ı/ ünlüsünü, /a/ veya /ı/ sesi takip eder:

ılğıy “daima, her zaman” 4/440 ; qışqıltım “biraz ekşi” 3/139

ıñıran- “inlemek, sızlanmak” 1/226 ; qızıq “ilgi çekici, enteresan” 1/231

tırıs- “çalışmak, çabalamak” 2/1009 ; ıstıǵı “sıcaklığı” 2/1072

Sözcüğün ilk hecesinde bulunan /i/ sesinden sonraki hecelerde /e/ veya /i/ ünlüleri yer alır:

iyisi “kokusu” 1/253 ; tipti “hiç, çok, gayet” 4/331

bilmeymin “bilmiyorum” 2/89 ; tisimizge “dişimize” 1/302

kiymeşeginiñ “başörtüsünün” 3/140 ; inisine “küçük erkek kardeşine” 2/92

Yuvarlak ünlülerde

Sözcüğün ilk hecesinde /o/ veya /u/ ünlüsü bulunuyorsa sonraki hecelerde /a/ ve /ı/ ünlüleri bulunmaktadır.

osılayşa “böylece, şöylece” 1/145 ; qorıqqan “korkan, ürken” 2/416

umıtpa “unutma” 4/54 ; qolımen “koluyla” 2/507

urla- “çalmak, hırsızlık yapmak” 3/85 ; muntazday “tertemiz, berrak, pak” 1/20

soñǵı “son, sonuncu, nihaî” 2/548 ; dosım “dostum” 4/4

tumanşa “sis gibi” 1/14 ; juwan “kalın, geniş” 3/261

Sözcüğün ilk hecesinde bulunan /ö/ veya /ü/ ünlüsünden sonraki hecelerde /e/ ve /i/ ünlüleri yer almaktadır.

kökpeñbek “açık mavi, yemyeşil” 3/87 ; bölek “ayrı, kendi başına” 3/160

özimizdiñ “kendimizin” 4/17 ; tömen “aşağı, alt” 1/157

küzde “sonbaharda” 2/440 ; körşi “komşu” 1/176

üşewiniñ “üçünün” 2/462 ; gülderin “çiçeklerin” 4/358

mümkin “muhtemel, ihtimal” 2/477 ; бүкіл “bütün, tüm, hepsi” 1/363

3.7.1.4. Ünsüz Uyumu

Z. Korkmaz ünsüz uyumları için “kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında, tonlu ünsüzlerden ve ünlülerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra genellikle tonsuz ünsüzlerin gelmesi temeline dayanan uyum” demiştir.¹⁰³

Kazak Türkçesinde bu uyum tamdır. Neredeyse bütün kelime ve ekler bu uyuma girmektedir. Hatta bu durum Türkiye Türkçesindeki şekline göre daha da genişlemiştir.¹⁰⁴

tamaq + tı “yemeği” 1/552 ; bärimiz + diñ “hepimizin” 1/193

aspan + ğa “gökyüzü” 1/204 ; ziyrat + tan “mezardan” 1/217

tur + ğan “duran” 2/826 ; kitap + tı “kitabı” 2/933

şıq - qan “çıkan” 2/990 ; orındıq + qa “sandalyeye” 2/1049

äb + den “hepten” 3/65 ; ket + ken “giden” 3/69

qayt + qan “geri dönen” 3/77 ; qazır + gi “şimdiki” 3/126

üy + diñ “evin” 4/118 ; burış + ta “köşede” 4/170

alıs + tan “uzaktan” 4/347 ; jol + dar “yollar ” 4/428

3.7.2. İlerleyici Benzeşmeler

Bir ünsüzün kendinden sonra gelen, yanında veya uzağında bulunan ünsüzü kendine benzetme olayıdır.¹⁰⁵ Kazak Türkçesinde ünsüzle biten sözcükler ile l, m ve n

¹⁰³ Korkmaz, *a.g.e.*, s.163.

¹⁰⁴ (Ferhat Tamir, “Kazak Türkçesi”; A. B. Ercilasun, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 2012, s.434.)

ünsüzleriyle başlayan bağlı morfemler arasında düzenli bir benzeşme hadisesi gerçekleşir. Bu nedenle Kazak Türkçesinin eklerindeki çeşitlilik, diğer Türk lehçeleriyle kıyaslanmayacak kadar çoktur. Bu benzeşmelerde m'nin yönü b ve p'ye; l ve n'nin yönü ise d ve t'ye doğrudur.¹⁰⁶

3.7.2.1. L Ünsüzündeki Benzeşmeler

(l, m, n, ñ, z, j tonluları) + l- > d-

l, m, n, ñ, z, j tonlu ünsüzleriyle biten sözcüğe -lAr, -lI, -lIk -lA gibi l ünsüzüyle başlayan bir ekin gelmesiyle yerini tonlu d ünsüzüne bırakması olayıdır.

aqıl + lı > aqıldı “akıllı” 1/70 ; jıl + lar > jıldar “yıllar” 2/228

ülken + ler > ülkender “büyükler” 2/698 ; aqın + lar > aqındar “şairler” 2/926

orın + lıq > orındıq “oturak, sandalye” 2/1049 ; awız + lar > awızdar “ağızlar” 3/266

qız + lar > qızdar “kızlar” 4/27 ; juldız + lar > juldızdar “yıldızlar” 4/350

süykim + li > süykimdi “sevimli” 4/363

(Tonsuzlar) + l- > t-

Tonsuz ünsüzlerle biten bir sözcüğe, l ünsüzüyle başlayan bir morfemin getirilmesiyle yerini tonsuz ünsüz t sesine bırakmaktadır.

halat + ların > halattarın “önlüklerini” 4/430 ; tät + li > tätti “tatlı” 1/293

şarıq + larımız > şarıqtarımız “çarıklarımız” 1/319 ; baqıt + lı > baqıttı “şanslı” 2/13

quşaq + lap > quşaqtap “kucaklayıp” 2/389 ; bas + ladı > bastadı “başladı” 2/438

ozat + larının > ozattarının “öncülerinin” 4/480

¹⁰⁵ Sezai Güneş, *Türk Dili Bilgisi*, İzmir, 1997, s.57.

¹⁰⁶ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.143.

3.7.2.2. M Ünsüzündeki Benzeşmeler

(l, m, n, ñ, z, j tonluları) + m- > b-

“l, m, n, ñ, z, j tonlu ünsüzleriyle biten bir asıl morfeme ilave edilecek m ünsüzüyle başlayan bir bağlı morfemdeki (-MA, -MAk, -Mas, -MIn) yumuşak ve geniş geçitli m ünsüzü yerini patlayıcı bir ünsüz olan b’ye bırakmaktadır.”¹⁰⁷

körin - meydi > körinbeydi	“görünmüyordu”	2/965
zorlan - ma > zorlanba	“zorlanma”	3/137
oturatin - mız > otıratınbız	“oturuyoruz”	1/299
qız + men > qızben	“kızla”	2/749
söz + men > sözben	“sözle”	2/1173
sağın - mawı > sağınbawı	“özlememesi”	1/790
qaytalan - mas > qaytalanbas	“tekrarlanmaz”	2/308
ayan - maydı > ayanbaydı	“usanmıyordu”	3/245

(Tonsuzlar) + m- > p-

Tonsuz ünsüzlerden biriyle biten bir sözcüğe, m ünsüzüyle başlayan bir morfemin getirilmesiyle yerini tonsuz p sesine bırakmaktadır.

qasıq + men > qasıqpen	“kaşıkla”	4/274
qorıq - may > qorıqpay	“korkmadan”	2/420
şık - masa > şıqpasa	“çıkmasa”	2/1107
dawıs + men > dawıspen	“sesle”	2/862
üyret - meydi > üyretpeydi	“öğretmiyordu”	1/127
söylet - mese > söyletpese	“söyletmese”	2/55
umıt - masa > umıtpasa	“unutmasa”	2/380
birik - megen > birikpegen	“birikmeyen”	3/48

¹⁰⁷ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.145.

3.7.2.3. N Ünsüzündeki Benzeşmeler

(tonlular) + n- > d-

Tonlu ünsüzlerle biten sözcüğe n ünsüzüyle başlayan bir ekin gelmesiyle yerini tonlu d ünsüzüne bırakması olayıdır.

awıl + nıñ > awıldıñ	“köyün”	1/47
jol + nıñ > joldıñ	“yolun”	2/230
kiynolar + nı > kiynolardı	“filmleri”	2/266
kolhoz + nıñ > kolhozdıñ	“kolhozun”	3/28
praktiykam + nı > praktiykamdı	“stajımı”	4/35
aqsakal + nı > aqsaqaldı	“aksakalı”	4/143
sıtırlar + nı > sıyırlardı	“sığırları”	4/196

(Tonsuzlar) + n- > t-

Tonsuz ünsüzlerden biriyle biten bir sözcüğe, n ünsüzüyle başlayan bir morfemin getirilmesiyle yerini tonsuz t sesine bırakmaktadır.

topıraq + nı > topıraqtı	“toprağı”	1/219
tabaq + nı > tabaqtı	“tabağı”	4/274
qamıs + nıñ > qamıstıñ	“kamışın”	2/1021
stuwdent + nıñ > stuwdenttiñ	“öğrencinin”	4/457
alpıs + nıñ > alpıstıñ	“altmışın”	3/17
jas + nı > jastı	“yaşı”	3/171
hat + dıñ > hattıñ	“mektubun”	4/3

3.7.2.4. D Ünsüzündeki Benzeşmeler

(m, n, ñ) + d- > n-

-DAn çıkma hali ekinin m, n, ñ geniz ünsüzlerinden biriyle biten kelimelere gelerek patlayıcı bir diş ünsüzü olan d sesinin genizsileşerek yerini n ünsüzüne bırakmaktadır.¹⁰⁸

burın + dan > burınnan	“önceden”	1/69
aldım + dan > aldımnan	“önümden”	1/291
awdan + dan > awdannan	“ilçeden”	2/653
ornım + dan > ornımnan	“yerimden”	2/639
sırtım + dan > sırtımnan	“arkamdan”	3/301
äkem + den > äkemnen	“babamdan”	4/352

3.7.3. Gerileyici Benzeşmeler

Türk dilinin tüm lehçe ve ağızlarında yoğun bir şekilde gözlenebilen bir ses hadisesidir. Genel Türk dilinin p,ç,t,k, q ünsüzleri, iki ünlü arasında kalarak tonlu eşleri olan b, c, d, g, ğ ünsüzlerine dönüşmektedirler. Kazak Türkçesinde, Türkiye Türkçesinden farklı olarak içi ünlü arasında kalan t sesi tonlulaşarak d sesine değişmez. Ayrıca, Kazak Türkçesindeki tüm ç’lerin ş’ye değiştiği göz önüne alınacak olursa, ç sesinin tonlu eşi olan c sesine değişimi de mümkün değildir.¹⁰⁹

-q- > -ğ-

ortalıq + ına > ortalığına	“merkezine”	4/478
ayak + ın > ayağın	“ayağını”	1/2
qabaq + ın > qabağın	“göz kapağını”	1/74
jıq + ıp > jığıp	“yıkıp”	1/77
şıq + ıp > şığıp	“çıkıp”	2/500
qursaq + ınan > qursağınan	“karnından”	3/2
sıyraq + ımızdı > sıyrağımızdı	“baldırlarımızı”	3/30

¹⁰⁸ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.148.

¹⁰⁹ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.149.

qurıq + ı > qurıǵı	“kemendi”	4/140
qonaq + ıñız > qonaǵıñız	“konuǵunuz”	4/187
<u>-k- > -g-</u>		
bilek + in > bilegin	“bileǵını”	4/184
köylek + im > köylegim	“gömleǵim”	1/53
zerektik + imen > zerektigimen	“akıllılıǵıyla”	1/124
etek + inde > eteginde	“eteǵinde”	1/156
iyek + inde > iyeginde	“çenesinde, kenarında”	2/32
jürek + i > jüregi	“yüreǵi”	2/245
şök + ip > şögip	“çöküp”	2/399
tik + ip > tigip	“dikip”	3/22
süyek + ime > süyegime	“kemiǵime”	3/23
<u>-p- > -b-</u>		
aptap + ı > aptabı	“güneşin yakıcı sıcaklıǵı”	3/106
tap + ı > tabı	“izi, belirtisi” 2/1182 ; köp + i > köbi	“çoǵu” 2/548
tüp + i > tübi	“dibi, kökü” 3/123 ; şöp + i > şöbi	“çöpü” 2/383

B. ŞEKİL BİLGİSİ

1. YAPIM EKLERİ

Zeynep Korkmaz, yapım eklerini “kelime kök ve gövdelerine eklenerek yeni kavramların yansıtılmasını, kavramlara karşılık yeni kelimeler yapılmasını sağlayan ek” olarak tanımlamıştır.

Yapım ekleri isimden isim, fiilden isim, isimden fiil ve fiilden fiil yapım ekleri olarak dört grupta incelenmektedir.

1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

1.1.1. +lıq, +lik, +dıq, +dik, +tik

İsimlere eklenerek görev edinme, yer, çokluk, ayırma ve keyfiyet anlamı veren bir ektir.¹¹⁰ Ergin, başlangıçtan bu yana Türkçenin belli başlı isimden isim yapma eki olduğunu, geçici olmakla birlikte kalıcı isimler de türettiğini ve kullanım açısından tam umumi bir vasıfa sahip olduğunu söylemektedir.¹¹¹

käri + lik “yaşlılık, ihtiyarlık” 3/17 ; bala + lıq “çocukluk” 2/114

ğaşıq + tıq “âşık olma, tutkunluk” 2/568 ; aq + tıq “aklık, beyazlık” 3/219

tatuw + lıq “dostluk, barış” 3/240 ; buzaqı + lıq “kavgacılık, serseilik” 2/566

köñilsiz + dik “keyifsizlik” 2/656 ; izgi + lik “samimiyet, iyilik” 1/285

qarañğılıq “karanlık” 1/240 ; jaqsılıq “iyilik” 1/285

serilik “eğlence düşkünlüğü” 2/501; ömirlik “önemli” 4/411

eserlik “kaçıklık” 2/1238 ; jañalıq “yenilik” 1/412 ; sıpayılıq “sadelik” 2/65

1.1.2. +lı, +li, +dı, +di, +tı, +ti

Eski Türkçedeki +lIg, +lUg isimden isim yapma ekinin –g / –ğ ünsüzlerin düşmüş halidir. Türkçenin geçmişten bu yana kullanılagelmiş isimden isim türetme ekidir. Sıfat türetir.¹¹² Türkiye Türkçesindeki +lı, +li, +lu, +lü ekleriyle aynı vasıfa sahiptir.

¹¹⁰ Birgegil, *a.g.e.*, s.175.

¹¹¹ Ergin, *a.g.e.*, s.155.

¹¹² Karaağaç, *a.g.e.*, ss.259-260.

könil + di “keyifli” 4/19 ; büktew + li “kıvrık, katlanmış” 4/45

baqıt + tı “bahtlı, talihli, şanslı” 3/1 ; tüsinik + ti “belirli, anlaşılır, açık” 4/417

aqıl + dı “akıllı, zeki” 1/285 ; murt + tı “bıyıklı” 2/689

qut + tı “kutlu” 2/707 ; körik + ti “güzel, yakışıklı” 3/7

säbiy + li “çocuklu” 3/38 ; ense + li “yapılı, büyük, iri” 4/118

sabır + lı “sabırlı, ağırbaşlı” 4/150 ; uyqı + lı “uykulu” 4/349

1.1.3. +sız, +siz

Yapım ekinin getirileceği sözcüğün ifade ettiği sıfatın kişide ve nesnede olmadığını, aletsiz veya düzeneksiz çalışımı, belirttiği nesneyi vermediğini veya nesnenin ortaya çıkmadığını ve nesneye az miktarda sahip olunduğu anlamı vermektedir.¹¹³

ün + siz “sessiz, sedasız” 3/14 ; belgi + siz “belirsiz, bilinmez” 2/321

üzdik + siz “devamlı, sürekli” 2/307 ; jön + siz “yersiz, uygunsuz” 1/82

äl + siz “güçsüz, kuvvetsiz” 3/239 ; meyirim + siz “merhametsiz, duygusuz” 1/468

opa + siz “vefâsız, hain, ikiyüzlü” 2/61 ; tınım + siz “rahatsız, huzursuz” 2/417

bükpe + siz “gizli saklı olmayan, açık” 2/1181 ; kek + siz “kinsiz” 2/1181

bayan + siz “duraksız” 2/1265 ; könil + siz “keyifsiz, isteksiz” 1/772

küy + siz “bakımsız” 2/77 ; pana + siz “evsiz, barksız” 2/77

alañ + siz “meraksız, endişesiz” 2/741 ; jel + siz “rüzgârsız, yelsiz” 3/232

bolım + siz “olumsuz” 4/110; erik + siz “gayriihtiyarî” 4/140

1.1.4. +las, +les, +das, +des, +tas, +tes

Addan ortaklık ve beraberlik anlamı veren ad ve sıfat türeten bir ektir. Eski Türkçeden bu yana ünlü uyumlarına giren işlek bir ektir.¹¹⁴

¹¹³ Fuat A. Ganiyev, *Bugünkü Tatar Türkçesi Söz Yapımı*, Ankara, 2013, ss. 194-195

¹¹⁴ Zeynep korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara, 2014, s.128.

jol + das “yoldaş, arkadaş” 1/42 ; zaman + das “çağdaş, muasır” 2/505

tuwma + las “hısım, akraba” 1/221 ; sır + las “sırdaş” 3/53

köñil + des “niyeti bir, sevgili” 2/1061

1.1.5. +şı, +şi

İsimlere gelerek o nesne ile uğraşanı, nesne ile başka türlü ilgili kişiyi, kişinin bir şeye alışkanlığını, bir düşünce veya inanışın taraflarını bildiren işlek bir ektir.¹¹⁵

meñgürew + şı “yönetici, idareci” 4/18 ; sawun + şı “sağıcı” 4/43

jolaw + şı “ yolcu” 4/57 ; diyirmen + şı “değirmenci” 2/570

pisirüw + şı “ekmek yapan kimse” 4/399 ; izdew + şı “arayıcı, aramacı” 4/411

kör + şı “komşu” 1/414 ; sıyır + şı “sığır” 3/126 ;

baqta + şı “çoban, sığırtaç” 4/208 ; kolhoz + şı “kolhozcu” 4/288

sınıq + şı “kırıkçı” 1/512 ; aldām + şı “dolandırıcı, aldatıcı” 2/60

oquw + şı “öğrenci, okuyucu” 2/439

1.1.6. +şıl, +şil

İsim, sıfat ve zamirlere getirilerek belli bir işe, harekete elverişlilik veya düşkünlük anlamı veren bu ekin, aynı zamanda bağlılık, nesneler arası karşılaştırma ve benzetme ilgisi sağlayan yeni bir isim türetmektedir.¹¹⁶

sawıq + şıl “eğlence düşkünlüğü” 2/741 ; kök + şil “mavimtırak, mavimsi” 2/396

1.1.7. +şılıq, +şilik

İsim gövdelerine eklenerek mücerret isimler yapar.¹¹⁷

mümkin + şilik “imkân, olanak” 4/15 ; qıyın + şılıq “zorluk, sıkıntı” 2/566

köp + şilik “çoğunluk, kalabalık” 2/714 ; oñay + şılıq “kolaylık, hafiflik” 2/589

¹¹⁵ Banguoğlu, *a.g.e.*, ss.162-163.

¹¹⁶ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.188.

¹¹⁷ Tamir, *a.g.e.*, s.439.

şaruwa + şılıq “belli bir iş, çalışma sahası” 4/287 ; quday + şılıq “dindarlık” 4/288

tañırqaw + şılıq “şaşkınlık” 4/110 ; jal + şılıq “ırgatlık, rençberlik” 2/504

tir(i) + şilik “hayat, ömür” 2/1264 ; süyispen + şilik “sevgi, muhabbet” 2/1030

1.1.8. +nşı, +nşi

Türkiye Türkçesindeki +ncı, +nci, +ncu, +ncü ekinin bazı ses değişimlerine uğramış karşılığıdır. Kazak Türkçesinde farklı olarak bu ek dudak uyumuna girmemektedir. Ergin, bu ekin Türkçede geçmişten günümüze kadar işlek olarak kullanıldığını, asıl sayı isimlerinden sıra ve derece ifade eden sayı isimleri türettiğinden bahsetmektedir.¹¹⁸

bir + (i)nşi “birinci” 4/232 ; eki + nşi “ikinci” 1/259

üş + (i)nşi “üçüncü” 1/153 ; bes + (i)nşi “beşinci” 1/707

altı + nşi “altıncı” 2/377 ; jeti + nşi “yedinci” 2/587 ; segiz + (i)nşi “sekizinci” 2/39

orta + nşi “ortanca” 3/4 ; neş + (i)nşi “kaçınıcı” 2/38

1.1.9. +aw, +ew

Bu isimden isim yapım eki, birden yediye kadarki asıl sayılara getirilerek topluluk sayı adları türetir.¹¹⁹

üş + ew “ üç adet, üçü” 3/17 ; eki +ew “ikisi birlikte, iki tane” 2/364

bir + ew “bir, bir tane” 3/271

1.1.10. +şa, +şe

Asıl hüviyeti bir çekim eki olan bu ek, kalıplaşarak eskiden beri yapım eki olarak da kullanılmaktadır. Ulus adlarına getirilerek o ulusun kullandığı dili ya da lehçeyi, niteleyici sözlerden zarflar türetmektedir.¹²⁰

tırnaq + şa “tırnak işareti” 2/912 ; sızıq + şa “kısa çizgi, tire” 2/916

¹¹⁸ Ergin, *a.g.e.*, s.168.

¹¹⁹ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.65.

¹²⁰ Karaaç, *a.g.e.*, ss. 264-265.

ayrıqşa “ayrıca, özellikle, bilhassa” 2/6

1.1.11. +ğı, +gi, +qı, +ki

Bir yere veya zamana aitlik ve bulunma anlamı veren isimler türetir.¹²¹ Bu ek Kazak Türkçesinde dudak uyumunun dışında kalmaktadır.

joğarğı “yukarki” 1/47 ; arğı “öteki” 1/516

soñğı “sonuncu” 1/518 ; bayağı “çok önceki” 2/99

tömengi “aşağıki” 2/109 ; üstindegi “üstündeki” 2/290

alğaşqı “evvelki” 4/134 ; sırtqı “dışarıdaki” 4/471

işki “içerideki” 4/267 ; keşki “akşamki” 3/77

1.1.12. +day, +dey, +tay, +tey

İsimden sıfat türeten bu ek işlek olarak kullanımdadır. İsimlere getirilerek benzetme ve kıyaslama anlamları yüklemektedir.¹²²

kişkentay “minicik,küçücük,ufacık” 3/84 ; qayıstay “sırım gibi,sağlam” 1/60

qara + day “boşuna, beyhude, fuzulî” 3/18 ; zat + tay “aynî,maddî” 1/476

sağat + tay “saat kadar” 2/660 ; derlik + dey “tamamına yakın, kayda değer” 3/2

tüs + tey “düş gibi” 2/731 ; keremet + tey “muhteşem” 2/896

1.1.13. +şañ, +şeñ

Bu ek, türetilen sözcüğe yatkınlık ifadesi vermektedir.¹²³

öñ + şeñ “hep, tamamen, hepsi” 1/119 ; kiyim + şeñ “giyinik, giysili” 2/424

1.1.14. +tay

Bu ek, türettiği sözcüğe sevgi ve küçültme anlamı vermektedir. Ayrıca tek biçimli bir ektir.¹²⁴

¹²¹ Eker, *a.g.e.*, s.272.

¹²² Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.190.

¹²³ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.65.

¹²⁴ Buran A., Alkaya E., *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 3*, Ankara, 2019, s.127.

ağa + tay “ağabeyciğim” 1/336 ; kişken + tay “küçücük” 1/364

aje + tay “neneciğim” 3/270

1.1.15. +ğilt, +ğiltım

Karaağaç bu ekin, renk adlarından benzerlik ve gibilik anlamı vererek nitelik adları yaptığını söylemektedir. İşlek kullanılan bir ek değildir.¹²⁵

boz + ğiltım “bozca, grimsi” 2/401 ; kız + ğilt “kırmızımsı” 4/83

1.1.16. +şak, +şek

Aslında eşitlik çekiminde kullanılan bu ek, kalıcılaşarak yapım eklerinden biri haline gelmektedir. Fonsiyon olarak sıfat ve zarf adları türetmektedir. Eski Türkçede +çAk şeklinde kullanılan bu yapım eki işlekliliği gittikçe zayıflayan bir ektir.¹²⁶

şına + şaq “küçük parmak” 2/1057 ; kelin + şek “yeni gelin” 2/305

1.1.17. +ğana, +gene, +qana, +kene

Ekleneyeği sözcüğe küçültme anlamı veren bir ektir.

kiş + kene “küçücük” 2/699

1.1.18. +y

Akrabalık adlarına gelerek sözcüğe saygı, sevgi ve nezaket anlamı yüklemektedir.¹²⁷

apa + y “abla, hanımefendi” 4/202 ; şeşe + y “anne” 4/340

1.1.19. +raq, +rek, +ıraq, +irek

Türkçede eski zamanlardan beri kullanılagelen bu yapım eki çokluk, fazlalık ifade eden bir karşılaştırma ekidir.¹²⁸

jas + (ı) raq “daha iyi” 3/110 ; uzak + (ı) raq “biraz uzak, uzakça ” 1/153

qattı + raq “serçe, sağlamca” 2/345 ; tez + (i) rek “çabucak” 1/127

¹²⁵ Karaağaç, *a.g.e.*, s.271.

¹²⁶ Karaağaç, *a.g.e.*, s.265.

¹²⁷ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.191.

¹²⁸ Ergin, *a.g.e.*, s.172

1.1.20. +law, +lew, +daw, +dew, +taw, +tew

Sıfatlara yerine göre küçültme, eşitlik anlamı ifade eden ve iki varlığın özellikleri bakımından mukayese yapan bir yapım ekidir.¹²⁹

kekse + lew “yaşlıca” 2/337 ; keyin + dew “daha sonra, biraz sonra” 2/664

tämpiş + tew “daha küçük” 2/727 ; jas + taw “daha genç” 2/327

1.1.21. +ker, +ger

Farsçadan dilimize geçen bir ektir. Meslek ve uğraş adları yapmaktadır.¹³⁰

qızmet + ker “memur, görevli” 3/6 ; däne + ker “arabulucu, uzlaştırıcı” 3/155

däri + ger “doktor, hekim” 3/206 ; is + ker “erhap, hamarat, iş adamı” 1/718

sawda + ger “tüccar, tacir” 2/504 ; keyip + ker “roman, hikaye kahramanı” 2/931

1.1.22. +aq, +ek

jibek “ipek” 2/323 ; ataq “unvan, derece” 3/6

1.1.23. +qor

Düşkünlük ifade eden sıfatlar türetir. Farsça asıllı bir ektir.¹³¹

beynet + qor “çalışkan” 3/26 ; töbeles + qor “kavgacı” 1/60

ıza + qor “asabî, sinirli” 1/67

1.2. Fiilden İsim Yapan Ekler

1.2.1. –maq, -mek, -baq, -bek, -paq, -pek

Bu ek, çoğunlukla soyut anlamlı isimler ve alet, araç gereç adları türetmektedir. Çağdaş Kazak Türkçesinde niyet ifadeli gelecek zaman eki olarak kullanılsa da önceki dönemlerde mastar eki olarak kullanılmıştır.¹³²

sal - maq “ağırlık, zorluk, güçlük” 3/134 ; tırna - maq “tırnaklamak” 1/67

¹²⁹ Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.192.

¹³⁰ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.67.

¹³¹ Tamir, *a.g.e.*, s.441.

¹³² Koç, Doğan, *a.g.e.*, s.193.

oyna - maq “ oynamak ” 1/583 ; şuw - maq “ kıta, dörtlük ” 2/710

jum -baq “ bilmece, sır ” 4/404 ; jal - paq “ engin, yassı ” 2/294

türt - pek “ tekrar tekrar dürtme ” 4/408 ; üylendir - mek “ evlendirmek ” 2/116

tiz - bek “ dizi, sıra ” 2/738 ; körin - bek “ görünmek ” 1/51

1.2.2. –s

Tüm kök ve gövdelere getirilen ve Türkçede her zaman işlek bir hüviyete sahip olan fiilden isim türeten bir ektir. Eylemi biçim olarak adlandıran kelimeler türetir.¹³³

körin – (i)s “ görüntü, görünüm ” 2/306 ; tanı - s “ tanış ” 1/69

otır - (i)s “ oturma, eğlence ” 2/739 ; şıq - (i)s “ çıkış, doğu ” 2/962

qayt - (i)s “ ölmek, göçmek ” 1/9 ; tuw - (i)s “ akraba ” 2/1035

tın - (i)s “ solunum, teneffüs ” 3/268 ; ur - (i)s “ savaş, harp ” 3/280

iyi - s “ koku ” 4/170 ; demal - (i)s “ tatil, dinlenme ” 4/403

al - (i)s “ dövüşmek, vuruşmak ” 1/77

1.2.3. –w

Fiillere eklenerek hareket isimleri türetir. Ayrıca yer isimleri, sıfat olarak kullanılan isimler ve alet, eşya gibi isimler yapmaktadır.¹³⁴

joqta - w “ ağıt ” 1/725 ; jüde - w “ zayıfça, cılızca ” 1/451

jiber – (ü)w “ gönderme ” 4/15 ; uzatıl - (u)w “ kızını evlendirmek ” 2/79

jaya - w “ yaya, yayan ” 2/109 ; sür - (ü)w “ sürmek ” 2/319

sura - w “ soru, sual ” 2/875 ; oqu - w “ eğitim ” 3/6

sıyl - w “ saygı göstermek ” 4/254

¹³³ Karaağaç, *a.g.e.*, s.280.

¹³⁴ Tamir, *a.g.e.*, s.442.

1.2.4. -ma, -me, -ba, -be, -pa, -pe

Bu ek, -maq, -mek'te de olduğu gibi tüm fiil kök ve gövdelerine getirilen işlek bir ektir. “-maq” eki gibi hareket isimleri türetmenin aksine iş isimleri yapmaktadır. Ayrıca birçok belirli nesne ve eşya ismi türetirler.¹³⁵

kör - me “sergi, fuar” 3/5 ; bildir - me “bildirme, haber verme” 1/655

bür - me “büzerek dikme” 4/247 ; basqar - ma “yönetim, idare” 3/147

qaq- pa “dış kapı” 4/427 ; bök - pe “şişkin” 1/629

1.2.5. -m

Eski Türkçeden bu yana değişmeyen bir ektir. Fiil gövdelerine eklenerek fiilin belirttiği iş ve durum hakkında kavram adları veya nesne adları yapan bir ektir.¹³⁶

öl - (i)m “ölüm” 3/18 ; kiy - (i)m “giyim, elbise” 2/566

jar - (i)m “yarım” 2/653 ; söyle - m “cümle” 2/786 ; bil - (i)m “eğitim, bilgi” 4/239

körkey - m “yakışıklı” 2/1255 ; sal - (i)m “-e doğru” 3/63

jet - (i)m “yetim, öksüz” 3/166 ; jayıl - (i)m “mera, otlak” 4/201

1.2.6. -ğl, -gi, -qı, -ki

Türkiye Türkçesindeki -GI, -GU ekinin karşılığıdır. Korkmaz'a göre, tek heceli fiil kökleriyle çeşitli çatı ekleri almış fiil gövdelerinden isim türeten işlek bir ektir. Çeşitli araç gereç adları, somut ve soyut isimler türetmektedir.¹³⁷

tep - ki “tekme” 1/639 ; körgi “görgü” 4/342 ; kül - ki “gülme” 4/114

qarañ - ğl “karanlık” 1/368 ; uyu - qı “uyku” 2/1248

1.2.7. -k, -q

Fiilden isim yapan bu ek, eylem sonucunda ortaya çıkan niteliği ve nesneyi bildiren isimler türetmektedir.¹³⁸

¹³⁵ Ergin, *a.g.e.*, s.186

¹³⁶ Öner, *a.g.e.*, s.74

¹³⁷ Korkmaz, *a.g.e.*, s.152.

aşı – q “açık” 4/19 ; kör – (i)q “güzellik, yakışıklılık” 3/7

tile – k “dilek” 2/702 ; töse – k “yatak, döşek” 4/337

tes – (i)k “delik, deşik” 1/319 ; uza – q “uzak, ırak” 2/434

tun – (i)q “berrak, duru” 2/982 ; suwı – q “soğuk” 2/980

jiyna – q “toplam” 3/17 ; qura – q “deri ve kumaş parçası” 1/502

1.2.8. –aq, -ek

Ergin, bu ek için “eskiden beri işlek olan ve birçok misalleri bulunan bir ektir. Yaptığı isimler fiilin gösterdiği hareketi çokça yapanı, olanı, yapılanı; o hareketin yapıldığı yeri, aleti; o hareketle yapılan şeyi; hasılı fiilin tesirinde kalan çeşitli nesneleri karşılar.” demiştir.¹³⁹

böl – ek “ayrı olarak, farklı” 3/160

pış – aq “bıçak” 1/666

qon – aq “konuk, misafir” 4/204

1.2.9. –n

Fiil köklerine getirilerek o eylemin sonucunda oraya çıkan nesneyi veya durumu ifade eden bir ektir.¹⁴⁰

saw – (i)n “sağmal hayvan” 4/43 ; tüt – (i)n “duman” 4/58

jiy – (i)n “kalabalık, bir şeyin toplamı” 1/13 ; ek – (i)n “ekin” 4/157

1.2.10. –ğın, -gin, -qın, -kin

Fiil kök ve gövdelerine gelerek kuvvetlendirme ve alışkanlık sıfatları türetmektedir.¹⁴¹

sol – ğın “solgun” 4/269 ; er – kin “erkin, hür” 2/741

uş – qın “kıvılcım” 1/452

¹³⁸ Karaağaç, *a.g.e.*, ss.282-283.

¹³⁹ Ergin, *a.g.e.*, s.188.

¹⁴⁰ Karaağaç, *a.g.e.*, s.282

¹⁴¹ Banguoğlu, *a.g.e.*, s.243.

1.2.11. –ğış, -giş, -qış, -kiş

Fiil tabanına gelerek büyütme anlamı veren isim ve sıfat türetir. Ayrıca nitelik ve araç gereç adları yapmaktadır.¹⁴² Kazak Türkçesinde dudak uyumunun dışındadır.

qır – ğış “kazağı” 4/21 ; tay - ğış “çok kayan” 1/149

qızıq - qış “maceraperest, maceracı” 2/898 ; unat - qış “beğeniş” 2/898

aytqış “hitabeti güçlü olan” 2/926 ; elikkiş “taklitçi, çabuk özenen” 1/171

1.2.12. –ş

Fiilin sonucunda ortaya çıkan işi belirten ve hareketi adlandıran bir fiilden isim türeten ektir.¹⁴³

maqтан - ıш “övgü, övünç” 4/178 ; qorqın - ıш “korku” 1/258

qızğan - ıш “kıskanma, kıskançlık” 4/435 ; ayan - ıш “esirgeme, acıma” 2/80

quwanış “sevinç” 4/18 ; sağınış “özlem, hasret” 2/319

1.2.13. –malı, -meli, -balı, -beli, -palı, -peli

Nesnenin şeklini ve biçimini ifade eden bir fiilden sıfat türetme ekidir.¹⁴⁴

bür - meli “fileli, kıvrık” 4/246

1.2.14. –ñqı, -ñki

Fiillere gelerek sıfat türeten bir ektir.¹⁴⁵

isin - ñki > isiñki “şişkince, kabarıkça” 1/505 ; köter - (i)ñki “yüksekçe, çıkık” 1/529

1.2.15. –şaq, -şek

Fiillere getirilerek yapılan nesneyi ve çok yapanı ifade eden bir sıfat türetme ekidir.¹⁴⁶

jasqan - şaq “çekingen, sıkılgan” 1/83 ; tartın - şaq “inatçı, çekingen” 1/224

¹⁴² Karaağaç, *a.g.e.*, ss.289-290.

¹⁴³ Öner, *a.g.e.*, s.76.

¹⁴⁴ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.197.

¹⁴⁵ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.197.

¹⁴⁶ Tamir, *a.g.e.*, s.444.

iymen - şek “korkak, utangaç” 2/18 ; jasqan - şaq “utangaç, çekingen” 1/83

1.2.16. –ğır, -gir, -qır, -kir

Fiillere getirilerek çokça yapanı ifade edeb sıfatlar türetir.¹⁴⁷

sın - ğır “kırık” 4/265 ; jetpe - gir “yetişmeysesice” 1/663 ; ötkir “keskin” 2/93

1.2.17. –ğaq, gek, qaq, kek

İsim ve sıfat türetmektedir. Genelde insan karakterlerini bildiren sıfatlar yapmaktadır.¹⁴⁸

ser - gek “uyanık, dinç” 2/504 ; il - gek “ilik, mandal” 2/603

tay - ğaq “kaygan” 2/387 ; as - qaq “mağrur, gururlu” 2/739

şor - qaq “beceriksiz, sakar” 2/274

1.2.18. –ası, esi

Soyut anlamlı isimler türeten fiilden isim yapım ekidir.

kel - esi “diğer, sonraki” 1/277

1.2.19. – ar, er, r

Belirsiz gelecek zaman anlamı veren isimler türetmektedir.

eliktir - er “özenir” 2/75 ; bir - er “birer” 2/441 ; köt - er “kaldırmak” 4/225

qızıqtır - ar “ilgilenir” 2/75 ; ket - er “gider” 2/444

1.2.20. –ğan, -gen, -qan, -ken

İşlek kullanılan bu ek, eylemi çok yapanı veya olanı ifade etmektedir.¹⁴⁹

qırılđa - ğan “hırıldayan” 2/1096 ; bajılđa - ğan “çığlık atan” 3/76

dombıq - qan “şişiren, kabaran” 1/537 ; sozıl - ğan “uzanan” 2/1111

mawjıra - ğan “uyuklayan” 3/232

¹⁴⁷ Tamir, *a.g.e.*, s.445.

¹⁴⁸ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.198.

¹⁴⁹ Karaağaç, *a.g.e.*, s.286.

ayt - qan “söylenen” 4/202 ; uyıqta - ğan “uykuya dalan” 3/315 ;

tigil - gen “dikilen” 1/677

1.2.21. –man, - men

Bu fiilden isim yapım eki, belirsiz gelecek zaman ekleri -Ar/ -r eklerinden sonra gelerek hareketi yapanı belirten isimler türetmektedir.¹⁵⁰

jılar - man “ağlamaklı” 2/1032

1.2.22. –mas, -mes, -bas, -bes, -pas, -pes

Türkiye Türkçesindeki -mAz ekinin karşılığı olan bu ek, -Ar, -r eklerinin olumsuz şeklidir.¹⁵¹

qıy - mas “kıyılmaz” 2/14 ; umıtlı - mas “unutulmaz” 2/373

qaytalan - bas “tekrarlanmaz” 2/308 ; estil - mes “işıtilmez” 3/97

körin - bes “görünmez” 2/991

1.2.23. –wıq, -wik

Birkaç örnekte rastlanan bir yapım ekidir. Eklendiği fiillere aşırılık anlamı katmaktadır.¹⁵²

bajılđa - wıq “şirret, yaygaracı” 4/217 ; tırna - wıq “çok tırmalayan” 1/54

1.3. İsimden Fiil Yapım Ekleri

1.3.1.+la, +le, +da, +de, +ta, +te

Eski Türkçeden bu yana tüm lehçelerde çok işlek kullanılan bu ek, isim kök ve gövdelerine, zarflara ve sıfatlara eklenerek geçişli ve geçişsiz fiiller türetmektedir. Sözü bahsedilen bu isimden fiil yapım eki, ismin gösterdiği nesneyi ya da niteliği başka bir nesneye yönelten, nesneden etkilenen geçişli fiiller, nesnenin oluşmasını

¹⁵⁰ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.200.

¹⁵¹ Eker, *a.g.e.*, s.282.

¹⁵² Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.199.

sağlayan ve yapma bildiren geçişli fiiller, nesneyi veya niteliği bir şeye kazandırmayı ifade eden geçişli fiiller türetir.¹⁵³

qarqıl + da “kahkaha atmak” 4/31 ; dayar + la “hazırlanmak” 3/18

maza + la “rahatsız etmek” 4/30 ; ayqay + la “bağırmaq” 4/5

burañ + da “kıvrılmak, salanmaq” 1/105 ; sıpsıñ + da “dedikodu yapmak” 2/305

iylek + te “karıştırmak, buruşturmak” 1/476 ; kemseñ + de “ağlamaklı olmak” 3/171

bet + te “yürümek” 4/274 ; elen + de “meraklanmaq, telaşlanmaq” 2/1073

1.3.2. +lan, +len, +dan, +den, +tan, +ten

Türkiye Türkçesindeki ekle aynı işlevliğe sahiptir. +LA isimden fiil türetme ekiyle -n dönüşlülük ekinin birleşmesiyle meydana gelmiş birleşik bir türetme ekidir.¹⁵⁴

üy + len “evlenme” 2/116 ; quşır + lan “hasret gidermek” 1/290

oy + lan “düşünmek, telaşlanmaq” 4/39 ; äzir + len “hazırlanmaq” 2/51

meyir + len “merhamet etmek” 2/312 ; biy + len “dans etmek” 2/1161

tariz + den “benzemek, andırmak” 2/100 ; etjeñ + den “şişmanlamak” 2/336

tis + ten “sinirlenmek” 1/289

1.3.3. +las, +les, +das, +des, +tas, +tes

Bu yapım eki de tıpkı +Lan ekinde olduğu gibi birleşik bir yapım ekidir. Karşılıklı ve birden çok kişili fiiller ve dönüşlülük anlamı vererek isim ve sıfatlardan geçişsiz fiiller türetmektedir.¹⁵⁵

äñgime + les “sohbet etmek” 2/776 ; ara + las “karışmak, katılmak” 1/219

til + des “sohbet etmek” 2/622 ; tereñ + des “derinleşmek” 1/629

äzil + des “şakalaşmak” 4/19 ; töbe + les “dövüşmek” 1/118

¹⁵³ Korkmaz, *a.g.e.*, s.176

¹⁵⁴ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.226.

¹⁵⁵ Banguoğlu, *a.g.e.*, ss.219-220.

sälem + des “selamlaşmak” 2/639 ; kezek + tes “nöbetleşmek” 1/408

sır + las “sırrını paylaşmak” 2/65

1.3.4. +al, +el, +l

İşlek olmayan bir ektir. Geçişsiz fiiller türetir.¹⁵⁶

dem + al “dinlenmek, nefes almak” 2/102 ; joq + al “kaybolmak” 4/50

qıyn + al “zorluk çekmek, zorlanmak” 4/452 ; sağ + al “sağlığına kavuşmak” 1/10

ken + el “bolluğa kavuşmak” 1/305

1.3.5. +a, +e

İsimlere eklenerek “yapma” ifade eden fiiller türetmektedir.

at + a “ad vermek” 3/34 ; qıyın + a “zorlamak” 4/101

oyın + a “oynamak” 1/358 ; ört + e “yakmak” 1/625

bos + a “boşaltmak” 2/1101 ; jıyın + a “toplamak” 3/99

1.3.6. +ar, +er, +r

K. Koç ve O. Doğan, “Bu ek sıfatlara,bazı isimler ile özge ve başka zamirlerine, ayrıca birkaç ses taklidi sözcüğe gelerek bunlardan fiil türetir.” demiştir.¹⁵⁷

boz + ar “bozarmak” 3/223 ; özge + r “değişmek, başkalaşmak” 2/436

taza + r “arındırmak, temizlenmek” 2/111 ; jas + ar “gençleşmek” 3/130

1.3.7. +ğır, +gir, +qır, +kir

Eskiden beri Türkçede kullanılan, olma ve yapma bildiren ses taklidi fiiller türetmektedir.¹⁵⁸

jañ - ğır “yankılanmak” 3/245 ; sın - ğır “şingirtti” 4/265

dañ - ğır “tangır” 1/368 ; şıñ - ğır “bağırmaq” 2/559

¹⁵⁶ Öner, *a.g.e.*, s.61.

¹⁵⁷ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.227.

¹⁵⁸ Ergin, *a.g.e.*, s.183.

miñ - gir “mırıltı, homurtu” 2/37 ; ı - qır “ıslık çalmak” 4/267

1.3.8. +ğar, +ger, +qar, +ker

Yapma ifade eden fiiller türetir.¹⁵⁹

añ + ğar “fark etmek” 4/280 ; töñ + ker “çevirmek, devirmek” 1/564

bas + qar- “idare etmek, yönetmek” 4/119 ; es + ker “hatırlamak” 2/1105

1.3.9. +ıra, +ire

Ses taklidi isimlere gelerek fiil türeten bir ektir.¹⁶⁰

jarq - ıra “ışıldamak” 1/208 ; jılt - ıra “parıldamak” 1/505

1.3.10. +bı, +bi

“Sonor l, p ünsüzleriyle biten sözcüklere +pı, +pi varyantlarıyla, diğer sözcüklere ise ünsüz uyumlarına bağlı olarak eklenen dar kullanımlı bir yapım ekidir.”¹⁶¹

jel - pi “yellemek” 4/95

1.3.11. +ay, +ey

İsimlere getirilerek oluş ifade eden geçişsiz fiiller türetmektedir.¹⁶²

köp - ey “çoğalmak” 2/555 ; muñ - ay “kederlenmek” 2/71

1.3.12. +sı, +si

İsimlere getirilerek kendini öyle sayma ve yüksek görme bildiren fiiller türetir.¹⁶³

jas + sı – (n) “çocuk saymak” 3/104 ; kem +si – (t) “küçük görmek” 3/104

1.3.13. +sıra, +sire

Yokluk ifade eden fiiller türetmektedir.¹⁶⁴

oy - sıra “geri çekilmek, kaybetmek” 2/59 ; ölew - sire “ölecek hâle gelmek” 1/659

¹⁵⁹ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.69.

¹⁶⁰ Tamir, *a.g.e.*, s.447.

¹⁶¹ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.229.

¹⁶² Öner, *a.g.e.*, s.60.

¹⁶³ Tamir, *a.g.e.*, s.446.

¹⁶⁴ Öner, *a.g.e.*, s.64.

äl - sire “yorulmak, halsizleşmek” 3/215

1.3.14. +k, +q

Eklendiği isim tabanlarına olma ifadesi vererek fiil türeten bir ektir.¹⁶⁵

keş + ik “gecikmek” 2/925 ; jol + ıq “karşılaşmak” 4/442

1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

1.4.1. –ma, –me, –ba, –be, –pa, –pe

Geçmişten bu yana Türkçede kullanılagelen ve çok işlek olan bir fiilden fiil yapım ekidir. Getirildikleri eklerle olumsuzluk anlamı vererek olmama ve yapmama bildirmektedirler.¹⁶⁶

bol - ma “olmamak” 3/153 ; sıyla - ma “saygı göstermemek, saymamak” 3/153

al - ma “almamak” 4/122 ; bil - me “bilmemek” 4/182

külme “gülmemek” 4/212 ; tiygiz - be “dokundurmamak” 2/390

bat - pa “batmamak” 1/215 ; sağın - ba “özlememek” 1/790

qon - ba “konmamak” 2/718 ; jet - pe “yetmemek” 2/1209

1.4.2. –n

Dönüşlülük eki olarak da bilinen bu ek, Kazak Türkçesinde oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. İşlev olarak Türkiye Türkçesindeki ekle aynıdır.¹⁶⁷

kör - (i)n “görünmek, tanınmak” 2/279 ; süysi - n “imrenmek” 3/121

bil - (i)n “bilinmek, anlaşılmak” 3/296 ; jerle - n “gömülmek” 1/216

azirle - n “hazırlanmak” 2/532 ; kiy - (i)n “giyinmek” 1/286

sez - (i)n “sezmek, duymak” 2/300 ; böl - (i)n “bölünmek” 1/583

¹⁶⁵ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.69.

¹⁶⁶ Ergin, *a.g.e.*, s.200.

¹⁶⁷ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.230.

1.4.3. –l

Eskiden beri Türkçede yaygın bir biçimde kullanılan bir fiilden fiil yapım ekidir. Pasiflik ve belirsizliği ifade eden fiiller türetir.¹⁶⁸ Edilgenlik eki olarak da bilinmektedir. Edilgenlik işlevini, “l” ünsüzü ile biten fiillerden sonra telaffuzu güçleştirmemek için –n eki de üstlenebilmektedir.¹⁶⁹

ayakta – l “bitirtmek, tamamlanmak” 4/1 ; uzat – (l)l “kızını evlendirmek” 3/7

qıs – (l)l “utanmak, çekinmek” 4/29 ; sıdır – (l)l “yaralanmak” 1/65

bur – (l)l “dönmek, bükülmek” 4/371 ; üyir – (l)l “toplanmak” 1/240

köter – (l)l “kaldırılmak” 1/255 ; esti – l “duyulmak, işitilmek” 1/297

tes – (l)l “deşilmek, delinmek” 3/246

1.4.4. –s

Fiil kök ve gövdelerine getirilerek fiilin özneyle olan ilişkisi bakımından işteşlik ve ortaklaşa bir işi gösteren bir çatı ekidir.¹⁷⁰

kir – (i)s “girişmek” 1/229 ; söyle – s “söyleşmek, konuşmak” 1/177

at – (i)s “vuruşmak, savaşmak” 1/14 ; töbele – s “tekmeleşmek” 1/55

şuwılda – s “gürültü yapmak” 2/292

1.4.5. –t

Ettirgen fiiller yapan işlek bir ektir. Yaptırma ve oldurma bildiren fiiller türetir. Ünlü ya da sürekli ünsüzler (l, m, n, ñ, r, v, y, z, w) ile biten fiillere gelmektedirler.¹⁷¹

bılşılta – t “tekrar tekrar vurmak” 1/102 ; kürsilde – t “ses çıkartmak” 3/84

jüde – t “zayıflatmak” 2/661 ; şüpilde – t “dolup taşmak” 2/771

ayda – t “yönlendirmek” 4/123 ; burqılta – t “fokurdatmak” 1/11

¹⁶⁸ Ergin, *a.g.e.*, s.204.

¹⁶⁹ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.231.

¹⁷⁰ Korkmaz, *a.g.e.*, ss.186-187.

¹⁷¹ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.77.

pısılda - t “burundan nefes almak” 1/225

1.4.6. –dır, –dir, –tır, –tir

Fiillere eklenerek yaptırma ve oldurma anlamı veren bir çatı ekidir. Ünlü ya da sürekli ünsüzler (l, m, n, ñ, r, v, y, z, w) ile biten fiillere getirilmektedir.¹⁷²

bil - dir “bildirmek, haber vermek” 4/3 ; ayakta - dir “evlendirmek” 4/29

toz - dır “yıpratmak, dağıtmak” 1/335 ; sön - dir “söndürmek” 1/477

tüsin - dir “anlattırmak” 2/276 ; attan - dır “göndertmek, uğurlamak” 2/526

tol - tır “doldurmak” 2/737 ; soğıs - tır “dövüştürmek” 2/773

sires - tir “dondurmak” 2/1180 ; aqtarıs - tır “karıştırmak” 4/49

1.4.7. –ğız, –giz, –qız, –kiz

Fiil tabanına eklenerek oldurma ve yaptırma ifade eden bir ektir.¹⁷³

öt - kiz “geçirmek, geri vermek” 4/16 ; jür - giz “sürmek, kullanmak” 3/20

sor - ğız “içtirmek, çektirmek” 1/267 ; sal - ğız “yerleştirtmek” 1/544

tiy - giz “değdirmek, dokundurmak” 2/390 ; kiy - giz “giydirmek” 1/54

ör - giz “otlatmak, ördürmek” 1/745 ; ayt - qız “söylettirmek” 2/733

et - kiz “yaptırtmak” 3/56 ; jet - kiz “yetiştirmek, ulaştırmak” 4/9

1.4.8. –r

Fiillere eklenerek oldurma ifade eden fiilden fiil türetme ekidir. Ettirgenlik eki olarak da bilinir.

tüs – (i)r “indirmek, yakalamak, tutmak” 4/38 ; ket - ir “getirmek, gidermek” 1/84

pis - ir “pişirmek” 4/399 ; bit - ir “bitirmek, tüketmek” 2/277

şaş- ır (a) “yayılmak, saçılmak” 2/281 ; qop - ar “koparmak” 3/135

¹⁷² Tamir, *a.g.e.*, s.448.

¹⁷³ Öner, *a.g.e.*, s.101.

şık - ar “çıkarmak” 3/64 ; ös - ir “büyütmek, yetiştirmek” 2/341

köt - er “kaldırmak, artırmak” 4/225

1.4.9. –msıra, –msire

Tamir, “fiilin gösterdiği hareketin tam olarak yapılmadığını gösterir” demiştir.¹⁷⁴

jıla - msıra “ağlamaklı olmak” 1/753 ; kül - (i) msire “gülümsemek” 1/766

1.4.10. –set

Fiilden fiil yapım eki –se ile –t ettirgenlik ekinin birleşmesiyle meydana gelen bir ektir.¹⁷⁵

kör – set “göstermek” 4/9

¹⁷⁴ Tamir, *a.g.e.*, s.449.

¹⁷⁵ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.232.

2. İSİM

Canlı, cansız, somut ve soyut kavramlara ad olan kelime türüne isim denmektedir.¹⁷⁶

2.1. ÇOKLUK EKİ

İsimlerin çokluk şekillerini gösteren bir ektir. İsimler hiçbir ek almadan tek bir nesneyi karşılamaktadır. Yalın haldeki nesneyi karşılayan bu şekline teklik adı verilmektedir. İsmın karşıladığı nesnenin sayısını birden fazla olduğunu bildirmek için teklik şekline çokluk eki getirilmektedir.¹⁷⁷

Belli başlı ses olaylarından dolayı KazakTürkçesindeki çoğul eki çeşitlilik gösterir.

2.1.1. +lar, +ler

Ünlülerden ve r, w, y ünsüzleriyle biten isim tabanlarına +lAr çokluk eki getirilir.¹⁷⁸

siyır + lar “sığırlar” 1/36 ; şana + lar “kızaklar” 1/163 ; qora + lar “ahırlar” 2/831

toy + lar “düğünler” 2/53 ; sawınşı + lar “sağımcılar” 4/430

kempir + ler “yaşlı kadınlar” 3/23

2.1.2. +dar, +der

l, m, n, ñ, z, y ve j ünsüzleriyle biten isimlerden sonra +dAr eki getirilmektedir.¹⁷⁹

adam +dar “kişiler” 4/6 ; jıl + dar “yıllar” 1/779

qız + dar “kızlar” 1/626 ; opasız + dar “vefâsızlar” 2/61

aqın + dar “şair, âşık, ozan” 2/926 ; juldız +dar “yıldızlar” 4/350

2.1.3. +tar, +ter

Tonsuz ünsüzlerle biten isimlerden sonra +tAr eki kullanılmaktadır.¹⁸⁰

sät + ter “anlar” 4/19 ; jigit + ter “yiğitler, delikanlılar” 4/351

dawıs + tar “sesler” 1/168 ; şarıq + tar “çarıklar” 1/319

¹⁷⁶ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992, s.88.

¹⁷⁷ Ergin, *a.g.e.*, s.220.

¹⁷⁸ Bozkurt, *a.g.e.*, s.457.

¹⁷⁹ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.79.

¹⁸⁰ Tamir, *a.g.e.*, s.450.

sağat + tar “saatler” 2/460 ; qonaq + tar “misafirler, konuklar” 2/653

2.2. İYELİK EKİ

İsmi karşıladığı nesnenin şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten çekim eklerine iyelik eki adı verilmektedir.¹⁸¹

		Kişi	Ekler
Teklik	1.	Men	+m
	2.	Sen	+ñ
		Siz (Saygı)	+ñIz,
	3.	Ol	+I, +sI,
Çokluk	1.	Biz	+mIz,
	2.	Sender	+lArIñ, +dArIñ +tArIñ
		Sizder (Saygı)	+lArIñIz, +dArIñIz +tArIñIz
	3.	Olar	+I, +sI,

Tablo 1: İyelik Ekleri

2.2.1. Teklik 1. Şahıs İyelik Ekleri

şak + (i)m “çağım, dönemim” 1/1 ; köke + m “ağabeyim, babam” 1/76

şeşe + m “anam, annem” 2/237 ; qarındas + (i)m “kız kardeşim” 3/84

eñbek + (i)m “emeğim” 4/296

¹⁸¹ Kormaz, *Gramer...*, s.92.

2.2.2. Teklik 2. Şahıs İyelik Ekleri

topıraq + (ı)ñ “toprağın” 1/219 ; öz + (i)ñ “kendin” 1/321 ; sen + (i)ñ “senin” 4/3

tağat + (ı)ñ “takatin, tahammülün” 1/321 ; işter + (i)ñ “işlerin” 2/47

Nezâket

otır + (i)ñız “oturunuz” 4/92 ; qız + (i)ñız “kızınız” 2/977

kelin + (i)ñız “gelininiz” 3/190 ; jas + (i)ñız “yaşınız” 2/818

belgi + niz “kanıtınız” 2/1169

2.2.3. Teklik 3. Şahıs İyelik Ekleri

äje + sı “nenesi” 1/135 ; ana + sı “annesi” 1/9

baqşa + sı “bahçesi” 2/286 ; ata + sı “dede, kayınbaba” 2/529

tobilğı + sı “kızılıcak ağacı” 3/122 ; şara + sı “göz yuvası” 4/110

2.2.4. Çokluk 1. Şahıs İyelik Ekleri

professor + (ı)mız “profesörümüz” 4/18 ; orta + mız “ortamız” 4/177

keybirewler + (i)miz “kimilerimiz” 1/281 ; bilge + miz “bilgimiz, haberimiz” 1/6

közimiz “gözümüz” 3/254

2.2.5. Çokluk 2. Şahıs İyelik Ekleri

bawır + larıñ “bağrınız” 3/160 ; qaqpa + larıñ “dış kapılarınız” 4/440

tuqım + darıñ “tohumlarınız” 3/91 ; kolhoz + darıñ “kolhozlarınız” 4/27

tatuwlıq + tarıñ “dostluklarınız” 3/240

Nezaket

bala + larıñız “çocuklarınız” 2/464 ; aluw + larıñız “almalarınız” 2/1150

2.2.6. Çokluk 3. Şahıs İyelik Ekleri

dawıs + ı “sesi” 4/215 ; orta + sı “ortası” 2/513 ; taqta + sı “tahtası” 4/480

ärqaysı + sı “her birisi” 3/219 ; ağa + sı “ağabeyi” 4/286

2.2.7. Aitlik Eki

M. Ergin, bir bakıma yapım eki hüviyetini taşıyan aitlik ekinin çekim eklerinden sonra gelmek, iyelik eki gibi yardımcı ses almak, aitlik gibi bir tür iyelik fonksiyonu barındırması bakımından ikinci bir iyelik eki olarak isim işletme ekleri arasına girdiğini söylemektedir.¹⁸²

Kazak Türkçesindeki aitlik eki +qı, +ki, +ğı +gi’dir. ¹⁸³

alğaş + qı “önceki, evvelki” 1/78 ; aqır + ğı “sonraki, sonundaki” 2/381

şet + ki “uçtaki, kenardaki” 1/97 ; keşki “akşamki” 1/552

aldındağı “önündeki, ilerdeki” 1/564 ; burınğı “önceki, evvelki” 3/158

jerdegi “yerdeki” 4/4 ; şettegi “kenardaki, uçtaki” 4/65

äwelgi “evvelki, önceki” 4/99 ; jüzindegi “yüzündeki” 4/110

2.3. HÂL EKLERİ

İsimler kelime grupları ve cümle içerisinde diğer kelimelerle ilişkileri esnasında çeşitli hâllerde bulunurlar. Bu ilişkiler kurulurken isimler ilişkinin cinsine göre ayrı ayrı hâllere girerler. İsmi hâlleri bazen eksiz, fakat genelde eklidir. İsimleri çeşitli ilişkiler için çeşitli hâllere, durumlara sokan eklere hâl ekleri denmektedir.¹⁸⁴

Kazak Türkçesinde yalın hâl, ilgi hâli, yönelme hâli, belirtme hâli, bulunma hâli, çıkma hâli, vasıta hâli ve eşitlik hâli olmak üzere sekiz hâl eki mevcuttur.

2.3.1. Yalın Hâl

Yalın durumu gösteren bir ek veya öge mevcut değildir. Eksiz isim kök ve gövdeleri yalın durum olarak da kullanılabilir. ¹⁸⁵

payda “fayda, kâr” 4/126 ; bul “bu” 4/212 ; söz “sözcük” 4/277

bala “çocuk, bebek” 1/2 ; ol “o” 1/57 ; adam “kişi, insan” 2/568

jurt “millet halk” 2/578 ; jas “genç, toy” 3/244

¹⁸² Ergin, *T.D.B.*, s.226.

¹⁸³ Buran, Alkaya, *ÇTYD*, s.108.

¹⁸⁴ Ergin, *Türk Dili B...*, s.226.

¹⁸⁵ Nurettin Demir, Emine Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı*, Ankara, 2012, s.210.

2.3.2. İlgî Hâli

Eklendiği ad ile başka bir ad arasında sahiplik ve ilgi kurma hâlidir. Adı fiile bağlamaması yönünden diğer çekim eklerinden ayrılmaktadır.¹⁸⁶

Kazak Türkçesinde ilgi hâli ekleri +nİñ, +dİñ, +tİñ ekleridir. m, n, ñ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra +nİñ; l, r, w, y, z ve j ünsüzlerinden sonra +dİñ; tonsuz ünsüzlerden sonra ise +tİñ eki gelmektedir.¹⁸⁷

kiyim + niñ “kıyafetin” 1/24 ; örken + niñ “filizin” 3/2

dala + nıñ “bozkırın” 2/108 ; qabirler + diñ “mezarların” 2/244

üy + diñ “evin” 4/273 ; qızdar + dıñ “qızların” 4/351

jeroşaq + tıñ “tandırın” 2/534 ; mıltıq + tıñ “tüfeğin, silahın” 2/603

iyt + tiñ “itin” 3/152 ; şımıldıq + tıñ “perdenin” 3/307

2.3.3. Belirtme Hâli

Cümle içerisindeki fiilden etkilenen isim ögesi olan nesneyi gösteren bir çekim ekidir.¹⁸⁸

Kazak Türkçesinde belirtme hâl ekleri +nI, +dI, +tI ekleridir: ünlü ile biten isimlerden sonra +nI; m, n, ñ, l, r, w, y, z ünsüzleriyle biten isimlerden sonra +dI; tonsuz ünsüzlerden sonra +tI; üçüncü teklik iyelik ekinden sonra ise +n biçiminde eklenmektedir.¹⁸⁹

çemodan + (ı)m + dı “valizimi” 4/74 ; bala + nı “çocuğu” 4/151

şana + nı “kızağı” 1/223 ; murın + ı + n “burnunu” 1/341

palto + nı “paltoyu” 1/530 ; masaqtar + dı “başakları” 1/557

şasaq + tı “saçağı” 2/496

¹⁸⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s.283.

¹⁸⁷ Tamir, *a.g.e.*, s.451.

¹⁸⁸ Demir, Yılmaz, *a.g.e.*, s.210.

¹⁸⁹ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.205.

2.3.4. Yönelme Hâli

Z. Korkmaz yönelme hâline, “Yöneltme durumu, kelime gruplarında ve cümlelerde fiildeki hareketin yöneldiği adın içinde bulunduğu durumdur. Bir başka anlatımla, adı yönelme yaklaşma işlevi ile fiile bağlayan durumdur.” demiştir.¹⁹⁰

Yönelme hâli ekleri +ğa, +ge, +qa, +ke’dir. İyelik eklerinden sonra ise Türkiye Türkçesinde olduğu gibi +A biçiminde gelmektedir. Ünlü ve tonlu ünsüzlerle biten isimlere +ğa, +ge; tonsuz ünsüzle biten isimlerden sonra ise +qa, +ke’dir.¹⁹¹

suv + ğa “suya” 1/45 ; parta + ğa “sıraya” 1/123

oylar + ğa “çukurlara” 2/935 ; üy + ge “eve” 2/956

jer + ge “yere” 2/1004 ; añızaq + qa “samyeline” 3/107

alqınıs + qa “sık sık nefes almaya” 3/268 ; jawap + qa “cevaba” 4/71

jigit + ke “delikanlıya” 3/7 ; sät + ke “ana, lâhzaya” 4/156

2.3.5. Bulunma Hâli

İsmi kendisinde bulunma ifade eden fiillerle ilişkili olduğunu gösterme durumudur.¹⁹²

Kazak Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi ünlü ve tonlu ünsüzlerden sonra +dA; tonsuz ünsüzlerden sonra +tA eki getirilmektedir.¹⁹³

qalpın + da “şeklinde” 1/193 ; jarımın + da “yarısında” 1/359

ferma + da “çiftlikte” 2/541 ; bastıqtar + da “başkanlarda” 2/678

awdan + da “ilçede” 4/17 ; burış + ta “köşede” 4/170

waqıt + ta “vakitte” 3/74 ; sandıq + ta “sandıkta” 3/21

sırt + ta “dışarıda” 2/956 ; qıs + ta “kışta” 2/975

¹⁹⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s.292.

¹⁹¹ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.83.

¹⁹² Ergin, *TDB.*, s.228.

¹⁹³ Ahmet Buran, Ercan Alkaya, *ÇTYD*, Ankara, 2019, s.107.

2.3.6. Çıkma Hâli

Korkmaz bu ek için “Kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan isim hâli” demiştir.¹⁹⁴

Kazak Türkçesinde çıkma hâli +dAn, +tAn, +nAn şeklinde kullanılmaktadır. Sonu ünlü veya tonlu ünsüzle biten isimlerden sonra +dAn; tonsuz ünsüzle biten isimlerden sonra +tAn; m, n, ñ gibi geniz ünsüzleriyle biten isimlerden sonra ise +nAn şeklindedir.¹⁹⁵

qala + dan “şehirden” 1/121 ; joğarı + dan “yukarıdan” 1/157

asıl + dan “asilden” 2/295 ; jaq + tan “taraftan” 2/323

tus + tan “yandan, taraftan” 3/126 ; alıs + tan “uzaktan” 3/241

qoltıgım + nan “koltuğumdan” 4/387 ; orın + nan “yerinden” 4/31

qursağı + nan “karnından” 3/2

2.3.7. Vasıta Hâli

Kazak Türkçesinde kullanılan vasıta hâli ekleri +men, +ben, +pen; +menen, +benen, +penen’dir. Ünlü ve z ünsüzünün dışındaki tonlu ünsüzler ile biten isimlerden sonra +men, +menen; z ünsüzüyle biten isimlere +ben, +benen; tonsuz ünsüzler ile biten isimlerden sonra ise +pen, +penen şeklinde gelmektedir.¹⁹⁶

qonaqtar + men “misafirlerle” 2/654 ; äzil + men “şakayla” 4/27

iz + ben “izle” 1/167 ; kiyimimizben “kıyafetlerimizle” 1/660

qız + ben “kızla” 2/749 ; ustara + men “usturayla” 4/21

qol + (ı)men “koluyla” 2/664 ; maqtanış + pen “övgüyle” 4/178

qasıq + pen “kaşıkla” 3/212 ; dawıs + pen “sesle” 1/4

¹⁹⁴ Korkmaz, *Gramer...*, s.37.

¹⁹⁵ Tamir, *a.g.e.*, s.454.

¹⁹⁶ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.206.

2.3.8. Eşitlik Hâli

Cümlede fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu, fiilin oluş veya yapılış tarzını bildirmek için isim eşitlik hâlini alır. Eşitlik, gibilik ve benzerlik ifade eden hâl ekleridir.¹⁹⁷

Kazak Türkçesinde eşitlik eki olarak Eski Türkçedeki “teg” edatının ekleşmesiyle meydana gelmiş olan +dAy, +tAy eki kullanılmaktadır. Bununla birlikte az örnekte karşımıza çıkan +şA eki de eşitlik hâli olarak kullanımdadır.¹⁹⁸

jeterlik + tey “yeterli gibi” 3/23 ; sıpırğan + day “süpürüyormuş gibi” 1/3

qalğan + day “kalmış gibi” 2/11 ; adam + day “kişiler gibi, insanlar gibi” 2/1193

degendey “demiş gibi” 3/223 ; süttey “süt gibi” 2/375

narttay “kıpkırmızı gibi” 2/411 ; uzınşa “uzunca” 2/338

tumanşa “sis gibi” 1/14 ; batqanşa “batmış gibi” 1/318

2.4. İsimlerde Soru

Kazak Türkçesinde soru eki mA, bA ve pA’dır. Ünlü veya l, r, w, y ünsüzleriyle biten sözcüklerden sonra mA; m, n, ñ, z ünsüzleriyle biten sözcüklerden sonra bA; tonsuz ünsüzler ile biten sözcüklerden sonra ise pA şeklinde gelmektedir.¹⁹⁹

ağasız ba? “ağabey misiniz?” 2/17 ; aman ba? “sağ salim mi?” 2/47

umıttıñ ba? “unuttun mu?” 2/570 ; emes pe? “değil mi?” 2/570

jastıq pa? “gençlik mi?” 2/1239 ; ras pa? “doğru mu?” 4/446

joq pa? “yok mu?” 2/88 ; üyde me? “evde mi?” 2/493

qudireti me? “kudreti mi?” 2/1248 ; sol ma? “bu mu?” 3/148

¹⁹⁷ Ergin, *TDB.*, s.239.

¹⁹⁸ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.85.

¹⁹⁹ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.206.

3. SIFAT

Adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren ve çeşitli yönlerden belirten sözcük türlerine sıfat adı verilir.²⁰⁰

3.1. Niteleme Sıfatları

Somut ve soyut adların niteliklerini bildiren ve söz diziminde tamlayan görevinde bulunan sözcüklere niteleme sıfatı adı verilir.²⁰¹

qara sandıq “kara sandık” 3/21 ; jaña kamzol “yeni yelek” 3/23

suluw qız “güzel kız” 2/1255 ; aq kerewet “ak karyola” 4/170

körkem jigit “yakışıklı delikanlı” 2/1268 ; qızıl qum “kızıl kum” 4/428

salqın jer “serin yer” 4/429 ; aq jeyde “beyaz erkek gömleği” 1/117

qoñır köylek “kahverengi gömlek” 4/246 ; sarı ton “sarı kürk” 1/175

3.2. Sıfatlarda Karşılaştırma ve Derecelendirme

3.2.1. Eşitlik

İki varlık veya nesne arasındaki niteliğin eşit veya benzer olduğunu göstermektedir.²⁰²

jatqan **sekildi** “yatar gibi” 1/448 ; äketetin **siyaqtı** “götürmüş gibi” 2/388

siz **siyaqtı** “siz gibi” 4/199 ; adam **tarizdi** “adam gibi” 4/138

süt**tay** “süt gibi” 2/375 ; altı жүз**dey** “altı yüz kadar” 2/557 ; түст**ay** “düş gibi” 2/1225

3.2.2. Karşılaştırma

Korkmaz, karşılaştırma sıfatlarını “Bağlı olduğu ismin, karşılaştırılan diğer isme göre nitelik ve miktar bakımından derecesini gösteren sıfatlar” olarak açıklamıştır.²⁰³

erte + rek “daha erken” 4/29 ; tez + (i)rek “çabucak, daha çabuk” 3/12

kişi + rek “ufak, daha küçük” 2/562 ; äri + rek “biraz uzak, daha uzak” 3/126

²⁰⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s.335.

²⁰¹ Eker, *a.g.e.*, s.311.

²⁰² Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s.363.

²⁰³ Korkmaz, Gramer..., s.98.

tämpiş + tew “daha küçük” 2/727 ; kekse + lew “daha yaşlı, daha yaşlanmış” 2/337

3.2.3. Aşırılık

Kazak Türkçesinde “pek, çok” gibi zarfların, sıfatların önüne getirilmesiyle oluşturulur.²⁰⁴

öte aq “çok beyaz; bembeyaz” 1/70 ; **öte** köñilsiz “pek keyifsiz” 1/769

öte alıs “çok uzak” 2/101 ; **öte** awır “çok ağır” 3/207

öte jaqsı “çok güzel” 4/250 ; **tım** tıraqay “iyice dağılmak” 1/464

tım tırıs “çok çabalamak” 2/220 ; **tım** qatal “çok sert” 4/456

tipti ös “çok uzamak, çok büyümek” 2/546 ; **tipti** süykimdi “çok sevimli” 2/751

3.2.4. En Üstünlük

Sıfattaki niteliğin en üst düzeyde olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁵

eñ baqıttı “en şanslı” 3/1 ; **eñ** ülkeni “en büyüğü” 3/3

eñ soñında “en sonunda” 1/3 ; **eñ** jaqsı “en güzel” 1/72

eñ bir ıstıq “en sıcak” 2/308 ; **eñ** sıylı “en kıymetli” 2/653

3.3. Belirtme Sıfatları

Nesneleri belirten sıfatlara belirtme sıfatı denir. Bu sıfatlar nesnenin sahip olduğu niteliği göstermez, sadece nesneyi belirtmektedirler.²⁰⁶

3.3.1. İşaret Sıfatları

Somut ve soyut varlıklarla türlü nesne ve kavramları yer, zaman ve düşüncede uzaklığına göre belirten sıfatlara işaret sıfatı adı verilmektedir.²⁰⁷

Sol kolhozdan bir sawunşı qız ğılmiy keñes surap mağan hat jiberген eken. “O kolhozda bir sağımcı kız, bilimsel bir tavsiye isteyen mektup göndermişti.” 4/43

²⁰⁴ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.211.

²⁰⁵ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s.369.

²⁰⁶ Ergin, *TDB.*, s.247.

²⁰⁷ Korkmaz, *Gramer...*, s.91.

Qay dükeniñ aldında kezekte turğan jurt bolsa, äjem **solardıñ** işinde. “Hangi dükkânın önünde kuyruk varsa nenem de orada olurdu.” 3/35

E, **bul** qalada turatındardıñ bir-eki baladan asırmaytın saltı emes pe, – dedi osı tusta äpkesi. “Evet, bu şehirde kalanların bir-iki çocuktan fazla olmayacağı belli değil mi, – dedi o köşede ablası.2/466

Aynalayın, sen **osı** awıldıñ balasıñ ba? – dedi. “Yavrum, sen bu köyün çocuğu musun? – dedi.” 2/790

Äy, maşıynañdı **anaw** jırağa qaray burşı, sonda bir bulaq boluwşı edi, köre keteyin, – dedi. “Arabayı şu ovaya doğru çevirir misin, orada bir kaynak vardı, göreyim, – dedi.” 2/105

Anaw nemene? “Şu neyin nesi?” 2/285

Ana qamıstıñ tübine. “Şu kamışın dibine.” 2/1014

Älgindegi poezd **sonaw** alısta, köz uşında ketip baradı eken. “Önceki tren şu uzaklıkta, göz hizasında gidiyordu 2/58

Birtindep Äset köñilinde osınaw dalağa degen biyikten qarağan ökteñ sezim payda boldı. “Birdenbire Aset’in içinde etrafa kibirle bakan güçlü bir duygu ortaya çıktı.” 2/126

3.3.2. Sıra Sayı Sıfatları

İsim kök ve gövdelerine +nşı, +nşi eki getirilerek yapılmaktadır.²⁰⁸

birinşi “birinci” 1/119 ; ekinşi “ikinci” 4/476

üşinşi “üçüncü” 1/153 ; besinşi “beşinci” 1/707

altınşı “altıncı” 2/757 ; jetinşi “yedinci” 2/757

segizinşi “sekizinci” 2/39 ; neşinşi “kaçınıcı” 2/38

3.3.3. Topluluk Sayı Sıfatları

Birden yediye kadar olan sayılara +Aw ekinin getirilmesi suretiyle yapılmaktadır.²⁰⁹

²⁰⁸ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.91.

²⁰⁹ Tamir, *a.g.e.*, s.459.

birew “bir tane” 1/163 ; ekew “iki tane” 1/562 ; üşew “üç tane” 1/649

3.4. Belgisiz Sıfatlar

Nesneleri belirsiz olarak ifade eden sıfatlara denir. Nesnelerin dış niteliklerini, sayılarını ve miktarlarını belirsiz bir şekilde ifade etmektedirler.²¹⁰

... bul arada **eşbir** reti bolmasa da “ bu sırada hiçbir alakası olmasa da” 4/33

...**eşqanday** adres jazılmağan “hiçbir adres yazılmamış” 4/47

Ömirimizde qos avız multıqtan özge **eşteñeni** körmesek... “Hayatımızda çifteli tüfekten başka bir şey görmesek...” 1/287

Bireki ret **keybir** şataqqumar balalar tiyisip iye körgeñ özine. “Bir iki kere bazı kavgacı çocuklar ona bulaşmak istemişti.” 1/73

Tek **äldebir** vaqıtta, bas joq, ayaq joq. “Sadece herhangi bir zaman sonra alakasız.” 1/187

Özi de tınımsız söylep, Ayannan da **är** närseni bir surap ünemi söyletöwmen boldı. “Kendisi durmadan Ayan’a her şeyi sorup sürekli konuşturttı.” 1/615

3.5. Soru Sıfatları

Varlık veya nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlara soru sıfatı denilmektedir.²¹¹

qay balasınıñ “hangi çocuğunun” 3/27 ; **eş** şaq “hiçbir zaman” 3/29

neşe türli “kaç çeşit” 4/172 ; balalarıñız **qanşa**? “kaç çocuğunuz” 2/464

qanşa tütin “kaç aile ocağı” 2/556 ; **qanşa** än “kaç şarkı” 2/738

qanday baqıttı “nasıl şanslı” 2/942 ; **qay** düken “hangi” 3/35

²¹⁰ Ergin, *TDB.*, s.254.

²¹¹ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s.381.

4. ZAMİRLER

Ad soylu sözcükler içerisinde anlam sahası en geniş olan zamirlerdir. Zamirler, her çeşit varlık ve niteliği ifade edebilecek kapsamdadır. İsimleri temsil eden veya adlarını işaret eden kelimelerdir. İsimler gibi çekime giren zamirler, türetmeye elverişli olmayan sözcüklerdir.²¹²

4.1. Kişi Zamirleri

Kişi isimlerinin yerine kullanılan veya onları temsil eden zamirlerdir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak 2. teklik kişi zamirinin nezaket bildiren “siz” zamirinin bulunmasıdır.²¹³

		Zamirler
Teklik	1	Men
	2	Sen
		Siz
	3	Ol
Çokluk	1	Biz
	2	Sender
		Sizder
	3	Olar

Tablo 2: Kişi Zamirleri

Men vokzal sırtına şıqtım. “ Ben istasyonun dışına çıktım. 4/62

Jetedi endi sekektegeniñ, **sen** bala emessiñ, bildiñ be? “Yeter bu kadar çabaladığın sen erkek değilsin, farkında mısın?” 4/211

²¹² Güneş, *a.g.e.*, s.208.

²¹³ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.216.

Raygöl, bizdiñ professorğa hat jazğan **siz** emessiz be? – dep suradım. “Raygöl, bizim profesöre mektup yazan siz değıl miydiniz? – diye sordum.” 4/316

İyä, – dedi awır kürsingen jigit, – **ol** stuwdent, bilimi bar, al men bolsam, bir qarapayım traktoriyspin. “Evet, - dedi içini çekerek erkek, - O öğrenci, eğitimli, ama ben basit bir traktör sürücüsüyüm.” 4/450

Ävelde **biz**, balalar, onıñ ertegi aytatının bilgemiz joq. “Daha önce biz, çocuklar, onun masal anlatabildiğini bilmiyorduk.” 1/6

Sender jaq ıstıq eken. “Sizin taraf çok sıcakmış.” 1/44

Sol kisiler änewgünü **sizderdi** quda dep edi, qay jağınan quda boladı? – dep suradım. “Onlar geçenlerde size dünür dedi, hangi taraftan dünür oluyorsunuz? – diye sordum.” 4/405

Biraq **olardıñ** biri de buğan nazar avdarar emes. “Ama onların hiçbiri de ona dikkat etmiyordu.” 1/183

Men quwısqa kirip ap, **olar** keşki şayların işip bolğanşa Ayandı kütüp otıram. “O köşede oturup onlar akşam yemeklerini yiyene kadar Ayan’ı bekliyordum.” 1/561

Olardı söytip alşaqtatıp, el-jurt ne qarap otır? “Onları öylece uzaklaştıranlara el âlem niye bakmakla yetiniyor?” 2/609

Kekilimiz joq **bizge** onıñ sol qılığınıñ özi keremetтей süykimdi körinip, qızığa qaradıq. “Kâkülü olmayan bizlere onun bu hareketi hoş görünüyor, hepimiz ilgiyle bakıyorduk. 1/31

Onda men qazır **seni** süyemin. “O zaman şimdi seni öperim.” 2/823

Ağatay, **sizdi** jurt jaman dewşi edi... “Abiciğim, millet sizin hakkınızda kötü konuşuyor...” 2/970

4.2. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri, konuşana göre eşyaların mekan yerleşmesinin gösterilmesinde kullanılmaktadır.²¹⁴ Kazak Türkçesindeki işaret zamirleri: bul, osı, sol, anaw, mınaw, ana, mına ve bunların çokluk eki almış biçimleridir.

Jeñisbegimdi ayaqtandırıp, **osıñ** bir şüykebasın körsem. “Jenisbek’imi evlendirip onun bir gelinini görsem” 3/13

Ne boldı **bul**? “Ne oldu bu?4/439

«**Bul** kim-ey? Qaydan kelgen-ey?» – dep birimizdi birimiz türtpektey beremiz. ““Bu kim ya? Nereden geldi ya?” – diye bir birimizi dürtüyorduk.” 1/26

Äset bas salıp onıñ betinen süygen, Säwletay **mumı** iytirip qaldı. “Aset onu yanağından öpmüştü, Sawletay onu itti.” 2/1026

Endi kördik, awıldıñ tömengi jağındağı jalğız ayaq jolmen ekiüş adam kele jatır, ändi aytıp kele jatqan **solar**dıñ biri. “Şimdi fark ettik ki köyün diğer tarafındaki yolda 2-3 genç geliyor, şarkıyı söyleyen de onlardan birisiydi.” 3/250

Ä, jazbappın ba? Apıraw, **sol** qızdıñ adresin qayda qoydım eken? “Ha, yazmamış mıyım? Acaba, o kızın adresini nereye yazdım?” 4/48

4.3. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, soru yoluyla isimleri temsil eden zamir türüdür. Kazak Türkçesindeki soru zamirleri: kim, ne, qalay, qaydan, qanşağa, qaysı, qaysısı, neme, nemene, nendey, neşinşisi ve käne’dir.²¹⁵

Bilesiñ be, **kimge**, älgı bir professordan hat äkelgen stuwdentke... 448 “Biliyor musun kiminle, önceki profesörden mektup getiren öğrenciyle...” 4/449

Al **kim** menimen jarıadı! – dep ayqaylap eñiske qaray zuvlata jöneldi. “Kim benimle yarışacak! – diye bağıırıp yokuş aşağı fırladı.” 1/237

Solar **kimniñ** balaları? – dedi Äset bağanağı Äbdibaydıñ sözün esine tüsirip. “Onlar kimin çocukları? – dedi Aset önceden Abdibay’ın konuştuklarını hatırlayarak.” 2/569

²¹⁴ B. A. Serebrennikov, N. Z. Gadjeva, *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Gramerî*, Ankara, 2011, s.122.

²¹⁵ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.96.

Sırğanaq degen **nemene**, tek kiyim tozdırıp, şarşaw, – dep mensinbegendey ernin şüyirip qoyatın. “Buz sahası nedir ya, sadece kıyafetleri eskitmek, yorulmak, - deyip beğenmemiş gibi dudaklarını büktü.” 1/335

Tisiñ sığır, bul **qaysısı** eken tağı da jel şaqırıp jürgen, – dedi şıtınap. “Dişlerin dökülsün, bu ıslık çalan da kimmiş, - dedi sinirlenerek.” 4/265

4.4. Dönüşlülük Zamiri

Kazak Türkçesinde kullanılan dönüşlülük zamiri “öz” sözcüğüdür. Çoğu zaman yalın halde kullanılmakla birlikte, iyelik ekleriyle çekime girmektedir.²¹⁶

Bul dünye – ertegi qiyal dünyesine, siyqırlı dünyeye aynalıp, biz **özimizdiñ** barjoğımızdı da umıqtanday boldıq. “Bu dünya – masalın hayal dünyasına, sihirli dünyasına dönüp, biz kendimizin varlığını yokluğunu bile unuttuk.” 1/263

Özi jetim bolğan soñ ba, kim bilsin, Ayannıñ ertegileri köbine jetim bala tuvralı boluvşı edi. “Yetim olduğu için mi kim bilir, Ayan’ın masalları çoğunlukla yetim çocuk hakkındaydı.” 1/294

Qızıq oynınıñ üstinde şanañdı bir jolğa bolsa da birevge berip qoyıp, **öziñ** sırttay qarap turğanğa tağatıñ jetpeytin. “Oyunun heyecanlı yerinde de kızıağı bir kereye mahsus başka birine verip uzaktan bakmaya dayanamıyorduk.” 1/321

Özimşe akıl aytpaq edim oğan. “Kendimce ona akıl vermeye gelmiştim.” 1/683

Ayannıñ ertegileriniñ köñilimizde uyalğanı sonşa, keyin er jetken kezderimizde **özimizden** kişi balalardı tamsandıra otırıp aytatınbız. “Ayan’ın masalları o kadar hoşumuza gitmişti ki büyüyünce kendimizden küçük çocukları hayran bıraktırarak anlatıyorduk.” 1/778

Tağı biraz ananı-mınanı surastırdı da, aqırı Äset te **öz** oyımen **özi** bop ketti. “Biraz daha havadan sudan konuştuktan sonra, Aset kendi düşüncelerine daldı.” 2/56

Äset tayaw kелgende taniy ketti: bir kezde mektepte **özine** matematikadan sabaq bergen ustazı eken. “Aset, yaklaştığında tanıdı: bir zamanlar okulundaki matematik öğretmeni idi.” 2/256

Özderi... quşaqtasıp turıp atılğan. “-Kendileri... sarılmış halde ve vurulmuş.” 2/273

²¹⁶ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.219.

Bügin **özime** bir köylektik zat alıp edim, sonı qalay tiksem eken, – dep qoyıp, törgi bölmege barıp şiyfonderdi aştı. “Bugün kendime elbise yapmak için kumaş almıştım, onu nasıl yapsam, – diye köşedeki odaya gidip dolabı açtı.” 3/78

Osında oquwdı bitirip kelgenine bir jıl bolğan, **öziñdey** jap-jas agronom balanı. “Burada bir yıl önce mezun olan senin gibi genç bir ziraatçı.” 4/236

4.5. Belirsizlik Zamirleri

Kişileri ve nesneleri belirsiz olarak temsil eden zamirlere belirsizlik zamiri denir.²¹⁷

Jaqın mañaydan «Qızıl tuw» kolhozına qaray jol surap alatın **eşkim** körine qoymadı. “Yakın civarda Kızıl Tuv kolhozuna giden yolu soracağım hiç kimse yoktu. 4/63

Biraq, söytip, jarımjan bop qaytsa da olardıñ **ärqaysısınıñ** kelüwi awıl üşin ülken mereke edi. “Fakat böyle sakatlanıp dönseler de her birinin gelişi köyümüz için büyük bayramdı.” 1/720

Bir künderi **keybirewlerimizdiñ** üyimiz temeki urlap jürgenimizdi bilip qoyıp, endi analarımız temekini qıyındav jerge tığatın boldı. “Bir gün evdekiler bazılarımızın sigara çalmış olduğunu öğrenerek sigarayı bulamayacağımız yerlere gizliyordu.” 1/280

Ayannıñ ertegisin tıñdağan kezde, **keybirimiz** işine jılqı tezeği salınğan eşki sıyraq temekini burqırata soruvşı edik. Böylece Ayan’ın masalını dinlerken bazılarımız içine at tezeği koyulan sigarayı içiyorduk.” 1/283

Äset olardıñ keybirin tanıp, **keybirin** şıramıtsa, keybirewlerin tanığan joq. “Aset, ya bazılarını tanıdı, ya bazılarını birbirlerine karıştırdı, ya da bazılarını tanımadı.” 2/293

Birazğa deyin **barlığı** da ünsiz otırıp qaldı. “Bir müddet herkes sessiz kaldı.” 2/618

Bäri de äsem, nur jüzdi körindi. «Qanday ädemi jastar ösken»,– dep süysindi Äset. “Herkes iyi, nur yüzlü görünüyordu. “Ne kadar da güzel gençler yetişmiş”, - diye düşündü Aset.” 2/299

Osılayşa künine **ärqaysımız** ögizden eki-üş retten domalawşı edik... “Böyle günlerde her birimiz iki üç kere yuvarlanırdık...” 1/672

²¹⁷ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s.412.

5. ZARFLAR

Bir fiilin, bir sıfatın veya bir fiilimsinin başına gelerek anlamını niteleyen, değiştiren ya da sınırlayan sözcüklere zarf adı verilir. İsim soylu kelimelerin anlamını daraltmaları bakımından sınıflarla aralarında bir benzerlik vardır.²¹⁸

5.1. Zaman Zarfları

Korkmaz, zaman zarfları için “bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlerdir. Bu zarflar ne zaman? ne vakit? sorularına karşılık oluşturur.” demiştir.²¹⁹

Jüretimnen bir kün **burın** meni kafedra meñgerüwşisi professorımız qabıldadı. “Gitmeden bir gün önce bölüm başkanı profesörümüz kabul etti.” 4/18

Älden soñ basın iyzep “Ondan sonra başını sallayıp” 4/39

Sälden keyin jüytügen qalıpta közden de tasalandı. “Az sonra iyice hızlanıp gözden kayboldu.” 4/59

Endigi bir añsaytını şöbere süyüw, tek ätteñ nemereleri kámeletke tolmay jatır. “Şimdiki tek dileği torunlarının çocuklarını sevmek, fakat torunları daha reşit değildi.” 3/9

Tañerteñ oyana ketsem apam jaña sawıp äkelgen sütün qursawlı bänkege quyıp otır eken. “Sabah uyandığımda annem, sağıp getirdiği taze sütü sarılmış kavanoza koyuyordu.” 1/495

On şaqtı künnen **keyin** Ayan tösekten turıp jüre bastadı. “Yaklaşık on günden sonra Ayan yataktan kalkıp yürümeye başladı.” 1/541

5.2. Yer ve Yön Zarfları

Eylemin gerçekleştiği yeri ve yönü bildiren zarflardır.

Sırtqa şıqqan soñ kördim, közi qıp-qızıl bop ketipti. “Dışarı çıktıktan sonra gördüm, gözleri kıpkırmızı olmuştu.” 1/742

²¹⁸ Bilgegil, *a.g.e.*, s.216

²¹⁹ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s.460.

Äy, maşıynañdı anaw jırağa **qaray** burşı, sonda bir bulaq boluwşı edi, köre keteyin, – dedi. “Arabayı şu ovaya doğru çevirir misin, orada bir kaynak vardı, göreyim, - dedi.” 2/105

Äset qoraniñ üstinen äweli özi qarğıp tüsti de, quşağın aşıp, **tömen** qaray şöp üstimen sırğıy jönelgen qızdı köterip aldı. “Aset, ahırın üzerinden önce kendi atladı ve kucağını açıp samanın üzerinden aşağı doğru kayan kızı tuttu.” 2/958

Tünergen aspan, at qoraniñ irgesinen äri **qaray** üñireyip jatqan qorqınıştı tereñ quz, bərbäri künniñ erekşe bir nurı quyılıp jarqırağanday bop, basqa bir dünyeye – ertedegi külkige tolı qızıq dünyeye aynaldı. “Kararan gökyüzü, at ahırının duvarından sonraki oyulmuş, korkunç derin uçurum, hepsi günün farklı bir ışığını parlatmış gibi başka bir dünyaya - masaldaki komiklik dolu ilginç dünyaya dönüştü.” 1/432

Äjem jaratpay oqtı közimen bir qaradı da, burılıp äri **qaray** ötip ketti. Nenem anneme ters ters baktı ve biraz uzağa gitti.” 3/191

5.3. Miktar Zarfları

Bir sıfatta, bir oluş veya kılışta azlık ve çokluk gösteren, ne kadar? ne derece? sorularını karşılayan miktar ve derece belirten zarflara miktar zarfı denir.²²⁰

Qalay, kolhozdarıñda qızdar **köp** pe edi ? “ Nasıl, kolhozlarında kızlar çok muydu?

Ol azday änew bir kezde Märjäpiya qara plyuwştan **tağı** bir kamzol tigip äkep berdi. “Bu da yetmezmiş gibi geçenlerde Marjapiya siyah peluşlu bir cüppe daha diktirip verdi.” 3/22

Men kelgende Ayan **ılğıy** temir peştiñ awzında ot jağıp otıradı. “Ben geldiğimde Ayan her zaman demir ocağın önünde oturup ateş yakardı.” 1/553

Men Äsetti körmegeli **talay** jıl boldı ğoy... “Aset’i görmeyeli uzun yıllar oldu.” 2/361

Raygüldiñ kelgenine men **qattı** quwandım. “Raygül’ün gelişine çok mutlu oldum.” 4/357

²²⁰ Korkmaz, Gramer..., s.16.

Budan arğı sözderdi estigende men tınısım tarılıp, **qattı** küyindim. “Bundan sonraki sözleri duyduğumda çok üzöldüğümünden nefesim kesildi.” 4/462

5.4. Soru Zarfları

Fiilleri soru yoluyla bildiren ve zarf çeşitlerini bulmaya yarayan soru sözcükleridir.

Kolhozdıñ bas buwhgalteri, dünyeni **qalay** şayqap jüremi dese de qolınan da, tilinen de keledi. “kolhozun baş muhasebecisi, dünyayı nasıl sallarım dese hem elinden hem de dilinden geliyordu.” 3/3

Qanşa jürgizer deysiñ, alıp tınadı ğoy, – dep qoyadı. “Midemde bir sorun var, ne kadar sürer dersin, elbet göçüp gideceğim ya, - diyordu.” 3/20

Qanday boldı eken, köreyin dep em. “Nasıl olduğunu görmek istedim.” 2/363

Ne üşin ömir sürip jürmiz, osı? “Ne için yaşıyoruz biz?” 2/1263

Barlıq äripterdı tezirek **nege** üyretpeydi eken. “Bütün harfleri neden çabuk öğretmiyor.” 1/127

Sol dāwmen alısatın jetim bala **qayda** eken deymın, sol sāt. “779 O devle dövüşen yetim çocuk nerede acaba diyorum o anda.” 1/780

6. FİİL

İş, oluş ve hareket bildiren sözcüklere fiil denir. Fiiller, karşıladıkları eylemleri zaman ve mekan içerisinde, somut veya soyut kavranların oluş, kılış ve durumlarını bildirirler.²²¹

6.1. Fiil Çekimi

6.1.1. Kişi Ekleri

Çekimli fiillere gelerek hareketi yapanı veya olan şahsı bildiren ekler kişi ekleri adı verilmektedir. Şahsı belirtmek için şekil ve zaman eklerinden sonra kişi ekleri getirilmektedir. Bundan hareketle şekil ve zaman kalıbına girmiş eylemi kişiye bağdaştıran ekler kişi ekleri denmektedir. Türkçede üç tip kişi ekleri vardır.²²²

6.1.1.1. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

		Kişi	Ekler
Teklik	1.	Men	-m
		Sen	-ñ
	2.	Siz (Saygı)	-ñIz,
	3.	Ol	-
Çokluk	1.	Biz	-k, -q
		Sender	-ñdAr
	2.	Sizder (Saygı)	-ñIzdAr
	3.	Olar	-

Tablo 3: İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

²²¹ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s.487.

²²² Ergin, TDB, ss.282-283.

Kazak Türkçesinde iyelik kökenli şahıs ekleri, Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi görülen geçmiş zaman ve şart kipinin çekiminde kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak üçüncü şahıslarda çokluk eki getirilmemektedir.²²³

kel – di - m	“geldim”	2/20
bol - dı - ñız	“oldunuz”	2/458
er - di - k	“peşinden gittik”	1/96
sayla - dı - q	“seçtik”	4/230
saldırdıñdar	“oturttunuz”	1/510
şıq - sa - m	“çıksam”	2/723
qoysañ	“koysan”	2/761
barsañız	“varsanız, gitseniz”	4/72
bol - sa - q	“olsak”	1/155
basta - sa - q	“başlasak”	3/46
kir - se - k	“girsek”	3/176
deme - se - ñız	“söylemeseniz”	4/92

6.1.1.2. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Kazak Türkçesinde görülen geçmiş zaman ve şart kipinin haricinde tüm fiil çekimlerinde bu ek kullanılmaktadır. 1. teklik kişi ekleri, ünlüler ve l, r, w, y, n, ñ, m ünsüzleriyle biten yapılardan sonra – mIn; z ve j ünsüzlerinden sonra – bIn; tonsuz ünsüzlerden sonra – pIn biçiminde; 1. çokluk kişi ekleri ise ünlüler ve l, r, w, y ünsüzleriyle biten yapılardan sonra – mIz; m, n, ñ, z, j ünsüzlerinden sonra –bIz; tonsuz ünsüzlerden sonra –pIz biçimindedir.²²⁴ Zamir kökenli şahıs ekleri şunlardır:

²²³ Tamir, *a.g.e.*, s.460.

²²⁴ Doğan, Koç, *a.g.e.*, ss.249-250.

		Kişi	Ekler
Teklik	1.	Men	-mIn, -bIn, -pIn
	2.	Sen	-sİñ
		Siz (Saygı)	-sIz
	3.	Ol	-
Çokluk	1.	Biz	-mIz, -bIz, -pIz
	2.	Sender	-sİñdAr
		Sizder (Saygı)	-sIzdAr
	3.	Olar	-

Tablo 4: Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

biletinimiz	“biliyoruz”	1/314
ber - er - min	“vereceğim”	2/1202
jazba - p - pın	“yazmamışım”	4/48
tap - qan - mın	“bulmuşum”	1/398
qal - ğan - sñ	“kaldın”	2/924
otır - ğan - bız.	“oturmuşuz”	1/123
jarbiy - a - sñ	“bineceksin”	1/671
kel - e jatır – sñ	“geliyorsun”	2/835
al - ar - mın	“alırım”	2/1276

6.1.1.3. Emir Kökenli Şahıs Ekleri

Kazak Türkçesinde diğer Türk lehçelerinde de olduğu gibi emir çekiminde her kişi için ayrı bir ek kullanılmaktadır.

		Kişi	Ekler
Teklik	1.	Men	-AyIn, -yIn
	2.	Sen	-
		Siz (Saygı)	-ñIz
		Ol	-sIn
Çokluk	1.	Biz	-ayıq, -eyik, -yıq, -yiq
	2.	Sender	-ñdAr
		Sizder (Saygı)	-ñIzdAr
		Olar	-sIn

Tablo 5. Emir Kökenli Şahıs Ekleri

qoyayın “koyayım” 2/782 ; süymeyin “öpmem” 2/841

jibersin “göndersin” 3/204 ; bersin “versin” 2/527 ; oylañız “düşünün” 2/787

keteyik “gidelim” 2/412 ; āñgimeleseyik “konuşalım” 2/776

qoyıñızşı “bırakınız” 2/326 ; qoyıñız “koyun” 2/783

6.2. Bildirme Kipleri

Fiillere şekil, zaman ve kişi unsurları eklenerek girdikleri kalıplara kip adı verilmektedir. Şekil ve zaman ifade eden kiplere bildirme kipleri, sadece şekil bildirenlere ise tasarlama kipleri denmektedir. Bildirme kipleri, şeklin haricinde fiilin belirttiği eylemin zamanını bildirmektedir. Türkçede geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman olarak dört bildirme kipi vardır.²²⁵

²²⁵ Şahap Bulak, *Karşılaştırmalı Tarihî Türk Yazı Dilleri Grameri*, İstanbul, 2017, s.55.

6.2.1. Geçmiş Zaman

6.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Söyleyenin eyleme tanık olduğunu, fiilde anlatılan işi kesin olarak bildiğini ifade eden bir kiptir. Kazak Türkçesinde geçmiş zaman -DI, -ğan, -gen, -qan, -ken ve -AtIn, -tIn olarak üç ayrı ekle yapılmaktadır. Kullanım sıklığı açısından -DI eki en işlek olanıdır. Görülen geçmiş zaman eki -DI ekine iyelik kökenli; diğerleri ise zamir kökenli şahıs ekleriyle çekime girmektedir.²²⁶

-DI'lı geçmiş zaman yakın geçmişte olmuş ve bitmiş bir eylemi ve söyleyen için kesinlikle bilinen veya görülen fiilin varlığını bildirmektedir. Fiil + -DI + İyelik kökenli şahıs ekleriyle çekime girmektedir.²²⁷ -AtIn/-tIn ve -ğan/ -gen/ -qan/ -ken ekleri ise söz konusu eylemin daha eski bir zaman diliminde gerçekleştiğini ifade etmektedir.

Meni külimdey qarsı **aldı**. “Beni gülümseyerek karşıladı” 4/ 20

Sırğanaq degen nemene, tek kiyim tozdırıp, şarşav, – dep mensinbegendey ernin şüyirip **qoyatın**. “Buz sahası nedir ya, sadece kıyafetleri eskitmek, yorulmak, - deyip beğenmemiş gibi dudaklarını büktü.” 1/335

Mä, Ayan, sen bir jol tevip kel, – dep şanamdı **berdim**. “Al, Ayan bir tur at – diye kızığımı verdim.” 1/235

– İyä, nege **keldiñder**, balalar? – **dedi** anadaydan dawıstap. “Evet, niye geldiniz, çocuklar? – dedi oradan seslenip.” 1/596

İyä, awıldı umıttıñız ğoy, kelmeytin **boldıñız** ğoy, – dedi. “Evet, köyü unuttunuz, gelmeyecek oldunuz ya, - dedi.” 2/458

Qıt etip alıssa, iyä sekirse tobıǵı tayıp **ketetin** de, Ayan: “En ufacık dövüşse veya zıplasa da bileği yerinden çıkıyordu, Ayan.” 1/150

Söytip, äjem ekewmiz tobılǵını dāw bir arba ğıp şawıp qoyıp, tereñ saydıñ işinde şer tarqatıp, kün uyasına qonǵanşa **otırdıq**. “Daha sonra kestiğimiz kızılıcık ağaçlarından kocaman bir araba yaptık. Dağ geçidinde gün batımına kadar dertleştik. 3/174

²²⁶ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.253.

²²⁷ Öner, *a.g.e.*, s.143.

Öytkeni Ayannıñ ertegilerindegi batırlar siltegen kök semserge qızıǵıp iylanatınımız sonşa, onı qaruv bitkenniñ qudayı **köretinbiz**. “Çünkü Ayan’ın masallarındaki kahramanların salladıǵı mavi kılıca imrenip inandıǵımız kadar, onu silahların tanrısı gibi görüyorduk.” 1/288

Ol balanı men de biletinmin, – dedi Äset. “-O çocuǵu ben de biliyorum, - dedi Aset.” 2/585

Tañ atqannan kün batqanşa salp-sulp etip, köşeniñ ayaǵınan basına deyin şana süyretip sırǵanaq oynavdı ğana biletinbiz. “Sabahtan akşama kadar boş boş sokaǵın başından sonuna kadar sadece kızakla kaymayı biliyorduk. 1/318

Osılayşa aqılǵa kep özine-özi tejew **salǵanmen**, bäribir tündegi qız beynesi şırq aynalıp kökeyinen ketpey qoydı «Aynalayın aǵatay»...– dep köz aldında turıp aladı. “Böylece düşüncelerine ket vursa da yine de geceki kızın sureti aklında dört dönüyordu “Yavrucuǵum, abiciǵım” diye gözünün önüne geliyordu. 2/1059

«Apır-ay, Bäziyla-ay, tobilǵı şabuıw üşin, **jaralǵansıñ** ğoy, sirä», – dep qayran qalatın... “Maşallah, sen odun kesmek için yaratılmışsın galiba”, – diye şaşırırdı...” 3/116

«Qayda jürgensiñ osı küñge deyin, janım-aw, neǵıp keş **qalǵansıñ** bazardan... ““Bu zamana kadar nerelerdeydin, canım ya, neden geç kaldın pazardan...”2/924

Ayan ekevmiz bir partaǵa **otırǵanbiz**. “Ayan ikimiz aynı sırada oturuyorduk.” 1/123

Olumsuz şekli

Fiil kök ve gövdelerine getirilen -MA ekiyle yapılmaktadır. Sondaki ünsüzün niteliğine baǵlı olarak gelişen ünsüz uyumuna göre -mA, -bA ve -pA biçimine girmektedir.

Köpke deyin uyıqtay **almadım**. “Ama uzun süre uyuyamadım.” 1/381

Konvert sırtı taza, eşqanday adres **jazılmaǵan**. “ Zarfın üstü temiz, hiçbir adres yazılmamış.” 4/47

Äsette mülde es **qalmadı**. “Aset tamamen aklını kaçırdı.” 2/1206

Al ol nendey ädis, ol jağın qazbalap oylay tösüvge ne öremiz **jetpeytin** de, ne moynımız jar **bermeytin**. “O nasıl bir metot, o tarafını detaylı düşünmeyi bile beceremezdik.” 1/317

Ayan **bildenbeytin**. Jımıñ-jımıñ etip kületin de: “Ayan bilmişlik taslamıyordu. Tebessüm ederek.” 1/138

6.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Konuşan tarafından görülmeyen veya sonradan duyulan eylemin geçmiş zamanda başlayıp bittiğini bildiren bir zaman ekidir.²²⁸ Kazak Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman eki, ünsüzlerle biten fiil kök ve gövdelerinden sonra -Ip; ünlülerle biten fiillerden sonra -p ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır.²²⁹

Öy, ülken jigit bop **ketipsiñ** ğoy. “Ya, sen yetişkin bir erkek olmuşsun.” 2/26

Qorqıp **ketipsiñ** ğoy, qarağım, ne boldı? Ne boldı? – dedi qarsı kelgen körşi şal. “Çok korkmuşsun çocuğum, ne oldu? – dedi komşu dede.” 3/310

Kün tüsten awıp, eñkeye **bastaptı**. Aspan sāl munartıp tur... “Güneş, öğleyi aşıp eğilmeye başlamış. Gökyüzü biraz bulutlanıyordu.” 2/542

Men köñilsiz emespin, oylanıp **ketippin**... – dedi, ağıatay öziniñ bir sözünde. “Ben keyifsiz değilim, düşünüyordum... – dedi, abisi bir sözünde.” 2/946

Tipti Ayannıñ äjesiniñ ölgenin de umıtip **ketippiz**. “Hatta Ayan’ın ninesinin öldüğünü bile unutmuşuz.” 1/200

Olumsuz şekli

Ä, **jazbappın** ba? “Ee, yazılmamış mı?” 4/48

«Jarıqtıq, qanşa qartaysa da serilik ädetin **tastamaptı**-aw»,– dep Äset iştey jımıñdap qoydı. “Ne kadar yaşlansa da alışkanlığını terk etmemiş ya”, - diye Aset içinden güldü.” 2/501

İyä, aramızda pälendey derlik söz **bolmaptı**. “Evet, aramızda neredeyse hiç konuşma geçmemiş.” 4/467

²²⁸ Öner, *a.g.e.*, s.156.

²²⁹ Buran, Alkaya, *ÇTYD*, s.110.

Küzde Zağıypa mektepke qayıp oralğan joq, maldağı äke-şeşesi **jibermepti**-mis degen söz boldı. “Zağıypa okula dönmedi, maldaki anne ve babası göndermemişmiş diye bir söz çıktı.” 2/440

Älgi kişi keliniñiz, apam dāmetedi-aw dep, eñ bolmasa, bir-eki kāmıpt te **bermepti**, – dep sözge kiylige ketti. “O küçük gelin, annem bekler diye, hiç olmazsa bir iki şeker bile göndermemiş, – diye söz arasına girdi.3/186

6.2.2. Şimdiki Zaman

Bulak şimdiki zamanı, “Fiilin bildirdiği kılış, oluş veya durumun içinde bulunulan zaman diliminde gerçekleştiğini ifade eden kipe şimdiki zaman denir. Şekil bakımından bildirme zaman bakımından şimdiki zamanı ifade eder.” demiştir.²³⁰

Kazak Türkçesinde bu kipin juruluşu fiil + (ı)p + otur- / jat- / jür- / tur- + şahıs eki şeklindedir.²³¹

So kitaptarın kemirip **jatır** ma? “Kitaplarını mı kemiriyor?” 3/179

Endi kördik, awıldıñ tömengi jağındağı jalğız ayaq jolmen ekiüş adam kele **jatır**, ändi ayıp kele jatqan solardıñ biri. “Şimdi fark ettik ki köyün diğer tarafındaki yolda iki üç kişi geliyor, şarkıyı söyleyen de onlardan birisiydi.” 3/250

Tüni boyı jol jürüp şarşağan emes pe, demalıp **jatır**. “Bütün gece yolda yorulmuştur değil mi, dinleniyor. 2/359

Aynalayın, sen ne oylap kele **jatırsıñ**? “Yavrum, ne düşünüyorsun?” 2/835

Aynalayın, ne ayıp **jatırsıñ**? “Yavrum, ne diyorsun?” 2/929

Biz bolsaq, endi qayter eken dep qızıqtağanday odan köz ayırmastan ortağa ap, qorşalay **turmız**. Biz ise şimdi ne yapacak diye çember olup gözümüzü ondan alamıyorduk.” 1/184

İyä, sağan, meniñ şanam sınıp **tur**, – dedi Qosım. “Evet, ama benim kızağım kırıldı, - dedi Kosım.” 1/417

Qarap turmın ğoy, – dep Äset onı quşaqtaay alğan. “Bakıyorum ya, - diye Aset ona sarıldı.” 2/405

²³⁰ Bulak, *a.g.e.*, ss.149-150.

²³¹ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.105.

Äjem ekewmiz arba üstinde qol şatırdı köleñkelep **otırmız**. “Nenemle ben arabanın üstünde şemsiyeyi açıp gölgede oturuyorduk.” 3/109

Men berip jürmin, ılǵıy beremin, al sen nege bermeysiñ? “Ben her zaman veriyorum, sen neden vermiyorsun?” 1/420

Olumsuz şekli

...tek ätteñ nemereleri kámeletke **tolmay jatır**. “fakat torunları daha reşit deǵıldı” 3/9

Alatın adam bol**may tur**, mına qoñır sıyırdı derew satıp aqşasın qaltaña salıp berer eme. “Şu kahverengi ineǵı çabucak satıp parasını cebine koyardım, ama alacak kimse yok.” 1/758

Teginde, onıñ awılǵa onşa zawqı da soǵıp kele **jatqan joq**. “Aslında, o köye gitmeyi o kadar da istemiyordu.” 2/74

Özi älgi qızdan köz ala **almay otır**. “Az önceki kızdı gözünü alamıyordu.” 2/735

6.2.3. Gelecek Zaman

Henüz gerçekleşmemiş, fakat fiilin gösterdiği ifadenin gelecek zamanda mutlaka gerçekleşeceğini bidiren kiplerdir.²³² Kazak Türkçesinde dört çeşit gelecek zaman eki kullanılmaktadır.

I. Tip gelecek zaman

Fiil + -A/-y + zamir kökenli şahıs ekleriyle çekime girmektedir. Türkiye Türkçesindeki -AcAk gelecek zaman ekinin karşılığıdır. Gelecek zaman eklerinin içinde en sık ve yaygın kullanılan ektir.²³³

Altı künnen beri künde keşkisin barıp qaqpalarıñnıñ aldın toriy mın, ılǵıy **ısqıramın**. “Altı gündür geceleri kapının önünde bekliyorum, sürekli ısıklık çalıyorum.” 4/440

Joq, erteñ **aytamın**, büginge osımen bitti, – dedi ol salmaqtı ünmen. “Hayır, yarın söyleyeceğim, bugünlük bu kadar yeter, - dedi ciddi bir sesle.” 1/203

Birer jetiden keyin sıyraǵımızdı jaqqanday bop otırıp **qalamız**. “Birkaç hafta sonra ayaklarımız yanmış gibi oturup kalacaktık.” 3/30

²³² Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, ss. 558-559.

²³³ Doǵan, Koç, *a.g.e.*, s.267.

Men äjemniñ körgen beynetine, keremetley tözimdiligine janım aşy otırıp **süysinemin**. “Nenemin çektiği zorluklara ve mükemmel sabrına hem duygulanır hem de gurur duyardım.” 3/55

Bilesiñ be, kimge, älgı bir professordan hat äkelgen stuudentke... “Biliyor musun kiminle, önceki profesörden mektup getiren öğrenciyle...” 4/449

Keliniñizdiñ qolınıñ qattı ekenin bilesiz, äriyne, **dämetpeysiz**. “Gelininizin eli sıkı olduğunu biliyorsunuz, tabii ki de beklemezsiniz.” 3/190

Qalay, jigitim, tap bastım-aw **deymin**, qızarıp kettiñ ğoy, ha-ha-ha... “Yiğidim, nasıl da taş gediğine koydum. Kızarıyorsun ya, ha-ha-ha...” 4/31

Olumsuz şekli

Fiil kök ve gövdelerine -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle çekimlenmektedir.

Barsañız, otırıñız tez, aqı **almaymın**, – dedi qız ekinşi ret asıqqan ünmen. “Gelecekseniz çabuk oturun, para almayacağım, - dedi kız ikinci kez telaşlı sesiyle.” 4/72

Bilimiñ joq, mal mamanı emessiñ, fermanı basqara **almaysıñ**, – deydi. “Eğitimin yok, zoolog değilsin, çiftliği yönetemezsin”, - dedi. 4/294

Biz ögiz üstindegi balalar közimizge mölt-mölt etip jas üyirilip, tamağımızğa öksik tığılıp, bas kötere **almaymız**. “Biz öküz üzerindeki çocuklar, gözümüze yaş dolup, boğazımız düğümlenip, başımızı kaldıramazdık.” 1/650

Sen nemen-ey, bizdi **mensinbeysiñ** be? “Sen kimsin, bizi beğenmiyor musun?” 2/676

Sen nege hat **jazbaysıñ**, a? “Sen neden mektup yazmıyorsun, he?” 2/778

II. Tip gelecek zaman

Fiil kök ve gövdelerine -ğalı (-geli, -qalı, -keli) ekinin getirilip yardımcı fiillerle (jat-, jür-, otır-, tur-) çekime girmektedir. Bu yapıda zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır. Eylemin yakın zamanda gerçekleşeceğini ifade ettiği içib yakın gelecek zaman eki olarak da adlandırılmaktadır.²³⁴

²³⁴ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.107.

Endi, mine, fermadan da quwǵalı **jatır**... “Şimdi de beni çiftlikten de kovmaya çalışıyorlar...” 4/291

Ayan balalar üyine **ketkeli jatır**, – dedi. “Ayan yetimhaneye gidecek, - dedi.” 1/749

Olumsuz şekli

Olumsuz çekiminde joq kelimesi kullanılmaktadır.²³⁵

İncelediğimiz metinde örnekleri bulunamamıştır.

III. Tip gelecek zaman

Fiil + -maq/-mek/-baq/-bek/-paq/-pek; -maqşı/-mekşi/-baqşı/-bekşi/-paqşı/-pekşi + zamir kökenli şahıs ekleri formülüyle çekime girmektedirler. Ekin ikinci şekli olan -şI ilâveleri kuvvetlendirme görevindedir. Maksadın kesin olduğunu ifade etmektedir.²³⁶

Onımen qayda barmaqşıñ? “Nereye gideceksin?” 4/401

Al taǵı ne aytpaqşıñ? “Daha ne söyleyeceksin?” 4/445

Tipti bıyıl küzge deyin uzatpaqşı da. “Ayrıca bu yıl sonbahara kadar evleneceğiz de” 4/448

Olumsuz şekli

Bu yapının olumsuz şekli emes ile yapılsa da incelenen metin içerisinde örneğine rastlanılmamıştır.

IV. Tip gelecek zaman

Gelecekte yapılacak bir işin gelecekte gerçekleşip gerçekleşmeyeceği kesin olmadığı için belirsiz gelecek zaman olarak da adlandırılmaktadır. Fiil kök ve gövdelerine -Ar/-r ekleri getirilerek bu yapı sağlanmaktadır. Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekime girmektedir. Bu gelecek zaman tipinin olumsuz fiillere -mAs, -bAs ve -pAs eklerinin getirilmesiyle oluşmaktadır.²³⁷

Eger habar berseñ, aldınnañ özderi de kütip **alar** “Eğer onlara haber verirsen, önceden bekleyip seni götüreceklerdir” 4/7

²³⁵ Buran, Alkaya, ÇTYD., s.113.

²³⁶ Tamir, a.g.e., s.464.

²³⁷ Doğan, Koç, a.g.e., s.269.

«Büldirip **alarmin**», – dep qorıqtı. “Her şeyi mahvederim”, – diye korktu” 2/651

Mümkün, ekinşi kezdeskende jaman **bolarmın**. “Belki ikinci buluşmamızda kötü olurum.” 2/973

Qatelespesem, siz küyew jigit **bolarsız?** – dedi onan soñ. “Yanılmıyorsam, siz damat mı oluyorsunuz? – ondan sonra.” 4/112

Äset onı eñ bolmasa bir ret qarar, sol kezde sırtqa şıǵuwǵa belgi **berermin** dep oylaǵan. 1201 “Aset, o en azından bir kere bakar, o zaman dışarı çıkması için işaret ederim diye düşünmüştü.” 2/1202

Tipti meni qoyıp, bıyıl ğana mektepke barǵan Esettiñ de şüykebasın körersiñ äli» deymen. “Ayrıca beni bırak, bu yıl okula giden Eset’in bile eşini görürsün” diyorum.” 3/16

Olumsuz şekli

Däl sol tüngidey aspandaǵı juldızda jiyi **bolmas**. “Bu gece de olduǵu gibi gökyüzündeki yıldızlar seyrekti.4/343

Endigäri ölsem de temeki **tartpaspın**, – dedi. “Bundan sonra ölsem de sigara içmem, – dedi. 1/526

6.2.3. Geniş Zaman

Korkmaz, geniş zamanı “Geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman gibi bütün ana zamanları içine alan, yani fiilin gösterdiği oluş ve kılışın her zaman yapıldığını veya yapılacağını gösteren zaman” olarak tanımlamaktadır.²³⁸

Kazak Türkçesinde geniş zaman eki aynı gelecek zamanda da olduğu gibi ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerinden sonra -A; ünlü ile biten fiillere -y ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır. Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekime girmektedir.²³⁹

Men de ılgıy kökemniñ paltosın jamılıp **jatamın**. “Ben de her zaman babamın paltosuna sarılıp uyuyorum.” 1/401

Araylanıp tañ bilingennen bastap ımırt qarañǵısına deyin jer **jrtamız**. “Şafak sökümünde başlayıp akşam karanlığına kadar yeri sürüyorduk.” 1/627

²³⁸ Korkmaz, *Gramer...*, s.69.

²³⁹ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.274.

Eki-üş kün jatsañ da janıñ jäy tawıp, äy, bir demalıp **qalasıñ**-aw. “İki üç gün kalsan canına can gelir, dinlenirsin.” 2/626

Men qazır sağan ursamın... nege men şaqırğanda **şığasıñ**. “Şimdi sana kızacağım... neden çağırdığımda geliyorsun.” 2/820

Ras **aytasıñ** ba? “Gerçekten mi söylüyorsun?” 2/843

Unatasız ba? – dedi ol kirgen boyda bir uwıs dala gülderin usınıp. “Seviyor musunuz? – dedi girdiğinde bir avuç bozkır çiçeğini vererek.” 4/358

Kün äli ısıy qoymağandıqtan, attı jele şoqıraqtatıp **kelemin**. “Henüz hava ısınmamışken, dörtnala gidiyordum.” 4/391

Seniñ üyiñde altın barın da **bilemiz**, – dep entelep kele jatqan Qosımdı kökireginen iytirip jiberdi. “Senin evinde altın olduğunu da biliyoruz, – diye üzerine yürüyen Kosım’ı göğsünden itti.” 1/59

Qaytesiz, sol eñbegim eş bop otır ğoy. “Ne yaparsınız, emeğimin kıymetini bilemediler.” 4/296

Olumsuz şekli

Geniş zamanın olumsuz biçimi, fiil kök ve gövdelerine -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

Siz şınımen-aq **bilmeysiz** be? – dedi sıbırlap qana, – qızıq eken, al sizdiñ mende suwretiñiz de bar. “Siz gerçekten bilmiyor musunuz? – dedi fısıldayarak, - İlginçmiş, ben de sizin fotoğrafınız da var.” 4/368

Bilmeymin, – dedim men de. 1/214

Men bul köşeniñ ortasında **töbelespeymen**. “Ben bu sokak ortasında dövüşmem.” 1/90

Nege **şıqpaysıñ**? “Niye çıkmıyorsun?” 4/441

Oybay-aw, älgı qısta atılıp öletin qız ben balanı **aytpaysıñ** ba? “Aaa, geçen kış vurularak ölen kız ve oğlanı mı söylüyorsun?” 2/567

Bala bürkit tülkiden **ayanbaydı**... – dep jañğırıqtıra sozadı. “Genç kartal tilkiden usanmaz, – diye yankılatarak uzattı.” 3/245

6.3. TASARLAMA KİPLERİ

6.3.1. İstek Kipi

Fiilin bildirdiği eylemi dilek şeklinde ifade eden tasarlama kipine istek kipi denmektedir. Yapılması istenen eylemin gerçekleştirilmesinin arzulandığını bildirmektedir.²⁴⁰

Kazak Türkçesinde iki tip istek kipi mevcuttur.

1. Tip istek kipi

Fiil + -ğay/ -gey/ -qay/ -key + zamir kökenli şahıs eki olarak çekime girmektedir. Türkiye Türkçesindeki -A istek ekinde olduğu gibi Kazak Türkçesinde de seyrek bir kullanım alanı vardır. Doğrudan doğruya dua, dilek, beddua ve rica anlamı ifade etmektedir.²⁴¹

Eskerterim – ülkender aldında ersi minez körsetpey, izet saqtap **jürgeysiñ**. “Seni uyarıyorum – büyüklerin karşısında kaba davranma, saygılı davranasın.” 4/8

Olumsuz şekli

Bu kipi olumsuz fiillere -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle oluşmaktadır.

Tentek suwdı da **umıtpağaysıñ**. “İçkiyi de unutmayasın.” 4/161

2. Tip istek kipi

Kazak Türkçesinde, fiil + -ğı/ -gi/ -qı/ -ki + şahıs eki + keledi formülüyle yapılmaktadır.²⁴²

Kewdeñdi kere tınıstap, basıñ awğan jaqqa qaray jüre **bergim keledi**. “Derin bir nefes alıp canın nereye isterse oraya gitmek istiyorsun” 4/346

Al qazır däl osı sözderin tıñday **bergim keledi**. “Şimdi bu sözleri dinlemek istiyordum.” 4/421

Sondayda ögizden domalap tüsip jer tepkilep **jılağıñ keledi**. “Böyle olduğunda öküzden yuvarlanıp yerleri döverek ağlayasın geliyordu.” 1/639

²⁴⁰ Bulak, *a.g.e.*, s.315.

²⁴¹ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.27

²⁴² Tamir, *a.g.e.*, s.466.

Jiber deymın, jiber, **qıtıǵım keledi!**.. Oy-bay-ay... – dep şıǵıra külip, Äsettiñ qolın urǵılaydı. “- Bırak diyorum, bırak, gıdıklanıyorum!.. – Ay, ay diye baǵırarak gülüp Aset’in ellerine vuruyordu.” 2/392

Joq, men dawıstap **aytqım keledi.** “-Yok, ben sesli söylemek isterim.” 2/788

Olumsuz şekli

Bu yapının olumsuz biçimi, kel- fiiline olumsuzluk eki -MA getirilerek yapılmaktadır.

Baǵanaǵıday emes, boyım sergigendikten be, bolmasa awıl jastarınıñ köñildi duw manı köñildi qıtıqtadı ma, äytewir **jatqım kelmedi.** “Eskisi gibi deǵıl, vücudum mu canlandı, yoksa köyün gençlerinin neşeli eǵlencesi mi gönlümü okşadı, o yüzden mi yatasım gelmedi?” 4/355

Bıraǵ qanşa küşengenimen jıǵuvǵa **şaması kelmedi.** “Ama ne kadar uğraşsa da gücü yetmedi.” 1/100

6.3.2. Emir Kipi

Fiili emir şeklinde ifade eden tasarlama kipine emir kipi adı verilmektedir. Sınırlama ve kesinlik ifade etmektedir. Türkçenin takip edilebildiği dönemlerden bu yana, emir ekleriyle kişi eklerinin kaynaşması neticesinde bu kipi çekiminde her kişi için farklı bir ek kullanılmaktadır.²⁴³

Diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi Kazak Türkçesinde de her şahıs için ayrı bir ek kullanımı mevcuttur. Ayrıca rica ve istek bildiren emir kipi için -şI eki kullanılmaktadır.²⁴⁴

Jolıñ bolsın “ yolun açık olsun” 1/753

Mına jartı küreşkedey sütti peşke qoyayın, pısken soñ iş. “Şu yarım maşrapa sütü ateşe koyayım, kaynadıktan sonra iç.” 1/498

Aynalayın, suraw **qoyayın** ba? “Yavrum, bir şey sorayım mı?” 2/782

Şıqpasa **qoysın. Qoyayınşı** osını»...– dep tüydi. “Çıkmazsa çıkmasın ya. Boş ver şunu... - diye düşündü. ” 2/1107

²⁴³ Bulak, *a.g.e.*, ss.280-281.

²⁴⁴ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.111.

Küyip kettim, biraq öz anama ne dey **qoyayım**. “Çok kızdım, fakat anneme ne diyeyim.” 3/195

Men egin jaqtı bir şolıp **keleyin**... “Ben tarlalara bir bakıp geleyim...” 4/157

Nesin ayta **bereyin**, jamandı-jaqsılı biraz jıl bolsa da, el ağası boldım. “Ne söyleyeyim, bu yıl iyisiyle kötüsüyle geçse de halkın abisi oldum.” 4/286

Jür, **tüseyik**. Suvı vo!.. – dep Sadıq avıldıñ joğarğı jağındağı şuñqır-tospanı jerge sıyğızbay maqtay jöneldi. “Haydi, girelim. Suyu var!.. – deyip Sadık köyün yukarı tarafındaki çukur su deposunu övmeye başladı.” 1/47

El körmeytin jerge barıp **töbeleseyik**, – dedi Ayan. “Kimsenin görmediği bir yere gidip dövüşelim, - dedi Ayan.” 1/92

Jaraydı, endi, başka añgıme **aytayıqsı**. “Abiciğim, neden keyfiniz kaçtı? 2/944 Tamam, artık başka bir konu açalım.” 2/945

Jeñisjan, mine, mına bir jerden **bastayıq**. “Jenisjan, bu yerden başlayalım.” 3/125

Joq, apa dese, sawın sıyırlardı tünde de jayılmğa **şığarayıq** desek, soğan qasarısıp könbey otır. “Hayır, anne, sağılacak sığırları gece de otlatmaya çıkaralım dedik, buna itiraz ediyor.” 4/196

Topırağın jeñil **bolısın**, äje!» dep şaşıp jiberdi. ““Toprağın bol olsun, nineciğim” diye saçtı.” 1/219

Jaraydı, **qoyıñdarşı**, – dep sözge Ayan aralasqan. “Tamam, bırakın – diyerek Ayan lafa girdi.” 1/422

Ayan täwir bolğanşa kündelikti bir küreşke sütti bizden alıp **turıñdar**. “Ayan iyileşene kadar her gün bir maşrapa sütü bizden alın.” 1/522

Äy, jetpegirler, **turıñdar**! – dep aqırğanın estiysiñ. “Hey, yetişmeyesiceler, kalkın! – diye bağırdığını duyuyorsun.” 1/663

Mına mağan **beriñder**! – deydi ekinşi jastaw keliñsek. “Bana verin! – diyordu ikinci genç gelin.” 2/327

Jüriñder, üydiñ sırtına **otırayıq**. “Haydi gidelim, evin dışına oturalım.” 1/190

Olumsuz şekli

Fiil kök ve gövdelerine -MA ekinin eklenmesi suretiyle yapılmaktadır.

Biz, bärimiz, tegis umıtıp **qalmayıq** degendey: «Ayan, Ayan»... – dep kübirlese qaytalap qoydıq. “Biz, hepimiz, beraber unutmayalım der gibi “Ayan, Ayan”... – diye fısıldayarak tekrarladık.” 1/41

Jumısıñ **bolmasın**, onan da dalağa jür, – dedi Äset batıldanıp. “Ne işin var, dışarı çıkalım, - dedi Aset cesaretle.” 2/1012

Aynalayın, onda men endi **süymeyin**. “Yavrum, o zaman ben seni tekrar öpmem.” 2/841

Süymeñiz. “Öpmeyin.” 2/842

Attı sonşa qıynap qayda asığasız, qarındas, jay-aq **jüreyik** te, – deymen. “Atı zorlayarak neden acele ediyorsun, bacım, yavaş gidelim, - dedim.” 4/101

Bügin tüsten keyin bir toblıǵı şawıp **äkeleyikşi**, arba **jekşi**, – dedi. “Öğleden sonra kızılıcak ağacı toplamaya gidelim, at arabasını hazırla, – dedi.” 3/101

Köp qıdıruwşı **bolma** “çok gezme” 4/26

6.3.3. Dilek-Şart Kipi

Hareketin şart biçiminde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü ifade etmek için fiil kök ve gövdelerine eklenen tipik bir tasarlama kipidir. Herhangi bir dilek, istek veya zorlama bildirmediği, yani bir hüküm bildirmediği için tüm fiil kipleri içerisinde farklı bir yerdedir.²⁴⁵

Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi şart kipi -sa ekiyle yapılmaktadır. Şart kipi, iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekime girmektedir.²⁴⁶

Apa, äy, apa, – dedi qızı keyip, – aytsam göy, taǵı aşuwlanasız. “Anne ya, anne, - dedi kız, - söylesem tekrar kızacaksın.” 4/209

Endi sil bol**sa** eñirep jılap jiberüwge şaq tur. “Biri dokunacak olsa hüngür hüngür ağlamaya hazırды.” 1/605

²⁴⁵ Ergin, *TDB.*, s.309.

²⁴⁶ Buran, Alkaya, *ÇTYD.*, s.115.

Al siz şe?... – dedi onan soñ julıp alğanday, – siz de uyalsañız etti... “Peki ya siz? – dedi sözü kesmiş gibi, – siz de utansanız olmaz mı...” 4/256

Jügermek-ay deseñşi, özine de obal joq. “Kerata ya desenize, kendisinin de vebali yok.” 1/515

Jumis... Onan da işim pıstı, awıldı, mına bizdi mensinbeymin deseñşi. “- İş... köyü, sizi beğenmiyorum, canım sıkıldı, desene.” 2/1188

Olumsuz şekli

Şart kipinin olumsuzu, fiil kök ve gövdelerine -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

Bir küni bol**masa**, bir küni ülken dep sıylamay, tik kelip aytıp tastasa köñilin qaldıradı... “Bügün olmasa yarın, büyüğe saygı göstermeden her şeyi yüzüne vursa kalbi kırılır.” 3/153

Birde, umı**tpasa**, aqırğı emtiyhannıñ qarsañında bolar, kün jawındı bop, jılqılar üy mañınan uzap, ıqtap ketti de, Zağıypa men Äset awılda qalğan jalğız atqa mingesip şıqtı. “Bir seferinde, yanlış hatırlamıyorsa son sınavda, yağmurlu bir gündü, yolkılar evden uzaklaşmışlardı, Zağıypa ve Aset köyde kalan tek ata binip gitti.” 2/380

Qarañğıda özderi körin**bese** de, ürgenderine qarap ärqaysısı tayınşaday bolar dep tüydi Äset. “Karanlıkta görünmeseler de havlamalarına bakılırsa her birinin düve gibi olduğunu anladı Aset” 2/1085

Boyawı juğadı demeseñiz, beri şöp üstine otırıñız. “Otun yeşiliyle üstüm lekelenecek demezseniz, otun üzerine oturunuz.” 4/92

Qateles**pesem**, siz küyew jigit bolarsız? – dedi onan soñ. “Yanılmıyorsam, siz damat mı oluyorsunuz? – dedi ondan sonra.” 4/112

6.3.4. Gereklilik Kipi

Fiilin ifade ettiği eyleme veya duruma zorunluluk anlamı veren tasarlama kipine denir. Eylemin gerçekleşmesinin gerekli olduğunu ifade etmektedir.²⁴⁷

²⁴⁷ Bulak, *a.g.e.*, s.357.

Kazak Türkçesinde gereklilik kipi birkaç şekilde yapılabilmektedir. En işlek kullanılanı kerek sözcüğünün yardımıyla yapılan şeklidir. Gereklilik kipi, “fiil + -w + iyelik kökenli şahıs ekleri + kerek” şeklinde formülize edilebilir.²⁴⁸

Şaması qızı boluwı **kerek**. “Sanırım kızı olsa gerek.” 4/186

Apa, deymın, hatın qalay baştağanın qaraşı: «Raygül, meniñşe, sen tentek bala boluwıñ **kerek**. “Anne diyorum, mektubun nasıl başladığına baksana: “Raygül, bence sen şımarık bir çocuk olmalısın...” 4/326

Sondıqtan da biz tündi kütüwimiz **kerek**. “O yüzden biz geceyi beklemeliyiz.” 1/435

Erteñ men de ölem, e, sonda senderge mindetsüwim **kerek** pe... “Yarın ben de ölürüm, sonra size minnet mi etmem gerekiyor...” 2/521

Sirä, qısılıp jatqan boluwı **kerek**. “Canı çok acıyor olmalı.” 3/224

Olumsuz şekli

Olumsuz biçimi, bu yapının ardından “emes” kelimesinin getirilmesiyle veya -MA olumsuzluk ekinin fiil kök ve gövdelerine eklenmesiyle oluşturulmaktadır.

İncelenen metinde gereklilik kipinin olumsuzuna rastlanılmamıştır.

²⁴⁸ Tamir, *a.g.e.*, s.467.

6.4. FİİLLERDE BİRLEŞİK ÇEKİMLER

Bildirme ve tasarlama kiplerinin bağlı oldukları şekil ve zamanın hikâye, rivayet içinde meydana geldiğini veya şarta bağlı olarak ortaya çıktığını ifade etmek için kullanılan ve er- ek fiilinin yardımıyla kurulan zamanlardır.²⁴⁹

6.4.1. HİKÂYE

Fiilin bildirdiği eylemin görülen geçmiş zamanda gerçekleştiğini ifade eden birleşik çekime, hikâye birleşik çekim denmektedir. Tarihî yazı dillerinde en çok kullanılan birleşik çekimdir.²⁵⁰

6.4.1.1. Geçmiş Zamanlarda Hikâye

Kazak Türkçesinde görülen geçmiş zamanın hikâyesi ve duyulan geçmiş zamanın hikâyesi olmak üzere iki tip çekimi mevcuttur.

Görülen geçmiş zamanın hikâyesi

Fiil + -GAn + edi + iyelik kökenli şahıs ekleri fomülüyle çekime girmektedir. Kazak Türkçesindeki bu yapı, Türkiye Türkçesindeki -mIştI birleşik çekiminin anlamını vermektedir.²⁵¹

Sol jılı kolhoz alğaş ret karkastan üy salamız dep, sol jerge köp qamıs äkep **tüsirgen edi**. “ O yıl kolhoz ilk kez karkastan ev yapacağız diye oraya çok kamış getirmişlerdi. ” 2/1004

Jawap jazıp **qoyğan edim**, ala barıp, qolına tapsırsañ... “ Cevabını yazmıştım, mektubu alıp kendisine verirsin... ” 4/44

Osıdan toğız jıl burın, endi qaytıp awıldıñ qarasın körmestey bezip, zaptı bop **ketken edi**. ” Bundan dokuz yıl önce, bir daha hiç görmeyecekmiş gibi kaçıp gitmişti. ” 2/76

Osılayşa bizdiñ oquwımız da keler jılğa deyin **toqtağan edi**. ” Bu yüzden eğitimimiz de gelecek yıla kadar durmuştu. ” 1/145

²⁴⁹ Korkmaz, *Gramer...*, s.28.

²⁵⁰ Bulak, *a.g.e.*, s.370.

²⁵¹ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.288.

Biraz jürgennen keyin, men at aydawğa tilek bildirip, delbege qol sozğan **edim**, qız şıtınıp qaldı. ” Biraz gittikten sonra, atı sürmek isteyerek yulara elimi uzattığımda kız gücendi. ” 4/106

Olumsuz şekli

Bu yapının olumsuzu, fiil kök ve gövdelere -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle veya joq kelimesiyle yapılmaktadır. Ancak incelediğimiz metinde görülen geçmiş zamanın olumsuz biçimine rastlanmamıştır.

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi

Fiil + -p + edi + iyelik kökenli şahıs ekleri formülüyle yapılmaktadır.²⁵²

Jeñisjan, qalay laqtırıp **ediñ**? – dep suraydı menen. “Jeniscan nereye atmıştın? – diye sordu bana.” 3/299

Bir äyelden surap **edim**, betime bajıraya qaradı. “Bir kadına sorduğumda gözlerini faltaşı gibi açıp bana bakmıştı.” 4/432

Bäse, unjırğañ tüsip kelgennen-aq osılay söylesetiniñdi sezip **edim**, – dedi qızdñ köñildi üni. “Evet, yüzün asık geldiğinde ne konuşacağını anlamıştım, - dedi kızın neşeli sesi.” 4/443

Söytip jatıp uyıqtap **edim**, tüsime kirdi... “Öylece uyumuştum, rüyama girdi...” 1/400

Ayağındagı können tigilgen şoqayın şeşpek bop **edik**, qıynala ıñırsıp, onan “ağataylap” bebew qaqtı. “Ayağındaki gönden dikilen ayakkabısını çıkarmaya çalışmıştık, zorla inleyip, sonra ‘ağabey’ diye bağırdı.” 1/677

Olumsuz şekli

Bu yapının olumsuzu, fiil kök ve gövdelere -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır. Ancak incelediğimiz metinde görülen geçmiş zamanın olumsuz biçimine rastlanmamıştır.

6.4.1.2. Şimdiki Zamanlarda Hikâye

Fiil + -p, -a, -e, -y + tur, jür, otır, jatır + -GAn + edi + iyelik kökenli şahıs ekleri

²⁵² Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.288.

Aspanmen tildesken jaña qonaq üy salıp jatır edi, bitti me? “Gökyüzüne degen yeni bir otel inşa ediliyordu, bitti mi?” 2/622

Mına ulñız, sizdiñ üyge kirip köñil aytıp şığam ğoy **dep otır edi**, öziñiz kep qaldıñız. “Bu oğlunuz, sizin eve gelip başsağlığı dileycekti, fakat kendiniz geldiniz.” 2/517

Olumsuz şekli

Olumsuz şekli “joq” sözcüğüyle oluşturulmaktadır. Fakat, incelediğimiz metinde şimdiki zamanın hikâyesinin olumsuz şekline rastlanılmamaktadır.

6.4.1.3. Gelecek Zamanlarda Hikâye

Kazak Türkçesinde dört tip gelecek zaman eki vardır.

I. Tip gelecek zamanın hikâyesi

Fiil + -AtIn, -tIn + edi + iyelik kökenli şahıs ekleri formülüyle yapılmaktadır. Bu yapının olumsuzluğu, fiil kök ve gövdelerine gelen -AtIn/-tIn eklerinden sonra emes sözcüğünün getirilmesiyle oluşturulmaktadır.²⁵³

Eger sonaw bir hat bererimnen burın äkesi bolmağanda, ol mağan birden qattı **aytatın edi** ğoy. “Eğer mektubu vermeden önce babası olmasaydı, o bana doğrudan sert bir şekilde söyleyecekti.” 4/468

II. Tip gelecek zamanın hikâyesi

Fiil + -Ar, -r + edi + iyelik kökenli şahıs ekleri

Bir küngi demalısında osı turğan jerge maşıynasımen sır etkizip kelip-ketüwine **bolar edi** ğoy. “Tatilinin olduğu bir gün buraya arabasıyla kolaylıkla gelip gidebilirdi ya.” 3/184

Eger äkem men şeşem başka bir jağdayda däl osılayşa söylesken bolsa, men ol kisilerdi kinälap, sögip tastağan **bolar edim**. “Eğer annem ve babam başka bir durumda böyle konuşsaydı, ben onları suçlayıp azarlardım.” 4/420

Şirkin, ağama hat jazar **edim**, – dep küñkildeytin. “Keşke, ağabeyime mektup yazabilseydim – diye söyleniyordu.” 1/128

Oy, keremet **bolar edi-aw**, ä? “Ay, muhteşem olurdu, değil mi?” 1/292

²⁵³ Doğan, Koç, *a.g.e.*, ss.290-291.

Olumsuz şekli

Fiil + -MAs + edi + iyelik kökenli şahıs ekleri

İncelediğimiz metinde bu yapının olumsuzuna rastlanılmamıştır.

III. Tip gelecek zamanın hikâyesi

Fiil + MAK, MAKŞI + edi + iyelik kökenli şahıs ekleri

Özimşe akıl aytpaq edim oğan. “Kendimce ona akıl vermek niyetindeydim.” 1/683

Olumsuz şekli

Olumsuz şekli, -MAK, -MAKŞI ekinden sonra emes getirilerek yapılır. Fakat, incelediğimiz metinde bu yapının olumsuzuna rastlanılmamıştır.

IV. Tip gelecek zamanın hikâyesi

Fiil + -Gall+ tur, jür, otır, jatır + edi + iyelik kökenli şahıs ekleri

İncelediğimiz metinde örneğine rastlanılmamıştır.

6.4.1.4. Geniş Zamanlarda Hikâye

Fiil + -AtIn, -tIn + edi + iyelik kökenli şahıs ekleri

İncelediğimiz metinde geniş zamanın hikâyesine rastlanılmamıştır.

6.4.1.5. İstek Kipinde Hikâye

Kazak Türkçesinde istek kipinin iki tipi mevcuttur. I. Tip istek kipinin hikâyesi “fiil + -GAy+ edi + iyelik kökenli şahıs ekleri; II. Tip istek kipinin hikâyesi ise “fiil + -GI + iyelik eki + kel- + çekim eki + edi ile yapılmaktadır. Her iki tipin de olumsuz biçimi, -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle meydana gelmektedir.”²⁵⁴

İncelediğimiz metinde istek kipinin hikâyesine rastlanılmamıştır.

6.4.1.6. Dilek-Şart Kipinde Hikâye

Fiil + -sA +edi + iyelik kökenli şahıs ekleri

İncelediğimiz metinde dilek-şart kipinin hikâyesine rastlanılmamıştır.

²⁵⁴ Doğan, Koç, *a.g.e.*, ss.294-295.

6.4.1.7. Gereklilik Kipinde Hikâye

Gereklilik kipinin hikâyesi, fiil + -w + iyelik eki + kerek/qajet/tiyis + edi formülüyle yapılmaktadır.

“Qap, ne bolsa o bolsın, kete berüwim kerek edi-aw. Qap...” – dep ökindi ol. “ “Ne olursa olsun, gitmeliydim. Keşke...” – diye pişman oldu. ” 2/73

Özin birge ala kep, awıldı körsetüw kerek edi. “ Kendisiyle birlikte getirip köyü göstermeliydi. ” 2/1125

Olumsuzluk şekli

Bu yapının olumsuzu emes kelimesiyle oluşturulur.

İncelediğimiz metinde örneğine rastlanılmamıştır.

6.4.2. RİVAYET

6.4.2.1. Geçmiş Zamanlarda Rivayet

I. Tip geçmiş zamanın rivayeti

Fiil + -GAn + eken + zamir kökenli şahıs ekleri formülü ile çekime girmektedir.

Ayan onıñ qolın burap jiber**gen eken**. “ Ayan onun ellerini kıvırmıştı. ” 1/106

Kelesi küni qoranıñ töbesine jinalğanımızda köpşiligimiz üyden qağaz ben temeki urlap alıp şıq**qan ekenbiz**. “Ertesi gün ahırın üzerine toplandığımızda çoğumuz evden kâğıt ve tütün çalmıştık.” 1/277

Batırıñ, oquwdı jılı jawıp tastağ**an ekensiñ** goy. “ Yiğidim, eğitim defterini kapatmışsın. ” 2/35

Qaytıs bolğ**an eken**-aw, bayğus-ay... “Vefat etmiş ya, zavallı...”

Mektep ädemi salınğ**an eken**, özi ülken, – dedi. “Okul güzel inşa edilmiş, büyük, - dedi.” 2/550

Munda da qonaqtardı üş üyge böl**gen eken**. “Burada da misafirleri üç eve ayırmışlardı.” 2/1063

Olumsuz şekli

Fiil kök ve gövdelerine -MA olumsuzluk eki veya joq kelimesiyle yapılmaktadır. Ancak incelediğimiz metinde görülen geçmiş zamanın olumsuz biçimine rastlanmamıştır.

II. Tip geçmiş zamanın rivayeti

Fiil + -AtIn/-tIn + zamir kökenli şahıs ekleri formülüyle yapılmaktadır. Bu yapının olumsuz, fiil kök ve gövdelerine -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

İncelediğimiz metinde görülen geçmiş zamanın rivayetine rastlanmamıştır.

6.4.2.2. Şimdiki Zamanlarda Rivayet

Fiil + -p, -a, -e, -y + tur, jür, otır, jatır + -GAn + eken + zamir kökenli şahıs ekleri

Tañerteñ oyana ketsem apam jaña sawıp äkelgen sütün qursawlı bänkege quyp **otır eken**. “Sabah uyandıgımda annem, sağıp getirdiği taze sütü sarılmış kavanoza koyuyormuş.” 1/495

Ayan esik jaқтаğı temir peştiñ tübine töselgen qurım kiyizdiñ üstinde, kir-kir juqa quraq körpe jamılıp **jatır eken**. “Ayan kapı tarafındaki demir ocağın dibinde işlenmiş keçenin üzerinde, kirli ince yorganı örtünüp yatıyormuş.” 1/502

Asılbek şal mal qorasınıñ işin tazalap **jür eken**. “İhtiyar Asılbek ahırın içini temizliyormuş.” 1/595

Ayan qarañğı burışta bir uwıs bop бүрисip, eki alaқанıмен betin basıp solqıldap **jılap otır eken**. “Ayan karanlık köşede bir avuç olup бүзүlmüş, iki eliyle yüzünü kapatıp hıçkırarak ağlıyormuş.” 1/739

Äset tösekten basın köterip, terezeden qarağan: äpkesi bul äkelgen jibek oramaldı basına baylap aptı, sonı eki-üş abısın-ajını ortağa alıp, ärqaysısı är jaqtan tap-tap berip, talasıp **tur eken**. “Aset, yataktan doğrularak pencereden baktı: ablası onun getirdiği ipek yazmayı takmış, onu iki üç eltisi araya alıp her biri bir taraftan çekiştirip tartışıyormuş.” 2/323

Kiyinip awızğı bölmege şıqqan, äpkesi dastarqan äzirlep **jatır eken**. “Giyinip giriş odasına çıktı, ablası sofra hazırlıyormuş.” 2/489

Poçta üyinen şıqqan aq sviyter, yuwbka kiygen sımbattı bir kelinşek köşeni boylap kele **jatır eken**. “Posta evinden çıkan beyaz kazaklı, etek giymiş güzel bir kadın sokak boyunca geliyordu.” 2/629

Anaday jerde älginde ğana qızın izdewge şıqqan Ultuwğan şeşey de än tıñdap **tur eken**. “Az ötede biraz önce kızını aramaya çıkan Ultuwğan nene de şarkıyı dinliyormuş.” 4/353

Olumsuz şekli

Olumsuz şekli “joq” sözcüğüyle yapılmaktadır. Fakat incelediğimiz metinde şimdiki zamanın rivayetinin olumsuz şekline rastlanılmamaktadır.

6.4.2.3. Gelecek Zamanlarda Rivayet

Kazak Türkçesinde dört tip gelecek zaman eki vardır.

I. Tip gelecek zamanın rivayeti

Fiil + -a, -e, -y + -dI + eken + zamir kökenli şahıs ekleri formülüyle yapılmaktadır. Bu yapının olumsuz, “emes” sözcüğünün getirilmesiyle oluşturulmaktadır.

Köşede sırğanaqta birew zuwlatıp şana tewip **baradı eken**. “Sokaktaki buz sahasında biri kızakla kayıyormuş.” 1/352

Esimnen şığıp **baradı eken**. “Aklımdan neredeyse çıkacakmış.” 4/42

Olumsuz şekli

Fiil kök ve gövdelerine -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

Qartay**madı** ma **eken**? “Yaşlanmayacak mıydı?” 2/86

Barlıq äripterdi tezirek nege **üyretpeydi eken**. “ Bütün harfleri neden çabuk öğretmiyor. “Bütün harfleri neden çabuk öğretmeyecekmiş.” 1/127

Bayqağanı, qız süyisüwdi **bilmeydi eken**, tek sulq tura beredi. “Fark etti ki kız öpüşmeyi bilmiyormuş, sadece hareketsiz duruyordu.” 2/872

Tüv, sen özi mınaday aylı, jariq tünde şanamen sırğanawdıñ qanday keremet ekenin **bilmeydi ekensiñ** ğoy. “ Ya, sen böyle aylı, parlak bir gecede kızakla kaymanın ne kadar muhteşem olduğunu bilmiyor muşsun? ” 1/361

Qarındas, siz sırt qarağanda, täwir adam siyaqtısız, biraq kisini sıylaw degendi **bilmeydi ekensiz**. “Bacım, size baktığımda iyi birine benziyorsunuz, fakat bir insana saygı göstermeyi bilmiyormuşsunuz.” 4/254

II. Tip gelecek zamanın rivayeti

Fiil + -Ar, -r + eken + zamir kökenli şahıs ekleri

Biz bolsaq, endi qayter **eken** dep qızıqtağanday odan köz ayırmastan ortağa ap, qorşalay turmız. “Biz ise şimdi ne yapacak diye çember olup gözümüzü ondan alamıyorduk.” 1/184

Üydiñ sırt jağına kep şanalarımızdı qaz qatar tizdik te, özimiz jayğasa otırıp, endi ne der **eken**, degendey Ayannıñ avzına qaradıq. “Evin dışına gelip kızaklarımızı yan yana sıralayıp oturduk, ne diyecek diye Ayan’ın ağzına baktık.” 1/192

Olumsuz şekli

Fiil + -MAs + eken + zamir kökenli şahıs ekleri

Közge bir körinbes pe **eken** dep dämelenedi. “Bir defa daha görür müyüm diye umdu.” 2/991

III. Tip gelecek zamanın rivayeti

Fiil + -MAK, -MAKşI + eken + zamir kökenli şahıs ekleriyle oluşturulur. Olumsuz şekli, -MAK, -MAKşI ekinden sonra emes getirilerek yapılmaktadır.

İncelediğimiz metinde bu yapının örneklerine rastlanılmamıştır.

IV. Tip gelecek zamanın rivayeti

Fiil + -GalI+ tur, jür, otır, jatır + eken + zamir kökenli şahıs ekleriyle oluşturulur. Bu yapının olumsuzu joq kelimesiyle yapılmaktadır.

İncelediğimiz metinde örneğine rastlanılmamıştır.

6.4.2.4. Geniş Zamanlarda Rivayet

Fiil + -a, -e, -y + -dI + eken + zamir kökenli şahıs ekleri

Älgindegi poezd sonaw alısta, köz uşında ketip **baradı eken**. “Önceki tren o uzaklıkta, göz hizasında gidiyormuş.” 2/58

Olumsuz şekli, fiil kök ve gövdelerine -MA ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

İncelediğimiz metinde bu yapının olumsuzuna rastlanılmamıştır.

6.4.2.5. İstek Kipinde Rivayet

Kazak Türkçesinde istek kipinin iki tipi mevcuttur.

I. Tip istek kipinin rivayeti

Fiil + -GAy + eken + zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir. Fiil kök ve gövdelerine -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle oluşmaktadır.

İncelediğimiz metinde bu yapıyla ilgili herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

II. Tip istek kipinin rivayeti

Fiil + -GI + iyelik eki + kel + çekim eki + eken formülü ile oluşturulmaktadır. Bu yapının olumsuz şekli, -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

İncelediğimiz metinde bu yapıdan bir örnekle karşılaşılmamıştır.

6.4.2.6. Dilek- Şart Kipinde Rivayet

Fiil + -sA + iyelik kökenli şahıs ekleri + eken

Küni boyı ögiz üstindegi jalğız tilewim: «Şirkin-ay, Ayannıñ ağası tezirek **qaytsa eken**» – dew boldı. “Gün boyunca öküz üstündeki tek dileğim: “Keşke, Ayan’ın babası çabucak dönseymiş” oldu.” 1/705

Äset onı burılar, sälemdeser dep oylağan jäne özimdi qalay ustayam eken, ornımnan tursam ba **eken**, älde otıra bersem be **eken** dep qısılğan. “Aset döner, selam verir diye düşünmüştü ve kendimi nasıl tutsam, nasıl davransam, kalksam ya da yerimde kalsam mı diye düşünüyordu.” 2/639

Qalay şıqsam **eken**... “Nasıl çıksam...” 2/723

Poçtağa kirip, Almatığa zakaz berip, söylessem be **eken** dep oyladı Äset. “Postaneye gidip, Almatı’ya sipariş verip, konuşsam mı” diye düşündü Aset.” 2/1044

Sol kezde: özim barıp biyge şaqırsam ba **eken** degen oy keldi. “O zaman: Kendim gidip dans etmeye mi kaldırsam diye düşündü.” 2/1208

Olumsuz Şekli

Bu yapının olumsuz şekli, -MA olumsuzluk ekinin fiil kök ve gövdelerine getirilmesiyle oluşmaktadır.

Qaysısınıñ üyine barsam da: «Kelinderim renjimese **eken**», – dep otimen kirip, külimen şığam. “Hangisinin evine uğrarsam uğrayayım: “Gelinlerim küsmesin”, – diye her şeyi (odunla girip külüyle çıkıyorum) yapıyorum.” 3/168

6.4.2.7. Gereklilik Kipinde Rivayet

Gereklilik kipinin rivayeti, fiil + -w + iyelik eki + kerek/qajet/tiyis + eken formülüyle yapılmaktadır. Olumsuz şekli, emes kelimesinin getirilmesiyle oluşturulur.

İncelediğimiz metinde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

6.5. FİİLİMSİLER

Fiil kök ve gövdelerinden belirli ekler türeten, ancak şakış ekleriyle çekimlenmediği için yargı bildirmeyen eklerdir. Fiilimsiler, literatürde bitmemiş fiil olarak da adlandırılmaktadır. Bu ekler, fiilin esas anlamını değiştirmezler. Bir oluş veya eylemi bildirdikleri, olumlu ve olumsuz biçimleri olduğu için bu yönleri ile fiil hüviyetini taşımaktadırlar. Fakat, çekime girmedikleri için ad sınıfına girmektedirler.²⁵⁵

6.5.1. İsim-Fiiller

İsim-fiiller nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleridir. Anlam bakımından isim türüne girmektedirler. İsim-fiili diğer isim türlerinden ayıran özelliği nesneyi hareketine göre adlandırmasıdır.²⁵⁶ Kazak Türkçesinde isim-fiil eki, aynı zamanda bir fiilden isim türetme eki olan -w'dir.

...ğalım degen ataq aluwğa süyem qarıs jürgen adam... “alimlik ünvanını almaya çok yaklaşmış bir adam” 3/6

... jibek köylek degender бүкіл bir awıldıñ kempirlerine ülestirüwge jeterliktey şıǵar. “ipek elbiseler bütün köyün yaşlı kadınlarına dağıtmaya yeterli gibiydi.” 3/23

Şılım tütinin qos tanawlatuwına qaraǵanda, bul bala onıñ serigimen de teris bolmas, kempir. “Sigara dumanını burnundan çıkardığına bakılırsa bu çocukla arkadaş olmak yanlış olmaz, kadın.” 4/160

Osında oquwdı bitirip kelgenine bir jıl bolǵan, öziñdey jap-jas agronom balanı. “Burada bir yıl önce mezun olan senin gibi genç bir ziraatçı.” 4/236

Biraq eki atamannıñ ekewi de onı öz toptarına aluwdan bas tarttı. “Ama iki elebaşının ikisi de onu kendi grubuna almadı.” 1/586

Ala qıstay şöp tartuw, tuqım tartuwmen tiytıqtap şıqqan arıq ögizderdiñ awzınan silekey şubırıp, ayaqtarın şalıs basıp kün uzın soqa tartuwğa därmenderi zorǵa jetedi. “Kış boyunca ot ve mahsul taşıyarak mecali kalmayan zayıf öküzlerin ağzından salyası akıyor, ayaklarını eğri büğrü atıp gün boyunca pulluk çekmeye dermanı zar zor yetiyordu.” 1/630

²⁵⁵ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s.747.

²⁵⁶ Ergin, *a.g.e.*, s.333.

Biraq, söytip, jarımjan bop qaytsa da olardıñ ärqaysısınıñ kelüwi awıl üşin ülken mereke edi. “Fakat böyle yarım adam olarak dönseler de her birinin gelişi köyümüz için büyük bayramdı.” 1/720

Tipti külüwge boladı. “Hatta gülünç bile olabilir.” 2/115

Şay üstinde de munımen sälemdesüwge kelgen körşi-qolañ, äyel-erkek üzdiksiz kirip-şıǵıp jattı. “Çay içerken de onunla selamlaşmak için gelen komşular, kadın ve erkekler sürekli girip çıkıyordu.” 2/307

Endi küyew jigittiñ üyinde kelin tüsirüw toyı. “Gelini damadın evine götürme düğünüdü.” 2/997

6.5.2. Sıfat-Fiiller

Z. Korkmaz sıfat fiilleri, “Sayı ve şahsa bağılı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağılı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekli” olarak tanımlamıştır.²⁵⁷

-ğAn, -gen, -qan, -ken

Geçmiş zaman ifade eden bir sıfat-fiil ekidir.²⁵⁸

Öz qursaǵınan şıqqan üş ul, bir qızdan önip-ösken örkenniñ özi kişigirim bir awıl derliktey bop qaldıq. “Kendi kanından canından üç oğul, bir kızdıñ yeşerip çoǵalan ufak tefek bir köyün tamamına yakını gibi olduk.” 3/2

Qayta atısamız. Jelsiz tımırısıq künde burqıldağan may topıraq tumanşa qalqıp, şañıtıp turıp aladı. “Rüzgârsız, sakın bir havada kalkan toz toprak sis gibi uçup duruyordu.”1/14

Köşege tım tayawsalınğan qoralardıñ irgesinen ötkende, iştegi maldardıñ küyis qayırğan kütirleri estildi. “Sokağa yakın ahırların yanından geçtiklerinde hayvanların geviş getirme sesi duyuluyordu.”2/831

Osı sättegi urtı suwlanıp, quwarğan qalıñ äjimdi äjemniñ jüzine adam qararlıqtay emes edi. “O anda nenemin aǵzı kurumuş, kalın kırısklıklarına bakılacak gibi değildi.” 3/82

²⁵⁷ Korkmaz, *Gramer...*, s.132.

²⁵⁸ Öner, *a.g.e.*, s.223.

Äjem dir ete tüşip, qolın kölegeylegen küyi alısqa tesireye tesildi de qaldı. “Nenem irkilip elini kendine gölge yaparak uzaklara daldı.” 3/246

Şağın stantsiyağa säl kidirgen jolauwşılar poezı ayağım jerge tiyer-tiymesten jılıp jürüp ketti. “Küçücük tren istasyonunda, geciken yolcular trene biner binmez hareket etti.” 4/57

Nemene bul, Raygülü izdegen jigitter köbeyip ketti ğoy, tipti, – dedi küñkildep. “Neden bu, Raygül’ü arayan erkekler bu kadar çoğaldı, - dedi homurdanarak.” 4/433

Keyde äjesiniñ aytqanın jazsa, keyde öz betinşe jaza beretin. “134 Bazen ninesinin söylediğini, bazen de kendi başına yazıyordu. “Bazen ninesinin söylediğini, bazen de kendi başına yazıyordu.” 1/135

Onan soñ qabağın şıtıp, oyğa batqan küyde tömendegi üñireye qaravıtıp jatqan tereñ quzğa köz jiberdi. “Sonra kaşlarını çatarak düşünceye dalmış gibi aşağıdaki çukurlaşmış karanlık derin uçuruma gözünü dikti.” 1/256

Qıp-qızıl bop ketken Ayan tistene şıtınıp, basın burıp äketti. “Kıpkırmızı olan Ayan dişlerini gıcırdatıp başını diğer tarafa çevirdi.” 1/519

Sonıñ ötken jılı mektep bitirgen qızı bolatın. “Onun geçen yıl okulunu bitiren kızı vardı.” 2/572

-AtIn, -tIn

Kullanıldığı cümleye göre geniş ve gelecek zaman anlamı bildiren bu sıfat-fiil eki, tur- ğan yapısının bazı ses olaylarından sonra ekleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.²⁵⁹

Ol kisi köñildi sätterinde stuudenttermen erkin äzildesetin aq jarqın, aşırq minezdi adam bolatın. “O, keyifli zamanlarında gönlünce öğrencileriyle şakalaşan güler yüzlü, konuşkan bir adamdı.” 4/20

Endi bir-bir şılım orap, temekini jarısa tartatın boldıq. “Artık birer birer sigarayı sarıp yarışır gibi içiyorduk.” 1/278

²⁵⁹ Doğan, Koç, a.g.e., s.313.

Qalada onıñ awruwhanağa jatıp qaytatın kezderine bul onşa köp män bermeytin, solay boluwı zañdı siyaqtı körinetin. “Şehirde onun hastaneye yatıp döneceği zamanı o kadar önemsemyordu, öyle olmalı gibi görünürdü.” 2/479

Üyge qaldırıp keteyin desem, senip tapsıratın adamım joq, sonan üşewin de künde özimmen birge tobilğı şabatın jerge alıp baramın. “Evde güvenip bırakacağım kimse yoktu, o yüzden her gün üçünü de kendimle getirirdim.” 3/114

Arba şayqalğanda, qız ekewmiz ıyıq qağısatın boldıq. “Araba sallandığında omuzlarımız birbirine değdi.” 4/97

Ne özi bilmeydi, ne biletinderdiñ aytqanına könbeydi. “Ne kendisi biliyor, ne de bilenleri dinliyor.” 4/194

Älgi bir aytıp jüretin ülken adamınan hat kelgen ğoy, sirä, – dedi kempiri. “Biraz önce bahsedilen büyük bir adamdan mektup gelmiş herhalde,- dedi yaşlı kadın.” 4/333

Adamdı iş tartıp turatın jaydarı jüzi, ne deseñ de tez köne ketetin jumsaq minezi bizdi birden üyirip äketti. “İnsanı çeken güler yüzü, ne dersin de görmüş geçirmiş yumuşak huyuyla bizi kendine bağladı.” 1/71

Üstine uzınşa qıp tigilgen barqıt kamzol kiyetin boptı. “Üzerine tam oturan uzunca kadife cüppe giyyordu.” 2/338

Ol kimniñ balası? Mümkün men biletin şığarmın. “O kimin çocuğu? Belki çıkarırım.” 2/576

-Ar, -r

Geniş ve gelecek zaman bildiren bir sıfat-fiil ekidir. Ünsüzle biten fiiller -Ar; ünlüyle biten fiiller -r ekinin getirilmesiyle oluşmaktadır.

Ömirimizde qos avız mılıqtan özge eşteñeni körmesek te jarq-jurq etken kök semser turğanda zeñbirek, puvlemet degender aytar sözge, köñilge olqı tüsip, oynşıq siyaqtı bop qalatın. “Hayatımızda çifteli tüfekten başka bir şey görmesek de söz konusu parıldayan mavi kılıç olduğunda top, makineli tüfek söze ve gönle yetersiz gelip oyuncak gibi kalıyordu.” 1/287

Sälden keyin başka sözdñ bəri tıyılıp, Ayan ertegi bastavğa kiriser sätte Esikbay turıp: “Biraz sonra konu kapatılıp, Ayan masal anlatmaya başlayacağı zaman Esikbay kalkıp:” 1/415

Asır **salar** balğın şağımızda tañdır bizdñ qabırğamızğa da bar zilin saldı ğoy. “Gülüp oynadığımız çocukluk çağında hayat, kaburgamıza bütün ağırlığıyla çöktü.” 1/713

Qanşa jürgizer deysiñ, alıp tınadı ğoy, – dep qoyadı. “Ne kadar sürer dersin, elbet göçüp gideceğim ya, - diyordu.” 3/20

Osıdan keyin bir jeti ötken soñ, erteñgisin on şaqtı qozı-laqtı tawğa qaray örgizip jiberip, qaytar jolda Bapaydñ esiginiñ aldında turğan arbağa közim tüsti. “Bir hafta geçtikten sonra, sabahleyin on kadar kuzu ile oğlağı dağa otlatmaya çıkarıp dönerken yolda Bapay’ın kapısının önündeki arabayı gördüm.” 1/745

Osılayşa bizdñ oquvımız da **keler** jılğa deyin toqtağan edi. “Bu yüzden eğitimimiz de gelecek yıla kadar durmuştu.” 1/145

Oylı-qırlı keñ dala, şığar künniñ alqızıl şapağında, tünde kök ayaz qalıñ şıqtan jaltırap kumis jalatqanday sızdap jatır. “Oyuklu, yarlı geniş bozkır, az sonra doğacak güneşin ışığında, gecenin ayazından kalan çiğlerini parlatıp gümüşe sürülmüş gibi böbürlenerek yatacaktı.” 2/44

Özin eliktirer, qızıqtırar birdeñe bar dep oylamaydı. “İlgisini çekecek bir şey olduğunu düşünmüyordu.” 2/75

Qalay, bitirgen soñ bastıq **bolar** oynı bar ma? – dep äzil-şını aralas qarqıldap turıp külip aldı. “Nasıl, bitirdikten sonra başkan olmayı düşünüyor musun? – diye şakayla karışık kahkahalarla güldü.” 4/244

Birdeñe köriner mınağan, elden erekşe, – dep ursıp berdi... “İnsandan farklı bir şeyler görünür sana, - diye payladı. – ” 1/375

-mAs, -bAs, -pAs

Bütün yapım ve çekim eklerinin olumsuz gövdeleri -mA ekleriyle yapılırken yazı dilimizin başından beri -r geniş zaman sıfat fiilinin gövdesinde ise onun bir varyantı olarak -z ekinin kalıplaşmış haliyle karşımıza çıkmaktadır.²⁶⁰

²⁶⁰ Öner, a.g.e., s.226.

Osınday qıymas şaqtar nege turaqsız eken? “Bunun gibi kıyamadığın zamanlar neden sabit değil?” 2/14

Şaşı qobıramas üşin tarta salğan boluwı kerek, basında aq jibek oramalı bar. “Saçları dağılmasın diye toplamış olsa gerek, başında ipek yazma vardı.” 4/68

Awıl üydiñ eñ bir ıstıq, qaytalanbas salt-saltanatı. “Köy evlerinin en sıcak, değişmez töresi.” 2/308

Közge bir körinbes pe eken dep dämelenedi. “Bir defa daha görür müyüm diye umdu.” 2/991

Awıl qarasın endi qayıp körmestey bop ketkeni de sol ğoy. “Köye hiçbir zaman gelemeyecek olması bu yüzündendi.” 2/1040

Ekewi de sözderiniñ soñın aytpastan, men tuwralı özara ortaқ түsinikteri barın añğarttı. “İkisi de sözlerinin sonunu getirmese de benim hakkımda ortak düşüncelerinin olduğu fark ediliyordu.” 4/280

Añsağan şaq, qıymas sätter nege bayansız boladı, osı? “Özlenen çağ, kıyılmaz anlar niye sonsuz olmaz?” 2/1265

6.5.3. Zarf-Fiiller

-p

Bu zarf-fiil eki, tüm fiil kök ve gövdelerine getirilen en işlek zarf-fiil ekidir. Türkiye Türkçesinde -Ip, -p; -ArAk, bazen de -a, -e karşılığında kullanılmaktadır.²⁶¹

Birde, qıs kezinde ol apasınan urlap aqşa alıp şığıp, özi siyaqtı eki-üş jas jigitpen birigip bir jartı satıp ap, sonı bölip işip, kluwbqa qızıp keldi. “Kışın bir defasında annesinden para çalıp, kendisi gibi iki-üç genç oğlanla bir şişe içki alıp, aralarında paylaşıp, kulübe biraz sarhoş gitti.” 2/1008

Bir sätke Äset qazirgi öz küyine sırt közben bir qarap ötkendey boladı. “Bir anda Aset, şimdiki hâline dışarıdan bir gözle bakmış gibi oldu” 2/1236

Bayağıda uzatılıp bara jatıp, äpkesiniñ jılağanı küni büginge deyin esinen keter emes. “Yıllar önce ablasının evlenirken ağlaması bugüne kadar aklından hiç çıkmadı.” 2/81

²⁶¹ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.123.

Jurt at qoy**ıp** ziyrattan qaytqanda, Ayan äjesiniñ qabiriniñ basında eldiñ eñ soñınan şoşay**ıp** jalğız qaldı. “Millet mezar başından döndüğünde, Ayan ninesinin mezarında tek başına kaldı.” 1/217

Munan äri soğısqa baruwdı, faşisterdi qıruwdı, söytip äkeäğalarımızdı taw**ıp** aluvdı ärqaysımız özimizşe söz et**ıp**, tätti armanğa şomatınbız... “Bundan sonra savaşa gitmeyi, faşistleri yok etmeyi, böylece baba ağabeylerimizi bulmayı hepimiz kendimizce söz ederek tatlı hayalle yıkanırıdık...” 1/293

Qaralı qağazdı uzaq otırıp eki-üş ret ejiktep oqıdı da, tört büktep ışıqır qaltasına tıqtı. “Kara mektubu uzağa gidip iki üç kere heceleyerek okudu ve dörde katlayıp cebine koydu.” 1/728

Öziniñ enşisindegi ülken kebeje qara sandıqta: üş balası äpergen üş kamzol bar – kök barqıt, jasıl barqıt, qoñır barqıttan tigilgen, birde-birin ıyığına ilgen emes, ädemile**p** qattap büktep, qalampırlap salıp qoyğan. “Kendi mirası olan büyük kara ağaç sandıkta: üç çocuğunun aldıǵı – mavi kadife, yeşil kadife ve kahverengi kadifeden dikilmiş, hiçbiri giyilmemiş, güzelce katlayıp karanfil koyduǵu üç cüppesi var.” 3/21

Qız endi şeşesine tüngi jayılmı tuwralı täptişt**ep** túsindire bastadı. “Kız annesine gece otlatma hakkında ayrıntılı olarak açıklamaya başladı.” 4/201

-mAy, -bAy, -pAy

Türkiye Türkçesindeki -mAdAn ekinin karşılığı olan bu ek, -p zarf-fiilinin olumsuz biçimidir. -MA olumsuzluk ekiyle -y zarf-fiil ekinin birleşmesiyle meydana gelmiştir.²⁶²

Aqsaqal, men öz terime özüm sıy**may**, qapalanıp keldim, – dedi onan soñ Juman kürsine otırıp. “İhtiyar, ben kabıma sığamıyorum, üzgün geldim, - dedi ondan sonra Juman içini çekerek.” 4/282

Kekilin qara-ey, öziniñ, jaman äline qaram**ay**, – dep qağıtıp ötti Esikbay. “Kâkülüne bak ya, zayıflığına bakmadan, - diye sataştı Esikbay.” 1/32

Biraq Ayannıñ ertegisi tawsıl**may** eşkim tırp etpewşi edi. “302 Fakat Ayan’ın masalı bitmeden kimse kılını bile kıpırdatmıyordu.” 1/303

²⁶² Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.314.

Sen tek jıǵılıp qal**may**, köziñdi tars jumıp, meniñ jalımnan mıqtap ustap otır. “Sen sadece düşmeden gözlerini iyice yumup benim yelemi sıkıca tutup otur.” 1/437

Jür, tüseyik. Suvı vo!.. – dep Sadıq awıldıñ joǵarǵı jaǵındaǵı şuñqır-tospanı jerge sıyǵız**bay** maqtay jöneldi. “Haydi, girelim. Suyu var!.. – deyip Sadık köyün yukarı tarafındaki çukur su deposunu övmeye başladı.” 1/47

Ol kezde Zaǵıypa etine qol tiygiz**bey** orǵıp turatın kiyiktiñ laǵınday şälkes minezdi, erke qız bolatın. “O zamanlarda Zaǵıypa, kendisine dokundurmayan geyik yavrusu gibi şımarık bir kız oluyordu.” 2/390

«Bir kişkene otırǵan soñ, bildirt**pey** tayuw kerek», – dep oyladı. “Biraz oturduktan sonra, belli etmeden kaçmak gerek”, - diye düşündü.” 2/699

Bu ne degen uzaq kün, müldem öt**pey** qoydı. “Bu ne kadar uzun bir gün, hiç geçmiyordu.” 2/995

Eşkimge bayqat**pay** ji-yi-jiyi kürsinip uwhileytindi şıǵardı. “Kimseye çaktırmadan sık sık oflamaya başladı.” 3/64

Men jawap qat**pay** teris aynalıp kettim. “Cevap vermeden geri döndüm.” 3/300

-mAstAn, -bAstAn, -pAstAn

-mAs, -bAs, -pAs sıfat-fiil ekiyle -Dan ayrılma hali ekinin birleşmesiyle oluşmuş bir sıfat-fiil ekidir. Olumsuzluk anlamı taşımaktadır.²⁶³

Biz bolsaq, endi qayter eken dep qızıqtaǵanday odan köz ayır**mastan** ortaǵa ap, qorşalay turmız. “Biz ise şimdi ne yapacak diye çember olup gözümüzü ondan alamıyorduk.” 1/184

Munan keyin bizdiñ bar- joǵımızdı esterine de al**mastan** ekewi eki jaqtın tätti qorılǵa basatın. “Bundan sonra bizim varlığımız, yokluǵumuz akıllarına bile gelmeden ikisi iki tarafa yatıp tatlı tatlı horlamaya başlıyordu.” 1/576

Sondayda qolımnan kelse äjemdi ülde men büldege orap, tırp etkiz**besten** törge tört qabat körpeniñ üstine otırǵızıp qoysam dep arman etüwşi edim. “Her zaman elimden

²⁶³ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.125.

geldiğince neneme pahalı şeyler almayı, hiçbir şey yaptırtmadan evin başköşesine oturtmayı isterdim.” 3/56

Säwletay eşqayda burıl**mastan**, eşkimge nazar sal**mastan**, sol tik jürgen qalpında, basın tåkappar ustap bulardıñ däl qasınan öte berdi. “Sawletay hiçbir yere dönmeden, hiç kimseye bakmadan, dümdüz yürüdüğü halde başını düzgün tutup bunların yanından geçiverdi.” 2/638

Meniñ jayğasuımdı küt**pesten**-aq arba iyesi. “Benim oturmamı beklemeden arabanın sahibi.” 4/75

Onan soñ şalqasınan tüsip közi bajırayıp, kirpik qa**qpastan** üydiñ töbesine tesireye qarap uzaq jattı. “Sonra sırt üstü yatıp gözlerini fal taşı gibi açarak, gözlerini kırpmadan tavana bakıp uzun süre yattı.” 1/534

Äbdibay lām **demesten** maşıynanı joldan burıp, juwsandı, betegeli jondı bawırlay tarttı. “Äbdibay ses çıkarmadan arabayı çevirip pelinli yola giriverdi.” 2/106

Ekewi de sözderiniñ soñın ay**tpastan**, men tuwralı özara ortağ tüsinikteri barın añğarttı. “İkisi de sözlerinin sonunu getirmese de benim hakkımda ortak düşüncelerinin olduğu fark ediliyordu.” 4/280

Ayan ünd**emesten** qabağın tüyip, ondaylardan sırt aynalıp ketip jürdi. 1/74 Öziniñ javap qayıra almağanına nalıganday bop: “Karşılık veremediğinden içine dert olmuş gibi.” 1/75

-A, -y

Ünlü zarf-fiilleri ET. devresinde hal zarfı teşkil etmek üzere genişçe kullanılmıştır. Bunlar içinde daha geniş kullanıma sahip olan ise -U zarf-filidir.²⁶⁴

Üyge kirip, şeşinip, endi «üh» dep otıra bergende jezdesi men körşi-köleñdegi üş-tört aqsaqal keldi. “Eve girerek kıyafetlerini çıkarıp “oh” diye oturduğunda, eniştesi ve komşu üç dört ihtiyar geldi.” 2/302

Biraq köp uzamay qayta kiredi. “Ama çok geçmeden tekrar geri dönüyordu.” 2/317

Bala bürkit tülkiden ayanbaydı... – dep jañğırıqtıra sozadı. “Genç kartal tilkiden usanmaz, – diye yankılatarak uzattı.” 3/245

²⁶⁴ Öner, *a.g.e.*, s.227.

Söytip otırğanda onıñ ar jağında otırğan Märjäpiya kenet ayağın birew basıp ketkendey baj ete tüsti. “Az ilerde oturan Marjapiya, kuyruğuna basılmış kedi gibi bağırıverdi.” 3/271

Apam bolsa basın teris bura bere äkeyge äldeqandayım berdi. “406 Annem ise başını çevirirken babama bir mimik yaptı.” 4/407

Qayta-qayta közine jas üyirilip, aynalıp-tolğanıp, äpkesi kele beredi. “Gözleri yaşaran ablası, tekrar tekrar gelip öpüyor, sarılıyordu.” 2/309

Oyınınñ osınday bir qızuv şağında bizdiñ «ataman» – Sadıq kilt toqtay qap: “Oyunun bunun gibi çok ilginç zamanında bizim ‘başkan’ – Sadık durakalıp.” 1/17

Jür, joldas bolamız, – dedi Sadıq onıñ appaq bileginen qap-qara qolımen ustay alıp. “Haydi, arkadaş oluruz, - dedi Sadık siyah elleriyle onun bembeyaz bileklerinden tutup.” 1/42

-ğanda, -gende, -qanda, -kende

-GAn sıfat-fiil ekiyle -DA bulunma hali ekinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Türkiye Türkçesindeki -IncA ekinin verdiği anlamı bildirmektedir. İş veya oluşun gerçekleştirdiğini zaman bakımından kesinlik ifade etmektedir.²⁶⁵

Tobıǵı üşinşi ret tayğ**anda**, ol üyinde burınğıdan da uzağıraq jattı. “Bileği üçüncü kere yerinden çıktıǵında evinden öncekinden de fazla yattı.” 1/153

Temeki tartıp otırıp tındağ**anda** Ayannıñ ertegisi de äldeqayda qızıq siyaqtı körindi. “Sigara içerek dinlediğimizde Ayan’ın masalı hepsinden ilginç gibi görünüyordu.” 1/279

Ekewi jazǵı demalısqı şıq**qanda** jaylawdaǵı üylerine talay ret birge qaytpap pa edi. “İkisi yaz tatiline girdiklerinde, yayladaki evlerine defalarca birlikte dönmemiş miydi?” 2/372

Burındar otınnan qayt**qanda** bir samawrın şaydı bir özi tönkeretin äjem, bul küni eki-üş şını-ayaqtan äri işe almadı. “Önceden odun toplayıp geldiğimizde bir semaveri tek başına bitirebilirdi. Bugün iki üç bardak çayı zar zor içti.” 3/196

²⁶⁵ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.314.

Qız esimin estig**ende**, meniñ esime professorımız joldağan hat sap ete tüsti. “Kızın adını duyduğumda, profesörün yolladığı mektubu hatırladım.” 4/305

Esikbay – sıydañ boyly, qol-ayağı qara qayıstay qatqan uzun, jügir**ende** aldına jan salmaytın, özi töbelesqor, sotqar bala edi. “Esikbay – uzun boyly, kolu bacağı kara kayış gibi sert ve uzun, yarışmada koşup ortalığın tozunu attıran, kavgacı, yaramaz bir çocuktı.” 1/60

Qaydan esiñde bolsın, sen ket**kende** murnın sürte almay jürgen bala gıoy... “Nereden aklında olacak, sen gittiğinde burnunu bile silemeyen bir çocuktun...” 2/574

Kezdese ket**kende** birin-biri mazaqtaydı, onan balaşa alıladı, aqırı süyisedi. “Buluştuklarında birbirleriyle dalga geçiyor, çocuklar gibi vuruşup oynuyor, sonunda da öpüşüyorlardı.” 2/1029

-ğanşa, -genşe, -qanşa, -kenşe

-GAn sıfat-fiil ekiyle +şA eşitlik ekinin birleşmesiyle oluşmuştur. Türkiye Türkçesinde “-IncAyA kadar” zarf-fiilinin karşılığı olan bu ek, zamanda sınırlandırma yapmaktadır.²⁶⁶

Söyt**kenşe** bolğan joq, közildirik kiygen, qundız bōrikti, uzun şapanınıñ sırtınan şaşaqtı aq jibek belbewi bar Esimbek atası da kirip keldi. “Yapmaya fırsat olmadan gözlüklü, kunduz bōrklü, uzun kaftanını ak ipek kemerle bağlamış Esimbek dedesi girdi.” 2/496

Qarañğılıqqa közim üyren**genşe** esik aldında turdım da, onan soñ qabırğanı jağalap tükpirge qaray jüre bastadım. “Karanlığa gözüm alışana kadar kapı önünde durdum ve ondan sonra duvarın kenarından tutup ilerdeki köşeye doğru yürümeye başladım.” 1/736

Quw quday, şunaq quday, osılardıñ küyigine küydir**genşe**, alsañ etti meni, – deytin küyini. “Allah’ım bunların yaptıklarını göreceğime canımı alsan daha iyi, – derdi üzgün üzgün.” 3/66

Ayan täwir bol**ğanşa** kündelikti bir küreşke sütti bizden alıp turıñdar. “Ayan iyileşene kadar her gün bir maşrapa sütü bizden alın.” 1/522

²⁶⁶ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.124.

Endi ol künde keşke qaray sırğanaqtıñ basına kep oyun tarqa**ğanşa** qalqıyıp turadı da qoyadı. “Artık o her gün akşama doğru buz sahasının yanına gelip oyun bitene kadar duruyordu.” 1/548

Sol tüni denesi qızıp, tañ at**qanşa** sandıraqtap söylep şıqtı. “O gece ateşi çıkarak sabaha kadar sayıkladı.” 1/680

Tañ atqannan kün bat**qanşa** salp-sulp etip, köşeniñ ayağınan basına deyin şana süyretip sırğanaq oynavdı ğana biletinbiz. “Sabahtan akşama kadar boş boş sokağın başından sonuna kadar sadece kızakla kaymayı biliyorduk.” 1/318

-ğalı, -geli, -qalı, -keli

Türkçenin ilk yazılı belgelerinden bu yana görülen bu zarf-fiil eki günümüzdeki lehçelere kadar kullanılmıştır.²⁶⁷

Ağayın bol**ğalı** turğan adamdarmen bet jırtısqısı kelmey me, äytewir Bağlan eşqayda şağınbaydı. “Akraba olacağı adamlarla kavga etmeyi ister mi, nihayetinde Bağlan hiçbir yere şikâyet etmedi.” 2/598

Men Äsetti körmeg**geli** talay jıl boldı ğoy... “Aset’i görmeyeli uzun yıllar oldu.” 2/361

Qaqpa aldında atqa ming**geli** turğan kiyiz qalpaqtı qart adam meni kördi de, bögelip qaldı. “Kapının önündeki keçe kalpaklı yaşlı adam ata bineceği sırada beni görünce durdu.” 4/135

Raygül, – dedi aqırın ğana jigit üni, – men bugün jumıstan qalıp, senimen ädeyi söyles**keli** keldim... “Raygül, - dedi yavaşça bir erkek sesi, - Bugün işten sonra seninle konuşmaya geldim...” 4/438

6.6. TASVİRİ FİİLLER

Kormaz bu konu için, zarf-fiil biçimindeki bir esas fiille, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam meydana getirecek şekilde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiil çekimidir. Bunlar yeterlik, süreklilik, tezlik ve yaklaşma gösteren tasvir fiilleridir demiştir.²⁶⁸

²⁶⁷ Öner, *a.g.e.*, s.233.

²⁶⁸ Korkmaz, *Gramer...*, s.146.

Türkiye Türkçesindeki tasviri birleşik fiiller, Kazak Türkçesinde de benzer bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıların anlamları da Türkiye Türkçesinde tasviri fiillere yakındır. Kazak Türkçesindeki bu tür fiillerin Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi yardımcı fiilin temel fiile yeterlik, tezlik, sürerlik ve yakınlık anlamı verdiğini görmekteyiz.²⁶⁹

6.6.1. Yeterlik Fiilleri

Kazak Türkçesinde yeterlik fiilleri, fiillere eklenen -a/-e zarf-fiil ekleriyle al-yardımcı fiilin kalıplaşmasıyla meydana gelmektedir. Olumsuz şekli ise al-yardımcı fiiline -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle oluşmaktadır.

Qalay bile-di-ey! – dep, tañırqawın jasıra **al**madı. “Nasıl bildi ya? – diye hayretini gizleyemedi.” 1/211

Munan äri Ayanmen söz talastıra **al**maytınbız. “Bundan sonra Ayan’la söz dalaştıramıyorduk.” 1/347

Bayğus bala, kökpeñbek tulıptay bop qozğala **al**may jatqan körinedi, – dedi. “Zavallı çocuk, mosmor kürk gibi kıpırdamıyordu, - dedi.” 1/500

Joğa. Älgi şal erteden beri zır jügirip sınıq salatın adam taba **al**madı. “Yok. O ihtiyar sabahtan beri koşup kırığı yerine oturtacak kimseyi bulamadı.” 1/511

Erteñgi şayğa äjem el qatarlı otıra **al**madı. “Sabah kahvaltısını da yapamadı.” 3/205

Kün uyasına qonğan kezde äjemdi üyge qayta alıp kirdik. Tağı qısıla bastadı. “Gün batımından sonra nenemi eve götürebildik. Yine kötöleşmeye başladı.” 3/256

6.6.2. Tezlik Fiilleri

Tezlik fiilleri, fiillere -a/ -e/ -y/ -p zarf-fiil eklerinin getirilerek ber-, jiber- ve sal-yardımcı fiilleriyle birlikte kullanılmaktadır. Tezlik fiilinin olumsuzu yardımcı fiillere -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

Al, balam, üyge kire **ber**. Men egin jaqtı bir şolıp keleyin... “Yavrum, eve giriver. Ben tarlalara bir bakıp geleyim...” 4/157

Tağı da aytşı... – dep jan-jaqtan şuvlap qoya **ber**dik. “Bir daha anlat... – diye dört bir taraftan gürültüyü koyuverdik.” 1/202

²⁶⁹ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.239.

Märjäpiya onı qağıp **jiberdi**. “Marjapiya, onu itiverdi.” 3/274

Men odan «Qızıl tuw» kolhozına jol siltep **jiberüwin** suradım. “Ona Kızıl Tuv kolhozuna giden yolu sordum.” 4/69

Men sümireyip kep, tör aldına atammen qatarlasa **salınğan** tösegime jattım. “Ben somurtarak en köşedeki dedemin yanındaki yatağıma uzandım.” 1/380

6.6.3. Sürerlik Fiilleri

Sürerlik fiilleri, fiillere -a/ -e/ -y zarf-fiilleri ile tur-, bar-, ve kel- yardımcı fiilleriyle birlikte kullanılmaktadır. Olumsuz şekli, yardımcı fiillerden sonra -MA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle meydana gelmektedir.

Qazir Turjan ağama aytam, bālem... – dep **bara** jattı. “Şimdi Turjan ağabeyime söyleyeceğim, görürsün...- diye gidiyordu.” 1/429

Älgindegi poezd sonaw alısta, köz uşında ketip baradı eken. “Önceki tren o uzaklıkta, göz hizasında gidiyormuş.” 2/58

Keyde ekewi eki atqa minip keledi, keyde bir atqa mingesip keledi. “Bazen iki atla, bazen de tek atla giderlerdi.” 2/379

Dalağa biraz boy jazıp keleyin, – dedi Äset. “Biraz dışarıda açılıp geleyim, - dedi Aset.” 2/491

Ornınan turğan professor bar denesimen qarqıldap turıp küldi. “Yerinden kalkan profesör tüm vücuduyla kahkahayla güldü.” 4/32

6.6.4. Yakınlık Filleri

Kazak Türkçesinde yakınlık fiilleri -a/ -e/ -y zarf- fiilleriyle birlikte jazda- yardımcı fiiliyle çekime girmektedir.

Ömirden tüñildirip jibere jazdaydı-aw...» “Hayattan bile vazgeçiyorsun...” 2/606

At julqınıp ketkende, şalqamnan tüsip qala jazdadım. “At sarsılarak gittiğinde, sırt üstü düşecektim.” 4/77

Qosım qomağaylana tütindi işine tartamın dep qaçalıp-jöteliþ tunşığıp qala jazdadı.
“Kosım açgözlülükle sigara dumanını içine çekeceğim diye öksüre öksüre
boğulacaktı.” 1/268

7. EDAT

İsim ve isim soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlara bağlı olan, eklendikleri kelimeler ile cümlelerin öteki kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran ve tek başına anlamı olmayan sözcüklere edat adı verilir.²⁷⁰

7.1. Cümle Başı Edatları

Cümleleri anlam bakımından birbirine bağlayan ve daima cümle başında bulunan edatlardır. Başında bulunduğu cümleyi bazıları ondan sonra gelen cümle ya da cümlelere; bazıları da kendinden önceki cümle veya cümlelere bağlamaktadırlar.²⁷¹

Äriyne, on segizge tola qalğan künde de üylene qoyayın dep jürgen men joq. “Elbette on sekize girdiğimde de evlenmeyi düşünmüyorum.” 3/11

Alayda, qaraday jürüp ölimge dayarlanğanına biraz jıl boldı. “Ancak, böyle ölüme hazırlanışı birkaç yıl oldu.” 3/18

Biraq äjemniñ jatsa-tursa armandaytını meniñ tezirek ösüwim. “Fakat, nenemin yatsa kalksa hayali çabucak büyümem. 3/12

Ondayda biz qıstıñ saysüyekten ötip dirdektetken ızğarlı suvıgın umıtıp, işetti tüynegen külkiden qıyqıldasıp-şıyqıldasıp, közimiz ben murnımızdan soramız birdey ağıp, ärqaysımız är jaqqa işimizdi basıp domalaytınbız da qalatınbız. “Böyle günlerde biz, kış soğuğunun kemikleri titreten ayazını bile unutuyor, gülmekten karnımıza kramp giriyor, hepimizin gözünden ve burnundan su akıyor, her birimiz bir tarafta karnımızı tutup yuvarlanıyorduk.” 1/307

Sondıqtan endigi jerde Ayanğa şana künine bir ret qana tiyetin, onda da oynınıñ qızuvı bäsensigen şaqta barıp birevimiz: “O yüzden artık Ayan’a kızıağı günde bir kez veriyorduk, onda da oyunun heyecanı azaldığında içimizden biri.” 1/322

Söytip jürgende jazğı demalıs bastaldı da, oquwşılar jan-jaqqa tarap ketti. “Böylece yaz tatili başladığında öğrenciler dört bir tarafa dağıldı.” 2/439

Eger äkem men şeşem basqa bir jağdayda däl osılayşa söylesken bolsa, men ol kisilerdi kinälap, sögip tastağan bolar edim. “Eğer annem ve babam başka bir durumda böyle konuşsaydı, ben onları suçlayıp azarlardım.” 4/420

²⁷⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi...*, s. 895

²⁷¹ Ergin, *TDB.*, s.354.

7.2. Son Çekim Edatları

İsimlerin ardından gelerek zarf durumunda kullanılan edat grubunu teşkil etmektedirler. Cümle içerisinde hal eklerine benzer görevde bulunmakla birlikte, hal eklerinin yapamadığı zarflık durumları üstlenmektedirler.²⁷²

Küzde oquv bastalıp, jeti **menen** on jastıñ aralıǵındaǵı öñşeñ biröñkey balalar birinşi klasqa bardıq. “Sonbaharda yedi ile on yaş arasındaki çocukların hepsiyle birinci sınıfa başladık.” 1/119

Bügin tünde Ayanǵa şanasın kezek **boyınşa** Qosım berüvi kerek, – dedi. “Bu gece Ayan’a kızak verme sırasına göre Kosım’da, - dedi.” 1/416

Eldi şuwlatıp jürgen mıqtı sol, – dep Ultuwǵan şeşey söz arasında qızı **tuwralı** asa maqtanışpen küle söyledi. “İnsanlara yaygarayı basan güçlümüz o, - diyerek Ultuwǵan nene söz arasında gülerek övgüyle kızından bahsetti.” 4/178

Ayannıñ sıyrın Bapay şaldıñ üyine **deyin** aydasıp barǵannan keyin biz sırǵanaqqa oralıp, oynǵa qayta kiristik. “Ayan’ın ineǵını ihtiyar Bapay’ın evine kadar götürdükten sonra biz tekrar kaymaya gittik.” 1/229

Ülkender «jauw şegindi» desip, kün **sayın** bir quwanıştı habar aytıp jürdi. “Büyükler “düşman geri çekildi” diyerek her gün mutlu bir haber verirdi.” 1/716

7.3. Bağlama Edatları (Bağlaç)

Korkmaz bağlaçlar için “Söz içinde iki kelimeyi, aynı değerde iki cümle unsurunu, iki yargıyı birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran ve söz içinde-ki iki kavram veya düşünceyi bütünleştiren görevli kelimelerdir. Bazı bağlaçlar, bağladıkları iki kelime veya yargıdan önce veya sonra tekrarlanarak da kullanılırlar.” demiştir.

Osı kezde üyelerinen arba aydawşı jigit **jäne** Bapay men kempiri şıqtı. “Tam o sırada evden genç soför ve Bapay ile yaşlı karısı çıktı.” 1/750

Sonday qızdı aldaǵan opasızdar **da** bar ma eken.... “Onun gibi bir kızı aldatabilecek vefasız insanlar da var mıymış...” 2/61

²⁷² Doǵan, Koç, *a.g.e.*, s.317.

Jutıp jibersin – dep suw da äkeldik, **biraq** eş kömegi bolmadı. “Geçsin diye su da getirdik, ama hiç faydası olmadı.” 3/204

Zağıpanıñ özin be, joq, **älde** malşınıñ awır turmısın ba? “Zağıypa’yı mı, yoksa hayvancılığın ağır hayatını mı?” 2/476

Muniñ özi biz üşin «erteñ soğıs bitedi» **degenmen** birdey edi. “Bu da bizim için “yarın savaş bitecek” demekle aynıydı.” 1/717

7.4. Görevleri Bakımından Edatlar

7.4.1. Aitlik ve İlgili Edatları

Bu tür edatlar jaylı, jöninde, tuwralı, tiyisti (ait, hakkında), degen (denilen), atalğan (denilen, adlandırılan) gibi edatlarla yapılmaktadır.²⁷³

Äset dünyeniñ uşı-qıyırsız keñdigi **tuwralı** oyladı... “Aset dünyanın uçsuz bucaksız olduğunu düşündü” 2/1112

Biri – Äsetpen kişkentaydan birge ösken, birge oqığan Quraqbay **degen** jigit. “İçlerinden biri, Asetle küçüklüğünden beri birlikte büyüdüğü ve okuduğu Kurakbay denilen delikanlıydı.” 2/539

Köñil **degen** bir qalsa jaman göy. “Gönül dediğin bir kere kırılırsa çok kötü ya...” 3/154

Qız endi şeşesine tüngi jayılm **tuwralı** täptiştöp túsindire bastadı. “Kız annesine gece otlatma hakkında ayrıntılı olarak açıklamaya başladı.” 4/201

...al sonday alıp dünyeniñ jer dep **atalatın** tozañnan da kişkentay bir bölşeginde adam ömir keşedi. “...bu denli büyük dünyanın yer diye adlandırılan tozdan da küçük bir bölümünde insan yaşıyordu. 2/1112

7.4.2. Benzerlik ve Denklik Edatları

Kazak Türkçesinde başlıca benzerlik ve denlik edatları sıyaqtı, tarizdi, sıqıldı ve sekildi sözcükleridir.²⁷⁴

Mağan ökpeli siyaqtı. “Bana kızgın gibiydi.” 4/261

²⁷³ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.318.

²⁷⁴ Tamir, *a.g.e.*, s.473.

Bir türli juvsannıñ iyisi siyaqtı jaqsı iyis. “Bir çeşit pelin kokusu gibi güzel bir koku.” 1/396

Tipti sol kezdegi köñiliniñ jabırqaw, jadow küyi, jayaw jürip şarşağanı qazir tätti bir qıyal tärizdi esine tüsedı. “Hatta o zamanki üzüntüsü, kederi, yaya yürüyüp yoruluşu, şimdi tatlı bir hayal gibi aklına geliyordu.” 2/103

Däl qazirgi sätte sol üñgirtawdıñ işinde jalğız közdi dāw qorqırap uyqıda jatqan sekildi. “Şu anda o dağ mağarasının içinde tek gözlü dev hırıldayarak uyuyor gibi geldi.” 1/448

Qalıñ oyda jatqan siyaqtı. “Derin düşünceye dalmış gibiydi.” 1/535

7.4.3. Başkalık Edatları

Kazak Türkçesindeki başkalık edatları başka, sırtqarı, özge, tıs ve bölek sözcükleridir.²⁷⁵

Basqa jay sözderdi aytqısı kelmeydi. “Diğer sade sözleri söylemek istemiyordu.” 2/311

Eger äkem men şeşem **basqa** bir jağdayda däl osılayşa söylesken bolsa, men ol kisilerdi kinälap, sögip tastağan bolar edim. “Eğer annem ve babam başka bir durumda böyle konuşsaydı, ben onları suçlayıp azarlardım.” 4/420

Ömirimizde qos avız mıltıqtan **özge** eşteñeni körmesek te jarq-jurq etken kök semser turğanda zeñbirek... “Hayatımızda çifteli tüfekten başka bir şey görmesek de söz konusu parıldayan mavi kılıç olduğunda...” 1/287

Şağın stantsiyada munan **özge** sırtqa şıqqan adam bolğan joq. “Küçücük istasyonda ondan başka inen kimse yoktu.” 2/2

Qanşa aytamın sol qızğa: «Endi üyiñ **bölek**, küyiñ bölek jansıñ, jeñgeleriñe abaylap erkele, eki ortada bawırlarıñdı renjitip alasıñ», – dep. “Kaç kere dedim o kıza: Şimdi evin ayrı, yengelerine çok şımarma, abilerinin arasını bozacaksın”, –diye.” 3/160

7.4.4. Vasıta Edatları

Vasıta edatları şunlardır: birge, kabatı, qatar, arqılı, arqasında, men, ben, pen, menen, benen, penen’dir.²⁷⁶

²⁷⁵ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.131.

Ol endi äyeli men balasın, onan soñ **birge** jürip, birge turğan joldastarın esine aldı. “O şimdi eşi ve çocuğunu, sonra birlikte yeyip içtiği arkadaşlarını hatırladı.” 2/1119

Ekewin **birge** kömgen, mına sırtındağı tas qorşawdı biz qaladıq, – dep bitirdi sözün. “İkisi birlikte gömüldü, şu dışındaki taş duvarları biz yaptık, - diyerek tamamladı sözünü.” 2/277

Äset qabir-qabirlerdiñ arasimen ötip, öziniñ äkesi men şeşesiniñ **qatar** jatqan zıyrattarın tawıp aldı. “Aset mezarların arasından geçerek yan yana duran anne ve babasının mezarlarını buldu.” 2/144

..al kenjesi Märjapiya – üş ağasınıñ **arqasında** mañdayınan eşkim qaqpay bula bop ösken, aduwın qız, juwırda ğana awıldağı eñ körikti jigitke uzatıldı. “...en küçüğü ise Marjapiya, üç abisinin sayesinde bir fiske bile yemeden rahat büyümüş kibirli bir kız, yakın zamanda yine köydeki en yakışıklı erkekle evlendirildi.” 3/7

...qız ben jigit birin-biri süydi, sonan soñ atılıp öldi, degendi ayttı da qoydı. “...kız ve erkek birbirini sevdi, sonra vurularak öldü, dedi ve sustu.” 2/275

7.4.5. Miktar ve Derece Edatları

Şamalı, şaqtı, qaralı ve artıq sözcükleriyle yapılmaktadır.²⁷⁷

Osıdan keyin bir jeti ötken soñ, erteñgisin on şaqtı qozı-laqtı tawğa qaray örgizip jiberip, qaytar jolda Bapaydıñ esiginiñ aldında turğan arbağa közim tüsti. “Bir hafta geçtikten sonra, sabahleyin on kadar kuzu ile oğlağı dağa otlatmaya çıkarıp dönerken yolda Bapay’ın kapısının önündeki arabayı gördüm.” 1/745

Qızıq-aw, ömir degen, –deydi iştey, – osıdan on şaqtı jıl burın Şalğınbaydıñ üyi jağına da telmire qaraymın-aw, dep kim oylağan...». “İçinden, hayat denilen şey garip, bundan yaklaşık on yıl önce Şalğınbay’ın evinin tarafına gözümü ayırmadan bakacağımı kim düşünürdü...” 2/992

Biraq Ayan bir tünde bir ertegiden artıq qalay jalınsañ da aytpaytın. “Fakat Ayan, ne yapsan da gece bir masaldan fazlasını söylemezdi.” 1/310

Asa jannan artıq köretin ağa...» dep bastap, hat jazatın boldı. “...canımdan çok sevdiğim ağabeyim...” diye başlayıp mektup yazıyordu.

²⁷⁶ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.318.

²⁷⁷ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.318.

7.4.6. Uygunluk ve Denklik Edatları

Bu edatlar göri, qarağanda, salıstırğanda sözcükleridir.

Äsetke äke-şesesiniñ qabirinen **göri** ustazınıñ qabiri qattı äser etti. “Aset, anne ve babasının mezarından ziyade, öğretmeninin mezarı daha çok etkiledi.” 2/261

Qırıqtağı jasınan **göri** sāl kekselew körinedi. “Kırk yaşına göre biraz daha çökmüş duruyordu.” 2/337

Jaqınnan **qarağanda** sekpildew jüzi tipti süykimdi körindi. “Yakından bakılınca çilli yüzü çok sevimli görünüyordu.” 2/751

Şılım tütünin qos tanawlatuwına **qarağanda**, bul bala onıñ serigimen de teris bolmas, kempir. “Sigara dumanını burnundan çıkardığına bakılırsa bu çocukla arkadaş olmak yanlış olmaz, kadın.” 4/160

7.4.7. Sebep ve Maksat Edatları

Kazak Türkçesinde sebep ve maksat ekleri üşin, dep, öytkeni, sebebi, sondıqtan, sol sebepti, eger, alda jalda ve onda sözcükleridir.²⁷⁸

Degenmen de, jastıq **üşin**, mahabbat **üşin** dep birdeñelerdi ayttı, biraq söziniñ qalay şıqqanın, äseri qanday bolğanın bilgen joq. “Derken gençlik ve aşk için bir şeyler söyledi, fakat ne dediğini, nasıl bir etki bıraktığını bilemedi.” 2/703

Eger sonaw bir hat bererimnen burın äkesi bolmağanda, ol mağan birden qattı aytatın edi ğoy. “Eğer mektubu vermeden önce babası olmasaydı, o bana doğrudan sert bir şekilde söyleyecekti.” 4/468

Kirsinşi endi, sol qatın osı üyge, tuwra ayağın sındıramın, – **dep** barıp tındı. “Şimdi gelsin, o kadının bacaklarını kıracağım, – diyerek sustu.” 3/93

Öytkeni Ayannıñ ertegilerindegi batırlar siltegen kök semserge qızıǵıp iylanatınımız sonşa, onı qaruv bitkenniñ qudayı köretinbiz. 1/288

Qosım töbeleskende ilǵıy baj etip kep betti tırnaytın, **sondıqtan** onı tırnavıq deytinbiz, özinen köp balalar qorqatın. “Kosım dövüşürken her zaman bağırarak yüz tırmıyor, o yüzden ona Tırmık diyoruz, ondan çok çocuk korkuyor.” 1/55

²⁷⁸ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.319.

7.4.8. Yön Gösterme Edatları

Kazak Türkçesinde kullanılan yön gösterme edatları şunlardır: qarsı, qaray, taba, taman, tayaw, tuwra, salım, jaqın, tarta, juwıq, beri, bergi, deyin, şeyin.²⁷⁹

Osılayşa bizdiñ oquwımız da keler jılğa **deyin** toqtağan edi. “Bu yüzden eğitimimiz de gelecek yıla kadar durmuştu.” 1/145

Jazğa **salım** Juwsandıtöbe jaqtan qoñır salqın samal esedi. “Yaza doğru Jusandıtöbe tarafından ılık rüzgâr esiyordu.” 1/781

Säwletay Äsetke **qaray** eñkeyip, aqırın ğana ernin tiygizdi. “Sawletay, Aset’e doğru eğilip yavaşça dudaklarını değdirdi.” 2/1176

Altı künnen **beri** künde keşkisin barıp qaqpalarıñnıñ aldın toriymin, ılğıy ısqıramın. “Altı günden beri geceleri kapının önünde bekliyorum, sürekli ısıklık çalıyorum.” 4/440

7.4.9. Karşılaştırma ve Zıtlık Edatları

Kazak Türkçesinde äytse de, äytkenmen, onda da, sonda da, joq älde, äytpese, biraq, biraq ta, tügil, tursın, turmaq gibi sözcükler karşılaştırma ve zıtlık bildiren edatlardır.²⁸⁰

Aspannıñ da, künniñ de talay ädemi sätterin kördi, **biraq** däl sondağıday körinis qaytalanğan da emes, bolğan da emes. “Gökyüzünün de güneşin de ne kadar güzelliğini gördü, ama tam o defaki gibi ne tekrarlandı, ne de oldu.” 2/398

Sondıqtan endigi jerde Ayanğa şana künine bir ret qana tiyetin, **onda da** oynıñnıñ qızuvı bäsensigen şaqta barıp birevimiz: “O yüzden artık Ayan’a kızağı günde bir kez veriyorduk, ancak oyunun heyecanı azaldığında içimizden biri” 1/322

Sonda da bolsa basqamızdan göri Ayanğa qattı batıp edi. “Öyle olsa da diğerlerimize göre Ayan daha çok çekmişti.” 1/714

Tez ilip qoy, **äytpese** ursadı, – dedi. “Çabuk yerine as, yoksa azarlar, - dedi.” 1/533

²⁷⁹ Biray, Ayan, Ercilasun, *a.g.e.*, s.132.

²⁸⁰ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.319.

7.4.10. Zaman Edatları

Kazak Türkçesindeki başlıca zaman edatları şunlardır: burın, keyin, sonan soñ, äweli, sosın, beri, deyin, şeyin.

...qız ben jigit birin-biri süydi, **sonan soñ** atılıp öldi, degendi ayttı da qoydı. “...kız ve erkek birbirini sevdi, sonra vurularak öldü, dedi ve sustu.” 2/275

Küni **burın** dayarlanğan boluw kerek, sözderi de toyğa layıq, jarasımdı, äzili bar şuumaqtar. “Bir gün önce hazırlanmış olsa gerek, sözleri düğüne layık, yaraşır ve şakalı dörtlükler.” 2/710

Awılğa kelgen soñ birer jetiden **keyin**, jeksenbi küni erteñgisin söz qozğadım. “Köye geldikten birkaç hafta sonra, bir pazar sabahı sözünü açtım.” 4/396

Birazdan **soñ** jumısınan qaytqan şeşem, (balalar baqşasında isteytin) keşki astı äzirlep, onı işip bolğannan keyin äjem men aqıldasqanday. “Biraz sonra annem işten gelip (kreşte çalışıyordu) akşam yemeğini hazırlayıp yedikten sonra neneme danışır gibi.” 3/77

Joğa. Älgi şal erteden **beri** zır jügirip sınıq salatın adam taba almadı. “Yok. O ihtiyar sabahtan beri koşup kırığı yerine oturtacak kimseyi bulamadı.” 1/511

8. ÜNLEM

Ünlem, Türkçede “ses, yüksek ses” anlamına gelen ün kelimesinden meydana gelmiştir. Arapça karşılığı olan nida, eskilere göre aynı adı taşıyan harfler vasıtasıyla dinleyenin dönüp bakmasını istemektir. Zamanla bu kelimenin anlamı genişleyerek yerini ve kavramını ünlem sözüne bırakmıştır.²⁸¹

Sebzecioğlu ünlemleri, “duygusal tepkileri yansıtmaya yarayan sözcük türüdür.” olarak tanımlamıştır.²⁸²

Kazak Türkçesindeki belli başlı ünlemler şunlardır: Oybay “eyvah”, ura “hurra”, alaşay “oley”, bärekelde “aferin, yaşa”, oho “vay”, ättegen-oy, ätten, qap “vay vay, heyhat”, täyiri, tüge “yahu”, al, ayda “haydi”, mä “işte”, jä “yeter”, tuu “tüh”, pay pay “vah vah, eyvah”²⁸³

Umıtpa, Raygül, **käne**, jazıp alşı... “Unutma, Raygül, hadi, not al.” 4/54

Oybay, boldı, boldı... “Tamam, yeter, yeter...” 1/110

«Ätteñ... Qıñır qız ekensin» – dep tüydım işimnen. “Heyhat... Huysuz bir kızmışsın” – diye düşündüm içimden.” 4/130

Alaşay, tawdıñ üsti qanday jaqsı! – dep ayqaylap jiberdi Zağıypa. “Yaşasın, dağın tepesi ne kadar güzel! – diye bağırdı Zağıypa.” 2/398

Mä, Ayan, sen bir jol tevıp kel, – dep şanamdı berdim. “Al, Ayan bir tur at – diye kızağımı verdim.” 1/235

Jä, boldı ğoy endi so bir tört metr zat äkeñniñ qunı emes şıǵar, – dep edi, şeşem odan ärmən tuwlap tüsti. “Yeter artık, o dört metre kumaş babanın kan parası mı, – dedi. Annem ondan beter kızmaya başladı.” 3/90

Qalay, jigitim, tap bastım-aw deymin, qızarıp kettiñ ğoy, ha-ha-ha... “Yiğidim, nasıl da taş gedğine koydum. Kızarıyorsun ya, ha-ha-ha...” 4/31

Bew-uw, quday-ay, osılardıñ arasına däneker bolam dep-aq öletin boldım... “Ah, Allah’ım, bunların arasını yapacağım diye öleceğim...” 3/155

²⁸¹ Bilgegil, *a.g.e.*, s.229.

²⁸² Sebzecioğlu, *a.g.e.*, s.360.

²⁸³ Doğan, Koç, *a.g.e.*, s.319.

Tek daladan äldelimni: «Äy! Bu kim?» – dep jötele şıqqan dawsınan keyin barıp öşti. “ Sadece dışardan birinin: “ Hey! Bu kim” – diye öksürerek çıkan sesinden sonra ıslık durdu. ” 4/268

Mässağan, bul ne degenderi? – dep qayran qalamın. “Hoppala, bu kız ne diyor? ” – diye hayretler içinde kalıyorum” 4 /191

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

(TRANSKRİPSİYONLU METİN, AKTARMA)

I. TRANSKRİPSİYON

1. JUVSAN İYİSİ

Alısta qalğan balalıq şağım... 1/1 Oyımnan: jarğaq sarı tonı qawdırlağan, tobiğı tayğan sol ayağın süyrete jügiretin, şilbiygen aqsaq qara bala bir ketpeydi. 1/2 Közimdi sâl jumsam-aq: şuwıladağan balalardıñ eñ soñında sol ayağın jer sıpırğanday köldeneñ süyretip, es qalmay dalbaqtap jügirip kele jatqan Ayandı körgendey bolam. 1/3 Sondayda onıñ alqına şıqqan älsiz, jiñişke dawıspen: 1/4 «Ey, toqtañdarşı, men senderge bugün keşegiden de qızıq ertegi aytamın», – degen jalınıştı ünin estiymin. 1/5

Äwelde biz, balalar, onıñ ertegi aytatının bilgemiz joq. 1/6 Ol äjesi ekewi bizdiñ awılğa qırıq ekinşi jıldıñ jazında köşip kelgen. 1/7 Mal degennen, tek buzawlı qoñır siyırı bar edi. 1/8 Ayannıñ äkesi maydanğa attanıp, tuwğan anası sodan eki ay burın qaytı bolıptı. 1/9 Bizdiñ awılда äjesiniñ jamağayın törkinderi bar eken, solardı sağalap kelse kerek. 1/10

...Biz, balalar, köşede ekige jarılıp ap, qağazğa topıraq orap, burqıldata laqtırıp, atısıp oynap jürgenbiz. 1/11 Arı ötip, beri ötken kempir-şal: «Jelkeñ qiyılğırlar-ay, soğıs azday, bul atısıp oynadı degendi qaday şağardı osılar, basqa oyun az ba-ey!...» – dep ursıp-ursıp quwıp tastaydı. 1/12 Biraq olır ketisimen qayta jiynalamız. 1/13 Qayta atısamız. Jelsiz tımırısık künde burqıladağan may topıraq tumanşa qalqıp, şañıtıp turıp aladı. 1/14 Juwıq arada seyile qoymaydı. 1/15 Sonıñ arasında tunşığa jürip, közimiz ğana jıltırıp, bir-birimizge «uwralap» umtılamız. 1/16 Oyunıñ osınday bir qızuw şağında bizdiñ «ataman» – Sadıq kilt toqtay qap: 1/17

– Äy, anaw kim-ey? – degen. 1/18

Bärimiz sol nusqağan jaqqa qaradıq. 1/19 Anaday jerde: şolaq jeñ aq jeyde, tizeden joğarı qısqa qara şalbar kiygen, kekil şaş bar, muntazday taza bir bala tur eken. 1/20

Biz qarağan kezde ol özinşe äldeqanday bop keykiyip, eki qolın qaltasına sap şirenip qoydı. 1/21 Oyındı tastay sala bärimiz birdey topırlap jügirip älginin qasına keldik. 1/22 Adam körmegendey bir-birimizdi kiymelep, qorşalay tura qaldıq. 1/23 Üstimizdegi kiyimniñ kimdiki qara, kimdiki aq ekenin bilip bolmaydı, battasqan şań-topıraq. 1/24 Şetimizden iyt talağanday alım-julım, alqa-salqamız. 1/25 «Bul kim-ey? Qaydan kelgen-ey?» – dep birimizdi birimiz türtpektey beremiz. 1/26 Özine bastan-ayaq şuqşıya qarap şıqtıq. 1/27 Ol da sınağanday ärqaysımızdı bir-bir şolıp ötti. 1/28 Bizdiñ usqınsız türimizge köñili tolmağan siyaqtı, şolaq tanawın trjıyıp qoydı. 1/29 Qoñırqay jüzi terşip, mañdayındağı birkelki etip qiyılğan kekil şaşın ürlep turdı. 1/30 Kekilimiz joq bizge onıñ sol qılığınñ özi keremettey süykimdi körinip, qızığa qaradıq. 1/31

– Kekilin qara-ey, öziniñ, jaman äline qaramay, – dep qağıtıp ötti Esikbay. 1/32 Biz külkimiz kelmese de onıñ sözine qoşamet bildirip sıqılıqtay küldik. 1/33 Jaña kelgen bala qızarañdap teris aynalıp ketti. 1/34

– Ä... Men bildim, – dedi Sadıq maqtana dawıstap. 1/35 Onan soñ älgi balanıñ aldın oray ötip: – Ey, bala, sender keşe köşip keldiñder ğoy, ä? Qoñır siyırlarıñ bar ğoy, ä? – dedi. 1/36

– İyä, – dedi tomsırayıp turğan bala onıñ sözine külimsirep. 1/37 – Qoñır siyırımız bar. 1/38

– Atıñ kim? 1/39

– Ayan. 1/40 Biz, bärimiz, tegis umıtıp qalmayıq degendey: «Ayan, Ayan»... – dep kübirlese qaytalap qoydıq. 1/41

– Jür, joldas bolamız, – dedi Sadıq onıñ appaq bileginen qap-qara qolımen ustay alıp. 1/42 Ayan onıñ qolına qaradı da qızarañdap turıp, aqırındap bilegin bosattı. 1/43

– Sender jaq ıstıq eken. 1/44 Suwğa tüspey qalay şıdaysıñdar? – dedi. 1/45

– Tüsemiz. Anaw arada tospa bar. 1/46 Jür, tüseyik. Suwı wo!.. – dep Sadıq awıldıñ joğarğı jağındağı şuñqır-tospanı jerge sıyğızbay maqtay jöneldi. 1/47

Ayan bizge qosılıp solay qaray jürdi. 1/48 Awılğa jaña balanıñ kelüwi biz üşin nağız mereke bolatın. 1/49 Ärqaysımız onıñ közine tüsip qaluwğa tırısuwşı edik. 1/50 Sondıqtan birimizden-birimiz artıq körinbek bop, äy kep maqtanatınbız. 1/51

– Men suwdıñ astında alpısqa deyin sanap jata alamın, – dep bösti Sadıq. 1/52

– Meniñ de mınaday aq köylegim bar. 1/53 Ülken sandıqta jatır, apam kiygizbeydi, – dedi köp ündemeytin Qosım tırnawıq ta. 1/54

Qosım töbeleskende ılğiy baj etip kep betti tırnaytın, sondıqtan onı tırnawıq deytinbiz, özinen köp balalar qorqatın. 1/55 Oğan tek Esikbay ğana tik kelüwşı edi. 1/56 Qazir de ol: 1/57

– Oy, ketşi arı, tırnawıq mısıq. 1/58 Seniñ üyiñde altın barın da bilemiz, – dep entelep kele jatqan Qosımdı kökireginen iyterip jiberdi. 1/59

Esikbay – sıydañ boyılı, qol-ayağı qara qayıstay qatqan uzun, jügirgende aldına jan salmaytın, özi töbelesqor, sotqar bala edi. 1/60 Keyde qaraptan-qarap kele jatıp ärkimge bir urınatın jaman ädeti bar. 1/61 Äli jetkendi ayaqtan şalıp qap, bolmasa basınan toqay alıp jılatıp jiberetin. 1/62

Qazir de ol Ayannıñ aldında qır körsetkisi kep: 1/63

- Tırnağınıñ qaysı – ey, mısıq? – dep, Qosımdı ayağınan şalıp qaldı. 1/64 Qosım jalp etip uşıp tüsti de, terisi sıdırılğan tizesin ustağan küyi, közi jasawrap qayta turdı. 1/65 Biraz jürgennen keyin Esikbay onıñ basınan tüye toqay ala bastadı. 1/66 Jılap jiberген Qosım tırnamaq bop ızaqorlana umtıлған, Esikbay onı uzun qolıмен tumsıqtata salıp jiberdi. 1/67 Qosımның murnınan qan dirdekтеp, baqırıp üйіне ketti. 1/68

Sol күni biz suwğa tüsip, күнге қақталıp, кеşке deyin tospa basında oynadıq. Ayan burınнан tanıс adamday etene bop ketti. 1/69

Ol öte aq көñіл, aқıldı bala eken. 1/70 Adamdı iş tartıp turatın jaydarı жүзі, ne deseñ de tez көне ketetin jumsaq minezi bizdi birden üйіріp әketti. 1/71 Eñ jaqsı qasıyeti – eşkimмен төbelsip, sözge kelmeytіндігі edi. 1/72 Bireki ret keybir şataqqumar

balalar tiyisip iye körgeñ özine. 1/73 Ayan ündemesten qabağın tüyip, ondaylardan sırt aynalıp ketip jürdi. 1/74 Öziniñ jawap qayıra almağanına nalıǵanday bop: 1/75

– Meniñ kökem de joq, apam da joq, sondıqtan töbelessem äjem ursadı ğoy, – dep qoydı ol. 1/76

Alıs-julıs oyun üstinde küreskenimizde ol birazımızdı jıǵıp ketti. Tek Esikbaydan ğana jıǵıldı. 1/77

Alǵaşqı künnen bastap Ayanmen etene jaqın dos boluwdı ärkim-aq oylay bastağan. 1/78 Biraq ol eşkimge erekşe ıqılas bildirgen joq. 1/79 Birimizdenbirimizdi bölip jarğan joq. 1/80 Bärimizben de jaqsı joldas boldı. 1/80

Üş-tört kün ötken soñ, äbden üyrenisip alǵannan keyin urınarǵa qara tappay jüretin Esikbay basqa balalarǵa isteytin qılığın Ayanǵa da istedi. 1/81 Onımen töbeleskisi kelip, özinen-özi jönsiz tiyise bastadı. 1/82 Ayan oğan jasqanşaqtay qarap: 1/83

– Qoyşañşı endi, – dep küñkildegen sayın, Esikbay ırjaqtap kep, qayta-qayta onıñ basınan toqay alıp, ayağınan şalıp, mazasın ketirdi. 1/84

Iza bolǵan Ayan aqırında: 1/85

– Töbelesesiñ be? – degen. 1/86 Esikbay onı mazaqtay tüsip: 1/87

– Senimen be, qoyşı-ey! – dep kep, silekeyin Ayanıñ betine jaǵa saldı. 1/88 Munan äri şıdaw mümkin emes edi. 1/89

– Men bul köşeniñ ortasında töbelespeymin. 1/90 Jür anaw sayǵa. 1/91 El körmeytin jerge barıp töbeleseymiz, – dedi Ayan. 1/92

– Qoyşı-ey, mınaw döy ğoy-ey, – dep Esikbay silekeyin Ayanǵa taǵı jaqtı. 1/93

– Jür, al Esikbay kökeñniñ judırıǵın iyiskegiñ kep tursa. 1/94

Ol endi Ayandı iytermeley tüsip, sayǵa qaray jügirdi. 1/95 Ekewiniñ töbelesin körüw üşin biz de erdik. 1/96 Sayǵa tüsken soñ Ayan jeydesin şeşip, şetki butanıñ basına ildi de, birden Esikbaymen alısa ketti. 1/97 Esikbaydıñ boyı anağurlım biyik edi.

1/98 Ekeuwi şartpa-şurt beldesken kezde, ol Ayandı belinen qapsıra qısıp, qayqaytıp boyımen bastı. 1/99

Biraq qanşa küşengenimen jıǵuwǵa şaması kelmedi. 1/100 Derew bir qolımen Ayandı kekilinen şap ete qap, şalqasınan gürs etkizdi. 1/101 Jıǵıp ap Ayannıñ bet-awzına bılşıldatıp soǵa bastadı. 1/102 Ayan tırs etip ün şıǵarmastan, astında jatıp qur qol-ayaǵın erbeñdete beredi. 1/103 Tek bir kezde Esikbay: 1/104

– Oy-bay!.. – dep baj ete tüsti de, bir jaǵına qaray burañdap jıǵıla berdi. 1/105 Ayan onıñ qolın burap jibergen eken. 1/106 Endi Ayan küş aldı. 1/107 Ol awzı qan-qan bolıp atıp turıp, Esikbaydı alqımınan büre túsip, jer süzdirip tuqırta berdi. 1/108 Özderi apır-topır qılǵan qara topıraqqa Esikbaydıñ betawzın bir-eki ret kömip-kömip jibergen. 1/109

– Oybay, boldı, boldı... 1/110 – dep ayqay saldı Esikbay. 1/111 Ayan onıñ basınan attap turıp ketti. 1/112

Uşıp turǵan Esikbay taǵı da tap bergen. 1/113 Ayan onı beldesüwge jibermey eki qolınan ustay aldı da, jata beris tastap ıñq etkizdi. 1/114 Biraq üstinen basıp soqqan joq. 1/115 Qattı jıǵılǵan Esikbay birazǵa deyin tura almay ıñqıldap jattı. 1/116 Ayan bolsa bulaqqa barıp bet-awzınıñ qanın juwıp, aq jeydesin kiyip tük bilmegen, tük körmegendey üyine qayttı. 1/117

Osı töbelestey keyin-aq Ayanǵa eşkim tiyispeytin boldı. 1/118

Küzde oquw bastalıp, jeti menen on jastıñ aralıǵındaǵı öñşeñ biröñkey balalar birinşi klasqa bardıq. 1/119 Bizdi İmanjanow degen şası appaq quwday, qolı-bası toñǵan adamşa dirildey qalşıldap, közi qıp-qızıl bop jasawrap otıratın qart kisi oqıttı. 1/120 Bul kisi – densawlıǵınıñ naşarlawı sebepti qaladan köşip kelgen muǵalim eken. 1/121 Bizge kün sayın üyinen ákelgen qaǵazdı bir-bir paraqtan ülestirip berip, äripterdı üyrete bastadı. 1/122

Ayan ekewmiz bir partaǵa otırǵanbız. 1/123 Birinşi künnen-aq ol zerektigimen közge tüsti. 1/124 Muǵalimniñ taqtaǵa jazǵan äripterin ayna-qatesiz qaǵazǵa túsirip, tez jattap alıp jürdi. 1/125 Tipti kele-kele künine bir-eki äripten ǵana ötkenimizge köñili tolmay: 1/126

– Barlıq äripterdi tezirek nege üyretpeydi eken. 1/127 Şirkin, ağama hat jazar edim, – dep küñkildeytin. 1/128

Äriyne, maydandağı äke-ağamızğa hat jazuw bärimizdiñ de kökeyimizdegi asıl armanımız edi. 1/129 Sonımızdı sezgendey İmanjanov ta bizge tezirek hat tanıtıwğa bar küşin salıp baqtı. 1/130 Söytip, bas-ayağı birer aydın işinde äripterdi tegis jattap, birli-jarım sözderdi qurap, jaza alatınday halge jettik. 1/131 Al Ayan bolsa kädimgidey: «Asa jannan artıq köretin ağa...» dep bastap, hat jazatın boldı. 1/132 Endigi onıñ quwanışında şek joq edi. Künde sabaqtan keyin üyine kelisimen tör aldına etbetinen tüsip, siyalı qarındaştı tilimen jalap qoyıp, bet-awzın siya-siya ğıp ağasına hattı üsti-üstine jazatın da jatatın. 1/133 Künine eki-üş hattan jazadı. 1/134 Keyde äjesiniñ aytqanın jazsa, keyde öz betinşe jaza beretin. 1/135

Biz, basqa balalar äli de söylem qurap jaza almaytınbız. Sondıqtan Ayanğa kep: 1/136

– Hat jazıwdı üyretşi, – dep jata jabısatınbız. 1/137

Ayan bildenbeytin. Jımıñ-jımıñ etip kületin de: 1/138

– Mä, mına meniñ hatımdı köşirip jaz, tek meniñ ağamnıñ ornına öz ağañnıñ atın jaz, – dep qoyatın. 1/139

Söyte-söyte hat jazıwdı bärimiz de üyrendik. 1/140 Endi bizdiñ awıldan künine maydanğa sözi de, mazmunı da, keyde tipti kisi attarı birdey jıyıрмаotız hattan ketip jatatın boldı. 1/141

Däl bizdiñ hat tanuwımızdı kütip jürgendey-aq eki aydan keyin İmanjanov qattı nawqastanıp, tösek tartıp jatıp qaldı. 1/142 Bir qol, bir ayağınan paraliç bolğan. 1/143 Basqa muğalim kelmedi. 1/144 Osılayşa bizdiñ oquwımız da keler jılğa deyin toқтаған edi. 1/145

Birde Ayan öristen mal qayırp kele jatıp üyretemin dep, öziniñ qasqa buzawına sekirip mingen. 1/146 Semiz buzaw möñkip-möñkip jıǵıp ketti. 1/147 Sol jolı Ayannıñ tobıǵı tayıp bir ayday üyinde awırıp jattı. 1/148 Osıdan keyin-aq Ayannıñ

tobıǵı tayǵısh bolıp aldı. 1/149 Qıt etip alıssa, iyä sekirse tobıǵı tayıp ketetin de, Ayan: 1/150

– Oybay, oybay, ayaǵım-ay... ayaǵım-ay... – dep januşıra baqırıp jata qalatın. 1/151

Birte-birte ol alısıp-julısıp oynaytın oyındarǵa aralaspay, şettep, bar qızıqqa tek anadaydan sırttay qızıǵa qarap turatın boldı. 1/152

Tobıǵı üşinşi ret tayǵanda, ol üyinde burınǵıdan da uzaǵıraaq jattı. 1/153

Bul kezde qıs tüsip qar jawǵan. 1/154 Biz bolsaq sırǵanaqtıñ qızıǵına kirirkenbiz. 1/155

2

Bizdiñ awıl Eşkiölmes degen kişkene qoñır tawdıñ däl eteginde edi. 1/156 Uzınnan-
uzaq bir köşe bop joǵarıdan tömen qaray sozılıp jatatın. 1/157 Qısta osı jalǵız
köşeniñ basınan-ayaǵına deyin balalar juwıldasa topırlay jürip qardı taptap, sırǵanaq
jasaytınbız. 1/158 Qar qalıñ tüskenimen tawlı jerdiñ küni öte jayma-şuwaq, jılı
boladı. 1/159 Taptalǵan qar küni boyı jentektelip erip, keşke qaray kök muz bop
qatıp qalatın. 1/160 Däl sol kezde üy-üyden şanası barları şanasın süyretip, konkiyi
barları ayaǵına konkiyin baylap, bala atawlı tegis köşege şıǵatın. 1/161 Qas pen
közdiñ arasında uzın köşe bastan-ayaq qıbırlaǵan balaǵa tolıp ketüwşi edi. 1/162
Uw-şuw bop, birewleri tömen qaray oqşa zuwlap şanasınıñ tabanınan ot jarqıldap
bara jatqanda, endi bir şubalǵan top şanaların süyretip joǵarıǵa örlep bara jatatın...
1/163

Bügin de sırǵanaqtaǵı oynınıñ sonday bir qızǵan şaǵı edi. 1/164 Künniñ közi
qantalaǵanday bop erekşe qızarıp uyasına qonuwǵa tayanǵan. 1/165 Siresken aq
qardıñ betinde bir sätke juqalañ qızǵılt kilegey turdı. 1/166 Küni boyı Eşkiölmestiñ
küngeyinde jayılǵan mal eşkim qayırmasa da bir izben şubırıp awılǵa qaytqan. 1/167

Kenet бүkil awıldı şuwlığa şıqqan aşçı dawıstar selt etkizdi. 1/168 Töbe quyqanı şımırıtıp joqtaw aytqan dawıstar. 1/169 Ayannıñ üyinen şığıp jatır. 1/170 Mundayda balalar elikkiş keledi ğoy. 1/171 Sırğanaqtı tastay bere däl birdeñeden qur qalatınday bärimiz birdey dürlige dürkiresip, Ayannıñ üyine qaray lap qoydıq. 1/172 Artımız jetpey jatıp, aldımız ne bop qalğanın estip te ülgerdik. 1/173 «Ayannıñ äjesi ölip qaptı», – degen sıbırdı alqına turıp süyinşi surağanday birimizge-birimiz jetkizdik. 1/174

Jarğaq sarı ton kigen Ayan, külimdep turatın qara közi şarasınan şığa jawtañdap, öñi bop-boz esiginiñ aldında tur eken. 1/175 Üyinde körşi-qolañ äyelder bir-birimen şuwıldasa körisip, azan-qazan bop jatqanmen ol közine jas almaptı. 1/176 Biz özara söyleskenimiz bolmasa, oğan ün qatqamız joq. 1/177 Ayan da bizdi ünsiz qarsı aldı. 1/178 Süyretken şanamızğa, konkiyimizge köz saldı. 1/179 Toñğannan ba, tanawın jiyi-jiyi tartıp, dir-dir etedi. 1/180

Kün uyasına enip bara jatır. 1/181 Ayan bolsa sol melşiygen küyde jaltaqjaltaq etip, awıldıñ är tusınan «äjetaylap» dawıs qoyıp kele jatqan ülken adamdarğa qaraydı. 1/182 Biraq olardıñ biri de buğan nazar awdarar emes. 1/183 Biz bolsaq, endi qayter eken dep qızıqtağanday odan köz ayırmastan ortağa ap, qorşalay turmız. 1/184 Özara sıbırlasqan bop, oğan da estirte: «Äjesi ölgenge nege jılamaydı-ey?» – dep qoyamız. 1/185 Ayan estise de, estimegen adamşa miz baqpaydı. 1/186 Tek äldebir waqıtta, bas joq, ayaq joq: 1/187

– Ertegi tıñdaysıñdar ma dedi? – dedi. 1/188 Onan soñ bizdiñ jawabımızdı kütpesten özi bastap üydiñ burışın aynaldı. 1/189 – Jüriñder, üydiñ sırtına otırayıq. 1/190

Biz onıñ soñınan erdik. 1/191 Üydiñ sırt jağına kep şanalarımızdı qaz qatar tizdik te, özimiz jayğasa otırıp, endi ne der eken, degendey Ayannıñ awzına qaradıq. 1/192 Ol so tunjırağan qalpında bärimizdiñ jüzimizdi bir süzip ötti de: 1/193

– Külkilisin aytayın ba? – dedi. 1/194

Biz ün-tünsiz bas izestik. 1/195 Ayan tonınıñ omırawına tumsıgın tıgıp säl kürsinip qoydı da, oyğa şomğan küyde sıbırlağanday dawıспен: 1/196

– Ertede bir jetim bala boptı... – dep ertegisın bastadı. 1/197

Sol küni onıñ ertegisi tünniñ jarımında bir-aq ayaqtaldı. 1/198 Äwelde tünjırağan küymen jabırqaw bastalsa da, kele-kele erteginiñ külkili oqıǵası köbeyip, Ayan da bawırın jazıp, bärimiz köñildi külkige batıp qarıq bop qaldı. 1/199 Tipti Ayannıñ äjesiniñ ölgenin de umıtıp ketippiz. Sıqılıqtap külip máz-meyram bop: 1/200

– Ey, taǵı da aytşı. 1/201

– Taǵı da aytşı... – dep jan-jaqtan şuwlap qoya berdik. 1/202

– Joq, erteñ aytamın, büginge osımen bitti, – dedi ol salmaqtı ünmen. 1/203 Basın köterip aspanǵa qaradı. 1/204

– E, juldızdıñ nuwı jiyi eken, erteñ kün aşıq boladı, – dep qoydı ülken kisişe. 1/205

Bärimiz japa-tarmaǵay aspanǵa qaradıq. 1/206 Şınında da juldızdar jayılıqtaǵıdan äldeqayda köp edi. 1/207 Battıyıp-battıyıp, balqıǵan qorǵasınşa sorǵalap aǵıp tüserdey bop jarqıraydı. 1/208

Biz Ayannıñ erteñgi künniñ aşıq bolatının juldızǵa qarap aytqanına iştey süysine tañırqasıp qoydıq. 1/209 Meniñ qasımında otırǵan Sadıq: 1/210

– Qalay bile-di-ey! – dep, tañırqawın jasıra almadı. 1/211

Endi birew meniñ qulaǵıma sıbırlap: 1/212

– «Nuwı» degen ne-ey? – dep suradı. 1/213

– Bilmeymin, – dedim men de. 1/214

Biraq bul sözdiñ maǵınasın surap aluwǵa batpadıq. 1/215

Erteñine Ayannıñ äjesi jerlendi. 1/216 Jurt at qoyıp ziyrattan qaytqanda, Ayan äjesiniñ qabiriniñ basında eldiñ eñ soñınan şoşayıp jalǵız qaldı. 1/217 Ol bul küni de jılaǵan joq. 1/218 Qarlı topıraq aralasqan jas qabirge jawtañdap biraz qarap turdı da, bir uwıs topıraqtı ilip ap: «Topıraǵıñ jeñil bolsın, äje!» dep şaşıp jiberdi. 1/219 Onan soñ qıp-qızıl bop toñǵan eki qolın awzımen kezek-kezek ürlep qoyıp, awılǵa qayttı. 1/220

Sol küni Ayan äjesiniñ tuwmalası Bapay degen şaldıñ üyine köşti. 1/221

Biz köşede sırğanaq tebüwge kiriskenz. 1/222 Däl osı kezde, azın-awlaq körpe-jastıq tiyelgen şananı Bapay aydap, Ayan özi qoñır sıyrın buydasınan jetelep köşeniñ basındaǵı şaldıñ üyine köşip bara jattı. 1/223 Qoñır sıyrı üyrenge qorasınan şıqqısı kelmey tartınşaqtay bastaǵan, biz bir top bala şuwıldasa qawmalap artınan aydadıq. 1/224 Qoñır sıyrı közi şarasınan şıǵa satınap, tanawın pısıldatıp basın şayqap-şayqap, Ayandı süzip jibererdey bop alǵa qaray oqtana jürdi. 1/225 Biraq süzgen joq, jürip kele jatqan boyda Ayannıñ qawdırlaǵan sarı tonınıñ eteginen iyiskedi de, tumsıǵın sozıp, ıñırana möñiredi. 1/226 Ayan aqsañdaǵan künde bizge burıla qarap: 1/227

– Januwar, bärin biledi... – dedi. 1/228

Ayannıñ sıyrın Bapay şaldıñ üyine deyin aydasıp barǵannan keyin biz sırğanaqqa oralıp, oynıǵa qayta kiristik. 1/229 Säldeñ soñ Ayan da sırğanaq basına keldi. 1/230 Öziniñ şanası joq, sondıqtan eldiñ şana tepkenin qızıqtap qarap turdı. 1/231 Birde meniñ kök taqtaylı şanamdı nusqap: 1/232

– Meniñ de şanam däl osınday edi, köşkende ana jaqta qaldı, – dep qoydı. 1/233

Men onıñ jawdırap qarap turǵanına şıday almay: 1/234

– Mä, Ayan, sen bir jol tewip kel, – dep şanamdı berdim. 1/235 Quwanǵanınan ol ezüwin jiya almay ırjiya külip kep şanaǵa otırdı da: 1/236

– Al kim menimen jarıadı! – dep ayqaylap eñiske qaray zuwlata jöneldi. 1/237

Menen keyin oǵan şanasın Sadıq berdi, onan keyin Esikbay berdi, qısqası Ayan bärimizdiñ şanamızdı bir-bir retten tewip şıqtı. 1/238 Ol qıpqızıl bop qara terge tüse entigip, alaburtıp, elden erekşe dawrıǵa söylep, saqıldap külüwmen boldı. 1/239

Imırt säwlesi ıdırap qarañǵılıq üyirile bastaǵan kezde, basınan tumaǵın alıp jelpine toqtaǵan Ayan: 1/240

– Jürinder, bugün men keşegiden de qızıq ertegi aytamın, – dedi. 1/241

Biz opır-topır bolıp şuwlasıp, Ayannıñ bastawımen Bapay şaldıñ üyiniñ irgesine keldik. 1/242 Ayandı ortağa alıp, endi jayğasıp otıra bergenimizde, esik aşılp, sırtqa Bapaydıñ kempiri şıqtı da: 1/243

– Üyibay betim-ay, bu dübirlegen ne desem, mınalar eken ğoy. 1/244 Awlaq jürinder äri, öy öñşeñ topırlağan nemeler! 1/245 Onısı nesi-ay, tap terezeniñ tübine kep üymelegenderi! – dep quwıp jiberdi. 1/246

Endi qayttık, degendey köşede añtarılıp turğanımızda Sadıq: 1/247

– Men taptım qay jerge otıruwğa bolatının, – dedi. 1/248 Bärimiz soğan qaray qaldıq. 1/249

– Anaw at qorannıñ töbesine şığayıq ta, şöpke belwardan kirip-ap otırayıq... 1/250

Biz sanımızdı şapaqtaıp uwralap, awıldıñ şetindegi at qorağa qaray jügirdik. 1/251 Art jağı alasa tas qorannıñ üstine tırmısa-tırmısa şıǵıp aldıq ta, sol küni ğana Qaraoydan äkelingen kök jawqazın şöpti üñgipüñgip jiberip, otıra-otıra kettik. 1/252 Qurğaq şöptiñ tanawdı jarğan hoş iyisi mas qılğanday tula boydı şımirlatadı. 1/253 Şetimizden pısqırınıp, munday rahat dünüye tapqanımızğa máz-meyram bop, birimizdi-birimiz iyterip qap şöpke awnatıp, sıqlıqtay külisip, jumsaq şöpke tıǵıla tüsemiz. 1/254

Bärimiz alqa-qotan jayğasqannan keyin ortamızdağı Ayan tisiniñ arasınan sızılta şırt degizip tükirip qoyıp, köterile tüsip, astına şöp jumarlap, basqamızdan ornın biyiktew ğıp otırdı. 1/255 Onan soñ qabağın sıtıp, oyğa batqan küyde tömendegi üñireye qarawıtıp jatqan tereñ quzğa köz jiberdi. 1/256 Biz de eriksiz endi solay qaray jaltaqtadıq. 1/257 Quz işi qorqınıştı. 1/258

– Ertede bir jetim bala boptı... – dep Ayan ekinşi ertegisın bastadı. 1/259

Sıbırlay şıqqan dawsında öz aytqanına qalayda qaltqısız sendiretindey keremet bir küş bar. Biz tım-tırıs bop tına qaldıq. 1/260 Bir sätke däl astımızdan – qorannıñ işinen jılqılardıñ kütir-kütir şöp jep turğanı, pısqırğanı, tarpıǵandarı, qasınğandarı estildi. 1/261 Biraq birtindep Ayannıñ ertegisi qızğan sayın, älgi dıbıstardıñ bäre qulaqtan şet qalıp, töñirekti – бүkil Eşkiölmes bawrayın, tömendegi tereñ quzdı ğajayıp bir

tınıştıq bastı. 1/262 Bul dünyə – ertəgi qıyal dünyəsine, sıyqırlı dünyəge aynalıp, biz özimizdiñ bar-joğımızdı da umıttanday boldıq. 1/263

Sol künnen bastap künde keşkisin at qoranıñ töbesine jıynaluwdı ädetke aynaldırdıq. 1/264 Ekinşi küni tağı da älgı Sadıq bir päleni şıǵarǵan: üyinen alaqtanday gazet jırtındısı men temeki urlap alıp kepti, älgisin kädimgidey eşki sıyaqtandırıp uzın etip oradı da, qaltasınıñ tübinen äzer tapqan siriñkeniñ jalǵız şiyimin tutatıp, sonısın nasattana sorıp qoyıp otırıp, ertəgi tıñdadı. 1/265

– Ey , äkeşi bir sorayın, – dedi aqırı Sadıqtıñ janında otırǵan Qosım şıday almay. 1/266 Sadıq şılımın oǵan bir sorǵızdı. 1/267 Qosım qomaǵaylana tütindi işine tartamın dep qaçalıp-jöteliپ tunşıǵıp qala jazdadı. 1/268 Biz, bärimiz onı mazaqtap, özin biraz jerge aparıp kew-kewlep aldıq. 1/269

– O, mawbas, tarta almasıñ bar surap neǵılasın-ey, – dep tabaladıq. 1/270 Onan Esikbay: 1/271

– Käne, Sadıq, men sorayınşı, – dedi. 1/272

Sadıq şılımın oǵan da bir sorǵızdı. 1/273 Esikbay qaçalǵan joq, tütindi awzın toltıra sorıp aldı da, aqırındap tanawınan burq-burq etkizip şıǵara otırıp, «mine, qalay tartuw kerek» degendey maqtanıp qoydı. 1/274 Onan keyin temekini men de surap bir sordım, menen keyin tağı birew. 1/275 Aqırı Sadıqtıñ uzın temekisin barlıǵımız bir-bir soruwmen-aq tawıstıq. 1/276

Kelesi küni qoranıñ töbesine jinalǵanımızda köpşiligimiz üyden qaǵaz ben temeki urlap alıp şıqqan ekenbiz. 1/277 Endi bir-bir şılım orap, temekini jarısa tartatın boldıq. 1/278 Temeki tartıp otırıp tıñdaǵanda Ayannıñ ertəgisi de äldeqayda qızıq siyaqtı körindi. 1/279 Bir künderi keybirewlerimizdiñ üyimiz temeki urlap jürgenimizdi bilip qoyıp, endi analarımız temekini qıyındaw jerge tıǵatın boldı. 1/280 Biraq biz buǵan da amal tawıp kettik. 1/281

– Osı anaw, maqaw Turdaǵul ılǵıy, jılqınıñ kepken tezegin şılım ğıp tartıp jüredi ğoy, – desip, biz de endi, kündizden qaltamızǵa jılqınıñ kepken tezegin jıynap salıp jürdik. 1/282 Söytip, Ayannıñ ertəgisin tıñdaǵan kezde, keybirimiz işine jılqı tezegi salınǵan eşki sıyaq temekini burqırata soruwşı edik. 1/283

Ğajap ertegiler edi... 1/284 Düniyedegi jaqsılıq atawwlnıñ bär-bäri: erlik te, izgilik te, suluwlıq pen aqıldılıq ta, äytewir adamğa tñn ne bir asıl qasiyettiñ barlıǵı da sol Ayannıñ ertegilerinde boluwşı edi. 1/285 Ayan batırlıq tuwralı ertegi aytqanda, biz – alım-julım kiyingen qara borbay balalar bir sätke jadaw qalpımızdı umıtıp, şetimizden: kök semserdi jarq-jurq etkizip, at oynaqtatıp jawğa qarsı arıstanşa şabatın naǵız qas batırday sezinüwşı edik özimizdi. 1/286 Ömirimizde qos awız mılıqtan özge eşteñeni körmesek te jarq-jurq etken kök semser turǵanda zeñbirek, puwlemet degender aytar sözge, köñilge olqı tüsip, oyınşıq siyaqtı bop qalatın. 1/287 Öytkeni Ayannıñ ertegilerindegi batırlar siltegen kök semserge qızıǵıp iylanatınımız sonşa, onı qaruw bitkenniñ qudayı köretinbiz. 1/288

– Uwh, şirkin, sonday semserim bop men de soǵısqa barsam, faşisterdi tuwra bawşa qiyar edim, – dep tistenetin Esikbay. 1/289

– Al men bar ğoy tek bastarınan ğana şabar edim, – deytin Sadıq arman etkendey dawsın soza söylep, quşırlanıp. 1/290 – Kök semserdi jarqjurq etkizip kele jatqanımda, aldımnan kökem şıǵa kelse... 1/291 Oy, keremet bolar edi-aw, ä? 1/292

Munan äri soǵısqa baruwdı, faşisterdi qıruwdı, söytip äkeäǵalarımızdı tawıp aluwdı ärqaysımız özimizşe söz etip, tätti armanğa şomatınbiz... 1/293

Özi jetim bolǵan soñ ba, kim bilsin, Ayannıñ ertegileri köbine jetim bala tuwralı boluwşı edi. 1/294 Jetim balanıñ taǵdırına baylanıstı üreyli ertegini bastaǵan kezde, awıldın şetindegi say-salanı, jıra-quzdı tegis: jalmawız kempirler, jeztırnaqtar, jalǵız közdi dāwler, diyu-periler jaylap ketkendey boluwşı edi. 1/295

Toñirek tegis üreyge tolatın. 1/296 Quz jaqtan soqqan suwıq jeldiñ ızın neşe türli bop qubılıp estiletin. 1/297 Birde sıñsıp, birde ulıǵanday ün keletin qulaqqa... 1/298 Biz är dıbıstı qalt jiberместen üрпиyisip, birew «a!» dese, «oybay», «attanğa» birdey salıp tım-tıraǵay zıtuwğa dayın otıratınbiz. 1/299

Ğajap ertegiler!.. 1/300 Biz bir keştiñ özinde uzındıǵı eki qarıs «temekiniñ» eki-üşewin tawısatınbiz. 1/301 Aqırı qolımız temeki orawğa ikemge kelmey, tisimiz-tisimizge tiymey saqıldap toñatınbiz. 1/302 Biraq Ayannıñ ertegisi tawsılmay eşkim

tırp etpewşi edi. 1/303 Tanawımızdı qos-qosınan tartıp qoyıp, şöp quwısına tıǵıla tüsetinbiz. 1/304

Ertegi bitken kezde ğana «uwh» dep erkin tınıstap, qurıstap qalğan boyımızdı jazıp, kerilip-sozılıp, jetim balanıñ baqıtqa kenelgenine şın jürekten quwanatınbiz... 1/305

Key küni Ayan siyrek tisterin körsete otırıp, jımıñ-jımıñ külip qoyıp köñildi, küldirgi ertegilerdi bastaytın. 1/306 Onda da biz qıstıñ saysüyekten ötip dirdektetken ızǵarlı suwıǵın umıtıp, işekti tüynegen külkiden qıyqıldasıp-şıyqıldasıp, közimiz ben murnımızdan soramız birdey aǵıp, arqaysımız ar jaqqa işimizdi basıp domalaytınbiz da qalatınbiz. 1/307 Ol künde biz bu dünyede soǵıs degenniñ bar ekenin, arqaysımızdıñ äke-aǵalarımızdıñ alısta – sonaw batısta jawǵan oqtıñ astında jürgenin de esten şıǵaratınbiz. 1/308

– Ayan, taǵı da. Endi osılay taǵı bir ertegi aytşı, – dep tus-tustan jalınatınbiz oǵan. 1/309

Biraq Ayan bir tünde bir ertegiden artıq qalay jalınsañ da aytpaytın. 1/310 Ornınan turıp, üstin qaǵıp: 1/311

– Tün ortası bop qaldı ğoy, jeter endi, – deytin salmaqтана söylep, – sender qızıqsıñdar, bir künniñ işinde eki ertegini oylap şıǵaruw oñay deysiñder me?! – dep qoyatın onan soñ. 1/312

Biz ertegilerdiñ bärin Ayannıñ özi kündelikti oylap şıǵaratının bilsek te, oǵan pälendey män bermewşi edik. 1/313 Bar biletinimiz: Ayan künde neşe türlü ertegilerdi oylap kep, keşkilik bizge aytıp berüwi kerek, al biz uyıp otırıp tıñdaǵandı ğana bilemiz. 1/314 Ertegi oylap şıǵaruw oñay ma, qıyın ba, ol jaǵında eş şaruamız joq. 1/315 Tipti ol jaǵın söz ete qalǵannıñ özinde de, «Ayan ğoy kün sayın bir ertegi oylap şıǵaradı, endеше ertegi şıǵaruw qıyın da emes şıǵar, tek basqamız ertegini qalay qurastıruwdıñ ädisin bilmeytin bolarmız», – dep tüyetinbiz. 1/316 Al ol nendey ädis, ol jaǵın qazbalap oylay tüsüwge ne öremiz jetpeytin de, ne moynımız jar bermeytin. 1/317 Tañ atqannan kün batqanşa salp-sulp etip, köşeniñ ayaǵınan basına deyin şana süyretip sırǵanaq oynawdı ğana biletinbiz. 1/318 Keşkisin tesik

pıymalarımız ben sırma şarıqtarımız zildey bop, şılqıldap suw ötkenine qaramastan, at qoraniñ töbesine tartatınbız... 1/319

Alğaşqı kunderi kündizgi oyun kezinde Ayanğa şanamızdı kezekpekezek sırğanauwğa berip jürdik te, kele-kele şetimizden sarañsi bastadıq. 1/320 Qızıq oynıñ üstinde şanañdı bir jolğa bolsa da birewge berip qoyıp, öziñ sırttay qarap turğanğa tağatıñ jetpeytin. 1/321 Sondıqtan endigi jerde Ayanğa şana künine bir ret qana tiyetin, onda da oynıñ qızuwı bāseñsigen şaqta barıp birewimiz: 1/322

– Mä, Ayan, bir ret tewip kel, – dep onı mümirkegennen amalsız bergendey boluwşı edik. 1/323

Ayan da endi burıñsınday şanağa otırğanına quwana dawırıqpaytın. 1/324 Qızarañday külimsirep kep şananı qoliñnan imenşektep alatin da, bir sırğanap kep qoliña beretin. 1/325 Onan soñ sarı tonıñ omırawına tumsıgın tıgıp, suwıq sorğan öñi kökpeñbek bop bozarıp, bizdiñ oyınımızğa qarap şette ünsiz sostiyatın da turatın. 1/326 Tek Bapaydıñ kempiri: 1/327

– Äy, Ayan, qaydasıñ? 1/328 Anaw siyırdı bayla! 1/329 Qaz-üyrekti qama! 1/330 Biyenı suwğarıp şöp sal! – degen kezde, bizge jaltaqtay qarap üyge ketetin, edäwir waqıttan keyin qayıp oralatın. 1/331

Onıñ asığa kütetin şağı – künniñ uyasına qonuwı. Kün uyasına qondı degenşe-aq jüzi jadırıp sala beredi. 1/332

– Al, jüriñder, men keşegiden de qızıq ertegi aytamın, – dep eliktire jöneledi. 1/333

Keyde ertegi tıñdawğa ol kündiz de şaqıratın. 1/334

– Sırğanaq degen nemene, tek kiyim tozdırıp, şarşaw, – dep mensinbegendey ernin şüyirip qoyatın. 1/335 Oñday kezde oğan «ağatay, mä, sırğanaşı», – dep şanañdı kese-köldeneñ tosıp jalınsañ, pısqırıp qaramaytıñday körinetin. 1/336 Sonan keyin-aq oynıñ säni ketüwşi edi. 1/337 «Şınında da, ey, meniñ şarıgımnan suw ötip ketti, jüriñder, at qoraniñ töbesine barayıq», – desip setiney bastaytınbız. 1/338 Bizdiñ bul türimizdi körıp Ayan sırğanaqtı onan ärmen jamandaytın. 1/339 Onan bizdiñ şanalarımızğa qarap qoyıp: 1/340

– Mınalar şana ma? – deytin murnın tıjıraytıp. 1/341 – Şirkin, öziniñ rüwli bar, aldında şamı bar ıldıyğa da, öрге de birdey sırğanaytın şana bolsa. 1/342

– Oy, qoyşı, onday şana boluwşı ma edi? 1/343

– Bolğanda qanday. 1/344 Qobılandı batırdıñ Taybuwrılınday uşatın attar bar ma? 1/345 Bar. Endeşe ıldıy-örge birdey sırğanaytın rüwldi şana da bar... 1/346

Munan äri Ayanmen söz talastıra almaytınbız. 1/347 Kim bilsin, mümkün sonday şana bar da şığar. 1/348

Ärkim iştey: «Şirkin, Ayan aytqanday ıldıy-örge birdey sırğanaytın rüwldi şanam bolsa», – dep qıyaldaytın siyaqtı edik sol bir sätte... 1/349

3

Qızıq edi Ayannıñ minezi. 1/350 Birde, tün ortasında, däl uyqığa jatardıñ aldında dalağa şıqqam. 1/351 Köşede sırğanaqta birew zuwlatıp şana tewip baradı eken. 1/352 Jım-jırt aylı tünde älgi bir ğana şananiñ özi gürildep, jer köşip kele jatqanday dübir şığaradı. 1/353 Şıday almay, jügirip sırğanaqqa bardım – mine qızıq, şana tewip jürgen – Ayan eken. 1/354 Ay jariğında anıq körindi: jüzi jaynañ qağıp, eki iyininen alqına dem aladı. 1/355 Tonınıñ eki etegi dalpıldap şanani köşeniñ basına qaray süyrete jügirdi. 1/356 Meni körip burıldı da: 1/357

– Jür, oynaysıñ ba! – dep dawıstay söyledi. 1/358

– Qoyşı, tün jarımında esi durıs adam oynay ma? 1/359

– Oynağanda qanday. 1/360 Tüw, sen özi mınaday aylı, jariq tünde şanamen sırğanawdıñ qanday keremet ekenin bilmeydi ekensiñ ğoy. 1/361 Aylı tünde şanağa siyqırlı qanat bitedi... – dedi de Ayan jügire jöneldi. 1/362 Sälden keyin köşeniñ basına şığıp ap tağı da jer köşkendey ğıp бүkil awıldı jañğırıqtıra gürildetip şanamen

tömen qaray juldızday aqtı. 1/363 Däl men turğan tusta kişkentay tömpeşik bar bolatın, zuwlap kelgen şana älgı tömpeşikke jetkende esik pen tördey jerge bir-aq ırğıdı da, tabanınan ot jarq etip öte şıqtı. 1/364 Ayan qolın köterip: 1/365

– Uwr-ra! – dep ayqayladı. 1/366

Mağan şınında da ol tewip jürgen şanağa siyqırlı qanat bitkendey körindi. 1/367 Jügirip üyge keldim de qarañğı awız bölmeden bos turğan şelek, legendi dañğır-duñğır etkizip şanamdı izdey bastadım. 1/368

– Üybay, urı iyt kirip ketti me! – dep üyden apam şıqqan. 1/369 Meniñ şanama jarmasqanımdı körip. 1/370 – Senbisiñ?! . 1/371 Neni qıyratıp jürsiñ?! – dedi tañırqap.. 1/372

– Apa, şana tebem. . 1/373

Apam şoşıp ketti. . 1/374

– Täyt äri, osı jeti tünde şanası ne-ey, mınanıñ. Birdeñe köriner mınağan, elden erekşe, – dep ursıp berdi... 1/375 – İyä-ä... äne, Ayan sırğanap jür ğoy.. 1/376

– Ayan... O, jelkeñ qıyılın seniñ... Ayan deydi ğoy... Ayan deydi... Tasta äri!.. 1/377 – Apam şananı äri tükpir burışqa qaray iytirip tastap, meni jelkemnen bir tüydi. 1/378 – Jat tösegiñe! Erteñ de kün bar. 1/379

Men sümireyip kep, tör aldına atammen qatarlasa salınğan tösegime jattım. 1/380 Köpke deyin uyıqtay almadım. 1/381 Köşeniñ basınan ayağına deyin zırqırağan şananıñ dübiri däl bizdiñ üydiñ irgesinde jürgendey, jerdi solqıldatıp estilip turdı. 1/382 Sol küni qanattı şanamen ıldıy, örge birdey zuwlata sırğanap jürgen Ayan tüsime de kirdi. 1/383

Söytip, Ayan bir quwlıq tawıp aldı. 1/384 Endi ol künde keşkisin bizge sol küni oylap şıǵarğan jaña ertegisin tezdetip aytıp bitiredi de, birewimizdiñ şanamızdı surap ap, tünniñ bir waǵına deyin sırğanaqta japadan-jalǵız oynaydı. 1/385

Bir küni kün bulttanıp, oñınan bayaw ğana ızǵırıp jel soǵıp turdı. 1/386 Qarañǵılıq erte tüsken. 1/387 Biz de daǵdı boyınşa, awıl üyleri şam jaǵa bastağan kezde at

qoranın töbesine jiynala qaldıq. 1/388 Ayan bul küni öte-möte köñildi edi. 1/389 Bärimiz japa-tarmağay eşki siyraq şılımdı orawğa kiriskenz. 1/390

– Äy, men senderge bir qızıq aytayın ba, – dedi ol süyinşi surağanday quwanıştı ünmen. 1/391 – Men bugün tañ aldında tüsimde ağamdı kördim. 1/392 Ras aytam. 1/393 Tünde jatar da ağamnın paltosın basıma jastap, köpke deyin iyisin iyiskep jatqam. 1/394 Ağamnın iyisi siñip qaptı. 1/395 Bir türli juwsannın iyisi siyaqtı jaqsı iyis. 1/396 Men büytip jağasına murnımdı tıǵıp aldım da uzaq-uzaq iyiskedin... 1/397 Äjem ıǵıy: «ağañdı anaw Juwsantöbenin üstinde, mal qayıram dep jürgende, aydalada tapqanmın» deytin... 1/398 Menin ağamda juwsannın iyisi sodan qalğan... 1/399 Söytip jatıp uyıqtap edim, tüsime kirdi... 1/400

– Men de ıǵıy kökemnin paltosın jamılıp jatamın. 1/401 Menin kökemnin paltosınan da juwsannın iyisi şıǵıp turadı – dedi bir bala. 1/402

Söytkenşe bolğan joq, tus-tustan jamıray duwıldap soǵısta jürgen äkelerimizdin, ağalarımızdin üyde qalğan kiyimderin eske alıp, olardan şıǵatın iyisti söz etip kettik. 1/403 Jäne bir qızıǵı – köşiligimiz ol iyisti juwsannın – däl özimizdin awıldın irgesindegi juwsannın iyisindey destik. 1/404 Onan bir kezde Ayan: 1/405

– Menen de juwsannın iyisi şıǵıp turadı, ağama tartqanmın. 1/406 Mine, iyiskep körindersi, – dep öz omırawına tumsıǵın tıqtı. 1/407 Biz dereuw kezektesip onın omırawın iyiskewge kiristik. 1/408 Özi aytqannan ba, älde şınımen solay ma, äytewir, Ayannın omırawınan burqırıp juwsannın iyisi şıǵıp turğanday körindi bizge. 1/409

– Ras-ey, juwsannın iyisi şıǵadı. 1/410

– Qanday süykimdi-ey, juwsannın iyisi... – destik bir awızdan. 1/411 Onan soñ ärqaysımız öz omırawımızğa tumsıǵımızdı tıǵıp, özimizdin iyisimizdi özimiz iyiskep, jañalıq aşqanday: 1/412

– Äy, menen de juwsannın iyisi şıǵadı-ey. 1/413

– Menen de... Mine, iyiskep körşi... Tuwra jazdıǵını Junsandıtöbenin iyisindey... – desip jan-jaqtan şuwlap kettik. 1/414

Sälden keyin başqa sözdñ bñri tıyılıp, Ayan ertegi bastawğa kiriser sätte Esikbay turıp: 1/415

– Bugin tünde Ayanğa şanasın kezek boyınşa Qosım berüwi kerek, – dedi. 1/416

– İyä, sağan, meniñ şanam sınıp tur, – dedi Qosım. 1/417

– Äy, osı älginde ğana sınğan eşteñesi joq edi ğoy. 1/418

– Sınıp tur... Tünde tebüwge jaramaydı. Kerek bolsa öziñ ber şanañdı. 1/419

– Men berip jürmin, ılğıy beremin, al sen nege bermeysiñ? 1/420

– Bermeymin so... – dep küñkildededi Qosım. – Sınıp tur. 1/421

– Jaraydı, qoyıñdarşı, – dep sözge Ayan aralasqan. 1/422 Biraq osı kezde Esikbay Qosımñıñ bas kiyimin julıp ap, laqtırıp jiberdi. 1/423

– Ket, tırnawıq mısıq, äytpese köresiñ, – dep kinjidi. 1/424

– Jaraydı, qoyşı-ey, Esikbay, – degen Ayan tağı da basuw aytıp. 1/425

– Ne qoyatını bar. 1/426 Ketsin. Qane ket, – dep Esikbay melşiyip otırğan Qosımdı tewip qaldı. 1/427

Qosım jer-kökti basına kötere azan-qazan qıp baqırıp üyine ketti. Esikbaydı sıbap boqtap: 1/428

– Qazır Turjan ağama aytam, bālem... – dep bara jattı. 1/429

Bul küni Ayan jalğız közdi dāw tuwralı ertegisin bastadı. 1/430 Bul onıñ burınğı ertegilerinen de äldeqayda qızıqtı edi. 1/431 Tünergen aspan, at qoranıñ irgesinen äri qaray üñireyip jatqan qorqınıştı tereñ quz, bārbāri künniñ erekşe bir nurı quyılıp jarqırağanday bop, başqa bir dñniyege – ertedegi külkige tolı qızıq dñniyege aynaldı. 1/432

«...– Biraz jer jürgennen keyin jetim balanıñ qotır tayına til bitipti, – deydi Ayan. 1/433 – Qotır tay turıp oğan: «Mınaw alda turğan asqar tawdan kündiz qus uşıp öte almaydı, qanatı künge küyip qaladı. 1/434 Tek tünde ğana uşıp ötedi. Sondıqtan da biz tündi kütüwimiz kerek. 1/435 Tünde mağan da qanat bitedi. 1/436 Sen tek jıǵılıp

qalmay, köziñdi tars jumıp, meniñ jalımnan mıqtap ustap otır. 1/437 Men: «köziñdi aş!» degende bir-aq aş. 1/438 Sonda, mına asqar tawdıñ arğı jağında, munan görä alasa, şoşayğan qoñır taw turadı. 1/439 Ol jalğız közdi dāwdiñ mekeni», – deydi. 1/440 Jetim bala qotır taydıñ aytqanın tügel orındaydı. 1/441 Tünde qotır tayğa qanat bitip, asqar tawdan uşıp ötedi... 1/442 Bir kezde qotır tay: «Endi köziñdi aş!» – degende, jetim bala közin aşsa, däl aldında aqırın teñsele qozğalıp şoşayğan qoñır taw tur eken...» 1/443

Osı tusta Ayan közi şarasınan şığıp, bizdi jaña ğana körgendey bārimizge bir-bir qarap ötti. 1/444 Jalğız közdi dāw estip qoymasın degendey dawsın bāseñdetip sıbırlay söyleydi. 1/445 Biz bolsaq şöp quwısına tıǵıla tūsip, tōñirekke jaltaqtay beremiz. 1/446 Tūn qarañǵılıǵında şoşaq bōrikke usap qarawıtıp turğan Eşkiölmes şoqısı endi birde jalğız közdi āwliye meken etken üñgir tawğa uqsap ketti. 1/447 Däl qazirgi sätte sol üñgirtawdıñ işinde jalğız közdi dāw qorqırıp uyqıda jatqan sekildi. 1/448 Onıñ qorqırıp alğan deminen şoşaq taw tündigin jel şayqağan kiyiz üydey köterilip-basıp jelpildep, birde arı-beri teñselip, qozğalıp turğan siyaqtı körindi. 1/449 Demimizdi işimizge tartıp, qarañǵıda teñselgendey bop turğan Eşkiölmes şoqısına köz tigip qaray berüwge dātımız şıdamay Ayanğa qaraymız. 1/450 Qarañǵıda bozarıp köringen jüdw öñi sol özi aytıp otırğan qıyaldağı dūniyeni körip otırǵanday dirildey şıtınıp, közi jalt-jult etedi... 1/451

Izǵırıp jel onan sayın suwıtıp, qar uşqınday bastadı. 1/452 Tutasqan qap-qara aspan tunşıqtıra salarday bop awıl üstin tumşalap tur. 1/453 İyt ürdi. 1/454 Tuwra jalğız közdi dāwdiñ iyti qusap ulıp ürdi. 1/455 «Apır-ay, jalğız közdi dāw oyanıp keter me eken», – dep zāre-qutımız qalmaydı... 1/456

Östip ertegi qızıǵına berilip otırǵanımızda, şettegi bir bala: 1/457

– Oybay, ört! – dedi. 1/458

Şöptiñ art jaǵın ala, izǵırıp jeldiñ ötinde lawıldap ot janıp jatır. 1/459 Bul at qoranıñ töbesi küzde ğana sabanmen jabılǵan. 1/460

Janıp jatqan sol saban eken. 1/461 Şette otırǵan balalardıñ biri şılımın söndirmey laqtırıp tastap, saban sodan tutansa kerek. 1/462 Jel ötinde lezde lapıldap köterilip

ketti. 1/463 Ne isterimizdi bilmey sasqalaqtap, qoradan sekirip-sekirip tüşip, tım-tıraqay qaşa jöneldik. 1/464 Balalardıñ eñ soñın ala sekirip tüşken Ayan: 1/465

– Oybay, aya-ğım!.. – dep jan dawsı şığa ayqaylap jiberdi de şoñqañ etip jata ketti. Biraq bizdiñ oğan qaraylaytınday şamamız joq. 1/466

Awıl jaqtan: «Attan! Attan!» – dep jer-kökti basına kötere ayqaylap, şolaq qol briygadiyr Turjan da jetti. 1/467 Armiya qatarınan jaqında ğana qaytqan, sol qolın bileginen oq julıp ketken, biraq özi asa qatıgez, meyirimsiz adam edi. 1/468 Kelgen küni-aq: «Qan körip, qanım buzılıp keldi...» – dep, üyine jiynalğan qatın-qalaş, kempir-şaldıñ zäresin alğan. 1/469 Briygadiyr bop tağayındalğannan keyin, jumsağanda tilin qayırğan talay äyelder men jasöspirim balalardı, älimjettik etip sabağan. 1/470 Qazir sol Turjan jügirip jetken boyda, qorandı artında tört büktelip şırqırıp jatqan Ayandı dāw taban kiyzi etigimen tewip kep jiberdi. 1/471 Ayan qalpaqşa qalqıp barıp anaday jerge tüşken. 1/472 Turjan endi onı qolındağı qamşımen tuwlaqtı sabağanday kömip-kömip aldı da, tağı da tepti-ay kep. 1/473 Bas demey, köz demey ılşıldatıp tebe berdi. 1/474 Äwelde qulındağı dawsı şığıp şırqırıp: «Ağataylap» şıñğırğan Ayannıñ birazdan keyin üni öşti. 1/475 Kiyzi etiktiñ astında jansız zattay iylektenip jata berdi. 1/476

Awıldağı jurt dürkirey jiynalıp kep, örtti söndirdi. 1/477 Äldekim kelip, bılq-sılq etip jatqan Ayandı köterip aldı. 1/478 Qart adamnıñ dawsı: 1/479

– İytıñ balası, päşiyske bergen qolıñnıñ qunın osı qarşaday jetim baladan alayın dep pe eñ. 1/480 Oy esirki!.. – dep aqırdı Turjanğan. 1/481

Biz, basqa balalar, osıñ bärin alıstan buta-butanıñ arasınan sıǵalap qarap turdıq. 1/482 Dir-dir etip şetimizden jılap jiberüwge şaq edik. 1/483 El ketken soñ jasırınıp, buǵıp-buǵıp üydi-üyimizge taradıq. 1/484

Üyge kelsem, tösekte saluwlı, biraq eşkim jatpaptı. 1/485 Atam eki közi qantalap, terisine sıymay tırsıldap aşuwlı otır, apam közin sıǵımdap jılap otır. 1/486 Ne boldı eken dep şoşıp, bosağada turıp qaldım. 1/487

– Öy, awzıñdı urayın, jaman neme! – dedi atam jekirip. 1/488– Turjannıñ tepkisin Ayanmen birge körseñ etti... Janı tätti şirik, körinbe közime!.. 1/489

Men ün-tünsüz jer şuqılap bosağada turdım-turdım da, munan özge eşteñe ayılmağan soñ, ayağımdı, sırt kiyimimdi şeşip, törge öttim. 1/490 Tamaq surap işüwge bata almay, sıbdırsız şeşinip, tösegime jattım. 1/491

– Sorlı jetimniñ körgeñ küni sol da... – dedi bir kez anam awır kürsinip. 1/492 – Qorğarı joq bolğan soñ basınğanı ğoy. 1/493

– E-e, bul ÖRJANNIÑ BALASI KISI ÖLTİREDİ. İYTTİÑ SURI JAMAN, SURINAN ŞOŞIYMIÑ... – DEP QOYDI ATAM. 1/494

Tañerteñ oyana ketsem apam jaña sawıp äkelgen sütin qursawlı bänkege quyıp otır eken. 1/495 Meniñ oyanganımdı körüp: 1/496

– Tura ğoy. 1/497 Mına jartı küreşkedey sütti peşke qoyayın, pisken soñ iş. 1/498 Al mına sütti älgı Ayanğa aparıp bereyin. 1/499 Bayğus bala, kökpeñbek tulıptay bop qozğala almay jatqan körinedi, – dedi. 1/500

Kiyinip, jartı küreşke ıstıq sütti apıl-ğupıl işe sap, Bapay şaldıñ üyine men de jettim. 1/501 Ayan esik jaqtağı temir peştiñ tübine töselgen qurım kiyizdiñ üstinde, kir-kir juqa quraq körpe jamılıp jatır eken. 1/502 Bir jambastağan küyde qozğala alar emes. 1/503 Qamşı men tepki tiygen denesi kökpeñbek bop külkildep isip ketipti. 1/504 Bet-awzı da isiñki. Közi kişireye jıltırap, jawtañdap jatır. 1/505 Dombığa kezergen ernin jalap qoyadı. 1/506 Men onıñ janına kep otırdım. 1/507 Ol da ünsiz, men de ünsizbin, bir-birimizge jaltaqtap qaray beremiz. 1/508 Endi birde apam men jün tütip otırğan Bapaydıñ kempiriniñ sözine qulaq tostım. 1/509

– Bayğus balanıñ ayağın saldırdıñdar ma? – dep suraydı apam. 1/510

– Joğa. Älgı şal erteden beri zır jügirip sınıq salatın adam taba almadı. 1/511

– Asılbek sınıqşı bar emes pe? 1/512

– Jolawşı ketipti ğoy. 1/513 – Säl ünsiz otırğan soñ Bapaydıñ kempiri Ayandı kinälay söyledi. 1/514 – Jügermek-ay deseñşi, özine de obal joq. 1/515 Tün jarımsız bir qaytpaydı ğoy, elden erekşe osını alıp bara jatqan neniñ oyını ekenin bilmeymin, oyınıñ osılğırdıñ... İybay-aw... – dep munan arğı sözün sıbırğa aynaldırıp jiberedi. 1/516 – Osı üydiñ körpesin şiritip... Esi kirip qalsa da... 1/517

Bapaydıñ kempiri qanşa sıbırlay aytsa da soñğı sözderi bizge anıq estildi. 1/518 Qıp-qızıl bop ketken Ayan tistene şıtınıp, basın burıp äketti. 1/519 İrgege qarap jattı. 1/520

– Üybay, belim-ay, köp otırıp qappın ğoy, üyge keteyin, – dep meniñ apam ornınan turdı. 1/521 – Ayan täwir bolğanşa kündelikti bir küreşke sütti bizden alıp turıñdar. 1/522

Bapaydıñ kempiri apammen ilese sırtqa şıqtı. 1/523

– Qosımdı soğuw kerek, – dedim men oñaşa qalğan soñ. 1/524 Ayan teris qarap jatqan küyde: 1/525

– Endigäri ölsem de temeki tartpaspın, – dedi. 1/526

– Turjan jaman adam, qanı buzılğan. 1/527

Bul sözime Ayan jawap bergen joq. 1/528 Älden waqıtta basın köteriñkirep mağan: 1/529

– Anaw paltonı äperşi, – dedi ilüwli turğan qara paltonı nusqap. 1/530 Men osı üydegi jalğız orındıqqa şıǵıp paltonı alıp onıñ aldına äkeldim. 1/531 Ayan basın jasıqtan äzer dep köterip, eki qolı dirildep paltonıñ jağasına tumsıǵın tıǵıp jiberip quşırlana iyiskep-iyiskep aldı da: 1/532

– Tez ilip qoy, äytpese ursadı, – dedi. 1/533

Onan soñ şalqasınan tüsip közi bajırayıp, kirpik qaqpastan üydiñ töbesine tesireye qarap uzaq jattı. 1/534 Qalıñ oyda jatqan siyaqtı. 1/535 Öñi surlamp, dirildey dem aladı. 1/536 Ap-arıq, şırpınıñ jiñişkeligindey qolımen dombıqqan isikterin siypadı. 1/537 Bir kezde ğana: 1/538

– Ağam keledi ğoy jaqında äli. 1/539 Sonda körsetedi Turjanğa, – dedi. 1/540 On şaqtı künnen keyin Ayan tösekte turıp jüre bastadı. 1/541 Tobıǵı tayğan ayağın jer sıpırǵanday köldeneñinen süyretip soltaqtap basatın boldı. 1/542 Men oğan: 1/543

– Asılбек şal keldi ğoy, ayaǵıñdı salǵızbaysıñ ba? – degem. 1/544

– Awıradı ğoy endi, – dedi ol jabırqağan keskinmen. 1/545 – Oy, sen bilmeysiñ ğoy, tobiğıñdı qayta salğızğanday qalay awıratın. 1/546 Sumdıq... awıradı... 1/547

Endi ol künde keşke qaray sırğanaqtıñ basına kep oyun tarqağanşa qalqıyıp turadı da qoyadı. 1/548 Oynğa aralaspaydı. 1/549 Bir-eki ret men de, Sadıq ta şanamızdı bergenbiz, basın şayqıp teppey qoydı: 1/550

– Ayağım awıradı, – dedi. 1/551

4

Key küni oyınnan keyin men keşki tamaqtı işip ap, Bapaydıñ üyine baratınmın. 1/552 Men kelgende Ayan ılğıy temir peştiñ awzında ot jağıp otıradı. 1/553 Ol kezde – soğıs jıldarında bizdiñ awıl otinga saban jağatın... 1/554 Malataspen bastırğan astıqtıñ sabanı orğan qamıs siyaqtı iri boladı, arasında şala bastırılğan, keyde tipti murtı setinemegen masaqtar jiyi kezdesüwşi edi. 1/555 Otqa jağanda saban dūr-dūr etip lawıldap, al masaqtar bitirlap ketetin. 1/556 Ayan ot jağıp otırıp, bildirtpey ğana sol masaqtardı jiynaydı. 1/557 Lawıldap jatqan sabannıñ arası bitır-bitır ete qalğanda, Ayan qolın otqa tıǵıp jiberip, şala pisip qalğan küyeleş masaqtı lıp degizip suwırıp alatın. 1/558

Men esikti aşqanda-aq Ayan jüzi jaynap quwanıp ketüwşi edi. 1/559 Bılay şıq dep, dawıstap aytuwğa kempir-şaldan bata almay olar jaqqa jawtañdap qarap qoyıp, temir peştiñ tübindegi öz ornı – qara qurım kiyiz töselgen quwıstı meñzeytin. 1/560 Men quwısqa kirip ap, olar keşki şayların işip bolğanşa Ayandı kütıp otıram. 1/561 Bapaydıñ kempiri şalı ekewine ğana mayğa böktirip talqan şılaydı da, «seniñ tisiñ bar ğoy» dep Ayannıñ aldına bir uwıs quwırğan biyday tögedi. 1/562 Mine, Ayannıñ keşki qoregi osı. 1/563 Ol ün-tünsiz qıtırlatıp otırıp aldındağı bir uwıs biyday bitkenşe şay işedi de, onan soñ şınısın tönkerip quwısqa keledi. 1/564 Kele birden sıbırlay söylep: 1/565

– Ertegi tıñdaysıñ ba? – dep aladı da, meniñ bas iyzewimdi kütpestenaq: 1/566 – Bayağıda bir jetim bala boptı... – dep bastay jöneledi. 1/567

Bir tawiri Bapay da, onıñ kempiri de bizdiñ sözimizge qulaq salmaytın. 1/568 Mayğa şılağan talqandı kösite asap, ıstıq şayğa boyı buwsanğan qart, qoltığındağı jastığın mijğılay tüsip, raqattana kekirip qoyatın da: 1/569

– Eneleriñdi urayın, osı ekewiniñ-aq sıbır-kübiri bitpeydi eken, ä. 1/570 Qız alıp qaşqalı aqıldasıp jürgennen sawsıñdar ma-ey? – dep äzildeydi. 1/571 Kempiri bolsa qabağın kirjiytip: 1/572

– İy-iy, jaman iyt üregeş keledi-dep, mına bizdiñ ul mıljıñ körinedi ğoy, – deydi. 1/573

Ekewi de osımen tınadı. 1/574 Jatarında kempir: «mayı tawsıladı», – dep özi sığırayıp turğan jetilik şamnıñ biltesin onan ärmen sığırayıp tastaydı. 1/575 Munan keyin bizdiñ bar- joğımızdı esterine de almastan ekewi eki jaqtın tätti qorılğa basatın. 1/576

Olar uyıqtasımen-aq Ayan älginde ısqırına tıqqan küyeleş masaqtardı alıp, ügip-ügip awzına quyatın. 1/577

– Jep körşi, tätti, – dep bir-eki masaqtı mağan da ustatatın. 1/578 Ügip-ügip şala pisken dändi men de awzıma quyamın, biraq şiyki dämi bilinip turğandıqtan juta almay, şaynap-şaynap tükirip tastaytınmın. 1/579

Keyde men üyden nan alıp keletinmin. 1/580 Ayan nandı körgende, közi otşa janıp, eki urtına kezek buralay tığıp, qaçalıp qala jazdaytın. 1/581 «Tağı da bar ma? Tağı da?...» – dep meniñ qaltamnıñ tübindegi qoqımğa deyin qağıp, degbiri qalawşı edi. 1/582

Bir küni balalar ekige bölünip qar atqılasıp oynamaq boldıq. 1/583 Ortamızdan eki ataman saylap, qalğandarımız eki-ekiden juptasıp, älgı eki atamannıñ qarawına teñ bölüne bastadıq. 1/584 Bul oyınğa Ayannıñ da qatısqsı kelgen. 1/585 Biraq eki atamannıñ ekewi de onı öz toptarına aluwdan bas tarttı. 1/586

– Oy, qoy, sen jügire almaysıñ şoytañdap, – dedi olar. 1/587 Ayan üşin munan awır jaza joq edi. 1/588 Ol közi jasawrap, aqsaq ayağın süyretken küyde eki iyini salbırıp kete bardı. 1/589 Men şıday almay onıñ soñınan jügirdim. 1/590

Ayan jılap keledi eken. 1/591 Ekewimiz qatarlasıp ünsiz jüre berdik. 1/592 Däl Asılбек şaldıñ üyiniñ tusına jetkende, köz jasın alağanımen qattı uwqalap sürtti de, älgi üyge burıldı. 1/593 Men de erdim. 1/594 Asılбек şal mal qorasınıñ işin tazalap jür eken. 1/595

– İyä, nege keldiñder, balalar? – dedi anadaydan dawıstap. 1/596

– Ata, ayağımdı salıp berşi, – dedi Ayan. 1/597 Asılбек tayap kep onıñ ayağına qaradı. 1/598

– Salıp beriñ qalay-ey. 1/599 Mına ayağıñ qıysıq bop bitip, jazılıp ketkenge uqsaydı ğoy. 1/600 Endi onı qayta ornına saluw oñay emes. 1/601 Awırğanına şıdar ma ekensiñ. 1/602

– Şıdaymın, ata, salıp beriñizşi... 1/603

Ayannıñ dawsı dirildep jalınıştı şıqtı. 1/604 Endi sil bolsa eñirep jılap jiberüwge şaq tur. 1/605

– Apır-ay, ä, jaraydı, salıp bereyin qarağım. 1/606 Üyge kire ber. 1/607 Äy, kempir, mına jiyen balağa tamaq berşi, äldenip alsın! 1/608

Biz üyge kirdik. 1/609 Asılбекtiñ kempiri bizdi törge otırğızıp bawrsaq pen ayran äkep berdi. 1/610 Sälден keyin juwınıp-şayınıp Asılбекtiñ özi de kirdi. 1/611 Sırt kiyimin şeşinip, kempirine körpe salğızıp, älğiniñ üstine Ayandı jatqızdı. 1/612

Onan soñ qoydıñ quyırq mayımen Ayannıñ tobiğı tayğan ayağın sılawğa kiristi. 1/613 Uzaq sıladı. 1/614 Özi de tınımsız söylep, Ayannan da är närseni bir surap ünemi söyletüwmen boldı. 1/615 Bir kez Ayan: 1/616

– Oybay! – dep baj ete tüsken, Asılбек: 1/617

– Şıda, balam, şıda... – dep onıñ bulqınğanına qaramastan tırp etkizbedi. 1/618 Ayan qulındağı dawsı şığıp, oybaylap jattı da, Asılбек onıñ ayağın uwqalap, sılay berdi. 1/619 Onan soñ kempiri äkelgen şüberekpen әдемilep таñıp tastadı da: 1/620

– Al boldı, tobiğıñdı endi şıғарıp alma... – dedi. 1/621

Biraq, amal ne, Ayan munan keyin de tobiğın taydırıp aldı. 1/622 Ol – köktem kezinde edi. 1/623 Köktem şığa kolhoz jumısına biz de aralasqanbız. 1/624 Ortasına sım temir salıp örtegen bir-bir doyır qamşını qolımızğa alıp, ögiz jekken soqanıñ basına mindik. 1/625 Jesir äyelder men boy jetken qızdar soqanıñ artın ustaydı. 1/626 Araylanıp tañ bilingennen bastap ımırt qarañğısına deyin jer jırtamız. 1/627 Jer quyqası mayğa bökkendey tuwırılıp jatadı. 1/628 Soqa tisi sâl tereñdese bökpe topıraq qalıñdap, ögizder mıqşıyıp turıp qaladı. 1/629 Ala qıstay şöp tartuw, tuqım tartuwmen tiytıqtap şıqqan arıq ögizderdiñ awzınan silekey şubırıp, ayaqtarın şalıp basıp kün uzın soqa tartuwğa därmenderi zorğa jetedi. 1/630 Onda da arqasın qayıstırğan qamşınıñ küşimen jetedi. 1/631 Ögiz bitkenniñ sawırı qızıl ala qan, arqası şoqpıt-şoqpıt jawır bolatın. 1/632 Erteden keşke deyin ögiz üstinde julınıp «tsop, tsobeley» bergennen tamağımız jırtıla awırıp, doyır qamşı qaramızdı taldırıp, biz de äbden tiytıqtaytınbız. 1/633 Tañdayımız kewip, qañırığımız tütep, qarnımız aşıp, qamşı siltewge älimiz qurıp, bas aynalıp, köz qarawıtıp, qalğıp-mülgiy bastağan kezimizde soqa ustağan äyel bayaw ünmen: 1/634

– Äy, ul, aydasañşı ögiziñdi, – deydi. 1/635 Boyıñdağı bar küşiñdi jıyıp, qamşını qulaştay silteysiñ. 1/636 Arıq ögizder arqaların qur qayqañdatıp qırjıñdağanı bolmasa, jürisine jüris qosa qoymaydı. 1/637 Aqırında öziñniñ qoliñ awırıp sıqrırıp ketedi. 1/638 Sondayda ögizden domalap tüsip jer tepkilep jılağıñ keledi. 1/639 Seniñ sol müşkil haliñdi sezgendey soqa artındağı äyel özi kep qoliñdağı qamşını ala sap, ögizderdi şıqpırtıp-şıqpırtıp jiberedi de: 1/640

– Jıgılıp qalma, – dep qoyadı. 1/641 Şama şarqıñniñ sol ekenin uğadı ğoy, jaqsı uğadı. 1/642 Älden waqıtta äyelderdiñ biri qaljıray şıqqan zarlı ünmen sızılıp qana: 1/643

Kökşe bir tawdıñ biyigi-ay. 1/644

Alıstağı bawırdan hat aluwdıñ qıyını-ay, – dep än saladı. 1/645 Än emesaw, jürektegi awır şerdiñ lıqsıp şıqqan bir kürsinisi siyaqtı. 1/646 Änge ekinşi soqadağı äyel, onan üşinşi soqadağı boyjetken qız qosıladı. 1/647 Üşewi de zarlatadı-aw kep. 1/648 Üşewiniñ közinen de jas parlaydı. 1/649 Biz ögiz üstindegi balalar közimizge mölt-mölt etip jas üyirilip, tamağımızğa öksik tıgılıp, bas kötere almaymız. 1/650

Äyelderge qosılıp jılawğa «erkektik» namısıımız jäbermeydi. 1/651 Öytkeni alğaş soqağa şıqqan küni Ayan: 1/652

– Jılawdı ärkim bileği. 1/653 Mıqtı bolsañ nağız erkekterşe qıyınşılıqta jılamay baq, – degen. 1/654 Sondıqtan «jasıq ekenimizdi» bildirmewge tırısamız. 1/655

Keşkisin jerden qazılğan barakqa kelemiz. 1/656 İşi up-uzın qap-qarañğı, üñgir siyaqtı. 1/657 Astına saban töselgen. 1/658 Jalğız may şamnıñ ölewsiregen jarıǵında, ne işip, ne jegenimizdi ajıratpastan, talqannan jasalğan atala köje siyaqtı birdeñeni qalǵıp-mülqip otırıp işemiz. 1/659 Onan soñ kiyimimizben otırğan ornımızda qatar-qatar sulay ketemiz. 1/660 Öne boyıñ saldırap qozǵala almaysıñ. 1/661 Qanşa uyıqtaǵanıñ belgisiz ädebir waqıtta Turjannıñ: 1/662

– Äy, jetpegirler, turındar! – dep aqırğanın estiyсіñ. 1/663 Qozǵaluwğa şamañ joq, öne boyıñ ezilip köziñdi aşa almaysıñ. 1/664 Sol kezde Turjan ärqaysımızdı äke-şeşeden tük qaldırmay sıbap, siyraǵımızdan dırıldata süyrep, baraktıñ awzınan sırtqa qaray atıp jiberedi... 1/665 Taǵı da arqası pıshaqtıñ qırınday, özi jawır ögizdiñ üstine jarbiya jabısañ. 1/666 Taǵı da jaq jappastan, «tsop, tsobelep», qarıñ üzilerdey bop tınımsız qamşılaw... 1/667 Tüske jaqın özegiñ talıp, äliñ ketip, qalǵıy bastaysıñ. 1/668 Keyde ögizdiñ üstinen domalap tüskeniñdi de bilmeyсіñ. 1/669 Buwsanıp jatqan qara parğa burq ete qalañ. 1/670 Köziñdi uwqalap atıp turıp, soqa ustaǵan äyeldiñ kömegimen ögizdiñ arqasına qayta jarbiyasıñ. 1/671 Osılayşa künine ärqaysımız ögizden eki-üş retten domalawşı edik... 1/672

Ayannıñ to bıǵı osınday bir ögizden domalap tusken kezinde taǵı taydı. 1/673 Ol qara parğa burq etken küyde... «Ayaǵım-ay!» – dep baj etti de бүktelip jatıp qaldı. 1/674 Jügirip-jügirip janına bardıq. 1/675 Ol jılamawğa tırısıp tistenip, közin jumıp, kökpeñbek bop sazarıp jattı. 1/676 Ayaǵındaǵı können tigilgen şoqayın şeşpek bop edik, qıynala ıñırsıp, onan «aǵataylap» bebew qaqtı. 1/677 Köterip barakqa alıp bardıq. 1/678 Awılğa aparuwğa kölik bolmadı. 1/679

Sol tüni denesi qızıp, tañ atqanşa sandıraqtap söylep şıqtı. 1/680 Erteñgisin biz jumısqa keterde ğana közin aştı. 1/681 Men basqalardan jırılıp bir sätke onıñ janında qaldım. 1/682 Özimşe aqıl aytpaq edim oǵan. 1/683 Sözdı neden bastarımdı bilmey qıypaqtap otırǵanımda, ol özi bastadı. 1/684

– Oy, keşe ayağım qattı awırdı, – dedi dirildegен ünmen. 1/685 – Tuwra ölgim-aq keş edi, tağı aғamdı oylap qana toqtadım... 1/686

Onan soñ biraz ünsiz jattı, tüymesі ağıtılған күrtesiniñ omırawına tumsıǵın tıqtı. 1/687

– Qaraşı, juwsannıñ iyisi... – dep qoydı. 1/688 – Endi ayağımdı aғam kelgende bir-aq salǵızam. 1/689 Aғam qalaǵa aparıp, endigäri şıqpastay etip salǵızadı, äli... 1/700

Ol tätti oyǵa şomǵan küyde, aǵası kelgen soñ ne istep, ne qoyatının tegis tizbelep aytıp şıqtı. 1/701 Onıñ sözine qarap men aǵasınıñ juwıqtaǵı күnderdiñ birinde qaytatınına tiyttey de şäk keltirgem joq. 1/702

– Saǵındım aғamdı, – dedi aqırı күrsinip. 1/703

Men jumısıma kettim. 1/704 Kүni boyı ögiz üstindegi jalǵız tilewim: «Şirkin-ay, Ayannıñ aǵası tezirek qaytsa eken» – dew boldı. 1/705

Ayan barakta төрт күн jatıp qaldı. 1/706 Tek besinşi күni keşkisin ǵana tuqım tartqan arbamen awılǵa jiberdik. 1/707 Osıdan keyin Ayan tobıǵın qaytıp ornına saldarǵan joq. 1/708 Sol ayaǵın köldeneñinen süyrete basıp жүретin boldı... 1/709

Quw soǵıstıñ besikten belimiz şıqpay jatqanda-aq bizdiñ жүregimizge salǵan jarası qanşama edi. 1/710 Sol jaranıñ tırtıǵı ömir boyı uwday sızdap, jaǵa batıp öter-aw. 1/711 Eş waqıt umıtılmas. 1/712 Asır salar balǵın şaǵımızda tañdır bizdiñ qabırǵamızǵa da bar zilin saldı ǵoy. 1/713 Sonda da bolsa basqamızdan göri Ayaǵa qattı batıp edi. 1/714 Taǵdır oǵan degende eşteñesin ayamadı. 1/715

Ülkender «jauw şegindi» desip, күn sayın bir quwanıştı habar aytıp жүrdi. 1/716 Munıñ özi biz үшін «erteñ soǵıs bitedi» degenmen birdey edi. 1/717 İskerden birtindep er-azamattar qayta bastadı. 1/718 Bäri jaralı bop qaytqandar: biri qolınan, biri ayaǵınan, biri qabırǵasınan, biri közinen ayrılǵandar. 1/719

Biraq, söytip, jarımjan bop qaytsa da olardıñ әrқaysısınıñ kelüwi awıl үшін үлкен mereke edi. 1/720 Solardıñ birde-biri Turjanǵa uqsap: «Qan körip qayttım, qanım buzıldı», – dep esirgen joq. 1/721

... Qaralı qağazdar da kelip jattı. 1/722

Jaz ortası. 1/723 Añızmaq jel uytqıy soqqan ıstıq künniñ birinde bizdiñ awılğa tağı bir qaralı qağaz keldi. 1/724 Bul jolğı qaralı qağaz eşkimniñ üyinen zarlı joqtaw aytatın dawıs şığarğan joq. 1/725 Bul jolğı qaralı qağaz, köşede oynap jürgen balalardıñ eñ soñında, belı bos ştanınıñ awın bir qolımen kötere ustap, sol ayağın köldeneñinen soltaqtay jügirgen küyde: «Ey, toqtañdarşı, men senderge keşegiden de qızıq ertegi aytamın», – dep jalına dawıstay jügirgen Ayanğa kelgen edi. 1/726 Ol ünsiz qabıldadı. 1/727 Qaralı qağazdı uzaq otırıp eki-üş ret ejiktep oqıdı da, tórt büktep ısqır qaltasına tıqtı. 1/728 Onan soñ oynap jürgen balalardıñ janına kep, ädetinşe alıs-julıstı sırttay qarap qızıqtap turdı. 1/729 Tek balalar üydi-üyine tarağan kezde, ol awıldıñ şetindegi at qorağa barıp kirdi. 1/730 Soñınan men de bardım. 1/731

Sarı suw irkilgen at qoranıñ işi tunşığarday qapas, tımırısq edi. 1/732 Tastay qarañğı. 1/733 Töbesine uya salğan torğaylardıñ, olardıñ şırılдаған qızıl şaqa balapandarınıñ üni qulaqtı tundıradı. 1/734 Qujınağan şıbındardıñ ızını bir basqa. 1/735 Qarañğılıqqa közim üyrengeñse esik aldında turdım da, onan soñ qabırğanı jağalap tükpirge qaray jüre bastadım. 1/736 Ayaq astı sazdanıp basqan sayın şurq-şurq etedi. 1/737 Tükpirge de jettim. 1/738 Ayan qarañğı burışta bir uwıs bop bürisip, eki alaқанımen betin basıp solqıldap jılap otır eken. 1/739 Uzaq jıladı. 1/740 Onan soñ közin sürtti de qoradan şıqtı. 1/741 Sırtqa şıqqan soñ kördim, közi qıp-qızıl bop ketipti. 1/742 Mağan qaradı da öz-özinen jımıyıp küldi. 1/743

– Kün ıstıq, ä, – dedi. 1/744

Osıdan keyin bir jeti ötken soñ, erteñgisin on şaqtı qozı-laqtı tawğa qaray örgizip jiberip, qaytar jolda Bapaydıñ esiginiñ aldında turğan arbağa közim tüsti. 1/745 Birsıpıra balalar osı arada eken. 1/746 Ayan jolğa jüretin adamday bar-joğın kiyinip aptı. 1/747 Men tayap kelgende şettew turğan Esikbay sıbırlap qana: 1/748

– Ayan balalar üyine ketkeli jatır, – dedi. 1/749

Osı kezde üyelerinen arba aydawşı jigit jāne Bapay men kempiri şıqtı. 1/750 Bapay arba aydawşığa Ayandı stantsiyağa deyin amanat qıp tapsırğanın qayta-qayta ayta beredi. 1/751 Al kempiri kep Ayannıñ betinen süydi, közine jas aldı. 1/752

– Qarağım, jolıñ bolsın, – dedi jılamdırıp. 1/753 – Jaqsıdan qalğan tuyaq eñ, qayda jürseñ aman bol. 1/754 Adam bolsañ tawıp kellersiñ äli... 1/755

Bapay da kep Ayannıñ betinen süydi. 1/756

– Aman-esen barıp ornalasqan soñ hat jaz, – dep qoydı. 1/757

– Alatın adam bolmay tur, mına qoñır sıyırdı derew satıp aqşasın qaltaña salıp berer eme. 1/758 Keyin qolım tiyse, bazarğa aydap barıp satıp, aqşasın salıp jiberem ğoy... 1/759

– E, qoyşı äri, sen de osı, ne bolsa sonı aytpay. 1/760 Satqanı nesi. 1/761 Erteñ er jetip kele qalğanda mal kerek emes pe Ayanğa... – dep kiyip ketti osı tusta kempiri. 1/762 – Qarağım, bu aljığan atañnıñ sözın tıñdama. 1/763 Äli öziñ keyin ülken jigit bop kelgeniñde qoñır sıyırdıñda ösimimen qolıña tapsıramın... 1/764

Ayan balalardıñ bärimen qol alısıp qoştastı. 1/765

– Men äli bärine hat jazıp turamın, – dedi külimsirep. 1/766 Esikbay arbanıñ artına jabısıp ap, onı talay jerge deyin şıǵarıp saldı. 1/767

Arbadan tüsip qap, qara joldıñ üstinde seksiyip uzaq turdı. 1/768 Qayta kelgeninde öte köñilsiz edi. 1/769 Sadıq oynayıq dep edi, ol: 1/770

– Meniñ basım awırıp tur, – dep üyine ketti. 1/771

Sol sätte bärimizdiñ de oynıǵa eş zawqımız joq, köñilsiz edik. 1/772 Köz uşında buldırıp arba ketip baradı. 1/773 Qara joldıñ şaın burqıldatıp baradı. 1/774 Ayan bas kiyimin alıp bizge bulǵap qoyadı... 1/775

Biz, balalar, Ayandı köp waqıtqa deyin eske alıp, söz qıluwşı edik. 1/776 Keyde keşkilik bir jerge jıynalıp ap, ala qıstay Ayan aytqan ertegilerdiñ este qalǵandarın qaytalay aytıp ta jürdik. 1/777 Ayannıñ ertegileriniñ köñilimizde uyalaǵanı sonşa, keyin er jetken kezderimizde özimizden kişi balalardı tamsandıra otırıp aytatınbız. 1/778 Tipti küni büginge deyin, sonan beri talay ondaǵan jıldar ötse de, key küni tünde dalaǵa şıǵa qalsam, qarañǵıda bōrikşe şoşayǵan Eşkiölmes şoqısı – astında jalǵız közdi dāw uyıqtap jatqanday, sonıñ qorqıraǵan deminen teñselip turǵanday

körinedi. 1/779 Sol dāwmen alısatın jetim bala qayda eken deymın, sol sāt. 1/780 Jazğa salım Juwsandıtöbe jaqtan qoñır salqın samal esedi. 1/781 Aşqıltım iyis añqıydı. 1/782 Juwsannıñ iyisi. 1/783 Sondayda esime tağı Ayan tüsedı. 1/784

Şınında da bul künde Ayan qayda eken? 1/785 Tiri me eken? 1/786 Onday bala tiri boluwı tiyis. 1/787 Onday bala aldına nendey murat qoysa da jetedi. 1/788 Al tiri bolsa Juwsandıtöbege bir oralmawı qalay? 1/789 Juwsannıñ iyisin sağınbawı mümkün emes qoy. 1/790

2. BASINDA ÜŞQARANIŇ

Äset poezdan taň aldında kep tüsken. 2/1 Şağın stantsiyada munan özge sırtqa şıqqan adam bolğan joq. 2/2 Şala uykıdan öñderi bozarğan provodnykter sırtqa samarqaw qarap, vagon esiklerinde turdı. 2/3

Terbetilgen buyıǵı jılı vagonnan keyingi köktemniñ tañǵı salqın awası boyın lezde qaltıratıp jiberdi. 2/4 Titirkengen Äset jılı vagondı qıymağan köñilmen keyin burılğan, esik közinde turğan provodnyk qız joǵarıdan külimsirey qarap qolın bulǵadı. 2/5 Tañǵı şapaqta öñi ayrıqşa boz tartıp, süykimdi edi. 2/6 Boyı onşa biyik te emes, naǵız sımbattınıñ özi. 2/7 Qazaq qızına tñn bar äsemdikti bir boyına jıyıp qoyǵanday. 2/8 «Osınday qızdñn da muñı bar-aw...». 2/9

Poezd aqırındap jıljıy bastadı. 2/10 Sol-aq eken, Äset kezdeysoq bir baqıttı sätten jırılıp, jalǵız qalǵanday küyge tüşip, köñili qulazıp sala berdi. 2/11 Ömirdiñ barlıq qızıǵı men şıjıǵı osınaw poezda, buyıǵı jılı vagonda ketip bara jatqan tärizdi. 2/12

Ilǵıy osı – oylap-kütpegen jerden osınday baqıttı sätter tap boladı da, astı bulañ etip, suwsıp şıǵıp kete beredi. 2/13 Osınday qıymas şaqtar nege turaqsız eken? 2/14 Älginde ğana buğan qarsı qarap, közi külimdep otırıp, äñgime orayına qaray eş bükpesiz, aq jarqın köñilmen öziniñ biraz sırların aytqan, jaqsı beyil bildirgen süykimdi qız bir körgen tüstey ğayıp boldı. 2/15 Äset poezd soñınan telmire qarap uzaq turdı. 2/16

– Siz Äset aǵasız ba? 2/17

– İyä. Kepkisin bir jaq şekesine qıysayta kiygen, kespeltek bitimdi, bitik köz sarı jigit iymenşektep qasına keldi. 2/18

– Sälemetsiz be? 2/19 Men sizge keldim. 2/20 Maşıyna anaw qaqqanıñ aldında tur. 2/21

– Sen kimsiñ? 2/22

– Äbdibaymın. 2/23

- Kimniñ balasıñ? 2/24
- Şubardıñ. 2/25
- Öy, ülken jigit bop ketipsiñ ğoy. 2/26 Kädimgi öziniñ tuwğan nağasıñıñ balası, bir kezde portfeline jartı taba nandı bir-aq salıp ap, sılpıldatıp soğıp jüretin domalaq sarı bala. 2/27 Jawırını qaqpaptay, ülken, törtbaq jigit bolıptı. 2/28 Onı quşaqtap, mañdayınan süyer-süymesin bilmey dağdarıp qalğan Äset, aqırı darday jigitti balasınıp süyip jatıwdı ersi kördi. 2/29
- Köter çemodandı! – dedi onıñ tür-tulğasına, baluwan müsinine süysine qarap. 2/30 Şaqpap jeydesiniñ jeñin türip alğan. 2/31 Säl bezew basqan iyeginde, urtında tebindep ösken bes-altı tal saqal-murtı bar. 2/32 – Sen şofer ma ediñ? 2/33
- İyä. 2/34
- Batırñ, oquwdı jılı jawıp tastağan ekensiñ ğoy. 2/35 Çemodandı köterip, alğa tüsken Äbdibaydıñ qulaqtarına deyin qızarıp ketti. 2/36 Birdeñe dep miñgirlegen boldı, biraq ne degenin Äset estigen joq. 2/37
- Neşinşi klastan tastadıñ? – dep surağan. 2/38
- Segizinşiden. 2/39
- Im-m... 2/40
- Jeñil gazıyk stantsiyanıñ balşıq duwaldı üyleriniñ arasın jarıp ötip, awılğa baratın asfalt jolğa tüsti de, appaq bop atqan tañdı betke ustap, zawlap jöneldi. 2/41 Köktem ayınıñ äli qulpıra qoymağan kezi. 2/42 Qardan qulantaza arılğan jer endi-endi dende buwsanıp, kök-suwin boyına taratıp, bawırın jazıp, şıray bastağan. 2/43
- Oylı-qırlı keñ dala, şığar künniñ alqızıl şapağında, tünde kök ayaz qalıñ şıqtan jaltırıp kümis jalatqanday sızdap jatır. 2/44 Awıl – anaw, kökbuwaldır tañğı sağımniñ arasınan körpesin basına deyin oranıp ap bük tüsip jatqan adam siyaqtı dūñkiyip turğan qoñır tawdıñ eteginde. 2/45 Stantsiyadan otız şaqırım. 2/46
- Üy işteriñ aman ba? – dep suradı Äset. 2/47
- Aman. 2/48
- Sen kimniñ maşıynasın aydap jürsiñ? 2/49
- Partorgtıñ. 2/50
- Äpkemniñ üyi toyğa äzirlenip jatır ma? 2/51
- İyä. 2/52
- Özi, toyları qaşan, bugün keşkisin be? 2/53

– Bügin. 2/54

Äbdibay kişkene küinde de mıñqıyıp ündemeytin bala edi, sol minezinen qazir de awmağan siyaqtı, tilinen tartqanday qıp söyletpese, söyleytin türi joq. 2/55 Tağı biraz ananı-mınanı surastırdı da, aqırı Äset te öz oyımen özi bop ketti. 2/56

Soltüstik-şıǵıs jaqqa köz tikken. 2/57 Älgindegi poezd sonaw alısta, köz uşında ketip baradı eken. 2/58 Kökiregi tağı da oysırıp, älgı provodniyk qızdı esine aldı. 2/59 «Sonday qızda da muñ bar, ä?» «Mahabbat degenge senbeymin, bări aldamşı, deydi. 2/60 Sonday qızdı aldağan opasızdar da bar ma eken...». 2/61

Tünde terbetilgen vagonnıñ işinde är türlü oyğa ketken Äset uyıqtay almay döñbekşip uzaq jattı. 2/62 Aqırı bası awıra bastağan soñ, jaylap ornınan turdı da, provodniyk qızdıñ qasına kep otırdı. 2/63 Äñgimelesti. 2/64 Äwelde sözderi baylanıspay ekewi de sıpayılıq saqtap kibirtiktep otırdı da, artınşa köpten tanı, biriniñ sırın biri jalǵız sözden uǵatın jandarşa jaqsı sırlasıp ketti. 2/65 Äset öziniñ ǵılım kandıydatı ekenin aytqan. 2/66

– Al men sizdi stuwdent şıǵarsız dep oylap edim, – dedi qız külip. 2/67

Közi külimdep buğan tiktep qarağan. 2/68 «Aqıldı jan, – dep tüydi Äset. 2/69 – Biraq ömirden opıq jegen, ökinişi bar-aw...» 2/70 Aytqanday-ay, äñgime jastıq, mahabbat jayına oyısқан kezde, qız muñaya otırıp, mahabbat degenge senbeytinin, bări aldamşı ekenin ayttı. 2/71

Qazir Äset maşıyna üstinde kele jatıp sol sättegi qızdıñ бүkil keskin-keypin esine aldı. 2/72 «Qap, ne bolsa o bolsın, kete berüwim kerek edi-aw. Qap...» – dep ökindi ol. 2/73

Teginde, onıñ awılğa onşa zawqı da soǵıp kele jatqan joq. 2/74 Özin eliktirer, qızıqtırar birdeñe bar dep oylamaydı. 2/75 Osıdan toǵız jıl burın, endi qaytıp awıldıñ qarasın körmestey bezip, zaptı bop ketken edi. 2/76 Öziniñ panasız, küysiz jetim qalğan awır jaǵdayı, sol kezdegi aǵayınnan körgen teperişi esine tüsse, küni бүginge deyin köñili jasıp, qorlanǵanday boladı. 2/77 Bul jolı tek etbawır jaqını – jan degendegi jalǵız äpkisiniñ köñilin qıymay, sonıñ aldında, eñ bolmasa, bir ret tuwıstıq parızdan qutılıw üşin keledi. 2/78 Hat jazıp, tuñǵış qızınıñ uzatılıw toyına şaqırıptı. 2/79 Äset oylağan kezde, kökireginde oǵan degen ayanış oyanadı. 2/80 Bayaǵıda uzatılıp bara jatıp, äpkisiniñ jılağanı küni бүginge deyin esinen keter emes. 2/81 Nege jıladı, nendey qorlıq, yakıy zorlıq kördi? 2/82 Ol jaǵı Äsetke belgisiz.

2/83 Äytewir jaydan jay jılamağanı anıq. 2/84 Sol äpkesi qazir qanday eken? 2/85 Qartaymadı ma eken? 2/86 Şeşesine qattı uqsawşı edi. 2/87

– Äpkem qalay, qartayıp ketken joq pa? – dedi älden waqıtta. 2/88

– Bilmeymin. 2/89

– Nege bılmeysiñ? 2/90

Äbdibay kinäli pişinmen ıyığın qıyqañ etkizip qoydı. 2/91 «Öy, mınaw bir dümbilez birdeñe boldı ğoy»,– dedi, nağaşı inisine qarnı aşıñqırıp qalğan Äset. 2/92

Arqan boyı köterilgen künniñ ötkir säwlesi tikenşe qadalıp. 2/93 Äsettiñ közin aşıtayın dedi. 2/94 Tüni boyı uyıqtamağan adamdı maşıyna işiniñ qoñırsıq jalını ezgilep, manawrata berdi. 2/95 Sonı sezgen Äbdibay aldınğı bettegi äynektiñ astıñğı jağın sâl köteriñkirep qoydı. 2/96 Bir ädemi qoñır jel añqılday soqtı. 2/97

Äset dalağa köz tastağan. 2/98 Sol bayağı talay ret attılı-jayawlı jol şekken bel-belesteri. 2/99 Burınğısınan basılıp, kişireyip, közge qoraş tärizdenip qalğan. 2/100 Burın stantsiya men awıl arası öte alıs körinüwşi edi, endi qarasa mına turğan jer siyaqtı. 2/101 Esinde öziniñ şarşap-şaldığıp jayaw jürgen kezderi ğana qalıptı, änew bir döñeste demalğanı, änew bir jırada şöldep kep bulaqtan suw işkeni – bări de qazirgidey anıq esinde. 2/102 Tipti sol kezdegi köñiliniñ jabırqaw, jadow küyi, jayaw jürip şarşağanı qazir tätti bir qıyal tärizdi esine tüsedı. 2/103 Al maşıynamen jürgen saparlarınıñ biri esinde joq. 2/104

– Äy, maşıynañdı anaw jırağa qaray burşı, sonda bir bulaq boluwşı edi, köre keteyin, – dedi. 2/105 Äbdibay lām demesten maşıynanı joldan burıp, juwsandı, betegeli jondı bawırday tarttı. 2/106 Maşıynanıñ jürisi selkildep ketti. 2/107 Köktemgi dalanıñ buwsağan külimsi iyisi añqıdı. 2/108

Jıranıñ qulama tumsıǵına kelgende Äset maşıynadan tüsip, tömengi bulaqqa qaray jayaw jürdi. 2/109 Äbdibay da ere tüsken. 2/110 Jan-jağı qalıñ quwray, közin şöp-şalam basqan tazartılmağan bulaqtıñ basına kep Äset oyılı küyde biraz turdı. 2/111 «Mınaw jerde bılay jantayıp jatıp edim»,– dep oyladı ol. 2/112 Ayaǵına bäteñkesiniñ şegesi batıp qanap edi, tas tawıp ap, sol şegeni urǵılap uzaq otırıp edi. 2/113 Qazir oylap qarasa, onısı taǵdır tálkegi emes, jay balalıq qusalıq eken. 2/114 Tipti külüwge boladı. 2/115 Basqa birewden jükti bop qalğan qız buğan jala japtı, al aǵayın- tuwğan munı soǵan üylendirmek bop, jatıp kep, soñına tüsti... 2/116

– Men osı jolmen stantsiyadan awılğa üş künniñ işinde eki ret jayaw qaytqam, – dedi Äset Äbdibayğa burılıp. 2/117 – Osı bulaqtıñ basına kep otıruwşı edim. 2/118 Tuwuw, raqatı-ay, tamaşa jer-aw!.. 2/119

Äset kerile sozılıp, bir sätke tım-tırıs tura qaldı. 2/120 Bulaq suwınıñ bülk-bülk aqqan kübir dıbısı estildi. 2/121 Endi ğana bayqadı: dalada qus degen munday köp bolar ma, ärqaysısı özimen-özi bulay uşadı, biri olay uşadı, endi biri tastıñ, butanıñ üstinde şoqıyıp otırsa, biri quwray-şöptiñ arasına sıp ete tüsedı, boztorğaylar jer üstinen köterile bezekteydi, şırqaw kökte şırqıraydı. 2/122 Masayrağan duniye. 2/123 Özınşe bir qım- quwıt ötip jatqan uw da şuw qızıq tirlik. 2/124

– Jür, kettik! 2/125

Birtindep Äset köñilinde osınaw dalağa degen biyikten qarağan öktem sezim payda boldı. 2/126 Jer şarında osınaw aralıq noqattay ğana bop köriner, tipti bar-joğı da birdey. 2/127 Al osınaw aralıqta jüzdegen jıldar boyı munıñ ata-babaları tirşilik etip, ömir keşti, duniyeniñ keñdigin, jaqsısı men jamanın osınaw ultaraqtay ğana aralıqta ölşedi. 2/128 Tuwğan jer, ösken jer dedi, sondağıları ultaraqtay ğana aralıq. 2/129 Awılğa tayap qalğan kezde, joldıñ oñ jaǵındaǵı döñniñ üstinen zıyrat körindi. 2/130 Appaq şañqanday kümbezderge közi tüsti. 2/131 Burın bul töñirekte tört qulaqtı tam bolmasa, munday kümbezder bolmaytın. 2/132 «Qaray gör»,– dep tañırqap qoydı. 2/133 Özine unap qaldı bul jañalıq. 2/134 Äkesi men şeşesiniñ zıyrattarın esine aldı. 2/135 Qazır qanday küyde eken? 2/136

– Äbdibay, aynalayın, zıyratqa qaray burşı, äkem men şeşemniñ basına bara keteyin, – dedi. 2/137 Äbdibay taǵı da lām demesten, jolsızben burılıp, zıyratqa tötelete tarttı. 2/138 Zıyrattıñ kölemi edäwir keñeyipti. 2/139 Köbisi qulap-mujılğan eski tört qulaq balşıq tamdar, temirden, ağaştan jasalğan qorşawlar, keybiriniñ töbesine qañıltırdan oyılğan juldızdar, keybiriniñ töbesine ayşıq ornatılğan. 2/140 Osılardıñ bärinen älginde alıstan köringen üş kümbez sāl oqşawlaw tur. 2/141 Alıstan bäre birdey bop köringenmen, jaqınnan qaraǵanda birinen-biri özgeşe, oyu-ornekti, sän-saltanattı jasalıptı. 2/142

– Osı küni bizdiñ awılda ölgenderine osınday kümbez soqtıruw saltqa aynaldı, – dedi Äbdibay. 2/143

Äset qabir-qabirlerdiñ arasimen ötip, öziniñ äkesi men şeşesiniñ qatar jatqan zıyrattarın tawıp aldı. 2/144 Sırtındaǵı tam qorşawları qulap qalğan, üsti şiy qıyaq

pen quwray basqan, tegistele bastağan qabirlerdiñ tusında, jüregi suwıldap eki-üş miynuwttay turdı. 2/145 Äkesiniñ qabiriniñ bir jağı işine túsken siyaqtı, biraq oğan jaqın barıp, anıqtap qarawğa Äsettiñ jüregi dawalamadı. 2/146 Öziniñ tım-tırıs jatqan qalıñ zıyrattıñ eñ ortasına kep turğanın endi ğana ańdağanday бүkil on boyı titirkenip, dirildep ketti. 2/147 Äbdibay maşıynasın şuqılap jatır. 2/148 Kelerin kelse de ne isterin bilmegen Äset, apasınıñ qabirine tağı bir qaradı da, keyin burıldı. 2/249 «Mundayda ne dewge, ne istewge boladı eken. 2/250 Ün-tün joq kelip, qur qarap turıp-turıp ketken qanday iñğaysız edi», – dep oyladı. 2/251 Bir türli, öz-özinen quwıstanğan iñğaysız küyge tüsti. 2/252 «Ädeyilep burılğandağım osı ğana ma», – dep ıza boldı. 2/253

Şetke şıǵa bergeninde, töbesine juldız ornatılğan temir qorşawdıñ işinde qızıl graniytten qulpıtas qoyılğan qabirge közi tüsti. 2/254 Qulpıtas betinde äynektelgen suwreti de bar eken. 2/255 Äset tayaw kelgende taniy ketti: bir kezde mektepte özine matematikadan sabaq bergen ustazı eken. 2/256 «Qaytı bolğan eken-aw, bayğus-ay...» 2/257 Tuwğan jılı men ölgen jılın oqıdı, aldıñǵı jılı qaytı boptı, qırq toǵız jasında. 2/258 «Bayğus şekten tıs qatal bolğanımen adal adam edi, topıraǵı torqa bolsın», – dep kübirledi Äset. 2/259 Ustazı suwretinde de qabağın şıtınıp, ernin jımqırıp tüsıpti. 2/260

Äsetke äke-şesesiniñ qabirinen görü ustazınıñ qabiri qattı äser etti. 2/261 Ölim degenniñ ne ekenin endi ğana şındap sezgendey ürey payda boldı. 2/262 Tezirek etkisi kep, maşıynağa qaray asıqtı. 2/263 «Qatal edi, bayğus, şekten tıs qatal edi...» 2/64 Matematik ustazınıñ qıyt etseñ, klastan quwıp şıǵatını, esep şıǵarǵanda sál qatelesseñ, keşirim etpesten ekilik qoyatını esine tüsti. 2/265 Ol ol ma, awılğa kelgen jaña kiynolardı qatal baqılap otıruwşı edi. 2/266 Eger fıylmniñ işinde, eñ bolmağanda, bir jerinde qız ben jigit süyisetin körinis bolsa, ya oquwşı balalardı kluwbqa kirgizdirmeytin, nemese, kiynomehaniykti şırıldatıp jürip, älgü süyisetin körinisti qıyǵızıp tastaytın. 2/267 Qızıq kisi edi... 2/268 Äbdibay maşıynasınıñ kapotın jawıp, may bolğan qolın şüberekke sürtti. 2/269 Söyte turıp, anaday jerdegi biyiktigi kindikten ğana keletin, ülken-ülken tastardan qalanğan zıyrattı megzedi: 2/270

– Äset aǵa, anaw, älgü ötken qısta atılıp ölgen Baǵlan men Aynaştıñ molası, – dedi. 2/271

– Atılıp ölgeni qalay? 2/272

– Özderi... quşaqtasıp turıp atılğan. 2/273

Äbdibay öziniñ şorqaq tilimen: 2/274 qız ben jigit birin-biri süydi, sonan soñ atılıp öldi, degendi ayttı da qoydı. 2/275 Ne sebepten, qalay atılıp öldi, ol jağın tüsindire alğan joq. 2/276

– Ekewin birge kömgen, mına sırtındağı tas qorşawdı biz qaladıq, – dep bitirdi sözün. 2/277 «Bäse, osınday bir quqaysız boluwşısı ma edi, bizdiñ awıl», – dep oyladı, qozğala bergen maşıynanıñ üstinen tas qorşawğa jay ğana bir qarap ötken Äset. 2/278 Mine, eñis oyda jatqan awıldiñ töbesi de körindi. 2/279

– O, ösip ketipti ğoy, awıl! – dedi eriksiz süysingen Äset. 2/280 Burın... är tusta bir üyme-jüyme bop şaşırıp jatatın, mıjırayğan qora-qopsılı, üylerdiñ ornın jañadan salınğan aq şatırlı eñseli üyeler basıp ketken, jaña köşeler payda bolğan. 2/281 Awıldiñ orta tusındağı bir kezde balalar dop oynaytın aşıq alañda eki etajdı ülken üy tur. 2/282

– Anaw jañadan salınğan mektep pe? 2/283

– İyä. 2/284

– Anaw nemene? 2/285

– Balalar baqşası. 2/286

– Anaw şe? 2/287

– Awruwhana. 2/288

Äpkesi hat jazğan sayın awıldiñ öskendigin, jaña mektep, jaña kluwb, jaña üyelerdiñ salınğanın aytatın, ol özgeristerdi Äset öziñse tuspaldaytın, biraq däl mınaday körnekti bolar dep oylağan emes. 2/289 Maşıyna döñniñ üstindegi äpkesiniñ üyiniñ aldına kep toqtay qalğan. 2/290 Äset jerge tüser-tüspesten äpkesi kep bas salıp quşaqtap, köpke deyin ayırılmay qoydı. 2/291 Tolıp jatqan äyelder, kempirler şuwıldasıp kep qorşap aldı, biri mañdayınan, biri betinen, biri qolınan süyip amandasıp, müldem qulağın tundırıp, basın aynaldırıp jiberdi. 2/292 Äset olardıñ keybirin tanıp, keybirin şıramıtsa, keybirewlerin tanığan joq. 2/293 Biraq özderi jalpaqtap kep munı qolınan süyedi. 2/294 «Aynalayın-ay, ülken azamat bolıptı-aw... Asıldan qalğan tuyağım-aw», – desip jatır. 2/295 Äpkesi jäne bir äyelder közderiniñ jasın sığıp jür. 2/296 Onan kileñ bir boyjetken süykimdi qızdar men jasöspirim balalar kep, qol alısıp amandasıp jatır. 2/297 Bäre «ağalap» tur, biraq Äset olardıñ

birin de tanığan joq, tek külgen küyde: «jaqsı ma, aynalayın», «sälemet pe, qalqam» dey berdi. 2/298 Bäri de äsem, nur jüzdi körindi. «Qanday ädemi jastar ösken», – dep süysindi Äset. 2/299 Burın ol özin äli jaspın dep oylaytın, al qazir edäwir eseyip ketkendeý sezindi özin. 2/300 Sonşalıq bir sıy-qurmetpen, iltiypatpen özine jawdıray qarağan jastardıñ aldında qalay turıp, qalay jürerin, qalay söyleserin bilmegendeý, qısılıp qaldı. 2/301

Üyge kirip, şeşinip, endi «üh» dep otıra bergende jezdesi men körşi-köleñdegi üş-tört aqsaqal keldi. 2/302 Bärine uşıp turıp, sälemdesip, keybirewlerimen quşaqtasıp, keybirewlerimen qol alıstı. 2/303 Üydiñ işi-tısı birdey toy qamında ekeni, kirip-şıqqan adamdardıñ bəri toy şattığında ekeni körinip tur. 2/304

Sıpsıñdağan jas kelinşekter derew dastarqan jayıp, maylı şelppek pen bawırsaqtı üye tögip, şay äzirledi. 2/305 Osı köñil, osı körinistiñ bəri Äsetti de alıp uşqan bir jaqsı quwanışqa böledi. 2/306

Şay üstinde de munımen sälemdesüwge kelgen körşi-qolañ, äyel-erkek üzdiksiz kirip-şığıp jattı. 2/307 Awıl üydiñ eñ bir ıstıq, qaytalanbas salt-saltanatı. 2/308 Qayta-qayta közine jas üyirilip, aynalıp-tolğanıp, äpkesi kele beredi. 2/309

– Jalğızım... jarığım... күnim meniñ, – deydi. 2/310 Basqa jay sözderdi aytqısı kelmeydi. 2/311 İnisine meyirlenip, eljirey qaraydı. 2/312 Östip tek Äsettiñ apası ğana qarawşı edi. 2/313 Sondayda onıñ öziniñ de tamağı qurğap, közi jasawray bastağanday boladı. 2/314 Sonı sezgende şay quyıp otırğan kelinşek, äpkesine: – Jä, boldı endi, bawırı kelgende jılağanı nesi. Şay işkizşi, – deydi. 2/315

– Jılamaymın. Jılamaymın... – dep äpkesi közin sürtip, dalağa ketedi. 2/316 Biraq köp uzamay qayta kiredi. 2/317

– Aynalayın... jarığım... күnim! 2/318

«Osı bir sätter üşin, osınday ıstıq sağıniş üşin ömir sürüw qanday jaqsı», – dep oylaydı Äset. 2/319

Şaydan keyin Äset biraz uyıqtap demalğısı keldi. 2/320

Qanşa uyıqtağanı belgisiz, bir kezde sırtta, esik aldındagı şaň-şuň etken dawıstardan oyanıp ketti. 2/321 Sözderiniň arasında Äsettiň atın atap qoyadı. 2/322 Äset tösekten basın köterip, terezeden qarağan: äpkesi bul äkelgen jibek oramaldı basına baylap aptı, sonı eki-üş abısın-ajını ortağa alıp, ärqaysısı är jaqtan tap-tap berip, talasıp tur eken. 2/323

– Äy, qatın, Äset sağan bawır bolğanda bizge böten deysiň be? 2/324 Äkel men salam, – deydi birewi. 2/325

– Qoyıñızşı, sizge jaraspaydı. 2/326 Mına mağan beriñder! – deydi ekinşi jastaw kelinşek. 2/327

– Äy, öz basımnan da tüsip qalmaydı. 2/328 Awlaq jüriñder! – deydi äpkesi. 2/329 Osı kezde bağanagı şay quyğan sıpsıñ qara kelinşek, äpkesiniň sırt jağınan kep, qapelimde jawlıqtı julıp äketti. 2/330 Qaşa jöneldi. 2/331

– Qap, mına jaman qardı-ay, ä! – dep ayırılıp qalğan äyelder sâl quwa tüsip keyin qayttı. 2/332

– Aytım jaña mağan ber dep... 2/333

Äpkesi jalaň bas küyinde şaşı qobırap, külip otırıp qaldı. 2/334 Onan soň öziniň burıñgı oramalıñ bayladı. 2/335 Äset endi körüp otır, äpkesi anaw jılğısınan äjeptäwir qartayıp qaptı, etjeñdenip tolğan. 2/336 Qırıqtağı jasınan göri sâl kekselew körinedi. 2/337 Üstine uzınşa qıp tigilgen barqıt kamzol kiyetin boptı. 2/338 Belin aq böz belbewmen orap alğan. 2/339 Sirä, beli awıratın bolğanı ğoy. 2/340 Toğız balası bar, solardı ösirüw oñay deysiň be? 2/341

Äset tösekke qayta jantaydı. 2/342 Sırttağılardıñ söylesken sözderine, äzil-ospaqtarına qulaq türip jata berdi. 2/343 Älden waqıtta äpkesiniň: 2/344

– Apır-aw, mına kele jatqan Zağıypa ma, ey?! – degen dawsı qattıraq şıqtı. 2/345 Äset eleñ ete qaldı.. 2/346

– Amansız ba, täte? – degen uyaň dawıs ta estildi. 2/347

– Amanşılıq. 2/348 Öziñ de üy işiñ, bala-şağañ aman ba? 2/349 Mal-jandarıñ saw ma? 2/350 İyä, qaydan jürsiñ, qarağım-aw. 2/351 Qumnan beri köştiñder me? 2/352

– Eki-üş kün boldı, mına astırtqa köşip kelgenimizge. 2/353 Awılğa un tartqızıp alayın dep kelip em. 2/354 Äpkesi Zağıypamen tağı biraz söylesti. 2/355 Bir kezde Zağıypa: 2/356

– Äset keldi me? – dep suradı. 2/357

– Keldi ğoy, qarğam. 2/358 Tüni boyı jol jürip şarşağan emes pe, demalıp jatır. 2/359

– So keldi dep estip, amandasayın dep edim. 2/360 Men Äsetti körmegeli talay jıl boldı ğoy... 2/361 On bir, on eki jıl boptı. 2/362 Qanday boldı eken, köreyin dep em.

2/363 Bayağıda kişkentay künimizde ekewmiz atqa minip jarısuwşı ek... 2/364

– Küte tur, qazir oyanıp qalar... 2/365

«Şınında Zağıypanı körmegenime on bir, on eki jılday bop qalıptı-aw... – dep oyladı Äset. 2/366 – İyä... segizinşi klastan keyin körgem joq...». 2/367

Bir kezde Äsettiñ äkesi kolhozdıñ jılqısın bağatın da, Zağıypanıñ äkesi qoyda bolatın. 2/368 Keyde jaz kezinde jılqılı awıl men qoylı awıl qoñsı qoñğanda Äset pen Zağıypa ekewi eki atqa minip ap, mal qayırıp, jarısıp oynawşı edi. 2/369 Jañağı Zağıypanıñ aytıp otırğanı sol kez. 2/370 Al bertin kele eseygen şaqtarın nege eske almaydı. 2/371 Ekewi jazğı demalısqı şıqqanda jaylawdağı üylerine talay ret birge qaytpap pa edi. 2/372 Zağıypağa baylanıstı bir umıılmas sät äli künge Äsettiñ esinde. 2/373 Äset ılğıy öziniñ balalıq balğın şağın oylağanda, sol kezdi asa bir sağınışpen esine aladı. 2/374 Öz ömiriniñ eñ bir kirşiksiz, süttay aq taza şağı dep bileti... 2/375

Jazğı emtiyhan kezinde Zağıypa men Äsetterdiñ üyi, Eşkiölmes tawınıñ teriskey astırında körşi otırdı. 2/376 Ol kez ekewiniñ altınşı klastı bitiretin jılı bolatın. 2/377 Emtiyhan aralıqtarındağı eki-üş künde bular osı ortalıqtağı mektepke üylerinen taw asıp, atpen kelip jürdi. 2/378 Keyde ekewi eki atqa minip keledi, keyde bir atqa mingesip keledi. 2/379

Birde, umıtpasa, aqırğı emtiyhannıñ qarsańında bolar, kün jawındı bop, jılqılar üy mańınan uzap, ıqtap ketti de, Zağıypa men Äset awılda qalğan jalğız atqa mingesip şıqtı. 2/380 Küni boyı silbirep jawğan jawın tek besin kezinde ğana tolastağan. 2/381 Qalıñ tuman ıyıqtan basıp turdı. 2/382 Belüwardan kelgen taw şöbi jawın suwına şılqıp tur. 2/383

Ekewiniñ mingeni – köşkende jük artatın, astınan ötseñ – mıñq etpeytin, kiytiñ jol jorğası bar, juwan torı at. 2/384 Zağıypa aldında da, Äset at körpeniñ bir jağın tösep artqa mindi. 2/385 Buta-butanıñ arasın quwalap, biyik asuwğa qaray iyreleñdep örleytin jalğız ayaq taw jolımen tartıp ketti. 2/386 Januwar torı at, talay biyik asuwlardan jük tartıp ötken mıqtı mal emes pe, jawın ezgen tayğaq sürlewmen bir

sürinbey mısıqşa örmeleydi. 2/387 Tuyağı tayğanaqtağan key tusta tizerlep äketetin siyaqtı. 2/388

Jol tik şaşıılıp köteriletin tustarğa kelgende, Äset keyin suwsıp tüssip qalmaw üşin Zağıypanıñ belinen quşaqtap ustap aladı. 2/389 Ol kezde Zağıypa etine qol tiygizbey orğıp turatın kiyiktiñ lağınday şälkes minezdi, erke qız bolatın. 2/390 Äset özin quşaqttağan kezde: 2/391

– Jiber deymın, jiber, qıtıgım keledi!.. Oy-bay-ay... – dep şıñğıra külip, Äsettiñ qolın urğılardı. 2/392

– Endi qaytem, artqa qaray domalap baram. 2/393

– Domalasañ domalay ber, menen ustama... 2/394

Birtindep bular taw üstine köterilgen sayın, qoyuw tuman seyilip tömende qala berdi. 2/395 Biyik asuwdıñ töbesine sıqqan kezde, aspan şayday aşır eken, suwmen juwıp-juwıp äbden tazartılğan, biraq äli keppegen kökşil äynek siyaqtı, uyasına tayağan kün qıp-qızıl bop möltildap jarqırıp aqqan alıp raketa siyaqtı. 2/396 Sol bir kün onan keyin Äsetke eş waqıtta sonday bop köringen emes. 2/397 Aspannıñ da, künniñ de talay ädemi sätterin kördi, biraq däl sondağıday körinis qaytalangan da emes, bolğan da emes. 2/398

– Alaqay, tawdıñ üsti qanday jaqsı! – dep ayqaylap jiberdi Zağıypa. 2/398 Tömende, älginde özderi sıqqan jaqta örkeş-örkeş bolıp qalıñ tuman jatır şögip, jıdır-jıdır qozğaladı, tolqıydı. 2/399 Jel quwıp äkep, ıqta irkilip turıp qalğan, tütilgen qoñır jün siyaqtı. 2/400 Key tusı bozğıltım, key tusı qarawıtqan, al batıs jağın kün säwlesi qızılğa böktirip tastağan. 2/401

– Ala-a-qa-ay-y!.. 2/402 Qız dawsına biyik taw şını qosılıp, äynekşe zıñıldap jañğırıǵıp ketti. 2/403

– Äset, qarasañşı! – dedi quwanıştan esi şığıp, at üstinde otıra almay ketken Zağıypa. 2/404

– Qarap turmın göy, – dep Äset onı quşaqtay alğan. 2/405

– Hiy-hiy-iy!..— dep ırşıp ketken Zağıypa Äsetti özimen birge ala-mala at üstinen domalap tüsti jerge. 2/406 Ekewi de jawınga şılıqığan qalıñ şöpke umar-jumar boldı. 2/407 So küyde işekteri qatqanşa küldi, birin-biri qıtıqtadı, alıstı, julıstı. 2/408 Al torı at añırayğan küyde bularğa qarap, toqtap turdı. 2/409

Tek kün uyasına qonğan kezde ğana bular oyındı toqtatıp, orındarınan turğan. 2/410
Ekewi de narttay bop qızarğan, terlegen, üsteri äbden şılqıp suw bolğan. 2/411

– Oy-bay, qazir taw arasında jın-periler boladı, keteyik, – dedi Zağıypa. 2/412

Äset torı attıñ keyin ketken er-toqımın jöndep, tartpaların qayta tarttı. 2/413 Onan soñ, qoltıǵınan demep, aldımın Zağıypanı mingizdi, tastıñ üstine şıǵıp özi mindi. 2/414

– Jaña ğoy, mına üşkir tastardıñ üstine jıǵılǵanda öletin ek,— dedi Zağıypa. 2/415

Bular torı attı kiytiñ jorǵasına salıp, ımırt qarañǵılıǵında, oyǵa iyreleñdey tüsken tastaq jolmen, eski tas qıstawlardıñ arasınan ötti. 2/415 Üñireygen iyesiz qıstawlardan səl qorıqqan Əset Zağıypanı mıqtap quşaqtap aldı. 2/416 Zağıypa da tım-tırıs, jan-jaqqa jaltaqtay qarap, attı tınımsız tebinedi. 2/417 Bir jaqsısı, äytewir, küñgey jaqta tuman joq eken. 2/418 Qıstawdı biraz uzap şıqqannan keyin ğana «uwh» dep dem alǵan Zağıypa: 2/419

– Buringı waqıtta osınday tas qıstawlarda qalay turdı eken qorıqpay? – dep qoydı. 2/420

Küñgeydegi awıl ortalıǵına el orınǵa otıra jetken. 2/421 Ekewi de üsti-bastarı suw-suw, äbden qaljırap şarşağan boyda, Äsettiñ osı äpkesiniñ üyine kep, keşki tamaq – kespe köjeden işer-işpesten qulağan edi. 2/422 Erteñ emtiyhan, erte turıp, kitaptı taǵı bir qarap şıǵuwları kerek. 2/423

Ekewi de jartılay şeşinip, jartılay kiyimşeñ küyinde qatar qulağan. 2/424 Äset uyqısı qanıp birinşi oyandı. 2/425 Tañ aldı eken, üydiñ işi jap-jarıq. 2/426 Qozǵalıp edi, moynın birdeñe jıbırlatqanday boldı, qarasa qasında jatqan Zağıypanıñ burımı eken. 2/427 Uş jaǵı tarqatılıptı, qışqıltım iyisi bar – aşǵan ayrannıñ iyisi. 2/428 Zağıypanıñ basına basın tüyistirip iyiskedi, qışqıltım ayran iyisi keremetтей unadı. 2/429 Endi birde qızdıñ uyıqtap jatqan keskinine qaradı, aqırın ğana bildirmey betinen süygisi keldi, biraq batpadı. 2/430 Tek şaşınıñ tarqatılıp jatqan uşınan ğana urlana süydi... 2/431

Qazir sırtta kep, munıñ oyanuwın kütip otırğan sol Zağıypa. 2/432 Segizinşi klastı bitiretin jılı Zağıypa osında bir jesir äyeldiñ üyinde turıp oqıǵan. 2/433 Köktemge salım sol äyeldiñ üyine, alıstaǵı törkininen, bir jamaǵayını izdep kelip, uzaq waqıt qonaqtap jattı. 2/434 Äsker qatarınan qaytqan jas jigit eken. 2/435 Sol jigit kelgennen keyin-aq Zağıypa özgere berdi. 2/436 Buringıday alısıp-julısıp oynawdı qoyıp, klasta

partasınan turmasthan, ılğıy tunjırap otırıp alatın boldı. 2/437 Özi müldem ereseyip ösip, suluwlanıp tola bastadı. 2/438 Söytip jürgende jazğı demalı bastaldı da, oquwşılar jan-jaqqa tarap ketti. 2/439 Küzde Zağıypa mektepke qayıp oralğan joq, maldağı äke-şeşesi jibermepti-mis degen söz boldı. 2/440 Onan birer jıl ötken soñ malda jürgen bir jigitke turmısqa şığıptı degen de habar jetti. 2/441

Äset tösekte turıp, üsti-basın durıstap, aynanıñ aldına barıp şaşın taradı. 2/442 Qattı uyuqtağandiki boluw kerek, közi qızarıp qaptı, bozañ tartqan juqalañ keskini isiñki.

2/443 Taza awağa şığıp, biraz jürsem basılıp keter dep oyladı. 2/444

Awızğı bölmege dabırlay söylesip äpkesi men Zağıypa kirdi. 2/445 Äpkesi esikten sıǵalap: 2/446

– E, turıptı ğoy, aynalayın, – dedi quwana dawdırlap. 2/447

Äpkesine erip bölmege bet-awzı qara ala-torala bolğan, basına qızıl ala güldi oramal baylağan, jalaq erin kekse bir äyel kirdi. 2/448 «Quday-aw, Zağıypa osı ma?» – degen oy Äsetti osıp ötti. 2/449

– Aman-sawsız ba? – dep kep äyel qol alıstı. 2/450 – Äset meni tanımaytın da şıǵar, – dedi külip. 2/451 Közi ğana sol burınğı Zağıypanıñ közi. 2/452

– Nege tanımaymın, Zağıypasıñ ğoy, – dedi Äset, biraq işinen: «ras tanımağanday ekem, apır-aw, äp-ädemo qara torı qız emes pe edi, ne bop ketken», – dep tañırqadı. 2/453 Üstindegi kiyimderi tım qoraş. 2/454 Ras, qımbat jibek pen püliştan tigilgen, biraq qalay bolsa solay ıyıq, etekteri olpı-solpı tur. 2/455 Jüris-turısı da bir türlü bügejektep basadı. 2/456 İymenşektep barıp orındıqqa otırdı. 2/457

– İyä, awıldı umıttıñız ğoy, kelmeytin boldıñız ğoy, – dedi. 2/458

– Qızmet, qol tiymeydi. 2/459

– Biz siyaqtı deysiñ be, anda baram, al kettim dep jüre beretin, bulardıñ sağattarı sanawlı ğoy, – dep qoydı äpkesi. 2/460

Munan keyin üy işi, bala-şağa jayın surastı. 2/461 Zağıypa özderiniñ äli qoyda ekenin, hal-turmıstarınıñ jaqsı ekenin, altı balasınıñ barın, üşewiniñ osı ortalıqta iynternatta jatıp oqıytının ayttı. 2/462 Kezegi kelgende özi de: 2/463

– Balalarıñız qanşa? – dep suradı. 2/464

– Bir ulımız bar. 2/465

– E, bul qalada turatındardıñ bir-eki baladan asırmaytın saltı emes pe, – dedi osı tusta äpkesi. 2/466 Murnın tıjırıp, tipti jaqtırmaytının bildirdi. 2/467

Zağıypa tağı biraz otırdı, äri-beriden keyin, söylesetin söz de qalmadı. 2/468

– Qoy, şaruwama barayın. 2/469 Älgi diyirmende kezekke turıp ketip em, – dep ornınan turdı. 2/470

– Keşkisin toyğa kel, – dep äpkesi qosa turdı. 2/471

– Kelemiz göy. 2/472

Zağıypa şığıp ketkennen keyin de Äset köñili äri-säri bop tunjırağan beyjay küyde qaldı. 2/473 «Apır-ay, nege osınşa östip ketken, – dey berdi. 2/474 – Äli jas emes pe, menimen jastı edi göy...» Kimdi kinäların bilmeydi. 2/475 Zağıypanıñ özin be, joq, älde malşınıñ awır turmısın ba? 2/476 «Turmısımız jaqsı» deydi, «Tabıstımız» deydi, «Altı balam bar» deydi mümkün köp balanıñ beynetı şıǵar... 2/477 Esine öziniñ äyeli tüsti. 2/478 Qalada onıñ awruwhanaǵa jatıp qaytatın kezderine bul onşa köp män bermeytin, solay boluwı zañdı siyaqtı körinetin. 2/479 Endi, mine, sol jay jañaǵı Zağıypadan keyin esine tükende, bir türli jaǵımsız, söket körindi. 2/480 Eger sol äli jıyırmaǵıday köringen öziniñ süykimdi jas äyeli köp balalı bolıp, sonıñ mehnat-beynetinen osı Zağıypaşa qartayatın bolsa, Äset qayter edi? 2/481 Özine teñ tutuwǵa qomsınar ma edi, älde ardaqtap ayalar ma edi? 2/482 Teginde, Äset öte balajandı. 2/483 Bala üşin duniyeniñ basqa qızıǵınan bezüwge bar. 2/484 Biraq äyeli de däl mına Zağıypaday küyge tüser bolsa... 2/485 Tüw, munıñ äyeli eşuwaqıtta munday qadamǵa barmaydı. 2/486 Endeşe tekke bas qatırıp qajeti qanşa. 2/487 Ärkimniñ özine layıq biyigi bolmay ma. 2/488

Kiyinip awızǵı bölmege şıqqan, äpkesi dastarqan äzirlep jatır eken. 2/489

– Qarnıñ aştı-aw, qalqam, sorpa işsi, – dedi. 2/490

– Dalaǵa biraz boy jazıp keleyin, – dedi Äset. 2/491 Sırttan ayqaylay söylegen şaldıñ dawsı estildi. 2/492

– Bala qayda?! Üyde me? 2/493

– Oybay, äne, Esimbek atañ keldi, – dedi sasqalaqtay sıbırlağan äpkesi. 2/494 – Äsetjan, atañnıñ kempiri qaytı bolǵan juwırda, umıtpay qazır köñil ayt. 2/495

Söytkenşe bolǵan joq, közildirik kiygen, qundız bōrikti, uzın şapanınıñ sırtınan şasaqtı aq jibek belbewi bar Esimbek atası da kirip keldi. 2/496

– Assalawmaǵaleyküm! 2/497

– Uwǵalaykūmissalam! 2/498 İyā, esen-saumısıñ, balam, – dep kelip Äsettiñ mañdayınan iyiskedi. 2/499 Şaldıñ saqalınan, jalpı boyınan ädemi bir atırdıñ iyisi

şıǵıp tur. 2/500 «Jarıqtıq, qanşa qartaysa da serilik ädetin tastamaptı-aw»,— dep Äset iştey jımıñdap qoydı. 2/501 Esimbek – Äsettiñ äkesiniñ äkesimen birge tuwısqan kisi. 2/502 Qazir seksenniñ törinde. 2/503 Jas kezinde qalağa ketip, bay sawdagerlerdiñ qolında jalşılıqta jürip, etiniñ tiriligimen közge tüsip, talaydı awzına qaratqan, köñili jüyrik, oyı sergek, oyın-sawıq dese janın salǵan seri jigit bolıptı. 2/504 Onısın özi de aytadı, al zamandas bolǵan qarttar «Esimbektiñ istegenderi» dep añız etetin. 2/505

Atası törge barıp jayǵasa otırdı da, aq jibek oramalın alıp, saqal-murtın sılap sürtip qoydı. 2/506 Basqa şaldar qusap saqal-murtın qolımen emes, aq jibek oramalmen sılap-sıypaytını da serilikten qalǵan ädeti. 2/507

– Way, köp boldı ğoy bul tönirekte körinbegeniñe balam, – dedi tamaǵın kenep... 2/508

– Oquw... qızmet... 2/509

– İyä-ä... bizdiki jäy söz ğoy. 2/510 Jas keziñde oqıǵanıñ, köp jürip, köp turǵanıñ, köpti körip qalǵanıñ durıs. 2/511 Aǵayın-tuwǵan dep qaytesiñ, bularǵa alañdap. 2/512 Ol sen alısta jürgende – bulardıñ bawırları ezilip, emeksip turatını, al erteñ osılardıñ ortasına kelşi... 2/513

– Oy, jarıqtıq-ay, bir jön söz ayta ma dese östip qıysıqqa ketedı endi, – dedi jaqtırmaǵan äpkesi küñkildep. 2/514 Bul sözın qulaǵınıñ mükisi bar şal estigen joq. Estise tas-talqan boladı. 2/515

– Ata-ow, – deydi endi äpkesi dawıstay söylep. 2/516 – Mına ulıñız, sizdiñ üyge kirip köñil aytıp şıǵam ğoy dep otır edi, öziñiz kep qaldıñız. 2/517 Endi qısılp otır, – dep köpe-körnew ötirikti soǵıp jiberdi. 2/518

– E, jaraydı, onda turǵan ne bar, – dedi şal qolın bir siltep. 2/519 – O kempir ölse özi üşin öldi, birew üşin öldi deysiñ be, – dep keñkildep külip qoydı. 2/520 – Erteñ men de ölem, e, sonda senderge mindetsüwim kerek pe... 2/521

– Bu kisige birdeñe aytsañ, öziñse bir jaqqa burıp äketedi,— dedi keyigen äpkesi. 2/522 – Aruwaqtı sıylamay ma sonda. 2/523 Keşe qolınan däm tatqan äjesi emes pe. 2/524

– Onıñ jöni bölek, – dedi atası, endi köñili basılıp, jabırqay söylep. 2/525 – Äjeñdi alıs saparǵa attandırıp saldıq, balam. 2/526 Topıraǵı torqa bolsın, ıyman bersin bayǵusqa... 2/527

- Şal älgindegi aq jibek oramalı alıp, közin sürtti. 2/528
- Jarıqtıq-ay, mıqtı-aq edi, – dep atasına janı aşğan äpkesi de jılap jiberdi. 2/529
- Sälden soñ közin qurğatıp: 2/530
- Ata-aw, as üyge jürip sorpa işiñiz. 2/531 Mina üylerge qazır orındıq, stol qoyıp toyğa äzirlenemiz, – dedi. 2/532
- Äset esik aldına şıqqan. 2/533 As üy men sırttağı jeroşaqtıñ töñireginde qatın-qalaş, bala-şağa sapırılıp jür. 2/534 Zır jügirip, şuw-şuw etedi.
- Äset üydiñ sırt jağın aynalğan. 2/535 Uzun taqtay orındıqta jezdesi körşilerimen äñgimelesip otır eken. 2/536 Sälden keyin eki-üş jas jigit jäne keldi. 2/537 Bəri Äsetpen sälemdesip, amandıq surasıp, onan soñ sıyğandarınşa orındıqqa, sıymağandarı ırgede jatqan kök tasqa otırıstı. 2/538 Biri – Äsetpen kişkentaydan birge ösken, birge oqığan Quraqbay degen jigit. 2/539
- He istep jürsiñ? – dep suradı Äset. 2/540
- Sıyrı fermada osemenatormın. 2/541
- Kün tüsten awıp, eñkeye bastaptı. Aspan sāl munartıp tur... 2/542 Awa jayma-şuwaq jıp-jılı. 2/543 Äset sözge aralasqan joq, oyda jatqan awılğa anıqtap qarap aldı: kimderdiñ üyi qay tusta edi, üylerdiñ äli qanşası qalğan, jaña üyler qanday ülgilermen, qalay salınğan – bärine oyşa köz jiberdi. 2/544 Oğan bärinen de eki etajdı jaña mektep qattı unadı, oyğa salınsa da biyik körinip, öziñse bir töbe bop tur. 2/545
- Awıl tipti ösip ketipti ğoy, – dedi. 2/546
- Östi ğoy. 2/547 Osi üylerdiñ köbi soñğı eki jılğa ğana salınğan, – dedi Quraqbay. 2/548 – Qazır jurt degen bayıp alğan. 2/549
- Mektep ädemi salınğan eken, özi ülken, – dedi. 2/550
- Ülkeni ülken-aw, biraq basında tağı bir qabat köterüwdi oylastırmağan. 2/551 «Endi birer jıldan keyin balalar sıymaydı» dep mektep diyrektori jılap jür, – dedi Quraqbay külip. 2/552
- Sıymağanı qalay? 2/553
- Bala köp. Ötken küzde birinşi klasqa seksen eki bala barğan eken, al aldağı küzde jüzden asadı dep otır. 2/554 Endigi jılı odan da köbeyedi. 2/555
- Sonda awılda qazır qanşa tütün bar? 2/556
- Altı jüzdey. 2/557

Äset tañırqay jımıyıp, basın şayqap qoydı. 2/558 Şıñğırlağan qoñıraw üni keldi qulaqqa. 2/559

– Qoñıraw soǵıldı, – dedi Quraqbay. 2/560

Mektep aldı jıpırılağan balalarǵa tolıp ketti. 2/561 Kişirekteri alısıp-julısıp, birin-biri quwalap, dop tewip şuwıldasa bastadı, joǵarı klastar boluw kerek, boyları taralǵan jas qızdar men jasöspirim uldar top-top bop kün şuwaqtap, sabırlı tur. 2/562

– Jastar köbeyip keledi eken, – dedi Äset süysine qarap. 2/563 – Qanday ädemi jastar. 2/564

Sol-aq eken, otırǵandar al kep jastardı dattay jöneldi. 2/565 Biriniñ sözini biri jalǵastırıp, qazirgi jastardıñ qıyınshılıq körmey, erke ösip kele jatqanın, buzaqılıq istewge izdenip, dayın turatının, tamaq işkende de, kiyim kiygende de kesirli ekenderin tizip şıqtı. 2/566

– Oybay-aw, älgi qısta atılıp öletin qız ben balanı aytpaysıñ ba? 2/567 Solardı alıp bara jatqan neniñ ğaşıqtıǵı edi deseñşi, – dep sözge kekselew murttı adam aralastı. 2/568

– Solar kimniñ balaları? – dedi Äset baǵanaǵı Äbdibaydıñ sözini esine tüsirip. 2/569

– Osında, umıttıñ ba, joq pa, Qurman degen diyirmenşi bar emes pe edi. 2/570

– İyä, iyä. 2/571

– Sonıñ ötken jılı mektep bitirgen qızı bolatın. 2/572

– Uldarı esimde. Öñşeñ birinen-biri ötken sotqar edi, al qızın bilmeymin. 2/573

– Qaydan esiñde bolsın, sen ketkende murnıñ sürte almay jürgen bala ğoy... 2/574 Sol qızǵa küzde özi qatarlı bir jas bala üylenem dese, älgi sotqar aǵaları mañaylatpay qoyadı. 2/575

– Ol kimniñ balası? Mümkün men biletin şıǵarmın. 2/576

– Bayaǵıda Kälen degen jataq bolǵan, anaw awıldıñ tüstik jaǵındaǵı tereñ sayda qawın-qarbız salatın. 2/577

Kezinde jurt onı mazaqtap «Baqşaşı Kälen» dep jüretin. 2/578

– Baqşaşı Kälendi bilem ğoy. 2/579

– Bilseñ sol... 2/580 Jañaǵı bala da sol Kälenniñ urpaǵı. 2/581 Atı kim edi, sol balanıñ, Quraqbay? 2/582

– Baǵlan bolatın. 2/583

– İyä, iyä, Baǵlan... 2/584

– Ol balanı men de biletinmin, – dedi Äset. 2/585 Esine uzun boylı, aq quba öñdi, moynına ılgıy sömke asıp jüretin 14-ter şamasındağı jasöspirim bala tüsti. 2/586 – Biz orta mekepti bitiretin jılı jetinşi klasta oqıdı emes pe? – dep suradı Quraqbaydan. 2/587

– Däl özi. 2/588

– Sol Bağlan Qurmannıñ balaları qarındastarın oñayşılıqpen bermeytinin bilgen soñ, qızdı alıp qaştı. 2/589 Biraq qolğa tüsip qap, älgı öñşeñ noyıs nemeler jigitti iytşe tepkilep, qarındastarın alıp qaladı. 2/590 Sodan birer ay ötken soñ, älgı Bağlan qızdı ekinşi ret alıp qaşadı. 2/591 Bul jolı aman qutılıp, mına körşi kolhozdağı tuwısınıñ üyine barıp jatqan jerinen qızdıñ ağaları estiy sap, bir maşıyna bop quwıp baradı da, jigitti tağı da urıp jıǵıp, qızdı alıp ketedi. 2/592

– Qız qayıp jür sonda? 2/593

– Qız botaday bozdap, jigitten ayırılmaymın dep jür. 2/594 Biraq qızdı tıñdap jürgen jındı ağaları ma? 2/595

– Onda zañ qayda? 2/596

– Zañğa jüginip jürgen jäne eşkim joq qoy. 2/597 Ağayın bolǵalı turǵan adamdarmen bet jırtısqısı kelmey me, äytewir Bağlan eşqayda şaǵınbaydı. 2/598 Sodan soñ qısta. 2/599 Bağlan bir tünde qızdıñ üyine kiredi de... biletinderdiñ sözine qaraǵanda, terezeni aşıp kirgen boluw kerek... qızdı quşaqtap turıp özin mılıqpen arqadan, däl ökpe tustan atadı. 2/600 Oq ekewin birdey tesip ötip, sol quşaqtasqan küylerinde öldi. 2/601

– Mılıqpen öz arqasınan qalay atıp jür? 2/602

– Mılıqtıñ dümin qabırǵağa köldeneñ tirep turıp, şürippeni uzun ilgek sımmen basqan... 2/603

Bul oqıs äñgime Äsettiñ tula boyın türşiktirip, onı jabırqağan sonşalıq bir awır küyge túsirdi... 2/604 «Äy, awıldıñ, osınısı-ay, jap-jaqsı bop kele jatıp, ayaq astı östip birdeñeni burq etkizetini bar-aw. 2/605 Ömirden tünildirip jibere jazdaydı-aw...» 2/606 Äset jas jigit pen jas qızdıñ mına qılığın azǵandıq qoy dep oyladı, artınşa: aw, sonda sol ekewin sonday küyge deyin jetkizip otırǵan sodır ağaları emes pe? 2/607 Olardı ne dewge boladı? 2/608 Olardı sóytıp alshaqtatıp, el-jurt ne qarap otır? 2/609 El aman, jurt tınıšta, barlıq zañ-zakonniñ aldında osınşa awır tragediyağa qalay jol berildi. 2/610

- A älgı sodır ağaları nege qarsı bop jür sonda? 2/611
- Aqımaq bolğan soñ qaytesıñ. 2/612 Qarındasımız äli jas oqıtamız desedi. 2/613
- Özderi jazalandı ma. 2/614
- Qaydan. 2/615 El işi, ağayın-tuwğan emes pe, jılı jawıp qoya saldı. 2/616 Onıñ üstine qız ben jigit: «biz üşin eşkim kinäli emes»,– dep qolhat jazıp ketipti. 2/617
- Birazğa deyin barlığı da ünsiz otırıp qaldı. 2/618 Älden waqıtta äñgimeniñ betin burğısı kelgen älgı murttı adam: 2/619
- Almatıda ne jañalıq bar, ayta otır, şıraq? – dedi Äsetke burılıp. 2/620
- Nesin suraysız? 2/621
- Aspanmen tildesken jaña qonaq üy salıp jatır edi, bitti me? 2/622
- Bitken. 2/623
- Endi bir jıynalıs birdeñege şaqırtsa, barıp jatadı ekenbiz ğoy. 2/624 Bärin ayt ta birin ayt, özime Almatığa barğanda bärinen de sol qonaq üyi unaydı. 2/625 Eki-üş kün jatsañ da janıñ jäy tawıp, äy, bir demalıp qalasıñ-aw. 2/626
- Pah, pah, şıqtı! – dedi osı kezde Quraqbay köşeniñ arğı jağına moyının burıp. 2/627
- Bäri solay qaray qalğan. 2/628 Poçta üyinen şıqqan aq sviyter, yuwbka kiygen simbattı bir kelinşek köşeni boylap kele jatır eken. 2/629
- Bu kim? – dep suradı Äset. 2/630
- Poçtanıñ bastıǵı, – dedi, kelinşektiñ ärbir basqan qadamına ırjiya qarap qalğan Quraqbay, onan soñ: 2/631 – Kädimgi özimizben birge oqıǵan Säwletay ğoy, – dep qoydı. 2/632
- Äsettiñ jüzin jalın şarpıp ötkendey duw ete tüsti. 2/633 Özinen-özi qısılıp, sasqalaqtap, qaltasına qolın salıp, oramalıñ aldı, sürtingen boldı, onan qayta qaltasına saldı. 2/634 Qolın sozıp, Quraqbay ustap otırğan şıbıqtıñ jartısın qalay sindirip alǵanın sezgen joq. 2/635
- Öy!.. Qap, älginde birewden surap äkele jatqan jemis ağaşı edi. 2/636 Baqşama otırǵızam ba, dep em. Qap... – dedi Quraqbay ökinip. 2/637
- Säwletay eşqayda burılmastan, eşkimge nazar salmastan, sol tik jürgen qalpında, basın tākappar ustap bulardıñ däl qasınan öte berdi. 2/638 Äset onı burılar, sälemdeser dep oylağan jäne özimdi qalay ustasam eken, ornımnan tursam ba eken, älde otıra bersem be eken dep qısılǵan. 2/639 Biraq Säwletay burılǵan da, qarağan da joq. 2/640 Äsemdigin, örligin sezdirgendey jürisi sonşa pañ, kerbez edi. 2/641 Tek

tayap öte bergen kezde Äset onıñ da qızarıp bara jatqanın bayqadı. 2/642 Artınşa: «mümkin öziñiñ öñiniñ qızıldıǵı şıǵar», – dep oyladı. Säwletaydıñ eki betiniñ bal-bul janıp, qanı oynap turatın esine alıp: «Tipti ädemi bop ketipti-aw!...» 2/643 Qanşama jek körem, jazǵıram degenimen, kökireginiñ tübinde urlanıp jatqan birdeñe lap etip tutanıp ulǵayıp bara jatqan siyaqtı. 2/644 Säwletaydıñ sırtınan bir-eki ret urlana köz tastadı. 2/645 Kökiregi astañ-kesteñ bop ketti. 2/646 Birine-biri qarama-qarsı şım-şıtırıq sezimder: kinälaw, jazǵıruw bar, ızalana küyinüw bar, qulap tüser intıqtıq bar – bări qosılıp ökiniş degen üskirik bop azınap tur... 2/647

Äset estigen: Säwletaydıñ sonaw jılı küyewge şıqqanın, ol küyewiniñ attan jıǵılıp ölgenin, sonan keyin eki balamen jesir qalıp bir jılday otırıp, taǵı da birewge küyewge şıqqanın, ol küyewiniñ sottalıp ketkenin – bärin estigen. 2/648 Al qazirgi künde qalay ekenin bilmeydi. 2/649 Janında otırǵandardan surawǵa batpadı. 2/650 «Böldirip aların», – dep qorıqtı. 2/651

3

Toyǵa jiynalǵan jurt qoñsı otırǵan üş üyge lıq taldı. 2/652 Ülken üyde eñ sıylı degen qonaqtar: awdannan kelgen birli-jarım adamdar, qudalar, awıldıñ belsendileri; ayqay-şuwı boladı dep jastardı şetkeri oñaşa üyge jiberген, al üşinşi üyde kempir-şaldar jāne jastar tobına da, sıylı adamdar sanatına da jatpaytın әr түрli qonaqtar. 2/653

Äset ülken üydegi qonaqtarmen otırdı. 2/654 Äwelide jurttıñ iñǵayına qarap, jaydarı, köñildi boluwǵa tırıstı. 2/655 Biraq birazdan keyin işi pısıp, zerige bastadı. Köñilsizdik torladı. 2/656

Osınday jıyın-toy kezinde Äset köñiliniñ jüdew tartıp, qulazıytın jaman ädeti bar. 2/657

Talay waqıt ötkен bolar, tarqaytın meзgil de tayaǵan şıǵar dep Äset saǵatına qaraǵan: «ow, toqtap qalǵan ba», – tañdanıp qulaǵına tostı, joq, jürіp tur eken, әli on jarım ǵana. 2/658 Osınша uзақ otırǵandarında eki jarım saǵat qana waqıt ötkен be?! 2/659 Tüw.. Äli bir jarım saǵattay otıradı ǵoy, bular. 2/660 On ekisiz taramaydı, – degen oy Äsettiñ köñilin мүldem жүдетіп жіберді. 2/661 Esine provodniyk qız, bir

qalıptı terbetilgen buyıǵı vagon tüsti... 2/662 Sol vagonmen kete berse, jol uzaq tawsılmaytın bolsa... 2/663

Bası awıra bastaǵanday bolǵan soñ, Äset stoldan keyindew otırıp, qolımen mañdayın uwqaladı. 2/664

– Qarǵam, bir jeriñ awırıp otır ma? – dedi kirip-şıǵıp jürgen äpkesi tayap kep sıbırlap qana. 2/665

– Jo-joq... 2/666

– Jastar otırǵan üyge barasıñ ba? 2/667 Jürşi. 2/668

– Bäribir ğoy, osında-aq otıra bereyin. 2/669

«Olar qaybir jetisip otır deysiñ»,– dep oyladı. 2/670

– Jür... Jüre ğoy!.. 2/671

Äpkesi Äsetti zorlaǵanday ertip alıp sıqtı. 2/672

Jastar otırǵan üy, sırtınan tıñdaǵanda aranıñ uyasınday duwıldap tür eken. 2/673 Äset awızǵı bölmege kirgende – bir kelin-şektermen ürsısıp teñselip türǵan Quraqbay mını körıp ırjiya külip qoya berdi. 2/674

– Äy!.. Äy, awzıñdı urayın!.. – dep Äsetti ıyıqtan qoyıp qaldı. 2/675

– Sen nemen-ey, bizdi mensinbeysiñ be? 2/676 Sen özimizdiñ Äsetimiz emessiñ be? 2/677 Bastıqtarda neñ bar, kelseñşi ortamızǵa... 2/678

Äset tiksiniп qalǵan. 2/679 Biraq Quraqbay sol teñselgen küyde, suq sawsaǵın joǵarı köterip: 2/680

– Sen bizdiñ... maqtanışımızsıñ!.. Otır ortamızda... – dedi ıqılıqtap. 2/681 Tüp üydegiler Äsetti öre türegelip qarsı aldı. 2/682 Şuwap qoya berdi. 2/683

– O-o!.. Äset!.. 2/684

– Äset keldi!.. 2/685

– Uwra-a!.. Uwra-a!.. 2/686

– Joq, beri, biz jaqqa otır!.. 2/687

Bası aynalǵan Äset tus-tustan qol sozıp, japa-tarmaǵay bolǵan köptiñ qoşametinen säl qısılıp, şınında da qayda otırarın bilmey turıp qalǵan. 2/688 Toy basqaruwşı boluw kerek, qolında toqpaqtay etip şıyratıp ustaǵan oramalı bar murttı jigit mını qoltıǵınan ustadı da: 2/689

– Tınıştalıñdar! – dedi ayqaylap. 2/690 – Äset qarındası men küyew balasınıñ qasına otıradı. 2/691

Eki jas munı orındarınan turıp, izetpen qarsı aldı. 2/692 Qarındası qızarıp uyalıp, betin basa berdi, küyew jigit te uyalşıqtap külip tur. 2/693 Ekewi de Äset otırğan soñ barıp otırdı. 2/694

– Äsetke ştrafnoy quyılsın!.. 2/695

– Äsetke toltırıp quyıñdar!.. 2/696

Jurt tağı şuwlap ketti. 2/697 Osınıñ özinen-aq Äset qulağı tunıp, bağanadan beri ülkendermen otırıp işkenderi basına şıqqanday boldı. 2/698 «Bir kişkene otırğan soñ, bildirtpey tayuw kerek», – dep oyladı. 2/699

– Äset söylesin!.. 2/700

– Äset kötertsin tostı!.. 2/701

«Bar jaqsı tilek aytılıp boldı ğoy, men aytatınday ne qaldı deysiñ?» 2/702 Degenmen de, jastıq üşin, mahabbat üşin dep birdeñelerdi ayttı, biraq söziniñ qalay şıqqanın, äseri qanday bolğanın bilgen joq. 2/703 Qızıp alğan jurt, duwıldasıp işip saldı. 2/704 – Al, joldastar! Bastıqtı tındañdar! – dedi toy basqaruwşı jigit. 2/705 Galstuwgin ağıtıp, aq köyleginiñ jeñin qayırıp aptı, özi äbden qara terge tüsip, qıp-qızıl bolğan. 2/706

– Hormen Äsetke quttı bolsın aytamız... Al, bir... eki.. Bastadıq! 2/707

«Quttı bolsın toyıñız, Äset aǵay-ow-uw...». 2/708

Otırğan qız-kelinşekter, jigitter, oynaqı, äsem ändi bir kisidey ilip äkettti. 2/709 Küni burın dayarlanğan boluw kerek, sözderi de toyǵa layıq, jarasımdı, äzili bar şuwmaqtar. 2/710 «Tamaşa!.. Ädemi.. – dep Äset jımıyıp qoydı. 2/711 – Qalay sıtılıp ketsem eken... 2/712 Ol köziniñ astımen otırǵandarǵa jaǵalay qarap ötti. 2/713 Köpşiligi özine tanıs birge oynap, birge ösken kelinşekter (bir kezdegi qızdar) men jigitter jāne tanıs-beytanıs jaña jetken balǵın jigitter, jas qızdar. 2/714

Bäriniñ öskenderine, jetkenderine qarap quwanuwǵa, süysinüwge boladı, biraq bulardıñ ortasında otıruw da köñilsiz edi. 2/715 Bäri bir körgennen aşıq-şaşıq jatır. 2/716 Osılardıñ ortasında östi-aw... 2/717 Qarap otırsa oyǵa qonbaytın siyaqtı. 2/718 Külkili-aq... Köñili päseyip qalğan Äset otırǵandarǵa tağı da jaǵalay qarap şıqtı. 2/719 Esik jaqta ırjıya külip, közi qılıylanıp ketken Äbdıbay da otır. 2/720 Jalbırıp közine tüsken şaşın taldap julıp aladı da ürleydi. Máz bop küledi. 2/721 Qoy, ketken jön bolar. 2/722 «Qalay şıqsam eken...» 2/723 Kenet, közi däl qarsı büyirde, än ırǵaǵına qaray erke qılıqpen basın qiysañdatıp otırğan, buyra şaştı sekipil bet jas qızǵa

tüsti. 2/724 Öleñdi Äsetke qarap külip aytadı, şoljañdap, erkelep otırğan siyaqtı. 2/725 Äytewir, öziniñ jüzinde adamdı eriksiz jımıytatın bir süykimdi balğın qılıq bar. 2/726 Murnı sāl tämpiştew, qası qıyılıp tur, közi külmeñ qağıp jıpılıqtaydı, şaşı buyra, qısqa qıyılğan, özi suluw emes, jo-jo... 2/727 Biraq Äsettiñ büyirin bülk etkizdi. 2/728 «Oypıray, bul kimniñ qızı ey...» – dey berdi. 2/729

Bükil toy Äsetke köñildi, duwmandı körinip ketti. 2/730 Öñ men tüstey ädemi bir masañ küyge tüsti. 2/731 Hor ayaqtağan. 2/732 Basqaruwşı jigit tağı bir än aytqızdı, bul da ädemi hor... 2/733 «Mıqtı ğoy, mınalar!» – dedi süysingen Äset. 2/734 Özi älgı qızdan köz ala almay otır. 2/735 Quw qız munıñ özine qarağanın sezgen siyaqtı, aldındağı jıltır qağazdı konfettiñ birin aşıp, Äsetke usındı. 2/736

– Dostar, toltırılısın tostar! – dedi basqaruwşı jigit uyqastıra dawıstap. 2/737

Qanşa än ayıldı, munan arı qanşa otırdı, Äsetke bäri körgen tüstey ğana tizbektelip öte berdi. 2/738 Kökiregi alıp uşqan asqaq sezimge, maqtanışqa toldı: osınşa köñildi otıruw, osınşa äsem duwman tek munıñ awılınıñ jastarında ğana bar, tek osınaw jastar ğana osılay otıra aladı, basqa eşqayda da, eş jerde de joq munday otırıs... 2/739 Ol özi körgen talay toylardı esine alğan: mınanıñ janında onıñ bäri de jansız, jasandı, köñilsiz ğaña jıyındar ğoy. 2/740 Ol toylarda: birin-biri añduw, baqastıq, iştırlıq, sıbır-kübir bolatın, erkin jazıluw, toy-duwmanğa tән alañsız köñil, sawıqsıl köñil, tögilgen köñil bolmaytın... 2/741 Özimen ketsin ol toylar! 2/742

– Dostar!.. Biy!.. Biy!.. – dedi basqaruwşı jigit. 2/743 – Bäkiken, al bayandı qoliña! 2/744 Äset endi ğana bayqadı, sonaw burışta tıǵılıp qana Bäkiken otır eken. 2/745 Sol bayağı ündemeytin, işse qıp-qızıl bop otıra beretin kişkene Bäkiken. 2/746 Birew oğan özinen ülken bayandı ustattı. 2/747 Al ketti äsem muwzıka!.. 2/748

Äset älgı sepkil bet qızben biyledi. 2/749 Endi biyley jürip bayqadı, üş uyıqtasa tüsine kirmegen sumdıq äsem qız ğoy. 2/750 Jaqınnan qarağanda sekpildew jüzi tipti süykimdi körindi. 2/751 Qız denesiniñ balğındıǵı, şımırılıǵı esti alarday. 2/752 Äsettiñ äzildegisi keldi, onı kişkene balaşa ayağın jerge tiygizbey tik köterip turǵısı, mazaqtaǵısı keldi, qızdıñ mektepti bitirgenin bile tura: 2/753

– Aynalayın, neşinşi klasta oqıysıñ! – dedi. 2/754 Qız jımıñ ete qaldı, quw qız işi bärin sezip tur. 2/755

– On ekinşi klasta, – dedi. 2/756

- Joq, sen ne altınşı, ne jetinşi klasta oqiytın boluwıñ kerek. 2/757 Äy-äy-äy... erteñ muğalimderiñ ursadı ğoy endi. 2/758
- Urıspaydı. 2/759 Urısatın bolsa oqımay qoyam. 2/760
- Oqımay qoysañ, apañ ursadı... 2/761
- Apam urıssa, qaşıp ketem!.. 2/762
- Qayda? 2/763
- Aytpaymın... 2/764
- Qız külip jiberdi. 2/765 Osı kezde bul biy ayaqталған, söz amalsızdan üzildi. 2/766
- Äsettiñ qasına Quraqbay keldi. 2/767 Közi jumılıp ketken. 2/768 Birdeñe-birdeñe deydi, Äset onıñ ne aytqanın tüsingen joq. 2/769 Biraq onı quptağan adamday basın iyzey saldı. 2/770 Quraqbay eki ryumkanı şüpildete toltırdı. 2/771
- Äset... kelşi... kelşi... – dedi birin buğan usınıp, 2/772 – ...ekewmiz soğıstırıp bir işelikşi... 2/773 Sen biy degendi qoysañşı... 2/774 qalada künde biylep jürsiñ ğoy... 2/775 Otır, äñgimeleseýik... 2/776 Awzıñdı urayın... 2/777 Sen nege hat jazbaysıñ, a? 2/778
- Osı kezde älgi qız kelip, Äsetti biyge özi turğızıp äketti. 2/779 Biyley jürip buğan sonşalıq bir balğın keskinmen jımıya qaradı. 2/780 Erinderi... 2/781
- Aynalayın, suraw qoyayın ba? 2/782
- Joq. Nükte qoyıñız. 2/783
- «Qaray kör, ey özin...?» dedi sál tosılıp qalğan Äset. 2/784 Onan soñ oylanıp barıp: 2/785
- Nükteden keyin jaña söylem bastawğa boladı ğoy, – dedi. 2/786
- Boladı. Tek men tırnaqşa aşır berem, siz işiñizden oylañız. 2/787
- Joq, men dawıstap aytqım keledi. 2/788
- Qız maqul, aytıñız degendey basın iyzedi. 2/789
- Aynalayın, sen osı awıldıñ balasıñ ba? – dedi, «qızısıñ ba» dewge, bir türli awzı barmadı, uyaldı, ädep saqtadı. 2/790
- İyä. 2/791
- Kimniñ balasıñ? 2/792
- Tağı da «kimniñ qızısıñ?» degen söz kökireginde qosarlana ayılıp, sayrap turdı. 2/793
- Şalğınbaydıñ. 2/794

Äset oylanıp-oylanıp esine tüsire almadı. 2/795 Şalğınbaydı bileği, osı awıldıñ quz jaq şetinde turatın, qabağan iytteri köp üy, al onıñ qızınıñ barı esinde joq. 2/796

Jurt tağı stol basına otırdı. 2/797 Tağı da änder ayıldı, tostar köterildi, mas bola bastağandar köbeydi. 2/798 Äsettiñ sırtqa şıqqısı keldi, mınaw jas qızdı alıp şıǵıp söyleskisi keldi. 2/799 Tek qana söyleskisi keldi. 2/800

Onıñ ädeti, özine unağan qızben köşede äñgimelesip jürgendi jaqsı köredi. 2/801

Biraq qalay şaqırarın bilmey, bata almay köp otırdı. 2/802 Şıqqay qoya ma dep qorıqtı. 2/803 Aqırı közine közi túsken kezde ımdap edi, qız immen kelisti. 2/804

Ekewi basqa jurtqa sezdimey sırtqa şıqqan. 2/805 Kiyimderin sırtqa alıp şıǵıp kiydi. 2/806

Qız da masañdaw siyaqtı körindi. 2/807

Tün jarımınan awğan kez boluw kerek. 2/808 Dalanı tastay qarañǵılıq orap aptı. 2/809

Taw jaqtan salqın samal esip tur. 2/810

Ekewi ün-tünsiz oñaşlaw şetki köşege qaray jürdi. 2/811

Säl uzap şıqqannan keyin Äset qızdıñ qoltıǵınan ustap, özine qaray tarttı da, qarsı aldına turıp betine üñilip, älgindegi üydegi oynaqı qalıpqa salıp: 2/812

– Aynalayın, atıñ kim? – dedi. 2/813

– Aynalayın, atım Şınar, – dedi qız da oynaqı küymen ilip äketip. 2/814

– Aynalayın, jasıñ neşede? 2/815

– Aynalayın, on segizdemin. 2/816

– Aynalayın, men jıyırma segizdemin. 2/817

– Mağan jasıñızdıñ keregi joq. Nükte. 2/818

Qız jüzin köterip buğan tiktep qaradı, külip tur. 2/819

– Men qazır sağan ursamın... nege men şaqırǵanda şıǵasıñ. 2/820

Men kärei qasqırmanın ğoy. 2/821

– Al men qorıqpaymın... 2/822

– Onda men qazır seni süyemin. 2/823

Nükte. 2/824

– Al men qorıqpaymın... 2/825

Äset jaylap eñkeyip kep, qızdıñ toñazıp turğan erninen süydi. 2/826

Qarap edi, qız közin jumıp äli külip tur eken. 2/827

Äset tağı süydi. 2/828

Onan soñ birazǵa deyin ekewi de ün-tünsiz jürip kele jattı. 2/829

Keybir üylerdiñ tusınan iytter ürip şıǵadı, abalap turıp-turıp, bular qayırılmağan soñ keyindep qala beredi. 2/830

Köşege tım tayawsalıñan qoralardıñ irgesinen ötkende, iştegi

maldardıñ küyis qayırğan kütirleri estildi. 2/831 Äset qızdıñ atın umıtıp qaldı, oylanıp körıp edi esine túsire almadı. 2/832 Qaytalap surağan joq. 2/833 «Qoyşı, mağan atınıñ qajeti ne»,– dey saldı. 2/834

– Aynalayın, sen ne oylap kele jatırsıñ? 2/835

– Siz tuwralı. 2/836

– Jaqsı ma, jaman ba? 2/837

– Jaman. 2/838

– Nege? 2/839

– Sol. 2/840

– Aynalayın, onda men endi süymeyin. 2/841

– Süymeñiz. 2/842

– Ras aytasıñ ba? 2/843

– Ras aytam. 2/844

– Käne... 2/845

Äset toqtap qızdıñ jüzine qarağan, külip turğan joq, şın sözi siyaqtı. 2/846 Ol bir türli iñğaysız, torıqqan küyge tüsti. 2/847 Bağanadan bergi qızdıñ qılığına jını keldi. 2/848

– Aynalayın, onda nege şıqtıñ men şaqırğanğa? 2/849

– Aynalayın, siz unadıñız... 2/850

– Endeşe nege renjiysiñ? 2/851

– Men renjigem joq. 2/852

– Külip tursıñ ba? 2/853

– Külip turmın... 2/854

– Käne... 2/855

Qız şınında da külip tur eken. 2/856

Ekewi awıldıñ şetine şıqtı. 2/857 Ülken döñ bar, sonıñ üstine köterildi. 2/858 Dala tastay qarañğı. 2/859 Oyda awıl jatır. 2/860 Är jerden bir, terezeden jıltırağan ot körinedi. 2/861 Toydan tarağandardıñ masañ dawıспен dawırğa salğan änderi estiledi. 2/862

– Ağatay, jurt tarap jatır, – dedi qız. 2/863

– Aynalayın, üyge qaytqıñ keldi me? 2/864 Mağan qarama, qayta ğoy, aparıp salam. 2/865

- Joq. 2/866
- Uyalıp turğan şığarsıñ, qayta ğoy. 2/867
- Qaytpaymın! Nükte! 2/868
- Qız jalt burıldı da, Äsettiñ quşağına tığıldı, buğan erkeley qarap. 2/869
- Ağatay, aynalayın... toñdım... – dedi. 2/870
- Äset onı quşağına tarttı da, quşırlana turıp uzaq süydi. 2/871 Bayqağanı, qız süyisüwdi bilmeydi eken, tek sulq tura beredi. 2/872
- Ağatay, birdeñe aytıñızsı, – dedi biraz ünsizdikten keyin qız. 2/873
- Ne ayt deysiñ? 2/874
- Suraw belgisin qoyıñız? 2/875
- «Neni surasam eken», – dep oyladı Äset. 2/876
- Sen jaqsı qızsıñ ba, jaman qızsıñ ba? 2/877
- Bilmeymin... jaqsı qız şığarmın. 2/878
- «Aynalayın, sen şınında da jaqsı qız bolarsıñ... ras, jaqsı qızsıñ, biraq qalay jaqsısıñ, körkiñmen be, mineziñmen be, ol jağın bilmeymin tek, äytewir jaqsı qızsıñ», – dep oyladı Äset. 2/879
- Aynalayın, sen tuwralı jurt ne deydi? 2/880
- Ağatay, jurttıñ sözine men qulaq aspaymın. 2/881 Nükte qoyıp jüre berem. 2/882
- Aynalayın, seniñ süygen jigitiñ bar ma? 2/883
- Joq, ağatay. 2/884
- Nege? 2/885
- Bilmeymin. 2/886
- Burın jigittermen süyistiñ be? 2/887
- Mektepte oqıp jürgende bir bala süyip alğan, onan siz. 2/888
- Äsettiñ işinde sol özinen burın süygen bir balağa degen qızğanış jılt ete qaldı. 2/889
- Ol qazır qayda? 2/890
- Äsker qatarında. 2/891
- Hat alısıp turasıñdar ma? 2/892
- İyä. 2/893
- Sen onı süyesiñ be? 2/894

– Bilmeymin... Burın awılda jürgeninde süymeytin siyaqtı edim, tipti keyde jek köretinmin, al äskerge ketkennen beri süyetin siyaqtımın. Birewdi kütken, sağıñğan jaqsı ğoy. 2/895

«Aynalayın, sen mağan keremettey unaysıñ. 2/896 Kördim de unattım. 2/897 Teginde, men tez qızıqqış, unatqış adammin, osı waqıtqa deyin talay qızıqtım, talay qızdardı unattım. 2/898 Biraq sen olardan basqaşasıñ. 2/899 Seni men özgeşe unatatın siyaqtımın. 2/900 Seniñ boyıñda erekşe bir qasiyet bar tärizdi...». 2/901

– Aynalayın, aġatay, men toñdım. 2/902

– Men ne isteyin endi, aynalayın-aw, özim de toñıp turmın ğoy, qaraşı, qalay dirildeymen. 2/903

– Men taptım... Änew bir jerde qoranıñ töbesinde şöp bar, sonda şıġayıq. 2/904

– Jür, jür... Jügirelik. 2/905

Qoranıñ üstindegi jumsaq şöpke ekewi de awnay ketip kömilip aldı. 2/906 Qurġaq şöptiñ san aluwan kermekterden, qışqılımdardan qosılğan qoyuw iyisi şaşaltıp, tüşkirtip jiberdi. 2/907

– Aġatay, mına şöp qanday ğajap!.. 2/908

– Keremet eken! 2/909

– Br-r, buw-buw-buw-buw... Aġatay, men ne dedim? 2/910

– Sen... sen... 2/911

– Tırnaqşa aşıñız... 2/912

– Sen, tırnaqşa aşıladı... 2/913 Osı jerde uyıqtaymın dediñ, tırnaqşa jabıldı. 2/914

– Durıs. Soñına nükte qoyıladı. 2/915 Endi, aġatay, jaña joldan sızıqşa – siz söyleñiz. 2/916

– Men, men seni... 2/917

– Boldı, boldı, üş noqat... 2/918

Şalqasınan jatqan küyde Äset aspandağı sansız juldızdarğa qaradı. 2/919 Qız şöpti üñgiy tüsip, buğan tıǵılısıp jattı da: 2/920

– Aġatay, uw-uw-uw-uw... – dedi. 2/921

Äset onıñ ne aytqanın tüsindi de, paltosınıñ öñirin aşıp quşağına qıstı. 2/922 Üñilip qızdıñ közine qaradı... 2/923 «Qayda jürgensiñ osı künge deyin, janım-aw, neġip keş qalğansıñ bazardan... 2/924 Jo-joq, qız bazardan keşikken joq, öz bazarına endi ğana

jetip otır, bazardan bul kelmey turıp, burınıraq qayıp ketken Äsettiñ özi de...»

2/925«Qarağanıñ qanday jaqsı, qarağım...» Aqındar da aytqış-aw!.. 2/926

– Meñ-zeñ, öñ men tüstey halde. 2/927 Basında tük oy joq... – dedi qız. 2/928

– Aynalayın, ne aytıp jatırsıñ? 2/929

– Jaqında bir kitap oqıp edim, sol esime tüsip jatır. 2/930 Bas keyipkerine avtor

«Meñ-zeñ, öñ men tüstey halde. 2/931 Basında tük oy joq...» deydi köbine. 2/932 Sol

kitaptı meniñ joldas qızım da oqıp edi, oğan unağan joq. 2/933 Basında tük oy joq

bolsa, ol qanday geroy deydi. 2/934 Al mağan sol geroydın bası tolıp jatqan şım-

şıtırıq oylarğa sıqap turatın sıyaqtı. 2/935 Siz qalay deysiz? 2/936

– Qaydam... 2/937

– Qaydam emes, däl solay, ağatay. 2/938 Keyde men özim de birdeñege jabıgıp

oylağan kezimde: «Meñ-zeñ... Basımda tük oy joq...» – degim kep turadı. 2/939

Äset qız aytıp otırğan kitaptıñ avtorın tanıytın. 2/940 Sonı esine aldı. 2/941 «Qanday

baqıttı... – dep qızğana oyladı. 2/942 – Eger osı äñgimeni ol estise ğoy... O-o!...»

2/943

– Aynalayın, ağatay, nege köñilsiz bop kettiñiz. 2/944 Jaraydı, endi, basqa äñgime

aytayıqşı. 2/945

– Men köñilsiz emespin, oylanıp ketippin... – dedi, ağatay öziniñ bir sözinde. 2/946

– Ha-ha-ha!.. 2/947

Ekewi qosıla külgen. 2/948 Astındağı qora işinen attıñ oqıranğanı, jer tarpığan dübiri

estildi. 2/949

– Ts-s! Ekewi de tım-tırıs tına qalğan. 2/950 İrgegedi üydiñ terezesinen şamı jarq ete

qaldı. 2/951 Esikti sıqırlata aşıp, tısqa aq köylek, aq dambaldı, ıyığına şapan jamılğan

şal şıqtı. 2/952 Töñirekke barlay qaradı da, jaylap jürip kep qoraniñ awzın aşıp,

siriñke şağıp atın kördi. 2/953 Atı oqıranıp qoydı. 2/954

– Tä, ne körinip tur, – dep şal küñkildey söyledi. 2/955 Onan sırtta qaқыrınıp-

tükiriniп biraz jürdi de, qayta üyge kirip ketti. 2/956

– Ağatay, jür endi ketelik, – dedi qız. 2/957

Äset qoraniñ üstinen äweli özi qarğıp tüsti de, quşağın aşıp, tömen qaray şöp üstimen

sırğıy jönelgen qızdı köterip aldı. 2/958 Köşeniñ ortasına şığıп, ekewi qarañğıda

sıypalap turıp biriniñ üstine jabısқан şöpti biri tazaladı. 2/959 Osı kezde tus-tustan

birimen- biri bāseke etkendey şuwıldasıp tawıq şaqırdı. 2/960 Är qoradan üş-tört äteş bir-aq şaqıradı. 2/961 Şıǵıs jaq sāl tüyilip qaldı da, artınşa bozañ tarta bastadı. 2/962 – Ağatay, toqtayıqşı, men osı aradan üyge qaray жүгіріп ketem. 2/963

Endi köşeniñ ortasında bir-birine qarsı qarap turdı. 2/964 Tañǵı bozamıqta qız жүзі bop-boz bop, sekpilderi körinbeydi. 2/965 Baǵanaǵıday külmeydi de, Äsetten köz ayırmastan muñaya qaraydı. 2/966

– Aynalayın, ne oylap tursıñ? 2/967

– Siz tuwralı oylap turmın. 2/968

– Qalay dep? 2/969

– Ağatay, sizdi jurt jaman dewşi edi... 2/970

– Ras jaman ba ekem?... 2/971

Qız basın şayqadı. 2/972

– Mümkın, ekinşi kezdeskende jaman bolarmın. 2/973

Qız taǵı da basın şayqadı. 2/974

– Siz qısta osı awılda qız ben jigittiñ quşaqtasıp turıp atılıp ölgenderin estidiñiz be? 2/975

– Estidim. 2/976

– Süygen qızıñız üşin siz solay istey alar ma ediñiz? 2/977

– Bilmeymin, – dep küldi Äset. 2/978 «Şınında da istey alar ma edim?» – degen oy keldi Äsettiñ özine de. 2/979 Qızdı özine tartıp, sup-suwıq betine betin tiygizdi. 2/980 Közin juma turıp qızdıñ alqımına tumsıǵın tıqtı. 2/981 «Qanday tunıq... qanday tunıq...» Tizesi dirildep, teñselip ketken. 2/982

– Ağatay, men ketem... 2/983

Qız eki üydiñ aralıǵındaǵı qısqa jolmen жүгіре jöneldi. 2/984 «Meniñ de atıluwım мүмкін-aw...». 2/985 Anaday jerge жүгіріп bardı da, qız sāl qayırılıp: 2/986

– Joq, siz atıla almaysız, ağatay, – dedi munıñ oyın däl bilgendey. 2/987

Erteñine Äset bir köñildi küyde жүрді. 2/988 Öz-özinen istey күліп, ünsiz jımıya beredi. 2/989 Üyge kirip şıqqan sayın, awıldıñ şetindegi qabaǵan iyterі көп üy jaqqa qaray beredi. 2/990 Közge bir körinbes pe eken dep dāmelenedi. 2/991

«Qızıq-aw, ömir degen, –deydi istey, – osıdan on şaqtı jıl burın Şalǵınbaydıñ üyi jaǵına da telmire qaraymın-aw, dep kim oylaǵan...». 2/992

Qız kün uzınğa, üyiniñ sırtına eñ bolmasa qılt etip bir şıqpay, közine bir körinbey silesin qatırdı. 2/993 Alaqtay-alaqtay Äsettiñ közi taldı. 2/994 Bu ne degen uzaq kün, müldem ötpey qoydı. 2/995 Keşkisin tağı toy bar. 2/996 Endi küyew jigittiñ üyinde kelin tüsirüw toyı. 2/997

Äset sol keşki toydı asığa kütüwde. 2/998 Ol tüske deyin tegis awıldı aralap şıqtı. 2/999 Keşegidey emes, awıl bugün oğan äbden unadı. 2/999

Töbesinde şöbi bar, – tünde üstine özderi şığıp jatqan qoraniñ janınan ötkende, irgesin suw kewlegen mijırayğan alasa qora közine ottay basıldı. 2/1000 Äsetke ıstıq, quwanıştı sätitiñ kuwäsi edi bul qora. 2/1001

Endi birde ol öziniñ Säwletaymen alğaş ret süyisken kezin esine aldı. 2/1002 Anaw klwbtiñ sırt jağındağı tasada ekewi kezdesken bolatın. 2/1003 Sol jılı kolhoz alğaş ret karkastan üy salamız dep, sol jerge köp qamıs äkep tüsirgen edi. 2/1004 Anası qaytı bolardıñ aldındağı qıs bolatın. 2/1005

Orta mektepti bitirgen Äset, apası awruwlı bolğan soñ, oquwğa bara almay qaldı. 2/1006 Bir qıs kolhozda istegen. 2/1007 Birde, qıs kezinde ol apasınan urlap aqşa alıp şığıp, özi siyaqtı eki-üş jas jigitpen birigip bir jartı satıp ap, sonı bölip işip, klwbqa qızıp keldi. 2/1008 Tipti şının aytqanda araqqa qızğan da joq edi, biraq işkenin sıltaw qıp qızdarğa qızuw siyaqtı körinüwge tırıstı. 2/1009 Säwletaydıñ qasına kep süykene turğan. 2/1010

– Uyat-ay, mınaw işip aptı, ey, – dedi ol betin şımşıp. 2/1011

– Jumısıñ bolmasın, onan da dalağa jür, – dedi Äset batıldanıp. 2/1012

– Qayda? 2/1013

– Ana qamıstıñ tübine. 2/1014 Söylesetin sözim bar. 2/1015

– Ket, arı. Barmaymın,— dep Säwletay sıqılıqtay külgen. 2/1016

– Barmay kör, tuwra öltirem!.. 2/1017

– Sen be, ey?.. 2/1018

– Men. 2/1019

– Ha-ha. Jaraydı, qazir baram. 2/1020

Qamıstıñ tübine kelgen soñ, Äset mastığı tarqağanday, ne aytarın bilmey qısılıp biraz turdı. 2/1021

– Kip-kişkentay bop sen nege işesiñ, ey?! – dedi Säwletay. 2/1022

– Kim kişkentay? 2/1023

– Sen. 2/1024

– Onda men sağan körseteyin... 2/1025

Äset bas salıp onıñ betinen süygen, Säwletay munı iytirip qaldı. 2/1026 Ekewi külgen boyda alısa ketip, qamıstıñ tübine umar-jumar bolıp edi... 2/1027

Sol künnen bastap ekewiniñ arasında oyınğa da jatpaytın, şınğa da jatpaytın qızıq qarım-qatınas bastaldı. 2/1028 Kezdese ketkende birin-biri mazaqtaydı, onan balaşa alısadı, aqırı süyisedi. 2/1029 Mahabbat, süyispenşiliktiñ aralarında bar, joǵı ekewine de belgisiz edi. 2/1030

Sol köktemde awılğa awılşaruwaşılıq iynstiytütınan praktiykağa bir student jigit kelgen, köp uzamay Säwletay op-oñay soǵan awıp ketti. 2/1031 Äset biraz nalıdı, küyindi, Säwletayğa jılarmanday bop turıp hat jazıp jalındı da, biraq qız munı qaytıp mañaylatpay qoydı. 2/1032 Keyinnen praktiykant student qaytıp ketti de, Säwletay ekiqabat bop qaldı. 2/1033

Bul kezde apası qaytı bolǵan Äset awır qayǵıdan esin äzer dep jiyıp, oquwğa ketuwge jıynalıp jürgen. 2/1034 Tuwıs-tuwǵandarı qıyǵılıqtı saldı: «Sen eşqayda da barmaysıñ. 2/1035 Öziñ buzǵan qız, endi soǵan qaytseñ de üylendiremiz. 2/1036 Aǵayın arasın oyrandama», – dep. 2/1037 Awdanda Äsetti uwçetten şıǵarmay qoydı. 2/1038 Naǵız bir awır kez edi, Äset üşin. 2/1039 Awıl qarasın endi qaytıp körmestey bop ketkeni de sol ğoy. 2/1040 Qazır oylap qarasa sonıñ bari öziniñ emes, basqa birewdiñ basınan ötken oqıyǵa sıyaqtı. 2/1041 Uyat ta, külkili de körinedi. 2/1042 Endi birde: 2/1043

«Poçtaǵa kirip, Almatıǵa zakaz berip, söylessem be eken» dep oyladı Äset. 2/1044 Ondaǵı oyı Säwletaydı körıp, söyleskisi kelgen edi. 2/1045 Biraq artınşa ol oyınan tez aynıdı. 2/1046

Eregeskende kün batpay qoydı-aw. 2/1047 Aqırı Äset awıldı aralawdan da jalıqtı, birinen keyin biri sälemdesken adamdardan da mezi boldı. 2/1048 Kün şuwaqqa şıǵıp, üy irgesindegi uzın taqtay orındıqqa şańsılıp otırdı da qoydı. 2/1049 Eki közi Şalǵınbaydıñ üyi jaqta. 2/1050

«Osı meniñ munım ne?... 2/1051 Şınım ba?... 2/1052 Äyelim bar, balam bar adamın, onşa jas ta emespin, elige beretin kezden öttim emes pe, al endi munım qalay?... 2/1053 Estise, bilse el-jurttan masqara ğoy. 2/1054 Adam bolǵan, aqıl kirgen, eseygen türi mınaw ma, dep külmey me... 2/1055

Joq, qoyu kerek... qurısınşı... 2/1056 Bir şınaşaqtay qızğa sonşa esim ketip. 2/1057 Eñ bolmasa, ol bir pälendey suluw bolsa eken-aw... özi sekipil...». 2/1058

Osılayşa aqılğa kep özine-özi tejew salğanmen, bäribir tündegi qız beynesı şırq aynalıp kökeyinen ketpey qoydı «Aynalayın aǵatay»... – dep köz aldında turıp aladı. 2/1059 Qız boyındaǵı özgeşe bir oynaqı balǵın süykimdilik, erke qılıq esil-dertin alıp, degbirsiz küyge túsirdi. 2/1060 Birawıq ol öziniñ munan burınǵı köñildes bolǵan qız-kelinşekterin esine alıp, köñilin aldarqatpaq bop körgen, biraq onısınan tük şıqqadı, mına qızdıñ qasında sonıñ bäre kömeski tartıp, oñǵan suwrettey surı qaşa berdi. 2/1061

Keşkisin Äset Quraqbaydı ertip, qarındası kelin bop túsken qudanıñ üyine keldi. 2/1062 Munda da qonaqtardı üş üyge bölgen eken. 2/1063 Äsetti sıylı qonaqtar otıratın ülken üyge megezgen. 2/1064 Äset onda barmay jastar otırǵan jaqqa kirdi. 2/1065 Kirgen boyda birden sol qızdı izdegen, biraq közine túspeydi. 2/1066 Joq eken. 2/1067 Onıñ esesine bügingi toyǵa Säwletay kelipti. 2/1068 Äset tördiñ bergi jaq burışına otırǵan, ol arǵı jaq burışında otır. 2/1069 Äset özinen-özi qısılıp, eki beti duwılap, qızarıp terşip ketti. 2/1070 Sonısın bildirmew üşin: 2/1071

– Tüw, üydiñ ıstıǵı-ay, – dep betin jelpidi. 2/1072

Kirgen-şıqqanǵa eleñdep, äne kep qalar, mine kep qalar dep ol qanşa kütkenmen, kışkene qız kelmedi. 2/1073 Duwıldaǵan toy bastalıp, keşegidey jaqsı tilek bildirgen talay tostar aytılp, tamaq işilip, endi oyın-sawıq pen biyge kezek kelgende, Äset boy jazıp, salqındap qaytuw üşin tısqa şıqtı. 2/1074

Sol keşegidey tastay qarañǵı aysız tün. 2/1075 Taw jaqtan esken salqın samal bar. 2/1076 Äset köşeni boylap jüre berdi. 2/1077 Sol masañ küyge túsip, bası aynalıp, eşteñeni oylaǵan joq siyaqtı edi, sóytip kele jatıp Şalǵınbaydıñ üyiniñ tusına kep toқтаǵan kezın bir-aq bildi. 2/1078 Endi ne istew kerek? 2/1079 Keyin qaytuw kerek pe, joq üyge kirüw kerek pe? 2/1080 Üyge kirse ne dep kiredi? 2/1081

Qızdı qalay alıp şıǵadı? 2/1082 Şalǵınbay şal üyinde bolsa masqaranıñ kökesi boladı ğoy... 2/1083

Esik aldınan üş-tört iyt birdey arılday bastadı. 2/1084 Qarañǵıda özderi körinbese de, ürgenderine qarap ärqaysısı tayınşaday bolar dep tüydi Äset. 2/1085 Baylawlı boluw kerek, eşqaysısı jügirgen joq. 2/1086

Äset köşe şetindegi şarbaqtan bir qazıqtı julıp ap, oñaylap ustadı da terezege keldi. 2/1087 Qımtap jabılmağan perdeniñ aşıq jerinen işke sıǵaladı. 2/1088 Şalǵınbay şal, kempiri, qızı jäne eki kişkene balasımen jer üstelde şay işip otır eken. 2/1089 Qız şıǵar degen oymen, Äset terezeni qaqtı. 2/1090 Balanıñ eresegi uşıp turıp terezeniñ aldına keldi. 2/1091

– O kim? – dedi. 2/1092 Äset şettey turıp, işke körinbey qolın sozıp, taǵı qaqtı. 2/1093 Älgi eresek bala жүgirip sırtqa şıqqan. 2/1094 Äset üydiñ artına tasalana berdi. 2/1095

– Äy, bu kim? – dedi bala qırılǵan dawıspen. 2/1096 Säl kütti de jawap bolmağan soñ: 2/1097

– Şınar şıqpaydı, – dedi ayqaylap. 2/1098

Taǵı biraz tıñ tıñdap turdı, onan soñ: 2/1099

– Onısı nesi, jındı ma, ey, – dedi küñkildep. 2/1100 – Äy, kim de bolsañ iytterdi bosatıp jiberem de sorıñdı sorpaday qaynatam. 2/1101 Käne, şıq beri!.. 2/1102

Äset qolındaǵı tayaqtı qısa tüsip, demin işine tartıp tım-tırıs qatıp qalǵan. 2/1103 Bala taǵı biraz turdı da aqırı: 2/1104

– Jaraydı, bir jolǵa iytterdi bosatpaymın, al endi terezeni qaǵatın bolsañ, ayaydı eken deme! – dep eskertti de üyge kirip ketti. 2/1105

Äset keyin qayttı. 2/1106

«Şıqpasa qoysın. Qoyayınşı osını»...– dep tüydi. 2/1107 Aspanǵa qaradı. 2/1108 Samsağan juldızdar, äldeneşe ese köbeyip qujınap ketken tärizdi. 2/1109 Munday jiye bolar ma. 2/1110 Buwdaq-buwdaq bop şıqqan tozañşa üzdik-sozdıq sozılǵan qus jolı aspandı qaq jarıp, beldewlep alǵan. 2/1111

Äset duniyeniñ uşı-qıyırsız keñdigi tuwralı oyladı, qus jolındaǵı tozañ siyaqtı san miylliyondağan juldızdardıñ kez kelgeni künnen de äldeqayda ülken olardıñ bir-birinen ara qaşıqtarı miylliyardtağan jarıq jılmen esepteledi, al sonday alıp duniyeniñ jer dep atalatın tozañnan da kişkentay bir bölşeginde adam ömir keşedi. 2/1112 Qızıq-aw, sol adam şeksiz ömir süredi, bir-birine ğaşıq boladı. 2/1113 Jer dep atalatın planetasınıñ tozañnan da kişkentay ekenin umıtıp, özi duniyeniñ bir qulaǵın ustap turǵanday boladı. 2/1114 Oy jiberseñ külkili-aq. 2/1115 Anaw Jetiqaraqşı Almatıdan qarasañ da osı tusta, Moskvadan qarasañ da osı tusta, Jer- Ananıñ küykiligin oylasañ zäreñ uşadı. 2/1116 «Erteñ qaytamın... Qoş bop tur, tuwǵan awıl.

2/1117 Endi tağı biraz jılğa deyin kele almaspın...». 2/1118 Ol endi äyeli men balasın, onan soñ birge jürüp, birge turğan joldastarın esine aldı. 2/1119 Balasınıñ perronda buğan eki qolın birdey sozıp, jılap qalğan säti köz aldına kelse, et jüregin ezip jibere jazdaydı, äkesinen müldem ayrılıp qalıp bara jatqanday şırqıradı-aw. 2/1120 Bala degen so da, qazir ğoy tätti uyqınıñ quşağında bolar. 2/1121 Äyeli qaytıp jatır eken? 2/1122 Burın jalğız qalıp körmep edi, elegizip qorqıp jatır ma eken... 2/1123 Munı esine alıp jatqan bolar... 2/1124 Özin birge ala kep, awıldı körsetüw kerek edi. 2/1125 Joldastarı neğip jür eken. 2/1126 Bul ketken eki-üş künniñ işinde, restorañğa barğan sayın, munı awızdarına bir alıp qoyıp jürgen şıǵar: «Äy, keliñderşi, älgi Äset üşin bir köterelik»,– dep. 2/1127 Eske alatındarı dawsız. 2/1128 Ömirde sonday joldastarı bar adam baqıttı-aw. 2/1129 Üyge tayap qalğan kezde qarsı aldınan Äbdibay şıqtı. 2/1130 – Maşıynañ dayın ba? 2/1131 Meni erteñgisin erte aparıp salasıñ ğoy. 2/1132 – Dayın. 2/1133 Onan soñ Äsetke erip biraz jüre tüsti de: 2/1134 – Şınar birazdan keyin keledi, – dedi. 2/1135 – Äkesi uyıqtağan soñ... 2/1136 Sasıp qalğan Äset qapelimde oğan eşteñe degen joq. 2/1137 Quwanarın da, tañdanarın da bilmedi. 2/1138 Moyın burmastañ üyge kirip ketti. 2/1139 Oynınıñ qızğan kezi eken. 2/1140 Oyun basqaruwşı: 2/1141 – Käne, Äset, joǵarı şıq. 2/1142 Öziñe körşi tap, – dep onı törge ötkizdi de: 2/1143 – Äy, Mayşelpek, bılay tur, aldıñdağı jerge Äset otıradı, – dep Säwletaydıñ qasında otırğan jastaw jigitti turǵızıp jiberdi. 2/1144 Äset bosağan orınğa, Säwletaydıñ qasına kep otırdı. 2/1145 – Sälematsız ba, – deydi Äset sıbırlap. 2/1146 – Jaqsı. 2/1147 Munan äri ekewi de säl bir ıñǵaysız küylerin köpşilikke bildirgileri kelmegendey, betteri duwıldap, oyun basqaruwşıǵa qaray qaldı. 2/1148 – Joldastar, qazir men äweli qızdardan körşilerimen tatuwlıǵın surap şıǵam. 2/1149 Tatuw emesteriñiz, unatqan körşini satıp aluwlarıñızǵa boladı. 2/1150 Al mına şetten bastayın... 2/1151 Läylä, körşiñmen tatuwsıñ ba? 2/1152 – Joq, arazbın. 2/1153 Kün körsetpey urısa beredi, – deydi aq sarı qız külip. 2/1154 – İyä, kimniñ körşisin qalaysıñ onda? – dep suraydı oyun basqaruwşı. 2/1155

– Biytaydın körşisin qalaymın. 2/1156

– Biytay körşindi, beresiñ be? 2/1157

– Joq bermeymin. 2/1158

– Biytay bermeymin deydi ğoy, oğan qanday salıq salasıñ? 2/1159

– Eki awız öleñ aytsın... 2/1160

Osılayşa än ayılıp, biy biylene bastadı. 2/1161 Äset pen Säwletay sol bir ünsiz qalıptarında, bir-birimen iştey añdısqanday bop tınıp otır. 2/1162 Birine-biri jaqınnan qarağıları keledi, biraq qaray almaydı, tek kirpik qaqqanday sätterde köz qıyıqtarın tastap ülgeredi. 2/1163

Äsettiñ bayqağanı: Säwletay qızarıp otır. 2/1164 «Körikti-aq-aw...» – dep oyladı.

2/1165 Östip otırğanda tatuwlıqtı surawdın kezegi Säwletayğa jetti. 2/1166

– Körşiñizben tatuwsız ba? 2/1167

– Tatuwmın. 2/1168

– Tatuwlıq belgiñiz? 2/1169

Äset oğan endi anıqtap qaradı. 2/1170 Säwletay örttey janıp, qısılıp: 2/1171

– Tatuwmız, – dedi. 2/1172

– Sözben aytuw jetkiliksiz, tatuwlıq belgiñizdi körsetiñiz, – dep oyın basqaruwşı jigit tıqaqtap turıp aldı. 2/1173 Qolındağı toqpaqtay etip bilemdep esip alğan oramalıñ üyirip qoydı. 2/1174

– Bolıñız!.. 2/1175

Säwletay Äsetke qaray eñkeyip, aqırın ğana ernin tiygizdi. 2/1176

– E, bäse, endi durıs. 2/1177

– Tuwuw, tipti janalğıstap turıp aldı ğoy, – dedi Säwletay külip. 2/1178 Endi ekewiniñ de qısıluwı tarap, üyrenise bastağanday edi. 2/1179 Sirestirip jibermey aralarında qatıp otırğan muz señ-señ bop buzılğan edi. 2/1180

Bir-birine eş bükpesiz, zilsiz, keksiz keyippen qarastı. 2/1181 «Degenmen qasirettiñ tabı qalıptı-aw, jüzinde»,– dep oyladı Äset. 2/1182 Öz işinen Säwletay da munıñ boyındağı özgeristerdi tüstep qoyğan tärizdi. 2/1183

– Qaşan qaytasıñ? – dep suradı älden soñ. 2/1184

– Erteñ, – dedi Äset. 2/1185

– Nege asıqtıñ? 2/1186

– Jumıs... 2/1187

– Jumıs... Onan da işim pıstı, awıldı, mına bizdi mensinbeymin deseñşi. 2/1188

– Nege... 2/1189

Östip otırğanda esikten aqırın ğana jımıyıp Şınar kirip keldi. 2/1190 Äbdibaydıñ qasına jıp etip otıra ketti. 2/1191 Ekewi bir-birimen sıbırlasıp, külisip ämpey-jämpey boldı da qaldı. 2/1192

Äset tisi awırğan adamday qabağı kirjiyip, sulq otırıp qalğan. 2/1193 İşinen alay-düley bir quyn soğıp ötken tärizdi. 2/1194

– Bir jeriñ awırıp otır ma? – deydi Säwletay eleñdep. 2/1195

– Jo-jäy... 2/1196

– Joldastar, endi ärkim öz körşisimen biy biyleydi, – dedi basqaruwşı jigit. 2/1197

Radiyola vals oynay jöneldi. 2/1198 Qızdar men jigitter eki-ekiden döñgelene üyirilip ketti. 2/1199 Äbdibaydı quşaqtap Şınar da döñgelendi. 2/1200 Külip jür, máz bop jür. 2/1201 Äset onı eñ bolmasa bir ret qarar, sol kezde sırtqa şıǵuwğa belgi berermin dep oylağan. 2/1202 Joq, qarağan joq bul jaqqa. 2/1203 Älde Äsetti körmey jürgen şıǵar. 2/1204 Qalay körinse eken? Qalay belgi berse eken. 2/1205 Äsette mülde es qalmadı. 2/1206 Bir biy ayaqaldı. 2/1207 Sol kezde: özim barıp biyge şaqırsam ba eken degen oy keldi. 2/1208 Biraq öytüwge batılı jetpedi. 2/1209 Al Şınar bolsa máz-meyram. «Aynalayın-aw, men munda turmın ğoy, qarasañşı bir ret. 2/1210 Eñ bolmasa, bir ret...» Sol qaramağan küyi Äbdibay ekewi ekinşi biydi biyley jöneldi. 2/1211

Iza bolğan Äset sırtqa şıǵıp bara jatıp, qastarınan janap ötken, sol kezde ğana qız: 2/1212

– Salamatsız ba, – dedi jımıñdap, bar bolğanı sol. 2/1213 Sır bildirmewge tırısқан Äset tákappar qalpın saqtap ernin ğana qıbırlattı da, basın iyzedi. 2/1214

Jın qaqqanday bir küy. 2/1215 Tulan tutqan aşuw-ızadan, qorlanğan namıstan jarılarday bop esik aldında biraz turdı. 2/1216 Üyge kirip-şıǵıp zır jügirip jürgenderdiñ birde-biri buğan köñil awdarğan joq. 2/1217 Munıñ mına küyin eşqaysısı bayqar emes. 2/1218 Awılğa degen qadiri bir-aq künniñ işinde ketken siyaqtı. 2/1219

Äset tizile qoyılğan köp samawrındardıñ arasın aralap ötip, awıldıñ sırtına qaray jürüp ketti. 2/1220 Tündeği Şınar ekewi jürgen ülken döñniñ üstine şıqtı. 2/1221 Boyın suwıq sirestirip toñazıy bastadı. 2/1222 Oydağı awılğa qaradı, jilt-jilt etip

samsağan köp ottar. 2/1223 Munıñ mına jüris-turısımın, alasurğan köñil-küyimen eşbir isi joq, müldem beyhabar jatır. 2/1224

Esine Şınardıñ tündeği: «Meñ-zeñ, öñ men tüstey halde. 2/1225 Basında tük oy joq», – degen sözi tüsti. 2/1226 Mırs etip külip, basın şayqadı: «Osı sözden özi ne tüsindi eken», – dep oyladı. 2/1227 Birtindep sabasına tüsip, köñilin jabırqaw muñ torladı. 2/1228 Tağı da oydağı awılğa, onan äri tastay qarañğı tünge, toñ-toris bop dññkiyip jatqan Eşkiölmes tawına qaradı. 2/1229 Tuwğan jerge degen jalğan eljirew de, üzdigüw de joq edi köñilinde, alıstan talıp estilgen jañğırıqtay balalıq şağınan qalğan emis-emis sağınış qana bar. 2/1230 Sonaw batısta, stantsiya jaqtan jarqırağan alıs ot körinedi. 2/1231 Esine keşegi provodniyk qız; terbetilgen buyığı, jılı vagon oraldı. 2/1232 Sol vagonmen kete berse ğoy... 2/1233 Joq, olay boluwı mümkün emes. 2/1234 Bäribir bir jerde tñsüwine tuwra keler edi, al uzap barıp tñsse, onıñ artı nemen tınarın kim bilsin... 2/1235

Bir sätke Äset qazirgi öz küyine sırt közben bir qarap ötkendey boladı. 2/1236 «Tüüw, uyat-ay!.. 2/1237 Esiriktik pe, eserlik pe?.. 2/1238 Jastıq pa, älde mastıq pa? 2/1239 Ğılım kandydatı, aqıl-oyı bar, ösken jigit... 2/1240 Söyte tura istep jürgeni mınaw!.. 2/1241 Uyat-ay! Eşkim bilmey-aq qoysın. 2/1242 Tek Almatığa qaytqan soñ joldastarına aytıp, küledi ğoy äli. 2/1243 «Qarağanıñ qanday jaqsı, qarağım...» Aqındar da aytqış-aw! 2/1244

Mastıqtan äbden ayıǵıp, qaltırıp toñğan Äset toy bolıp jatqan üyge bettedi, plaşçın alıp, äpkesiniñ üyine barıp uyıqtawğa endi birjola bekingen. 2/1245 Däl esik aldına jetkende, as üyden zarlay şıqqan än estildi. 2/1246 Töbe quyqanı şımırлатatın än. 2/1247 Aytuwşı dawsınıñ qudireti me, älde, änniñ öz qudireti me, äytewir köñilin birden uyqı-tuyqı ğıp jiberdi. 2/1248 Äset eriksiz solay burılğan. 2/1249

Buw burqırağan as üy tolğan äyel eken, dastarqan äzirlep, küni boyı tamaq pisirgen kelinşekter, kekse qatındar, endi ğana ese tiyip işüwge kirisipti. 2/1250 Solardıñ orta tusında basındağı oramalı bir jağına qıysayıp ketken Zağıypa közin jumıp teñselip otır. 2/1251 Ändi añıratıp otırğan sol. 2/1252

Basında Üşqaranıñ qos baraban, 2/1253

Sol tawdan darıya şalqar suw tarağan, 2/1254

Suluw qız, körkem jigit bari sonnda, 2/1255

Apırmay, nege keldim sol aradan... 2/1256

Jası ondar şamasındağı döñgelek köz qara bala, onı bir deñe dep ıyığınan tartqılap tur. 2/1257 «Apa, jür, ketemiz», – deytin tärizdi. 2/1258 Äset endi bayqadı, Zağıypa jılap otır eken. 2/1259 Mas bop qalğan-aw, şaması. 2/1260 Äsettiñ köñili tağı da alay-tüley bop ketti. 2/1261 Jetkizbeytin alıs armandar, qıyaldar köktemgi qara suwıq jeldey бүkil tula boyın diril qaqqızıp azınap berdi. 2/1262 Ne üşin ömir sürip jürmiz, osı? 2/1263 Ne üşin tirşilik etemiz? 2/1264 Añsağan şaq, qıymas sätter nege bayansız boladı, osı? 2/1265 Nege tez ayırılıp qalamız. 2/1266 Äne, Zağıypa da añsap otır ğoy sol bir şaqtı. 2/1267

Suluw qız, körkem jigit bări sonda, 2/1268

Apırmay, nege keldim sol aradan... 2/1269

Qayda sol Üşqara? 2/1270 Qayda sol äñşi añsağan äsem qawım, sal-seri qawım, kerim qawım? 2/1271 Mümkın, sol Üşqara bizdiñ Eşkiölmestiñ bir jotası bolar... 2/1272 Adam şirkin toyımsız ba, älde? 2/1273 Añsay beretin... 2/1274 Bolğan üstine bolsa dey beretin... 2/1275

Plaşçın erteñ qaytar jolda alarımın degen oymen Äset äpkesiniñ üyine tarttı. 2/1276 Erte jatıp uyıqtap, demaluw kerek. 2/1277

3. ANANIŇ ARMANI

Men äjemdi dünıyedeği eñ baqıttı ananıñ biri sanaytınmın. 3/1 Öz qursağınan şıqqan üş ul, bir qızdan önip-ösken örkenniñ özi kişigirim bir awıl derliktey bop qaldıq. 3/2 Eñ ülkeni meniñ äkem Kösembay – kolhozdıñ bas buwhgalteri, dünıyeni qalay şayqap jüremın dese de qolınan da, tilinen de keledi; 3/3 ortanşısı Äsembay – kolhozdıñ mañday aldı şopandarınıñ biri. 3/4 Moskva, Almatıdağı mäjilis, körmelerge jılına üş-tört barıp qaytadı; 3/5 kişi ulı Eselbay – joğarı oquw ornın, odan keyin aspiyrantuwrarı bitirgen, ğalım degen ataq aluwğa süyem qarıs jürgen adam, qazır awdandağı bedeldi qızmetker; 3/6 al kenjesi Märjäpiya – üş ağasınıñ arqasında mañdayınan eşkim qaqpay bula bop ösken, aduwın qız, juwırda ğana awıldağı eñ körikti jigiske uzatıldı. 3/7

Mine, äjemniñ barar öristeri osınday. 3/8 Endigi bir añsaytını şöbere süyüw, tek ätteñ nemereleri kämeletke tolmay jatır. 3/9 Nemereleriniñ eñ ülkeni – men on altığa bıyıl ğana toldım. 3/10 Äriyne, on segizge tola qalğan künde de üylene qoyayın dep jürgen men joq. 3/11 Biraq äjemniñ jatsa-tursa armandaytını meniñ tezirek ösüwim. 3/12 – Jeñisbegimdi ayaqtandırıp, osınıñ bir şüykebasın körsem, – dep tileydi. 3/13 Men onıñ sözın estimegen adamşa qızarañday külip ünsiz qutılamın. 3/14 Bılay şığa bere oyğa qalamın da, iştey: «äje-aw, köresıñ ğoy äli bärin. 3/15 Tipti meni qoyıp, bıyıl ğana mektepke barğan Esettiñ de şüykebasın köwersıñ äli» deymın. 3/16 Şınında da meniñ äjem äli jas – alpıstıñ üşewinde ğana, kărilikke jeñdirmegen, jüris-turısı jiynaqı, pısıq. 3/17 Alayda, qaraday jürıp ölimge dayarlanğanına biraz jıl boldı. 3/18 – Asqazanımınıñ tübinde bir päle bar. 3/19 Qanşa jürgizer deysiñ, alıp tınadı ğoy, – dep qoyadı. 3/20

Öziniñ enşisindeği ülken kebeje qara sandıqta: üş balası äpergen üş kamzol bar – kök barqıt, jasıl barqıt, qoñır barqıttan tigilgen, birde-birin ıyığına ilgen emes, ädemilep qattap büktep, qalampırlap salıp qoyğan. 3/21 Ol azday änew bir kezde Märjäpiya qara plyuwştın tağı bir kamzol tigip äkep berdi. 3/22 Sonda, äjemniñ qazır, süyegime salınadı degen tört suw jaña kamzolu bar, al tazadan tigilgen, atlas, şäyi, jibek köylek degender бүkil bir awıldın kempirlerine ülestirüwge jeterliktey şığar. 3/23

Amal ne, äjem sonıñ birin kiymeydi. 3/24 İlğıy bir arzan buldan tigilgen köylekter men äkemniñ etek-jeñi qırqılğan eski piydjagin kiyip alıp, erteden qara keşke deyin

salp-sulp etip şaruwasınan qolı bosamay jürgenı. 3/25 Beynetqor-aq adam. 3/26 Qay balasınıñ üyine barsa da basınan asqan üy şaruwasına tap boladı. 3/27

Äkem kolhozdıñ bas buwhgalteri bola tura bizdiñ üy qısı-jazı otınğa bir jarığan emes. 3/28 Ağaş otındar arbalap kelip te jatadı, biraq jılan jutqanday eş şaq kelmeydi. 3/29 Birer jetiden keyin sıyrağımızdı jaqqanday bop otırıp qalamız. 3/30 Sondayda äjem mağan bir arbanı jekkizedi de, mal jayılğan öriske barıp küni boyı tezek teremiz, quwray oramız, al keyde ketpenmen toılğı şabamız. . 3/31

Äsembaydıñ üyine barsa, közi sığırañday jasawrap kündiz-tüni eski qara is maşynasınıñ qulağınan tüşpeydi. . 3/32 Sonıñ üpir-şüpir bolğan qara sıyraq balalarına kiyim tigip, eski-qusqısın jamapjasqap, kir-qoñdarın juwıp berip taqa boldıradı. 3/33

Al, Eselbaydikine bardı degenşe, äjemdi kebejedey qara sömkeni arqalap, ayağınan tawsılıp künine bir ret awdan ortalığındağı düken atawlılardı adaqtap şıqtı dey ber. 3/34 Qay dükennenıñ aldında kezekte turğan jurt bolsa, äjem solardıñ işinde. 3/35

Qısqası, bir balasınıñ üyinde janı jay tawıp, raqattanıp otırğan emes. 3/36 Endi soñğı kezde Märjäpiya da qıñqıldap, mazasın alıp jür. 3/37 Ayağınnıñ awırday bastaganın, jaqında säbiyli bola qalsa, äjemniñ öz qolına barıp turuwın jiyi aytadı. 3/38 Mümkün sonıñ bäri de ana üşin baqıt şığar. 3/39 Öle-ölgeninşe qolınan kelgeninşe balalarınıñ otımen kirip, külimen şıqqandı ärbir ananıñ özi-aq tileytin şığar. 3/40 Öytkeni äjemniñ körşi-köleñ kempirlerge: 3/41

– E, alla, osılardıñ beyneti mağan zeynet emes pe. 3/42 Osılardıñ aldında ölsem armanım bar ma, – dep aytqanın talay ret estigem. 3/43 Sondıqtan da men äjemdi dünyedegi baqıttı ananıñ biri sanaytınmın. 3/44

Key-keyde biz ağıayındı balalar özara dürdaraz bop, şañ-şuñ şığarıp töbelesip qalğanımızda, äjem januşıra kep aramızğa tüsetin, birimizge urısıp, birimizdi jubatatın. 3/45 Al ara tüskenine boy bermey qızıl şeke bola bastasaq, äjem bar dawsımen nalıp, ayqay saluwşı edi. 3/46

– Quday, quday... 3/47 Osı iyt jını birikpegen iytterdiñ ortasında azapqa salğanıñşa alsañ etti meni! – deytin. 3/48 Mundayda jüzindegi äjimi qalıñdap, özi bir uwıs bop бүрісіп, qasiret şekкен күйге enetin. 3/49 Äjemniñ osı sözderin estip, osı küyin körgende tula boyım şımırday ketüwşı edi. 3/50 Uşıp түсіп, ayağına jıgılıp, bas urıp,

jalbarına keşirim surağım keletin. 3/51 Biraq osı sätine qarap onıñ baqıttı ekenine şek keltirüwden müldem awlaqpın. 3/52

Äjem menimen kişkene künimnen sırlas. 3/53 Ekewmiz oñaşa qalğanımızda ötken-ketkenin aytıp, erinen jastay jesir qalıp, üş ul, bir qızdı qalay adam ğıp ösirgenin äñgimeleytin. 3/54 Men äjemniñ körgen beynetine, keremettey tözimdiligine janım aşy otırıp süysinemin. 3/55 Sondayda qolımnan kelse äjemdi üld men büldege orap, tırp etkizbesten törge tört qabat körpeniñ üstine otırğızıp qoysam dep arman etüwşi edim. 3/56

Meniñ osı oyımdı jaqsı uğatın äjem: 3/57

– Qozım, qozım... 3/58 Seniñ osı aytqanıñnıñ özi-aq mağan üld men bülde emes pe. 3/59 Aynaldım senen! 3/60 Basqa küşikter tegis jıynalıp bir töbe bolğanda, sen öziñ bir töbe emessiñ be, mağan, – dep emirenetin. 3/61

Sol äjem bıyıl menimen burınğıdan da ğori etene sırlasatın boldı. 3/62 Jazğa salım bir ayday Äsembaydıñ üyinde jatıp qaytqannan keyin, közi kirtiyip jüdeu tarta bastadı. 3/63 Eşkimge bayqatpay jiyi-jiyi kürsinip uwhileytindi şığardı. 3/64 Balalar özara töbelese qalsa burınğısınan da qattı qapalanıp, «qudaydı», «quw» da, «şunaq» ta dep äbden dattap, aşçı-aşçı qarğanatın. 3/65

– Quw quday, şunaq quday, osılardıñ küyigine küydirenşe, alsañ etti meni, – deytin küyini. 3/66 Al keyde oñaşa qap jün tütken bop otırıp, eşkimge körsetpey özinen-özi köziniñ jasın irkip alatın. 3/67

Bir küni eki keştiñ arasında bizdiñ üyge Märjäpiya keldi. 3/68 Üyindegі şaruwasın istep jürіp şıǵıp ketken beti bolsa kerek: jeñin türіp alǵan, bilegi qamır-qamır, alşalǵısı un. 3/69 Awzı sılpıldap saǵız şaynap jür. 3/70 Ädetinşe şoljañdap kelip: 3/71

– Tätemniñ (meniñ şeşemdi «täte» deytin) ne tättisi bar eken, jep keteyinşi, – dep, as turatın jerlerdi tintine bastadı. 3/72 Onan qolına ilikkenderdi qomağaylana asay jürіp, tör bölmege kirdi de, şiyfoner, çemodandardı aqtardı. 3/73 Älden waqıtta sıqılıqtay külip, qoltıǵına äldeneni qıstıra sıqtı da: 3/74

– Tätem izdemesin, mine birewin men aldım, – dep jügire basıp ketip qaldı. 3/75

– Mınaw neǵıp jür ey, eki keştiñ arasında erbiyip, taǵı nesin äkettiñ, – dep bajıladağan äjemniñ sözін qulaǵına da ilgen joq. 3/76

Birazdan soñ jumısının qaytqan şeşem, (balalar baqşasında isteytin) keşki astı äzirlep, onı işip bolğannan keyin äjem men aqıldasqanday: 3/77

– Bügin özime bir köylektik zat alıp edim, sonı qalay tiksem eken, – dep qoyıp, törgi bölmege barıp şiyfonderdi aştı. 3/78 Aştı da astan-kesteñ aqtarıştırıp, as bölmege qayta şıqtı. 3/79

– Siz aşıp bir jerge qoyğan joqsız ba, äje? – dedi. 3/80

– Joq, körmedim, – dedi bir päleniñ boların sezgen äjem ayanıştı ünmen. 3/81 Osi sättegi urtı suwlanıp, quwarğan qalıñ äjimdi äjemniñ jüzine adam qararlıqtay emes edi. 3/82

– İybay-aw, qayda ketti onda? 3/83

Kürsildetip alma jep otırğan kişkentay qarındasım murnın bir tartıp qoyıp: 3/84

– Jaña Mäjiya tätem birdeñeni urlap alıp ketti, – degeni. 3/85 Sol sol-aq eken, şeşem tas-talqan boldı. 3/86 Közi şatınap, kökpeñbek bop doldanıp, Märjäpiyanı kökten alıp, jerge saldı. 3/87 Aytpağan sözi qalmadı. 3/88 Tisin şuqıp otırğan äkem jaylap qana: 3/89

– Jä, boldı ğoy endi so bir tört metr zat äkeñniñ qunı emes şıǵar, – dep edi, şeşem odan ärmen tuwlap tüsti. 3/90 «Osi seniñ tuqımdarıñnan-aq qutıla almadım, ne asqa jarıtpaydı, awzıñnan jırıp, ne kiyim kiygizbeydi», – dep özine tarpa bassaldı. 3/91 Aqırı: 3/92

– Kirsinşi endi, sol qatın osı üyge, tuwra ayağın sındıramın, – dep barıp tındı. 3/93

Äjem lām degen joq. 3/94 Bir-aq uwıs bop şögip, büristi de otırdı. 3/95 Tösekke de so boyın jazbağan küyde bir uwıs qana bop jattı. 3/96 Tüni boyı uyıqtağan joq, älsin-älsin estiler-estilmes kürsinüwmen, uwhilewmen boldı. 3/97 Tünniñ bir wağında onıñ ünsiz jılap jatqanında sezdim. 3/98 Biraq erteñine, sol kündegi ädetinşe tük bolmağanday, qora mañındağı kepken tezekterdi jıynap, tüske deyin taba nan japtı. 3/99 Onan soñ mağan: 3/100

– Bügin tüsten keyin bir tobılǵı şawıp äkeleyikşi, arba jekşi, – dedi. 3/101

Äjem ekewmizdiñ eñ bir jaqsı köretin sätimiz – arbağa otırıp otınğa baratın kez. 3/102 Attı jay ayañğa salıp qoyıp, äjeli nemereli ekewmiz nağız teñ tustas sırlastarday-aq ananı-mınanı söz etip, qızıw äñgimege kirisemiz. 3/103 Äjem meni eş waqıt jassınıp, kemsitpeydi, qayta meni medew tutqanday köñilinde kirbiñi, nazı bolsa ayıp, şerin tarqatadı. 3/104

Jazdıñ miy qaynatqan ıstıq küni. 3/105 Tüs awa aptabı säl qayta bastağan. 3/106 Biraq töñirektiñ bäri añızaqqa soğılıp, zeñip tur. 3/107 Şıbindap mazası ketken at jay jürse de qara ter bop keledi. 3/108 Äjem ekewmiz arba üstinde qol şatırdı köleñkelep otırmız. 3/109 Alğan betimiz – Tereñ saydağı toбілғılı qıya. Äjem sol Tereñ sayda jasıraқ kezinde qalay toбілғı şapqanın äñgimeleydi. 3/110

– Ol kezde änew bir tumsıqta äktas qaynatatın, – dep, Tereñ saydıñ tömengi tusındağı nayzaşa şanşılğan kök tastı nus qap qoydı. 3/111 – Soğan jaғuw üşin toбілғı şabatınbız. 3/112 Balalardıñ bäri jas, osı Kösembay sonda on birde de, Äsembay segizde, Eselbay apıl-tapıl ğana жүретin. 3/113 Üyge qaldırıp keteyin desем, senip tapsıratın adamım joq, sonan üşewin de күnde özimmen birge toбілғı şabatın jerge alıp baramın. 3/114 Sonda күnine bir arba toбілғı şabatınmın. Jigittiñ jigiti ğana ilesüwşi edi mağan. 3/115

Keşkisin bir күnde şapqan toбілғımdı tawday etip arbaға tiyegende (ondağı arba qanday?) äлgi jigitter: «Apır-ay, Bäziyla-ay, toбілғı şabuw üşin, jaralğansıñ ğoy, sirä», – dep qayran qalatın... 3/116

Tereñ sayға da jettik. 3/117 Attı saydıñ tabanına doғarıp, ketpenderimizdi alıp, toбілғılı qıyaға da şıqtıq. 3/118 Men eki ketpendi ıyıǵıma salıp aldına түstim de, äjem eki qolın artına qayıra ustap jayımen dem ala-dem ala köterildi. 3/119 Entige жүrip söylep keledi. 3/120

– Şirkin-ay, ösip ketipti-aw... sol jıldarı tıp-tıypıl ğıp-aq tastap ek, – dep qalıñ ösken toбілғıға süysindi. 3/121

Qıyanıñ toбілғısı şınında da bitik eken. 3/122 Şetinen қамşıға sap bolarday qızıl күреñ toбілғılar adamnıñ boyımen birdey, әr түbi bir arqa otın. 3/123 Arasınan ötip жүrüw қıyın. 3/124

– Jeñisjan, mine, mına bir jerden bastayıq. 3/125 Bayaǵıda osı aradan men, änew bir tustan Zarqom marqum, onan әirekten qazirgi mına sıyrışı İysabay şal түsip jarısuwşı ek... 3/126 Bissmillä... 3/127 Öybüy, Jeñisjan, mınaw түskiriñ jep-jeñil ğoy, aldıñдаğı auwır ketpendi mağan ber... 3/128 İyä.. ım-m, östimese is öne me, balam-aw... 3/129

Äjemniñ öñi jasarğanday, özgeşe bir gül jaynap şıға keldi. 3/130

Ala-qula, biri bar, biri joq tisterin körsetip күldi. 3/131 Onan soñ alaқanına түkirip qoyıp, ketpendi қулаştay көтеріp siltey jöneldi. 3/132 Ketpendi әr siltegen sayın eki

iyininen inqılday şıqqan «uwhilew» estiledi. 3/133 Biraq sol «uwhilewdiñ» özi äjemniñ är qıymılına ekpindi salmaq qosıp turatın siyaqtı körindi. 3/134 Äp-sätte bir özi ülken arqa tobılğını qoparıp ta tastadı. 3/135 Şañıtqan äjimdi jüzinen ayğızayğız bop ter ağıp, alqına kep demaluwğa otırdı. 3/136

– Demiñdi al, balam. Asa zorlanba, – dedi mağan. 3/137

Ekewmiz endi qatarlasa otırıp, solıǵımızdı basıp, üyden alıp şıqqan ayran tolı torsıqtıñ awzın şeştik. 3/138 Äjem qışqıltım, salqın ayrandı tamsana otırıp asıqpay jutadı. 3/139 Şöli qanğan soñ kiymeşeginiñ etegimen awzın, mañdayınıñ terin sürtip, mağan meyirlene qaradı. 3/140

– Quwatım meniñ, qozım, – dep kekilimnen sıypap qoydı. 3/141

Tobılğını taǵı da biraz öndire şawıp, demaluwğa ekinşi ret otırǵanımızda äjem mağan sır qılǵanday işte jatqan bir äñgimesin bastadı. 3/142

– Älgi Äsembay seniñ äkeñniñ betin körmeymin dep renjip jür, – dedi torıqqan ünmen. 3/143 – Kösembay da oñbaydı, sol iyttiñ alaşaǵına tiyip qaytedi eken deseñşi. 3/144 Osı jazda jündi jaqsı qırıqqanı üşin kolhoz sıylıq jazǵan eken, sonısın mınaw osı jaqta sırtınan qol qoyıp alıp qoyıptı ğoy. 3/145 Sonı, anada men üyinde jatqanda estip, bulan-talan bop: «Biz munda qısı-jazı mal soñında telimtelim bop jüredi ekenbiz de sıylıqtı janı tınış jürgen sol sırtımızdan qol qoyıp aladı eken ğoy. 3/146 Men barıp basqarmağa arız etem», – dep qıyǵılıqtı saldı ğoy. 3/147 Men de urıstım özine: «Awısqanıñ sol ma edi, iyt. 3/148 Biriñdi-biriñ süyewdiñ, jebep-qoldawdiñ ornına, qıyt etse: arız aytam, oybay söytem, oybay büytem, dep jawıǵuwğa äzirsinder, tüge», – dep. 3/149 Kösembaydan surasam: «Alǵanım ras edi, öytip renjiytinin qaydan bileyin», – deydi... 3/150 Keregi ne edi deseñşi sonıkin alıp. 3/151 Ol iyttiñ minezi de minez emes, doyr ğoy. 3/152 Bir küni bolmasa, bir küni ülken dep sıylamay, tik kelip aytıp tastasa köñilin qaldıradı... 3/153 Köñil degen bir qalsa jaman ğoy. 3/154 Bew-uw, quday-ay, osılardıñ arasına dәнеker bolam dep-aq öletin boldım... 3/155 Bäriniñ emgeni bir ananıñ ğana – bir meniñ ğana aq sütim edi... 3/156 – Äjem awır kürsinip, mañdayınıñ terin sürtti. 3/157 Qabaǵı kirtiyip, urtı burınǵısınan da ortayıp, äbden diñkelep şarşaǵan keyipte otırıp qaldı. 3/158

– Märjapiya da oñbaydı, tünde ğoy, äne, seniñ şeşeñdi qan qaqsatıp ketti. 3/159 Qanşa aytamın sol qızǵa: «Endi üyiñ bölek, küyiñ bölek jansıñ, jeñgeleriñe abaylap erkele, eki ortada bawırlarıñdı renjitip alasıñ», – dep. 3/160 Qulaǵına kirmeydi ğoy,

neğilğan keşçe ekenin. 3/161 Tipti äri-beriden keyin qaqsay-qaqsay zarjaq atanadı ekensiñ. 3/162 Tünde, äne, seniñ şeşeñ de işindegisin tegis aqtardı, al sol jaqsı ma?! 3/163 Eñ bolmasa, meniñ közim tiri turğanda tatuw bolsa eken de, men ölgen soñ ne bolsa o bolsın... 3/164 Quday ğoy, meni de osılardıñ tozağına küydirip qoyğan... 3/165 El qaydan bilsin: «Oybay, anaw pälenşeni qaraşı jetim-jesir bop ösip edi, endi, äne, balalarınıñ tüzdegisi tüzde, oydağısı oyda şetinen jetilgen, bolğan-tolğan, baqıtı janğan kempir eken», – deydi. 3/166 Al men sorlı osılardıñ iytigin bildirmeymin dep tüzdegisine tüzde, oydağısına oyda tıraştanam. 3/167 Qaysısınıñ üyine barsam da: «Kelinderim renjimese eken», – dep otımen kirip, külimen şığam. 3/168 Men olarğa ene emespin, jaldap alğan bir küñmin. 3/169 Bayağıda bay awıldarınıñ jaldap alatın sonday bir küñderi boluwşı edi. 3/170

Äjem iyegi dir-dir etip kemseñdep, közine irkilgen ıstıq jastı tögip-tögip aldı. 3/171 Men say-süyegim sırqırıp, endi az bolsa ökire jılap äjemdi bas saluwğa şaq otırmın. 3/172 Tamağıma jas tıǵılğanday bop söyley alatın emespin... 3/173

Söytip, äjem ekewmiz toblıǵını dāw bir arba ğıp şawıp qoyıp, tereñ saydıñ işinde şer tarqatıp, kün uyasına qonğanşa otırdıq. 3/174 Üyge keşki salqınmen qayttıq. 3/175 Esik aldına äkep, toblıǵını tüsirip, üyge kirsek – Eselbaydıñ on üş-on dört jasar ülken balası kelgen eken. 3/176 Äjem onı mekirene iyiskep mañdayınan süydi. 3/177

– Qara puşığım-aw, jigit bop ösip qapsıñ ğoy. 3/178 Älgi jaman äkeñ qayda? So kitaptarın kemirip jatır ma? 3/179 Nege kelmeydi? – dep üstiüstine bastırmalata suradı. 3/180

Sirä, bir ay körmegenge kişi ulın saǵınıp qalğan siyaqtı. 3/181

– Qolı tiymeydi, – dedi bala. 3/182

– Qolı tiymeydi, – dep onıñ sözün kekete qaytaladı äjem. 3/183

– Bir küñgi demalısında osı turğan jerge maşıynasımen sır etkizip kelip-ketüwine bolar edi ğoy. 3/184

Osı kezde törgi bölmeden şıqqan meniñ şeşem: 3/185

– Älgi kişi keliniñiz, apam dāmetedi-aw dep, eñ bolmasa, bir-eki kāmپیي te bermepti, – dep sözge kiylice ketti. 3/186

– Jä, kāmپیي bar bolsın, dāmetpeymın. 3/187 Özderi aman bolsınşı, – deydi äjem şeşemniñ sözine män bermey. 3/188

Meniñ şeşem mısquldağanday kekete küldi. 3/189

– Keliniñizdiñ qolınıñ qattı ekenin bilesiz, äriyne, dämetpeysiz. 3/190 Äjem jaratpay oqtı közimen bir qaradı da, burılıp äri qaray ötip ketti. 3/191

– Sonday da söz bola ma eken, – dedim men ıza bolıp. 3/192

– İybay, endi qaljıñ aytuwğa da bolmay ma, – dep külgen boldı şeşem. 3/193 «Qaljıñ», osı «qaljıñnıñ äjeme şaşıwday qadalatının uqsañ etti, apa-aw! Joq, älde öz başına kelmey uqpaspısıñ...» 3/194 Küyip kettim, biraq öz anama ne dey qoyayın. 3/195

Burındar otınnan qaytqanda bir samawrın şaydı bir özi tönkeretin äjem, bul küni eki-üş şını-ayaqtan äri işe almadı. 3/196

– Jüregim loblıp, batpay otırğanı, – dedi. 3/197

Bügin kündegiden erte jattı. 3/198 Erteñine tañerteñ şoşıp oyanıp. 3/199

– Bu, şekildewik şaqqañ qaysıñ? 3/200 Meniñ tamağıma qabı ketip turıp qaldı ğoy, – dep basın köterdi. 3/201 Biraq şekildewik şaqpaq tügili, bizdiñ üyde şekildewiktiñ tuqımı da joq edi. 3/202

Töseginiñ üstinde otırıp, qaqırınıp-jötkirini, jutınıp älekke tüsti de qaldı. 3/203 Jutıp jibersin – dep suw da äkeldik, biraq eş kömegi bolmadı. 3/204 Erteñgi şayğa äjem el qatarlı otıra almadı. 3/205 Derew däriger şaqırttıq. 3/206 Äjemniñ awzın aşıp, tamağınıñ işinen de, sırtınan da basıp qarağan däriger, äkem men şeşemdi oña şalap ap, nawqastıñ öte awır nawqas – qıltamaq ekenin ayttı. 3/207 Osıdan keyin äjem awruwhanağa jatıp ta, üyde jatıp ta uzaq emdeldi. 3/208 Biraq ayıǵuwdıñ ornına nawqası kün sanap küşeye tüsti. 3/209 Äjem tamağınan mülдем as ötpeytin halge jetip, äbden jüdedi. 3/210 Saldırıp qur süyegi ğana qaldı. 3/211 Endigi jerde awzına qara suwdı tek bal qasıqpen ğana tamızıp otıratın boldıq. 3/212

Birtindep äjemniñ tirşiliginen küder üze bastadıq. 3/213 Tün balasına küzetip otıruwğa tuwra keldi. 3/214 Äbden älsirep, küni jetkenin sezdiaw deymen, bir küni Äsembay men Eselbayğa habar beriñder, arızdasıp qalayın dedi. 3/215 Derew awdañğa da, tawdağı Äsembayğa da adam şaptırdıq. 3/216 Tüske jaqın bir maşıyna bop üyilip-tögilip bar semyasımen Eselbay, birer sağattan keyin bir maşıyna bop Äsembaylar keldi. 3/217 Bäre kep jılap-sıqtap, äjemniñ qolınan süyip, mañdayınan iyiskep, bala-şağalarimen qorşalay otırdı. 3/218 Ärqaysısı özderiniñ arız-armandarın aytıp, aqtıq demi qalğan ayawlı analarına jawdıray qaraydı. 3/219 Bärinen de Äsembay bostaw eken. 3/220

– Anaşım-aw, anaşım-aw... 3/221 Armanda ketip barasıñ-aw, Armanıñ ne, armanıñ?.. – dep bir-eki ret tönip barıp, jılap-jılap aldı. 3/222 Äjem oğan bozara qarağan küyi «jılama» degendey ernin qıbırlattı. 3/223 Sirä, qısılıp jatqan boluwı kerek. 3/224 Sol qısıluwdan tek kün batar sätte ğana ayıqtı. 3/225 – Suw, – dedi. 3/226

Men awzına bir-eki tamşı suw tamızdım. 3/227 Äldengendey boldı. 3/228 Sıbırlap qana: 3/229

– Sırtqa şığarşı, – dedi. 3/230

Bärimiz qawmajawlap sırtqa alıp şıqtıq. 3/231 Jazdıñ mawjırağan jelsiz tımıq keşi. 3/232 Kün uyasına qonuwğa tayaptı. 3/233 Aspan kök möldir. 3/234 Äjem däl üydiñ irgesine otırğız degendey iyşarat körsetti. 3/235 Ekiüş qabat kiyiz töselgen irgege otırıp, älsiz qolımen közin künnen kölegeylep tönirekke qaradı. 3/236 Keñ dünüyenı soñğı ret bir armansız qarap qalayın degen siyaqtı, är närsege şuşşıya kadaladı. 3/237 – Armanıñdı aytşı, apa? – dedi Äsembay. 3/238

– Armanım... bar ğoy, – dedi äjem älsiz ünmen. 3/239 – Armanım... – senderdiñ tatuwlıqtarıñ... 3/240

Osı mezette äldeqaydan alıstan añırata şırqağan eski bir äwen estildi. 3/241 Bärimiz de selt etip qulaq tostıq. 3/242 Jas öspirim jigittiñ awqımdı keñ dawısı: 3/243

Taldan tayaq jas bala tayanbaydı, 3/244

Bala bürkit tülkiden ayanbaydı... – dep jañğırıqtıra sozadı. 3/245 Äjem dir ete tüsip, qolın kölegeylegen küyi alısqa tesireye tesildi de qaldı. 3/246

– Mınaw bir eski äwen ğoy, bizdiñ jas kezimizde şığıp edi, – deydi degbirsizdene sıbırlap. 3/247 – Aytıp kele jatqan Näbiyden-aw, şaması. 3/248 Dawısı qanday jaqsı edi. 3/249

Endi kördik, awıldıñ tömengi jağındağı jalğız ayaq jolmen ekiüş adam kele jatır, ändi aytıp kele jatqan solardıñ biri. 3/250 Äjem qaltqısız tanıp otır. 3/251 Mınaw – köşede ılğıy öleñ aytıp jüretin Näbiydenniñ dawısı. 3/252

Jaña bayqadım, iyegi dir-dir etip, öksik qısıp, äjemniñ közinen şıqqan bir-eki monşaq jas jüzindegi äjim sayların quwalay bastadı. 3/253 Munı körıp turıp bärimiz de egilip közimizge jas aldıq. 3/254

– Anaşım, anaşım... – dedi Äsembay köz jasın juta demigip. 3/255

Kün uyasına qonğan kezde äjemdi üyge qayta alıp kirdik. Tağı qısıla bastadı. 3/256
Äne jürip ketedi, mine jürip ketedi dep, miynüwtın sanawmen otırmız. 3/257 Tün
jarımınan awdı. 3/258 Meniñ äkem eki inisin alıp as bölmege ketken. 3/259 Älden
waqıtta Eselbaydıñ: 3/260

«Ötewge borışım, anaşım, jan sıırım... – dep jılay ändetken juwan qoñır dawsı şıqtı.
3/261 Meniñ şeşem jügirip şıǵıp: 3/262

– Öy, ädepsizder, tınış! – dep jekirdi. 3/263 Än bir sätke basıla qaldı da, sälden soñ
tağı estildi. 3/264 Meniñ äkem men Äsembay bir kez közderi qıp-qızıl bılawday bop
kep, äjemniñ bas jaǵınan otırdı. 3/265 Awızdarınan araq iyisi burqıraydı. 3/266 Al
Eselbay sol eñirep ändete jılağan küyi as bölmeden şıqqan joq. 3/267

Äjemniñ tınıs aluwı siyrep, awır bir alqınısqa aynaldı. 3/268 Oñ qolınıñ bileginen
ustap otırǵan Äsembaydıñ äyeli: «Äjetayımmow!»... – dep buwlıǵıp eñirep jiberdi.
3/269 Eñirep otırıp qayta-qayta eñkeyip qolınan süygendey boldı. 3/270 Söytip
otırǵanda onıñ ar jaǵında otırǵan Märjäpiya kenet ayaǵın birew basıp ketkendey baj
ete tüsti. 3/271

– Awlaq äri, äpkel şeşemniñ jüzigin, özim alam, – dedi. 3/272

– Ey-y, qız-zow, jäy-iyiñ-ñä ot-tır-sań-şow, – dep jılay söylegen küyinde
Äsembaydıñ äyeli äjemniñ qolına tağı eñkeygen. 3/273 Märjäpiya onı qaǵıp jiberdi.
3/274 Umtılıp kep äjemniñ qolına özi jarmastı. 3/275 Bul tağı da eñkeyip, äjemniñ
sawsaǵın tilimen jalap, jüzikti arı tarttı, beri tarttı, biraq şıǵara almadı. 3/276

Mına ekewiniñ qılıǵı bärinen de qattı battı. 3/277 Äjem bolsa ıqılıq atıp aqtıq demin
alıp jatır. 3/278 Derew uşıp turıp bardım da, egew alıp keldim. 3/279 Äwre bop
otırǵan Märjäpiyanı da urıs qanına qaramastan iyterip tastap, jüziktiñ bir şetinen
eptep egey bastadım. 3/280 Jiñişke jüzik biraz egegen soñ qıyılıp ketti. 3/281 Mayıs
tırıp äjemniñ qolınan şıǵarıp aldım da äyelderdiñ: 3/282

– Maǵan ber! 3/283

– Maǵan ber!.. – deskenderine qaramastan aşıq terezeden sırtqa laqtırıp jiberdim.
3/284

Birew jelkemnen nuqıp qaldı. 3/285 Äkem eken. 3/286

– Aqımaq, ol altın jüzik, nege laqtırasıñ, – dep ızǵarlı zekirdi. 3/287 Osı kezde
äjemniñ qolı sılıq etip jerge tüsip ketti. 3/288 – Anaşım-aw, anaşım-aw!.. – degen
Äsembaydıñ aşçı üni şıqtı. 3/289 Üydiñ işi azan-qazan, uw da şuw bop, birimen-biri

körşip, ilezde bastı aynaldırıp, qulaqtı tundırıp jiberdi. 3/290 Esik jaqta otırğan körşi şal kep äjemniñ qol-ayağın uwqalap, közin japtı. Zarlatıp quran oqıdı. 3/291

Öksigimdi basa almay, jüregim qısılıp dalağa şıqtım. 3/292 Juldızdar şım-şıtırıq, orın awıstırıp alğanday biri tömen, biri joğarı şıǵıp ayqış-uyqış bop ketipti. 3/293 Tek Temirqazıq qana qaqqan şegedey sol bir ornında bedireyip tur. 3/294 Jarqırap Şolpan tuwdı. 3/295 Qulan iyektenip tañ bilindi. 3/296 Üydegiler tısqa şığa bastadı. 3/297 Äsembaydın äyeli men Märjapiya jarısa şıǵıp, terezeniñ tusına kep jüzikti izdewge kiristi. 3/298

– Jeñisjan, qalay laqtırıp ediñ? – dep suraydı menen. 3/299 Men jawap qatpay teris aynalıp kettim. 3/300 Tuw sırtımnan äldekim: 3/301

– Jarıqtıq, tört tülige say, ürim-butağınıñ aldında jaqsı attandı, – dedi. 3/302 Qarasam, älgi körşi şal eken. 3/303

Äjemdi körgim keldi. 3/304 Üyge kirsem, şımıldıq qurıp, oñ jaqqa salıp qoyıptı. 3/305 Älgindegi kisi qujınap otırğan bölmede jan qalmağan, dalağa şıqqandarı dalağa şıǵıp, qalğandarı as bölmege ketken. 3/306

Men aqırın basıp şımıldıqtıñ tusına keldim. 3/307 Endi aşuwğa oqtala bergenimde, ar jağınan äjemniñ «uwh» dep kürsingeni estilgendey boldı. 3/308 Zäre-qutım qalmay atıp tısqa şıqtım. 3/309

– Qorqıp ketipsiñ ğoy, qarağım, ne boldı? Ne boldı? – dedi qarsı kelgen körşi şal. 3/310

– Äjem kürsinip jatır... 3/311

– Qoy, olay bola qoymas, – dep körşi şal üyge kirdi, tağı da zarlatıp ayat oqıdı. 3/312 Onan soñ şımıldıqtı aştı. 3/313

– Mine, äjeñ uyıqtap jatır, qarağım, – dedi. 3/314 Äjem şınında da appaq bop sozılıp uyıқтаған adamşa jatır. 3/315 Urtı suwalğan, qabağında jalğız men ğana tanıytın keyistik bar. 3/316

4. RAYGÜL

Jazğı emtiyhan ayaqталıp qalğan kez edi, awıldan hat aldım. 4/1 Äkem jazıptı. 4/2 Qısqaşa ğana amandıqtarın bildire kelip, hattıñ aqırında bılay depti: «Qarağım, qaytarıñda seniñ aldınнан kölik alıp şıqpaymın. 4/3 Stantsiyadan eki-üş şaqırım jerdegi «Qızıl tuw» kolhozında meniñ Jarılğap degen eskiköz dosım bar. 4/4 Sonıñ üyine barıp tús. 4/5 Öte jaqsı adamdar. 4/6 Eger habar berseñ, aldınнан şıǵıp özderi de kütip alar 4/7 Eskerterim – ülkender aldında ersi minez körsetpey, izet saqtap jürgeysiñ. 4/8 Seni awılğa Jäkeñniñ özi jetkizip salmaq...». 4/9 Ol kezde men äkemniñ bul hatına pälendey dep män bere qoyğanım joq. 4/10 Aldağı waqıyğa osı hattan bastalar dew kimniñ oyına kelsin. 4/11 Tipti Jarılğap kim? 4/12 Men bilmeytin ol qanday dosı? 4/13 Ol jaǵın anıqtap jatuwdıñ da eşbir layıǵı joq edi. 4/14 Kölik jiberüwge mümkinşiligi bolmaytın şıǵar dedim de qoydım. 4/15

Asıǵa kütken soñǵı kúnder de jetti. 4/16 Jazğı praktıkanı özimizdiñ awdanda ötkizetin boldım. 4/17 Bul da men üşin quwanıştı jay edi. 4/18 Jürerimnen bir kün burın meni kafedra meñgerüwşisi professorımız qabıldadı. 4/19 Ol kisi köñildi sätterinde stuwdenttermen erkin äzildesetin aq jarqın, aşıq minezdi adam bolatın. 4/20 Meni külimdey qarsı aldı. 4/21 Ustaramen aynaday etip qırǵızǵan basın eki-üş ret sıypalap ta qoydı. 4/22

– Demek, öz awlıña baratın boldıñ ğoy? 4/23 Joliñ bolsın. 4/24 Praktıyka kezın durıs paydalan. 4/25 Köp qıdıruwşı bolma. 4/26 Qalay, kolhozdarıñda qızdar köp pe edi?... 4/27 Mümkin üylenip kelseñ, ä? – dep sözın äzilmen bastadı. 4/28

– Üylenüwge erterek qoy, – dedim men. 4/29

Osı tusta äke-şeşemniñ de bıyıl jaz meni ayaqtandırsa dep talay mazalaǵandarı, «bir qolqanat» jayın aytıp jazǵan hattarı esime túsip, sál qısılıp qaldım. 4/30 – Qalay, jigitim, tap bastım-aw deymın, qızarıp kettiñ ğoy, ha-ha-ha... 4/31

Ornınan turǵan professor bar denesimen qarqıldap turıp küldi. 4/32 Men jaltaruwğa tırıstım. 4/33 Awzıma qalay túskenin bilmeymin, bul arada eşbir reti bolmasa da: 4/34

– Praktıykamdı özimizdiñ awılда emes, körşi «Qızıl tuw» kolhozında ötkizsem deymın, – dep saldım. 4/35

– Toqta, toqta, – dedi ustazım jılıp alğanday. 4/36 – «Qızıl tuw» deysiñ be? 4/37 «Qızıl tuw», ä?... 4/38 – Ol endi umıtqan bir nârsesin esine tûsirgendey sâl oylanıp qaldı. 4/39 Älden soñ basın iyzep: – Bilemin «Qızıl tuwdı», – dedi. 4/40 – Jaqsı ayttıñ-aw, jaqsı ayttıñ. 4/41 Esimnen şığıp baradı eken. 4/42 Sol kolhozdan bir sawınşı qız ğılımiy keñes surap mağan hat jibergen eken. 4/43 Jawap jazıp qoyğan edim, ala barıp, qolına tapsırsañ... 4/44

Professor tös qaltasınan alğan büktewli konvertti mağan usına berdi. 4/45 Hattı qolıma aldım da, men de küldim. 4/46 Konvert sırtı taza, eşqanday adres jazılmağan. 4/47

– Ä, jazbappın ba? Apıraw, sol qızdıñ adresin qayda qoydım eken? 4/48

Ol qaltaların, stolınıñ tartpaların aqtarıştırta bastadı. Biraq taba almadı. 4/49

– Qap, şınımen joğaltıp alğanım ba? 4/50 Famiyliası kim edi?... 4/51 Umıttım, umıttım... 4/52 İye, iye, taptım, qızdıñ esimi Raygül. 2/53 Umıtpa, Raygül, kâne, jazıp alşı... 4/54

Osılayşa qızdıñ atı ğana jazılğan hattı qaltama saldım. 4/55 Burın özim bolıp körmegen «Qızıl tuw» kolhozına jolşıbay soğa ketüwime osı hat ta bir sebep bolıp edi. 4/56

Şağın stantsiyağa sâl kidirgen jolauwşılar poezi ayağım jerge tiyer-tiyemsten jılıp jürip ketti. 4/57 Parovoz bar dawsımen ısqına bir ayqaylap qoydı da: «Qoş-qoş-ş! Qoş-qoş-ş!» dep ırsılday küş alıp, töbesinde qoyuw tütinniñ şuwdasın sozıp bara jattı. 4/58 Sâlden keyin jüytкіgen qalıpta közden de tasalandı. Stantsıyanı jım-jırttıq qayta bastı. 4/59

Bul kezde kün äbden eñkeygen. 4/60 Küni boyğı qapırıq ıstıqtıñ qaruwı qaytıp, awa salqınday tûsken. 4/61 Men vokzal sırtına şıqtım. 4/62 Jaqın mañaydan «Qızıl tuw» kolhozına qaray jol surap alatın eşkim körine qoymadı. 4/63 Kitapqa tolı zildey awır çemodan qarımdı taldırıp, äbden zıqım ketip turğam. 4/64 Dâl osı sätte, şettegi qoymalar jaqtan torı at jekken bir arba saldırlatıp şığa keldi. 4/65 Jügire basıp qolımdı köterdim. 4/66 Arba aydawşı: şolaq jeñ, sarı köylek kiygen jalğız ğana qız eken, kilt toqtadı. 4/67 Şaşı qobıramas üşin tarta salğan boluwı kerek, basında aq jibek oramalı bar. 4/68 Men odan «Qızıl tuw» kolhozına jol siltep jiberüwin suradım. 4/69

Qız qara közderin jalt etkizip, basımnan ayağıma deyin asıǵıs bir qarap aldı da: 4/70

– Otırıñız, – dedi, munday oqıs jawapqa, quwanğanımnan boluwım kerek, birden uğa almay turıñqırap qaldım. 4/71

– Barsañız, otırıñız tez, aqı almaymın, – dedi qız ekinşi ret asıqqan ünmen. 4/72

Arba üstinde külimsi iyisi bar eki ülken qap jatır eken. 4/73 Art jaqtağı bos orınğa çemodanımdı ornıqtırıp qoydım da, özim sonıñ bir şetine otıra berdim. 4/74 Meniñ jayğasuwmıdı kütpesten-aq arba iyesi: 4/75

– A, nuw! – dep delbeni qağıp qaldı. 4/76 At julqınıp ketkende, şalqamnan tüsip qala jazdadım. 4/77 Artına burılğan qız: – Ustanıp otır, – dep ayqaylap qoydı. 4/78 Torı attı cap jelgizip jürip kettik. 4/79

Lezde stantsiyanıñ qıyqı-jıyqı köşelerin artqa tastap, tegistele qoymağan tas jolğa tüstik. 4/80 Aldımızdan jazıq dala bastaladı. 4/81 Joldıñ eki jağı da äli şalğı tiymegen qalıñ şabındıq. 4/82 Keşkirgen künniñ qızğılt jalqın säwlesine şomılıp, aynala balawsa şalğın üsti jasıl küreñdene tüsedı. 4/83 Alıstan zäwlim terekteri bar, şoq-şoq bop uyısa ösken qalıñ ağaştı kolhoz ortalığı da körindi. 4/84 Torı at jürdek-aq eken. 4/85 Januwar delbe qaqqızar emes. 4/86 Tozañşa qujınağan keşki şırkeyden oqtın-oqtın pısqırınıp basın şulğıp tastap keledi. 4/87 Ayaq alıp jürisi äsem-aq! 4/88

Kedir-budur tas jolda birde ırğıp-ırğıp түsse, birde şayqap-şayqap tastap, zirk-zirk etken arba jürisi de öte jaysız. 4/89 Ornıgıp otıra almay, qozğalaqtap, qattı mazasızdanıp kelemın. 4/90 Munımdı qız sezdi bilem, attıñ basın säl irikti de, öz mañındağı jas şöpten biraz ısırıp tastadı. 4/91

– Boyawı juğadı demeseñız, beri şöp üstine otırıñız. 4/92

Meniñ kütkenim de osı ğoy. 4/93 Qızben qatarlasa kelip otırdım. 4/94 Endi qız moynındağı jelpildegен jібek oramaldıñ uşı säl qıysaysam meniñ betimdi qıtıqtaytın boldı. 4/95 Süykimdi bir lebiz äkeledi. 4/96 Arba şayqalğanda, qız ekewmiz ıyıq qağısatın boldıq. 4/97 Äwelgi sätte men eptep qısılp ta qaldım. 4/98 Biraq qız buğan köñil böletin emes. 4/99 Birte-birte boyım üyrenген soñ men endi ıyığımdı ädeyilep qızğa jiyi-jiyi tiygizip, erkinsiy bastadı. 4/100

– Attı sonşa qıynap qayda asığasız, qarındas, jay-aq jüreyik te, – deymın. 4/101

– Nemene, arba işiñizdi tüygilep kele me? – dedi. Men sasıp qaldım. 4/102

– Joğa, joq... Tanısa otıralıq, degenim ğoy. 4/103

– E, tanısip quda түspek pe ediñız? Keş qaldıñız... 4/104

Qız qatıwlı qalpına qaytadan kelip, kekesin qıymılmen jalt burıldı da, qırınday otırdı. 4/105 Biraz jürgennen keyin, men at aydawğa tilek bildirip, delbege qol sozğan edim, qız şıtınıp qaldı. 4/106

– Raqmet, men özim de ayday alamın, – dep delbeni kere, qağıp-qağıp jiberdi. 4/107 Torı at burınğısınan da qattı julqiy jöneldi. Ünsiz kelemiz. 4/108 Älden soñ qız mağan ädeyilep burılıp turıp qaradı. 4/109

Qadala qalğan şarası keñ qaraqat közderi men bolımsız sekpili bar aşañ jüzindegi mağan degen tañırqawşılığı sonşa, tipti men qısılıp qaldım. 4/110 Säl ezüw tartqanday boldı. 4/111

– Qatelespesem, siz küyew jigit bolarsız? – dedi onan soñ. 4/112

– Qaydağı? – dedim tiksine tañdanıp. 4/113 Qız jüzinde mısquıldı külki tağı jilt etti. 4/114

– Kädimgi qayın jurtına kele jatqan... 4/115

«Qoy mına qız meni, sirä, mazaq etip kele jatqan bolar», – dep men budan arı söz qozğawdı orınsız kördim. 4/116

Kolhoz köşesine biz kirgende, kün uyasına qonıp, mal öristen qaytqan kez edi. 4/117 Awıl ortalığındağı eñseli ülken aq üydiñ aldına kelgende, qız arbanı kilt toqtattı. 4/118

– Tüsiñiz, bizdiñ awıldıñ basqarması osı, – dedi. 4/119

Men alğıs aytıp, çemodanımdı aldım. 4/120 Qızğa soñğı ret qaradım. 4/121 Renjigenimdi jasıra almadım bilem, qız külip jiberdi. 4/122

– At aydatpadı dep qapalanbañız, siz qonaqsız ğoy. 4/123 Joldıñ oy-şuqırın bilmeysiz, – dedi köñildi ünmen. 4/124 Tağı küldi. 4/125 Eki urtınıñ üstinen tunıq suwdıñ betinde üyirilgendey süykimdi quyındar payda boldı. 4/126 Osılayşa az külkisin sıy etti de, jürip ketti. 4/127 Tınımsız qozğalıp, delbeni üsti-üstine qağıp baradı. 4/128 Arbanıñ qarası közden tasa bolğanşa, ornımda tapjılmastan turdım. 4/129 «Ätteñ... Qıñır qız ekensiñ» – dep tüydim işimnen. 4/130 Birtindep ımırt üyirile bastadı. 4/131 Tımıq keş. 4/132 Äzirge awıl üyeleriniñ arasın anıq ajratqanmen, bügingi tünniñ meylinşe qarañğı bolatın türi bar edi. 4/133 Köşede kezdesken alğaşqı birewden Jarılğaptıñ üyin surap aldım da, temekini sora tüsip, töbesin şiyfermen japqan kişirek üyge tayana berdim. 4/134 Qaqpa aldında atqa mingeli turğan kiyiz qalpaqtı qart adam meni kördi de, bögelip qaldı. 4/135 Sälem

berip, janına keldim. 4/136 Qart oñ qolındağı juwan doyır qamşısın sur beşpetiniñ sırtınan qınay buwınğan jalpaq kümis belbewine qıstırıp, mağan üñile qaradı. 4/137 Asa bir sustı adam tärizdi. 4/138 Qayratı da qaytpağan bolsa kerek. 4/139 Sol qarına ilgen qayıñ qurıǵı da eriksiz köz tartadı, atan tüyeni mert qılatınday uzın da juwan. 4/140 Kädimgi Abay zamanındağı Abılǵazınıñ qara qurıǵınday. 4/141

– Uwä, jol bolsın, balam? 4/142

– Jarılǵap aqsaqaldı izdep kelem, – dedim. 4/143

– Qoş keldiñ delik, Jarılǵaptıñ kimi bolasıñ? 4/144

Men abırjıñqırıp qaldım, sāl bögele tüsip atı-jönimdi ayta bastadım. 4/145

Qart qalıñ saqalın bir sıypap qoydı. 4/146

– Jön, jön... Endeşe sol Jarılǵabıñ men bolam. 4/147

Onan keyin meni äbden sınamaq bolğan adamday bas-ayaǵıma biraz şüylige qarap aldı da, mol denesimen üy jaqqa burıldı. 4/148

– Ultuwğan-ay, uwa Ultuwğan! – dedi dawıstap. 4/149

Üyden sabırlı qozǵalıp, basına qarqaraday etip aq oramal oranğan uzın sarı kempir şıqtı. 4/150

– Mina balanı kördiñ be? – dedi Jarılǵap qart meni iyegimen nusqap. 4/151

Ultuwğan tayap kep, tanığan kisişe jılı sıraymen amandastı. 4/152

Kempir men şal bir waqıt oñaşa kübirlesip aldı. 4/153

«Büginginiñ jastarı... osılay kelip qalğan soñ qaytesiñ» – degen qarttıñ sözderi qulaǵıma şalındı. 4/154 Sodan keyin qart mağan qayta oralıp: 4/155

– Jön, jön, – dedi bir sätke awzına söz tüspegendey. 4/156

– Al, balam, üyge kire ber. Men egin jaqtı bir şolıp keleyin... 4/157 Äy, kempir, qımız ber balaǵa, suwsap kelgen bolar. 4/158 As-suwıñdı da äzirle. 4/159 Şılım tütünin qos tanawlatuwına qaraǵanda, bul bala onıñ serigimen de teris bolmas, kempir. 4/160 Tentek suwdı da umıtpaǵaysıñ. 4/161

Soñǵı sözderimen meni kekep tur. 4/162 Ülken kisiniñ aldında tütindetip turǵanımdı endi ğana ersi körip temekimdi tabanıma basa saldım. 4/163

Jarılǵap qart erge jeñil mindi de, keş qarañǵılıǵın jamılıp, jorta jöneldi. 4/164

Ultuwğan şeşey bayıptı da meymandos adam eken. 4/165 Mağan asa bir jılı meyirim körsetüwge tırıstı. 4/166 Juwınatın suw äzirlep, oramal alıp şıǵıp berdi. Juwınıp bolğan soñ üyge kirdim. 4/167 Aldıñǵı bölme jupınılaw körindi. 4/168 Esigine perde

ustalğan törge bölmege öttim. 4/169 Naq tördegi aq kerewettiñ tusına kesteler ilingen, al kire beristegi sol jaq burışta üstine kitap, iyis suw, ayna qoyılğan şağın stol tur. 4/170 Törge töselgen sur tekemettiñ üstine oyuwlı qızıl alaşa jayıltı. 4/171

Ultuwğan şeşey neşe türli quraqtardan ädemilep tigilgen tör körpesin saldı. 4/172 Äñgimelese otırıp qımız iştik. 4/173 Kempir azdıköpti öz jağdaylarımın tanıstırdı. 4/174

– Jer ortasınan asıp qalğan kempir-şalmız. 4/175 El işinde birewden ilgeri, birewden keyin jürüp jatqan jayımız bar. 4/176 Ortamızda erke ösken jalğızımız ötken jılı onjıldıqtı bitirgen, qazır sawınşı bop isteydi. 4/177 Eldi şuwlatıp jürgen mıqtı sol, – dep Ultuwğan şeşey söz arasında qızı tuwralı asa maqtanışpen küle söyledi. 4/178

Biraq şeşeydiñ eki söziniñ birinde qızın ayta bergeni mağan unağan joq. 4/179 Sälden keyin ol aldıñğı bölmege şıǵıp ketti. 4/180 Tösekke süyengen boyda mawjırap otırıp közim ilinip ketipti. 4/181 Qanşa mızǵıǵanımdı bilmeymin, lıp etip janğan şamnıñ säwlesinen oyandım. 4/182 Birew perde arasınan sıǵaladı da, basın keri tartıp aldı. 4/183 Bilegin ğana sozıp, şamdı qayta öşirdi. 4/184 Osınıñ artınşa-aq awızǵı bölmeden Ultuwğan şeşeymen äldekimniñ söylesken sözderi anıq estilip turdı. 4/185 Şaması qızı boluwı kerek. 4/186

– Apa-aw, qonaǵıñız meni sinap ta ülgergen bolar, – dedi qız köñildi ünmen. 4/187 – Älginde stantsiyağa aşçıǵa barǵanımda bul kisi meniñ arbama otırıp kelgen edi. 4/188

– Qurıp qasın, ne deydi, söylesip te qoydıñdar ma?! 4/189

– Joǵa, men özim jol boyı köñilsiz bop, jigitiñizdiñ sözine qulaq asatın murşam da bolmadı. 4/190

«Mässağan, bul ne degenderi?» – dep qayran qalamın. 4/191 Meniñ oyımdı olardıñ sözi qayta bölip ketedi. 4/192

– Bäri Juman aǵanıñ qırsıqtıǵı ğoy. 4/193 Ne özi bilmeydi, ne билетinderdiñ aytqanına könbeydi. 4/194

– Jä, Jumandı taǵı qoqalaqtatayın dediñder me? 4/195

– Joq, apa dese, sawın sıyırlardı tünde de jayılmǵa şıǵarayıq desek, soǵan qasarısıp könbey otır. 4/196

– Tek äri, tünde sıyr jayıluwşı ma edi? 4/197 Qız şeşesiniñ tiksine tañırqawına rahattana küldi. 4/198

– Mine, Juman ağa da däl siz siyaqtı. 4/199 Jayılğanda qanday. 4/200

Qız endi şeşesine tüngi jayılım tuwralı täptiştöp tösindire bastadı. 4/201 Ultuwğan apay qızınıñ tez-tez aytqan sözderine tamsanıp tañdayın qağadı. 4/202

Endi bir äzirde qızı bugün keşke barlıq jastar jiynalıp sıyr jayuwğa baratının aytıp edi. 4/203

– Jä, üyde qonaq barda qıdırğanı nesi? – dedi şeşesi jaqtırmay. 4/204

– Apam qızıq osı. 2/205 Qıdıramın dep otırmın ba, sıyr jayuwğa baramız. 4/206

– Baqtaşısı bar ğoy, baqsın. 4/207 Ne üşin eñbek aladı? 4/208

– Apa, äy, apa, – dedi qızı keyip, – aytsam ğoy, tağı aşuwlanasız. 4/209

– Aşuwanbay şe? 4/210 Jetedi endi sekektegeniñ, sen bala emessiñ, bildiñ be? 4/211 Külme, bul sözge kületin eşteñe joq. 4/212 Osı waqıtqa deyin jürdiñ, jetedi endi. 4/213 Jetti... 4/214

Ultuwğan şeşey soñğı sözderin dawsın köterip, qatal ayttı. 4/215

– Tüw, apa-ay, aqırın söyleseyşi, qonaqtan uyat qoy... 4/216 Mına qızdıñ şeşesi mınaday bajıldawıq, özi qanday eken demey me. 4/217 – Qızdıñ aqırın küle turıp sıbırлаған sözderi ap-anıq estildi. 4/218

Birazğa deyin awız bölme tım-tırıs bop tına qaldı. 4/219 At dübiri jerdi solqıldata kep, esik aldına toқтаған. 4/220 Birew attan gürs etip tüse qaldı da, ayağına tas baylağanday dürs-dürs basıp awız bölmege kirdi. 4/221 Abır-dabır qayta bastaldı. 2/222 Kelgen Jarılğap qart eken. 4/223

Älden waqıtta men jatqan bölmege kirdi. 4/224

– E, batır-aw, basıñdı köter, käne, endi äñgimeleseyykşı... 4/225

Qart meniñ oquwımnıñ barısın, bitirip şıqqan soñ kim bolatınımdı täptiştöp suradı. 4/226 Orayına qaray söz arasında kolhozdı da qosıp qoyadı. 4/227 Qazirgi waqıtta kolhoz bassılığında jaqsı bilimi barlar ğana istey alatındığın qızına дәleldeydi. 4/228

– Bәri bilimde qaldı ğoy, – deydi oylana otırıp. 4/229 – Ötken күзде biz jaña predsedatel sayladıq. 4/230 Qalay boldı deseñşi? 4/231 Jiynalısqа awdannan birinşi sekretardiñ özi keldi. 4/232 Biz, әriyne, алғашқыда eski bastıғımızdıñ ornınan түsirilüwine қарсы boldıq. 4/233 Biraq kommüwniyster men komsomoldar birinen keyin biri söylep, aqır, qoyşı, äytewir, әлgi Jumandı (eski bastıғımızdı aytamın), ösken шаруашılıqtı basqara almaydı, bilimi joq dep, qoyarda-qoymay ornınan aldı. 4/234 Kimdi sayladıq? 4/235 Osında oquwdı bitirip kelgenine bir jıl bolğan, öziñdey

jap-jas agronom balanı. 4/236 Kolhoz qurıdı destik. 4/237 Joq olay bolmadı. 4/238 Bilimniñ atı bilim eken. 4/239 Özi de bir eti tiri bolatın. 4/240 Kolhozımız, jeli oñınan turğanday, dürildep şığa keldi... 4/241 Kördiñ be?.. 4/242 Äkeñnen seniñ de sonday bir oquwda ekeniñdi estip quwandım ğoy. 4/243 Qalay, bitirgen soñ bastıq bolar oyñ bar ma? – dep äzil-şını aralas qarqıldap turıp külip aldı. 4/244

Jarılğap qart atın şöpke qoyuğa sırtqa şığıp ketti de, sälden keyin bölmege qız kirdi. 4/245 Bağanağı arba üstindegidey emes, üstine bürmeli qoñır köylek, ayağına etik kiyipti. 4/246 Denesi endi burınğıdan da suluwlana tüsken. 4/247 Bos örilgen awır burımdarın artına qaray serpip tastap qoyadı. 4/248

– Jaqsı dem aldñız ba? – dedi jımıyıp. 4/249

– Rahmet, öte jaqsı demaldım. 4/250

– İşiñiz qalay täwir me? – dedi külimsirep. 4/251

– Täwir, – dedim, qanşama namıstansam da, sır bermewge tırısıp. 4/252 Munan arğı sözderimdi de barınşa sabırlı qalıpta ayttım: 4/253

– Qarındas, siz sırt qarağanda, täwir adam siyaqtısız, biraq kisini sıylaw degendi bilmeydi ekensiz. 4/254

Jay aytsam da, sözim oğan awır tiydi bilem, jüzindegi külki izi kenet ğayıp boldı. 4/255

– Al siz şe?.. – dedi onan soñ julıp alğanday, – siz de uyalsañız etti... 4/256 stuwdentsiz... 4/257

Osı kezde sırttan kirip kelgen Jarılğap qart: 4/258

– Jä, neğıp tursıñ, bar! – dep qızınıñ sözini bölip tastadı. 4/259

Tamaq üstinde äkesi men şeşesi bolmasa, qız sözge müldem aralasqan joq. 4/260 Mağan ökpeli siyaqtı. 4/261 Älsin-älsin eleñdep, sırttan äldeqanday belgini kütkendey boladı. 4/262 Jaqın jerden bir nazdı ändi bastağan ısıqırıq estilgen kezde, qız ornınan köterildi. 4/263 Jarılğap qarttıñ qolındağı kesesi stol üstine taq ete tüsti. 4/264

– Tisiñ sınığır, bul qaysısı eken tağı da jel şaqırıp jürgen, – dedi şıtınap. 4/265 Qız äkesine köziniñ astımen bir qaradı da, sırtqa şığıp ketüwdiñ ebin taba almay işki bölmege kirdi. 4/266 Isqırıq köpke deyin tınğan joq. 4/267 Tek daladan äldekimniñ: «Äy! Bu kim?» – dep jötele şıqqan dawsınan keyin barıp öşti. 4/268

- Keş jariq, – dedi esik jaqtan sırlıday şıqqan solğın dawıs. 4/269 Uzun boylı, kewdesimen emes, qarnımen ırsılday demalğan semiz adamdı şamnıñ säwlesi kömeski ğana körsetti. 4/270 Jarılğap qart kempirine qaray ısırıla otırdı. 4/271
- Uway, jaqsı keldiñ, Juman, joğarılat. 4/272
- Juman basın suqqan qalıpta üydiñ işin közimen tinte bir qarap şıqtı da, sırtqa tükirinip tastap, naq törge kep otırdı. 4/273
- Ol köñil üşin temir qasıqpen tabaqtı tıqırlatıp awız tiygeni bolmasa, asqa bettegen joq. 4/274 Ökpesi awruw bolsa kerek, otırısımen kökiregi şuwlap, ırsıldap ketti. 4/275 Kiygen kiyiminiñ qımbattılıǵına qarap-aq bilikti adam ekenin tanuwğa bolatın. 4/276 Jarılğap qart ekewi özara astıqtıñ şıǵımdılıǵı jayın söz etip biraz otırdı. 4/277
- Mına bala?.. – dedi älden soñ Juman mağan qarap qoyıp. 4/278
- Bul bala, – dedi Jarılğap qartta onıñ sözın qaytaladı, – özimizdiñ bala ğoy. 4/279
- Ekewi de sözderiniñ soñın aytpastan, men tuwralı özara ortaқ түsinikteri barın ańǵarttı. 2/280 Juman qara şay quyǵızıp ap, soraptay urttadı. 4/281
- Aqsaqal, men öz terime özim sıymay, qapalanıp keldim, – dedi onan soñ Juman kürsine otırıp. 4/282 – Osı jasıma deyin, mine, dastarqan üsti ğoy, ne ülkenge, ne kişige, «sen» dep qaramağan jan edim. 4/283 Bilmeymin, elge istegen jaqsılıqtarım aldımnan jamandıq bop şıǵıp jatır. 4/284
- Jarılğap qart jüzi tayıp, tuqırayıp otırǵan küyi basın iyzedi. 4/285
- Nesin ayta bereyin, jamandı-jaqsılı biraz jıl bolsa da, el aǵası boldım. 4/286
- Soǵıstan keyingi şaruwşılıǵı şayqalğan kolhozdıñ däl bügingidey örkendewine meniñ de eñbegim siñdi-aw dep oylaymın. 4/287 Qay predsdatel men siyaqtı kolhozşılarmen tatuw boldı, aytıñızşı qudayşılıǵın? 4/288
- Meniñ esime älginde ğana Jarılğap qarıya aytqan ańgime tüsti. 4/289 «Qızıl tuw» kolhozınıñ burınǵı predsdateli osı eken ğoy dep, joramaldadım iştey. 4/290
- Endi, mine, fermadan da quwǵalı jatır... 4/291
- Qoy arı! – dedi Jarılğap qart şoşınǵanday basın köterip. 4/292
- Solay, aqsaqal, – Juman keñkildep külgen boldı. 4/293 – «Bilimiñ joq, mal mamanı emessiñ, fermanı basqara almaysıñ», – deydi. 4/294
- Oybay-aw, osındaǵı nebir sütti sıyırlardı äkelgen sen emes pe ediñ? – dedi Ultuwǵan şeşey de şıday almay. 4/295
- Qaytesiz, sol eñbegim eş bop otır ğoy. 4/296

– Qaysısı ol seni jaramaydı dep jürgen? – dedi Jarılğap qart. 4/297 Juman birden jawap bermedi. 4/298 Suwıp qalğan şaydı samasına deyin awzın toltıra bir urttadı. 4/299 Dem alısı burınğıdan da góri awırlap ketti. 4/300

– Jastar, – dedi älden waqıtta, – başka bolsa bir säri-aw... 4/301 Keşegi tulımşağan sıypap, özim ösirgen Raygül... 4/302 Bügin mine, menimen eregeskendeý stantsiyağa da özi bardı. 4/303

Endi üşewi de ünsiz qaldı. 4/304 Qız esimın estigende, meniñ esime professorımız joldağan hat sap ete tüsti. 4/305 Azdan soñ endigisin özderiñ bil degendeý, zil tastap Juman şıǵıp ketti. 4/306

– Qızım, – dedi Jarılğap qart dawıstap. İşki bölmeden dıbıs bolmadı. 4/307

– Qızım! – dedi taǵı da, bul jolı da tım-tırıs. 4/308

– Uwa, jer juttı ma, qaydasıñ, Raygül! – dep ayqaylap jiberdi. 4/309 Tör bölmeniñ perde esigin serpip jiberdi de, sup-sur bop öñi qaşqan qız şıqtı. 4/310

– Köke, – dedi sıbırlap qana, – siz mağan tüsinip barıp urıssañızşı. 4/311

Osı tusta Ultuwğan şeşeydiñ de: 4/312

– Jä, ne boldı, – degen sabırlı üni şıqtı. 4/313

Jarılğap qart mağan köziniñ qıyıǵın tastap bir qarap qoydı da, läm dep awzın aşpadı. 4/314 Meniñ awır tınıştıqtı buzıp söz bastawıma tuwra keldi. 4/315

– Raygül, bizdiñ professorğa hat jazğan siz emessiz be? – dep suradım. 4/316 Qız mağan oqıs burıldı. 4/317 Keñ aşılgan jasqa tolı közderi jaltıldap, tüyile qaluwğa dayın turatın qabaqtarı diril qaǵadı. 4/318

– Men... 4/319

Osılayşa Raygüldi taptım. 4/320 Ustazım joldağan sälemin ayttım, hatın tapsırdım. 4/321

Raygül äwelde senimsizdew qarap, hattı aşpastan äldeneşe ret aynaldırıp qarap şıqtı. 4/322

– Adresi joq. 4/323

Tez-tez oqıy bastadı. 4/324

– Professordıñ özi jazğan, – dedi tañırqasa qarap qalğan äkesi men şeşesine. 4/325 – Apa, deymın, hatın qalay bastağanın qaraşı: «Raygül, meniñşe, sen tentek bala boluwıñ gerek...» 4/326 Meni tentek bala deydi. 4/327 Apa, sen ğana meni tentegim dewşı ediñ ğoy. 4/328 Qanday jaqsı adam özi... 4/329

Ülken quwanış ayaday bölmege sıymağanday, Raygül jügire basıp sırtqa şığıp ketti. 4/330 Tipti Raygüldiñ äkesi men şeşesi eşte ñege tüsine almay, añırıp otırıp qaldı. 4/331

– Munısı ne tağı? – dedi älden waqıtta Jarılğap qart. 4/332

– Älgi bir aytıp jüretin ülken adamınan hat kelgen göy, sirä, – dedi kempiri. 4/333

– Jä! 4/334

Jarılğap qart aşuwlı edi. 4/335 Közin japqan uzun qastarı tüksiyip ketti. 4/336

– Mına balağa tösek salıp ber, onan soñ ana qızıñdı tawıp äkel! – dep kempirine ämir etti. 4/337 – Quwanıştıñ da ornı bar... 4/338

– Kelip qalar qazir. 4/339 Boyjetken deymiz-aw, äli bala siyaqtı, – dep qoyadı sabırsızdanğan Ultuwğan şeşey. 4/340

Biraz boy jazuw üşin sırtqa şıqtım. 4/341 Jaz ayınıñ közge türtse körgisiz tastay qarañğı tüni. 4/342 Däl sol tüngidey aspandağı juldızda jiyi bolmas. 4/343 Sıypay soqqan salqın lep. 4/344 Dalanıñ salqın awası. 4/345 Kewdeñdi kere tınıstap, basıñ awğan jaqqa qaray jüre bergiñ keledi. 4/346 Awıl sırtınan, alıstan än estilip tur. 4/347 Tastay qarañğı tünde estilgen än qanday! 4/348 Tek uyqılı dala ğana emes, aspan älemi de än ırğağına qosılğanday. 4/349 Key juldızdar än balqıtqanday sorğalap ağıp kep, däl töbeñe jetkende joq boladı. 4/350 Endi birde jigitter men qızdardıñ köñildi duwı, jañğırıqqan külkileri anıq estiledi. 4/351

– Tentegim, dawsıñnan aynaldım... 4/352

Anaday jerde älginde ğana qızın izdewge şıqqan Ultuwğan şeşey de än tıñdap tur eken. 4/353

Mağan tösek tüpki bölmege salınıptı. 4/354 Bağanağıday emes, boyım sergigendikten be, bolmasa awıl jastarınıñ köñildi duw manı köñildi qıtıqtadı ma, äytewir jatqım kelmedi. 4/355 Älden keyin qızın ertip Ultuwğan şeşey de kelgen. 4/356 Nege ekenin özim de bilmeymin, Raygüldiñ kelgenine men qattı quwandım. 4/357

– Unatasız ba? – dedi ol kirgen boyda bir uwıs dala gülderin usınıp. 4/358 Özi quşırlana bir iyiskedi de, meniñ aldım qoydı. 4/359 – Sizge äkeldim. Hat äkelgeniñizge oray. 4/360

Endi onıñ jüzinde alğaşqı sätterdegi turpayı qıñırlıqtıñ izi de joq edi. 4/361 Boyınan dalanıñ jupar gülindey lebiz esedi. 4/362 Qan oynap bal-bul jañğan jüzine, eki urtıñ

üstinen oyıla tükken süykimdi quyındarına qadala qaraymın. 4/363 Ol qımsındı-aw deymın, qabağın şıta qoydı. 4/364

Esime onıń arba üstindegi sözi tüsti. 4/365

– Raygül, siz meni küyew jigit dep ne sebepten ayttıńız? – dep suradım. 4/366

Raygül äwelde mağan qarap quwlana külip qoydı da, meniń şınımen eşteñeden habarsız tañırqap otırğanıma közi jetken soñ, bögelip qaldı. 4/367

– Siz şınımen-aq bilmeysiz be? – dedi sıbırlap qana, – qızıq eken, al sizdiń mende suwretińiz de bar. 4/368

– Raygül, jat endi, – dedi osı kezde awız bölmeden şeşesi. 4/369 – Erteñgisin tura almaydı. 4/370 – Awız bölmege şıǵıp bara jatıp Raygül esik aldına jetkende kilt burıldı. 4/371

– Estirsiz äli, – dedi. 4/372 Säl kidiristen keyin tağı sıbırlap: 4/373 – Endigi kelgenińizde tuwra fermağa kelińiz, – dedi. 4/374

Erteñgi şaydan soñ men ketüwge iñǵay bildirdim. 2/375 Ultuwğan şeşey bir-aq kün qonǵanıma rıyza bolmadı. 4/376

– Qarağım, üyiñe nesine asıǵasıñ. 4/377 Eki-üş kün qonaq bolıp qaytsañ etti, – dedi keyigendey. 4/378

– Äli kelemin ğoy, apa, amanşılıq bolsa tağı talay kelemin. 4/379 Raygölde de jumısım bar... 4/380

– İye, kelip tur, qarağım. 4/381 Bizdiń de qarağanımız osı bir qız. 4/382 Osınıń keleşegin tileymiz. 4/383 Kelip, ketken sayın aqlıñdı aytıp tur. 4/384 Jalǵız erkemiz ğoy balalıq tentektigi äli basılmağan. 4/385

Sırtta esik aldında keşe keştegi Jarılǵap qarttıñ özi minip jürgen at ertewli tur eken, mağan dayarlap qoyıptı. 4/386 Qart attı şeşip äkep aldım köldeneñ tarttı da, qarsılıǵıma qaramastan qoltıǵımnan demep özi attandırdı. 4/387

– Kelip turatın bol, qarağım. 4/388 Jatsınba, biz de seniń bir üyiń bolamız. 4/389 Qudaǵıy, qudalarǵa tegis sälem de, – dedi kempir tağı da. 4/390 Kün äli ısıy qoymaǵandıqtan, attı jele şoqıraqtatıp kelemin. 4/391 Jol boyı oylay-oylay eşbir jawabın taba almadım. 4/392 Äkemniń «eski dosım» degeni qalay, al bul kisilerdiń «qudaǵıy, qudası» qalay? 4/393 Men eş waqıtta estimegen bul qanday qudası? 4/394 Qalayşa estimedim? 4/395

Awılğa kelgen soñ birer jetiden keyin, jeksenbi küni erteñgisin söz qozğadım. 4/396
Äkem atın erttep qoyğan... 4/397 Şabındıqtı aralamaq bolatın. 4/398 Apam erterek
barıp kolhoz nawbayhanasına bir qabatnan salıp kep (ol nan pisirüwşi edi), erteñgi
şayğa jumırtqa jaqqan jılı toqaş äkelgen. 4/399 Men şay üstinde äkemnen, mümkün
bolsa bir at tawıp berüwin suradım. 4/400

– Onımen qayda barmaqıñ? 4/401

– «Qızıl tuw» kolhozına, – dedim men praktiykamnıñ jayın tüsindirip. 4/402

– Bügin kün demalıs qoy, barsañ, – dedi apam ile qostap, – qayda baradı deytin
emes, ana, Jarılğaptıñ üyine barıp tüsedi. 4/403

Däl osı jerde özime jumbaq bolğan jaydı surawdıñ orayı kelip-aq qaldı. 4/404

– Sol kisiler änewgüni sizderdi quda dep edi, qay jağınan quda boladı? – dep
suradım. 4/405

Äkem ne derin bilmey añırıp qaldı. 4/406 Apam bolsa basın teris bura bere äkeyge

äldeqandayım berdi. 4/407 Bayqaymın, stol astınan äkeydi türtpektep te otır. 4/408

Oylanıp qalğan äkem tamağın kenep: 4/409

– Qarağım, – dep, sözün burın men bayqamağan erekşe bir ünmen bastadı. 4/410 –

Burıñgıñ kâdesinde balasına ömirlik joldastı atanası izdewşi edi. 4/411 Al bul

künde ol eski kâde bolsa – qaldı. 4/412 Degenmen, biz, mına şeşeñ ekewmiz, meylıñ

qup körersiñ, älde körmessiñ, oquwın endi eki jıldan keyin bitiredi ğoy dep, sol

Jarılğap tıñ qızına quda tüskenbiz. 4/413 Qızı jaman bala emes. 4/414 Ata-ananıñ

qadiri de bileydi. 4/415 Tek ekewiñ uğıssañ bolğanı... 4/416

Ar jağı tüsinikti edi. 4/417 Äkeydiñ aytqandarın ünsiz tıñdadım, biraq eşteñe dey

qoyğanım joq. 4/418 Ne derimdi özim de bilmedim. 4/419

Eger äkem men şešem başka bir jağdayda däl osılayşa söylesken bolsa, men ol

kisilerdi kinälap, sögip tastağan bolar edim. 4/420 Al qazir däl osı sözderin tıñday

bergim keledi. 4/421 Jasıratını joq, Raygül mağan qattı unağan bolatın. 4/422

«Raygül, – deymen oñaşada sıbırlap qana, ol aldımda turğanday, – ruqsat etşi, men de

seni tentegim deyin». 4/423

Änewgüni sıbırlap şaqırğan Raygül üni endi qulağımnan ketpey qoydı. 4/424

«Qızıl tuw» kolhozına kelisimen birden tovarlı süt fermasına burıldım. 4/425 Kişirek

qaqpadan attı baylap, jayawkirüwge tuwra keldi. 4/426 Qaqpa işi keñ awla eken.

4/427 Qızıl qum tösep tastağan jölke joldar uzına sozılıp jatır. 4/428 Öristen qaytqan

sıyırlar sap-salqın jerge kep raqat tawıp, küyis qayıruwda. 4/429 Aq halattarın jel kewlep, arıberi asıqqan sawınşılar jür. 4/430 Raygül körine qoymadı. 4/431

Bir äyelden surap edim, betime bajıraya qaradı. 4/432

– Nemene bul, Raygül di izdegen jigitter köbeyip ketti ğoy, tipti, – dedi küñkildep. 4/433 «Jigiti ne?» dedim şıtınıp. 4/434 Ayaq astınan qızğanış ta payda boldı. 4/435

Äyel meni şetkerekte turğan kişirek aq üyge nusqap jiberdi. 4/436

Awızǵı üyge kire bere tüpki bölmeden estilgen mınaday bir sözdiñ kuwäsi bop, esik aldında toqtap qaldım. 4/437

– Raygül, – dedi aqırın ğana jigit üni, – men bugün jumıstan qalıp, senimen ädeyi söyleskeli keldim... 4/438 Ne boldı bul? 4/439 Altı künnen beri künde keşkisin barıp qaqpalarıñnıñ aldın toriy mın, ılǵıy ısıqıramın. 4/440 Nege şıqpaysıñ? 4/441 Älde menimen jolıqqıñ kelmey me? 4/442

– Bäse, unjırǵañ tüsip kelgennen-aq osılay söylesetiniñdi sezip edim, – dedi qızdıñ köñildi üni. 4/443 – Käne, tüzüw qaraşı. 4/444 Al taǵı ne aytpaqsıñ? Söyle. 4/445

– Raygül, – dedi jigit burınǵıdan da jay sıbırmen, – seni äkeşeşeñniñ atastırıp qoyǵanı ras pa? 4/446

– Äriyne, ras. 4/447 Tipti bıyl küzge deyin uzatpaqsı da. 4/448 Bilesiñ be, kimge, älgi bir professordan hat äkelgen stuwdentke... 4/449

– İyä, – dedi awır kürsingen jigit, – ol stuwdent, bilimi bar, al men bolsam, bir qarapayım traktoriyspin. 4/450 Ne deyin, öziñ bil... 4/451

Ornınan turdı bilem, orındıq qıynala sıqırladı. 4/452

– Ädil, – dedi qız endi salmaqtı ünmen. 4/453 – Toqta, äweli tıñdasañşı! 4/454 Men özim şıqpayın dep jür deysiñ be. 4/455 Kökem osı küni tım qatal, tipti jumısqa äzer jiberip jür. 4/456 Bäre älgi bir stuwdenttiñ... 4/457 Ol özi bizdiñ üyge bir-aq qondı, onıñ üstine hat äkeldi. 4/458 Men oǵan: «Oqıǵan, bilimdi, jaqsı jigitsiñ, al qalıñdıqtı äke-şeşeñe izdetüwge uyalsañ etti» – dep aytuwǵa oqtaldım da, retin tappadım. 4/459 Endigide osı fermaǵa keliñiz degem. 4/460 Kelse, aytam ğoy: «Ras, men sizdi sıylaymın, biraq...». 4/461

Budan arǵı sözderdi estigende men tınısım tarılıp, qattı küyindim. 4/462 Tura berüwge şıdamım jetpedi. 4/463 Tez ketüwge bekindim. 4/464

Men bar waqıyǵanı bastan-ayaq esime túsirdim. 4/465 Oymen Raygül ekewmizdiñ aramızdaǵı qarım-qatınastı tarazılap, aytqan sözderin taldap şıqtım. 4/466 İyä,

aramızda pälendey derlik söz bolmaptı. 4/467 Eger sonaw bir hat bererimnen burın äkesi bolmağanda, ol mağan birden qattı aytatın edi ğoy. 4/468 «Uyalsañız etti, stuwdentsiz...» dep mağan kinälay qarağan keypi köz aldıma keldi. 4/469

Sırtqı qaqpadan şıqqanımda, ortalıqtağı kolhoz keñsesi jaqtan «süyinşilep» eki bala жүгіріп keledi eken. 4/470 Meni birewge uqsattı-aw deymın: 4/471

– Ädil ağa, süyinşi, Raygül täteme oblıstan telegramma... 4/472

Qasıma jaqındap kelip jalt berdi. 4/473

Men balalardı jañağı özim şıqqan üyge jiberdim. 4/474 «Qoş bop tur, Raygül». 4/475

Jolığuwğa batılıм jetpedi, ekinşi qaytıp kezdesе almağanıma qapalandım da. 4/476

Amal ne, kelgen jolımмен awılğa qaray tartıp otırdım. 4/477

...Jazğı praktiykam ayaqталıp, qaytar jolda oblıs ortalı ğına soqtım. 4/478 Salqın tarta

bastağan jazdıñ soñğı ayınıñ bir күні edi. 4/479 Demalıс parkinde qıdırıp жүріп, oblıs

ozattarınıñ qurmet taqtasına tap boldım. 4/480 Közim көп suwretterdiñ orta tusında

turğan qızğa түсіп, toqtay qaldım. 4/481 Bos örgen qolañ şaşın öñіrine түсіріп,

qaraqat көздерін кең аşıп әлденеге таñırqay qarap qalıptı. 4/482 Bul kädimgi beynesi

köz aldımнан bir ketpegen Raygül edi. 4/483

II. METİN AKTARMA

1. PELİN KOKUSU

1

Geçmişte kalan çocukluğum... 1/1 Aklımdan: sarı paltolu, topuğu kaymış, sol ayağını sürükleyerek koşan, zayıf esmer bir çocuk hiç çıkmıyordu. 1/2 Gözlerimi birazcık kapatsam: bağıra çağıra koşan çocukların arkasından sol bacağıyla yeri süpürüyor gibi koşarak, var gücüyle yalpalanarak gelen Ayan'ı görmüş gibi olurum. 1/3 O sırada onun güçsüz, incecik sesiyle: 1/4 “Hey, durun, ben size bugün dünkünden de ilginç bir masal anlatacağım”, - diye yalvaran sesini duyuyorum. 1/5

Daha önce biz, çocuklar, onun masal anlatabildiğini bilmiyorduk. 1/6 O, ninesiyle birlikte bizim köyümüze kırk iki yılının yazında gelmişti. 1/7 Hayvan olarak sadece buzağıyla kahverengi bir ineği vardı. 1/8 Ayan'ın babası savaşa gitmiş, annesi tam iki ay önce vefat etmiş. Bizim köydeki ninesinin akrabalarına sığınmış olsa gerek. 1/10

...Biz, çocuklar, sokakta ikiye ayrılarak, kâğıda toprak sarıp, tozu dumana katarak vuruşup oynuyorduk. 1/11 Sağdan soldan geçen ihtiyarlar: “Kör olasıcalar, savaş yetmezmiş gibi birbirlerine vurarak oynamayı nereden çıkarıyor bunlar, başka oyun mu yok!” – diye azarlayarak kovuyordu. 1/12 Fakat onlar gidince biz tekrar toplanıyorduk. Sonra tekrar vuruşurduk. 1/13 Rüzgârsız, sakın bir havada kalkan toz toprak sis gibi uçup duruyordu. 1/14 Hemen dağılmazdı. 1/15 O toz dumanın arasında boğularak, sadece gözlerimiz parlayarak, birbirimize “yaşasın” diye ileri atılıyorduk. 1/16 Oyunun bunun gibi çok ilginç zamanında bizim ‘başkan’ – Sadık durakalıp: 1/17

- Hey, şu çocuk kim ya? – demişti. 1/18

Hepimiz onun gösterdiği tarafa baktık. 1/19 Biraz uzakta: kısa kollu beyaz gömlek, diz boyunda kısa, siyah pantolon giymiş, kâküllü, üstü başı tertemiz bir çocuk duruyordu. 1/20 Baktığımızda o kendince kibirlenerek ellerini cebine koydu. 1/21 Oyunu bırakıp hepimiz birlikte koşarak onun yanına geldik. 1/22 İnsan görmemişler gibi itişip kakışarak onun etrafını çevirdik. 1/23 Üzerimizdeki kıyafetlerin hangisinin siyah, hangisinin beyaz olduğunu bilmek imkânsız, toza toprağa batmış. 1/24 Herkesin üstü başı köpekle dalaşmış gibi paramparçaydı. 1/25 “Bu kim ya? Nereden geldi ya?” – diye bir birimizi dürtüyorduk. 1/26 Ona baştan ayağa dikkatle baktık.

1/27 O da ölçüyor gibi herkese teker teker baktı. 1/28 Bizim biçimsiz yüzümüzü beğenmemiş gibi küçük burnunu kıvırdı. 1/29 Esmer yüzü birazcık terlemiş, alın hizasında kesilmiş kâkülüne üfleyip duruyordu. 1/30 Kâkülü olmayan bizlere onun bu hareketi hoş görünüyor, hepimiz ilgiyle bakıyorduk. 1/31

- Kâkülüne bak ya, zayıflığına bakmadan, - diye sataştı Esikbay. 1/32 Biz gülmek istemesek de onun sözlerine hürmet gösterip kahkahayla güldük. 1/33 Yeni gelen çocuk kızarak arkasını dönüp gitti. 1/34

- Ee... Ben biliyorum, - dedi Sadık övünüp bağırarak. 1/35 Sonra çocuğun önüne geçip: - Hey, çocuk, siz dün taşındınız, değil mi? Kahverengi inekleriniz var, değil mi? – diye sordu. 1/36

- Evet - dedi somurtan çocuk onun sözüne gülümseyerek. 1/37 – Kahverengi ineğimiz var. 1/38

- Adın ne? 1/39

- Ayan. 1/40 Biz, hepimiz, beraber unutmayalım der gibi “Ayan, Ayan”... – diye fısıldayarak tekrarladık. 1/41

- Haydi, arkadaş oluruz, - dedi Sadık siyah elleriyle onun bembeyaz bileklerinden tutup. 1/42 Ayan onun ellerine baktı ve kıpkırmızı kesilip sonrasında bileğini kurtardı. 1/43

- Sizin taraf çok sıcakmış. 1/44 Nasıl suya girmeden dayanıyorsunuz? – dedi. 1/45

- Giriyoruz. Şu tarafta su deposu var. 1/46 Haydi, girelim. Suyu var!.. – deyip Sadık köyün yukarı tarafındaki çukur su deposunu övmeye başladı. 1/47

Ayan bizimle birlikte oraya doğru geldi. 1/48 Köyümüze yeni bir çocuğun gelmesi bizim için bir bayramdı. 1/49 Herkes onun gözüne girmeye çalışırdı. 1/50 O yüzden birbirimizden iyi olduğumuzu kanıtlamak için kendimizi övüyorduk. 1/51

- Ben suyun altında altmışa kadar sayarak kalabilirim, – diye yüksekten attı Sadık. 1/52

- Benim de bunun gibi beyaz gömleğim var. 1/53 Büyük sandıkta duruyor, giymeme ninem izin vermiyor, - dedi çok konuşmayan Tırmık Kosım da. 1/54

Kosım dövüşürken her zaman bağırarak yüz tırmalıyor, o yüzden ona Tırmık diyoruz, ondan çok çocuk korkuyor. 1/55 Ona sadece Esikbay karşı gelebiliyordu.

1/56 Şimdi de o: 1/57

- Git buradan, tırmalayan kedi. 1/58 Senin evinde altın olduğunu da biliyoruz, – diye üzerine yürüyen Kosım’ı göğsünden itti. 1/59

Esikbay – uzun boylu, kolu bacağı kara kayış gibi sert ve uzun, yarışmada koşup ortalığın tozunu attıran, kavgacı, yaramaz bir çocuktur. 1/60 Bazen gelirken boşu boşuna insanlara çatmak gibi kötü bir huyu var. 1/61 Gücü yettiğine ya çelme atıyor ya da başına vurup ağlatıyordu. 1/62

Şimdi de Ayan’a hırsını göstermeyi isteyerek: 1/63

- Tırnağın nerede, hey, kedi; - deyip Kosım’a çelme attı. 1/64 Kosım sendeleyerek yere düştü ve derisi soyulmuş kanayan dizini tutarak gözleri yaşla dolu yerinden kalktı. 1/65 Biraz yürüdükten sonra Esikbay onun başına vurmaya başladı. Ağlayıveren Kosım tırnaklamak için ileriye atıldı. 1/66 Esikbay uzun kollarıyla onun burnuna vurdu. Kosım’ın burnundan kan akıp bağırarak evine koştu. 1/67

O gün biz suya girip, güneşlenip, akşama kadar su deposunun başında oynadık. 1/68 Ayan, eskiden beri tanışmış insanlar gibi etle tırnak olduk. 1/69

O, iyi niyetli, akıllı bir çocuktur. 1/70 İnsanı çeken güler yüzü, ne dersin de görmüş geçirmiş yumuşak huyuyla bizi kendine bağladı. 1/71 En iyi tarafı – hiç kimseyle dövüşüp sözle dalaşmamasıydı. 1/72 Bir iki kere bazı kavgacı çocuklar ona bulaşmak istemişti. 1/73 Ayan hiçbir şey demeden kaşlarını çatıp onun gibilere sırtını dönüp gidiyordu. 1/74 Karşılık veremediğinden içine dert olmuş gibi: 1/75

- Benim babam da yok annem de yok, o yüzden dövüşürsem ninem kızar, - diye söylerdi. 1/76

İtiş kakış güreştiğimizde birkaçımızı yenerdi. Sadece Eskibay’a yenildi. 1/77

İlk günden itibaren Ayan’la et tırnak gibi olmayı herkes düşünüyordu. 1/78 Fakat o kimseye ayrıca bir samimiyet göstermedi. 1/79 Birimizden birini ayrı görmedi. Hepimizle iyi bir arkadaş oldu. 1/80

Üç dört gün geçip alıştıktan sonra bela çıkarmak için Esikbay diğerlerine yaptığını Ayan’a da yaptı. 1/81 Onunla dövüşmeyi isteyerek yersiz dokunmaya başladı. 1/82 Ayan ona biraz korkuyla bakıp: 1/83

-Bıraksana artık, - diye söylendikçe Esikbay, sırtarak tekrar tekrar onun başına vurup, çelme atıp sinirlendirdi. 1/84 Çok kızan Ayan sonunda: 1/85

- Dövüşür müsün? – dedi. 1/86 Esikbay onunla alay edip: 1/87

- Seninle mi, bırak ya! – diye salyasını Ayan’ın yanaklarına sürdü. 1/88 Buna daha fazla dayanmak mümkün değildi. 1/89

- Ben bu sokak ortasında dövüşmem. 1/90 Yürü şu vadiye. 1/91 Kimsenin görmediği bir yere gidip dövüşelim, - dedi Ayan. 1/92

- Bırak ya, bu güçlüymüş, - deyip Esikbay salyasını tekrar onun yüzüne sürdü. 1/93 – Gidelim, zaten Esikbay ağabeyinin yumruklarını koklamak istiyorsun. 1/94

O artık Ayan’ı ite kaka vadiye doğru yürüdü. 1/95 İkisinin dövüşünü izlemeye biz de gittik. 1/96 Vadiye varınca Ayan gömleklerini çıkardı ve köşedeki çalıya astı, birden Esikbay ile vuruşmaya başladı. 1/97 Esikbay Ayan’dan biraz daha uzundu. 1/98 İkisi yaka paça güreşirken O, Ayan’ın beline sarılıp sıkarak vücuduyla bükmeye çalıştı. 1/99

Ama ne kadar uğraşsa da gücü yetmedi. 1/100 Hemen bir eliyle Ayan’ın saçlarından tutup sırt üstü çat diye düşürdü. 1/101 Yere yıkıp Ayan’ın ağzına yüzüne tekrar tekrar vurmaya başladı. 1/102 Ayan hiç ses çıkarmadan altta kolunu bacağını kurtarmak için çırpındı. 1/103 Bir vakit Esikbay: 1/104

- Ah... – diye bağırdı ve bir tarafa yıkılıverdi. 1/105 Ayan onun kolunu kıvırmıştı. 1/106 Artık Ayan güç aldı. 1/107 Ağzı kan içinde yumruklayıp, Esikbay’ın boğazını sıkıp, yerde sürükledi. 1/108 Aceleyle toprağa Esikbay’ın yüzünü birkaç defa gömüp durdu. 1/109

- Tamam, yeter, yeter... 1/110 diye bağırdı Esikbay. 1/111 Ayan onun başının üstünden geçip gitti. 1/112

Uçarak kalkan Esikbay bir daha atıldı. 1/113 Ayan onunla güreşmeden iki elinden tuttu ve yere düşürüp vurdu. 1/114 Ama üstüne çıkıp vurmadi. 1/115 Sert düşen Esikbay, bir müddet kadar yerde inleyip durdu. 1/116 Ayan ise kaynağa gidip, ağzındaki kanı temizleyip, beyaz gömleğini giyip hiçbir şey olmamış gibi evine gitti. 1/117

O kavgadan sonra Ayan’a hiç kimse karışmıyordu. 1/118

Sonbaharda yedi ile on yaş arasındaki çocukların hepsiyle birinci sınıfa başladık. 1/119

Bizi İmanjanov denen kır saçlı, kolu bacağı üşüyen insanlar gibi titreyen, gözleri kıpkırmızı yaşla dolu ihtiyar biri okuttu. 1/120 Bu kişi – sağlığı kötüleştiği için şehirden taşınan öğretmenmiş. 1/121 Bize her gün evinden getirdiği kâğıtları birer birer dağıtıp harfleri öğretmeye başladı. 1/122

Ayan ikimiz aynı sırada oturuyorduk. 1/123 Ayan, daha ilk günden zekâsıyla göze çarptı. 1/124 Hocamızın tahtaya yazdığı harflerin bire bir kâğıda geçirip, çabuk ezberliyordu. 1/125 Hatta günler geçtikçe sadece bir iki harf öğrenmeye gönlü razı olmayıp: 1/126

-Bütün harfleri neden çabuk öğretmeyecekmiş. 1/127 Keşke, ağabeyime mektup yazabilseydim – diye söyleniyordu. 1/128

Tabii ki, savaştaki baba ve ağabeyimize mektup yazmak hepimizin asıl arzusuzdu. 1/129 Bunu hissetmiş gibi İmanjanov da bize çabucak harf öğretmeye gayret etti. 1/130 Böylece birkaç ay içinde bütün harfleri ezberleyip, yarım yamalak cümle kurup, yazabilecek hale geldik. 1/131 Ayan ise “Canımdan çok sevdiğim ağabeyim...” diye başlayıp mektup yazıyordu. 1/132 Artık onun mutluluğuna diyecek yoktu. Her gün dersten gelince evin en köşesine yüzükoyun yatıp, mürekkep kaleminin ucunu ıslatıp, ağzı yüzü mürekkebe bulanmış ağabeyine üst üste mektup yazıyordu. 1/133 Günde iki üç mektup yazardı. 1/134 Bazen ninesinin söylediğini, bazen de kendi başına yazıyordu. 1/135

Biz diğer çocuklar, hala cümle kuramıyorduk. O yüzden Ayan’a gidip: 1/136

- Mektup yazmayı öğret, - diye yapışıyorduk. 1/137

Ayan bilmişlik taslamıyordu. Tebessüm ederek: 1/138

-Al, benim mektubumun kopyasını çek, sadece benim ağabeyimin yerine kendi ağabeyinin adını yaz, - derdi. 1/139

Öyle öyle hepimiz mektup yazmayı öğrendik. 1/140 Artık bizim köyden her gün savaşa, sözü de içeriği de hatta bazen kişi adları da aynı yirmi otuz mektup gönderiliyordu. 1/141

Tam da mektup yazabilmemizi beklemiş gibi iki ay sonra İmanjanov çok hastalanıp yataklara düştü. 1/142 Bir eli ve bir bacağı tutmuyordu. 1/143 Başka öğretmen gelmedi. 1/144 Bu yüzden eğitimimiz de gelecek yıla kadar durmuştu. 1/145

Bir gün Ayan otlaktan hayvanları çevirirken alıştırayım diye akıtmalı buzağına atlayıp binmişti. 1/146 Şişman buzağı tepine tepine düşürüverdi. 1/147 O zaman Ayan'ın bileği burkulup bir ay kadar evinden çıkamadı. Ondan sonrası... 1/148

Ayan'ın topuğu sürekli yerinden çıkıyordu. 1/149 En ufacık dövüşse veya zıplasa da bileği yerinden çıkıyordu, Ayan: 1/150

- Ay, ay, ayağım, ayağım, – diye avazı çıktığı kadar bağırıp yerde kıvranıyordu. 1/151

Zaman zaman o dövüş oyunlarına katılmadan, uzaktan, her eğlenceyi sadece dışarıdan sevinçle izliyordu. 1/152

Bileği üçüncü kere yerinden çıktığında evinden öncekinden de fazla yattı. 1/153

Bu kezde kış gelip kar yağmıştı. 1/154 Biz ise kızakla kaymanın eğlencesi peşindeydik. 1/155

2

Bizim köy Eşkiölmes denilen küçücük kahverengi dağın tam eteğindeydi. 1/156 Upuzun bir sokak olarak yukarıdan aşağıya doğru uzanıyordu. 1/157 Kışın bu tek sokağın başından sonuna kadar çocuklar, toplanıp karı ezip, buz sahası hazırlıyorduk. 1/158 Kar kalın olsa da dağ yerinin havası güneşli, ılık oluyordu. 1/159 Ezilen kar bir gün boyunca eriyip akşama doğru buz oluyordu. 1/160 Tam da o zaman her evden kızıağı olanlar kızıağını, buz pateni olanlar buz patenini ayaklarına geçirip bütün çocuklar sokağa çıkıyordu. 1/161 Kaş göz arasında uzun sokak baştan aşağı kıpırdayan çocukla dolu olurdu. 1/162 Şamatayla birileri aşağıya doğru ok gibi

fırlayıp kayarken kıvılcım çıkarıyor, birileri de ardı sıra kızaklarını sürükleyip yukarıya doğru gidiyordu. 1/163

Bugün de buz sahasındaki oyununun bir o kadar ilginç zamanıydı. 1/164 Güneşin gözleri kanlanmış gibi ayrıca kızarak yuvasına konmaya yaklaşıyordu. 1/165 Buzlaşan bembeyaz karın üzerinde bir anda incecik kızıl bir tabaka oluştu. 1/166 Bir gün boyunca Eşkiölmes'in doğusunda otlanan hayvanlar, kimse bakmasa da bir izle art arda köye doğru dönerdi. 1/167 Aniden bütün köyü bas bas bağırان acı sesler ırkiltti. 1/168 Tüyleri diken diken eden ağıt sesleri. 1/169 Ayan'ın evinden geliyordu. 1/170 Böyle bir durum çocuklar için çok ilgi çekiciydi. 1/171 Hepimiz kaymayı bırakıp bir şeyden eksik kalmış gibi heyecanla Ayan'ın evine doğru koştuk. 1/172 Arkadakiler ulaşamadan öndekiler ne olduğunu duydu. 1/173 “Ayan'ın ninesi ölmüş”, - diye fısıldaşarak müjde verir gibi birbirimize bu haberi ulaştırdık. 1/174

Kuzu derisinden sarı paltosunu giyen Ayan, her zaman gülümseyen siyah gözleri çıkacakmış gibi bomboz bir şekilde evin önünde duruyordu. 1/175 Evdeki konu komşu kadınlar gürültüyle birbirlerine başsağlığı dileyip ağlıyor olsa bile, Gürültü patırtı kopsa da Ayan'ın gözlerinde hiç yaş yoktu. 1/176 Biz aramızda konuşsak da ona hiçbir şey demedik. 1/177 Ayan da bizi sessiz karşıladı. 1/178 Sürüklenen kızak ve patenlerimize baktı. 1/179 Donduğu için mi burnunu çekiştirip tir tir titriyordu. 1/180

Güneş yuvasına giriyordu. 1/181 Ayan ise suskun vaziyette herkese bakarak köyün her tarafından bağıra çağıra “nineciğim” diye gelen büyüklere bakıyordu. 1/182 Ama onların hiçbirisi de ona dikkat etmiyordu. 1/183 Biz ise şimdi ne yapacak diye çember olup gözümüzü ondan alamıyorduk. 1/184 Kendi kendimize fısıldaşarak, ona da işitmek ister gibi, “Ninesinin öldüğüne neden ağlamıyor? – diyorduk. 1/185 Ayan duysa bile duymamış gibi duruyordu. 1/186 Sadece herhangi bir zaman sonra alakasız: 1/187

-Masal anlatayım mı? – dedi. Ondan sonra bizim cevabımızı beklemeden evin köşesini dönüp gitti. – Haydi gidelim, evin dışına oturalım. 1/190

Biz onun arkasından gittik. 1/191 Evin dışına gelip kızaklarımızı yan yana sıralayıp oturduk, ne diyecek diye Ayan'ın ağzına baktık. 1/192 O üzgün halinden bir şey değişmeden herkesin yüzüne baktı ve: 1/193

- Komik olanı mı anlatayım? – dedi. 1/194

Biz sessiz sedasız başımızla onayladık. 1/195 Ayan paltosunun yakasında burnunu gizleyerek içini çekti ve düşünceye dalmış gibi fısıltılı sesle: 1/196

-Eski zamanlarda bir yetim çocuk varmış... – diye masalına başladı. 1/197

Onun masalı o gün gece yarısı bitti. 1/198 İlk önce üzüntülü başlasa da gel gelelim masalın komik hikâyeleri çokmuş, Ayan da biraz toparlanmış, hepimiz eğlenip gülmeye gark olmuştuk. 1/199 Hatta Ayan'ın ninesinin öldüğünü bile unutmuşuz. Sırtarak gülüp sevinçli halde: 1/200

- Hey, bir tane daha anlat. 1/201

- Bir daha anlat... – diye dört bir taraftan gürültüyü koyuverdik. 1/202

- Hayır, yarın söyleyeceğim, bugünlük bu kadar yeter, - dedi ciddi bir sesle. 1/203 Başını kaldırıp gökyüzüne baktı. 1/204

- Ee, yıldızlar bugün sıkılmış, yarın gün açık olur, - dedi büyük insanlar gibi. 1/205

Hepimiz birden gökyüzüne baktık. 1/206 Gerçekten bugün yıldızlar her zamankinden de sıktı. 1/207 Dolu dolu, eriyen kurşunun dökülüp akacakmış gibi parlıyordu. 1/208

Biz Ayan'ın yarınki günün açık olacağını yıldızlara bakarak söylemesine içimizden hayret ettik. 1/209 Yanımda oturan Sadık: 1/210

- Nasıl bildi ya? – diye hayretini gizleyemedi. 1/211

Şimdi biri benim kulağıma fısıldayıp: 1/212

- “Sık” ne demek ya? – diye sordu. 1/213

- Bilmiyorum, - dedim ben de. 1/214

Fakat bu sözün anlamını soramadık. 1/215

Ertesi gün Ayan'ın ninesini toprağa verildi. 1/216 Millet mezar başından döndüğünde, Ayan ninesinin mezarında tek başına kaldı. 1/217 O bugün de hiç ağlamadı. 1/218 Karlı toprak mezara biraz baktı ve bir avuç toprak alıp “Toprağın bol olsun, nineciğim” diye saçtı. 1/219 Sonra kıpkırmızı donan iki eline sırayla üfleyip köye döndü. 1/220

O gün ninesinin akrabası ihtiyar Bapay'ın evine taşındı. 1/221

Biz sokakta kızakla oynuyorduk. 1/222 Tam o zaman, azıcık yastık yorgan toplanmış kızıağı Bapay sürüyor, Ayan ise kendi kahverengi ineğinin ipinden çekerek sokağın başındaki ihtiyarın evine taşınyordu. 1/223 Kahverengi inek alıştığı ahırdan çıkmak istemedi, biz bir grup çocuk arkasından gürültüyle çevirdik. 1/224 Kahverengi inek gözü çıkacakmış gibi burnundan gürültüyle soluyarak başını sallayıp, boynuzlarıyla Ayan'a toslayacakmış gibi ileri yürüdü. 1/225 Ama toslamadan Ayan'ın sarı paltosunun eteğini kokladıktan sonra inleyerek böğürdü. 1/226 Ayan aksayarak bize dönüp: 1/227

- Hayvan, her şeyi biliyor... – dedi. 1/228

Ayan'ın ineğini ihtiyar Bapay'ın evine kadar götürdükten sonra biz tekrar kaymaya gittik. 1/229 Biraz sonra buz sahasına Ayan da geldi. 1/230 Kızıağı yoktu, o yüzden milletin kızakla kaymasına sevinçle bakıyordu. 1/231 Bir de benim mavi tahtalı kızıağımı göstererek: 1/232

- Benim de kızıağım tam bunun gibiydi. Taşındığımda o evde kaldı, - dedi. 1/233

Ben onun masum bakışına dayanamadan: 1/234

-Al, Ayan bir tur at – diye kızıağımı verdim. 1/235 Mutluluktan ağzı kulaklarına varıp gülerek gelip kızıağa oturdu ve: 1/236

- Kim benimle yarışacak! – diye bağırp yokuş aşağı fırladı. 1/237

Benden sonra ona kazığını Sadık verdi, sonra Esikbay, kısaca Ayan hepimizin kızıağından kaydı. 1/238 Kıpırmızı olup, kan ter içinde nefes nefese kalıp, herkesten fazla bağırarak konuşup katıla katıla gülüyordu. 1/239

Akşam ışıkları dağılıp karanlık çökmeye başladığında başından borkünü alan Ayan: 1/240

-Gidelim, bugün size dünkünden de ilginç bir masal anlatacağım, - dedi. 1/241

Biz Ayan'ın peşinden curcunayla ihtiyar Bapay'ın evine geldik. 1/242 Ayan'ı ortamıza alıp etrafına oturduğumuzda kapı açıldı ve dışarıya Bapay'ın yaşlı karısı çıkıp: 1/243

- Allah'ım, bu curcuna ne diyordum, bunlar mıymış ya. 1/244 Uzaklaşın, hepiniz üşüşmüşsünüz bacaksızlar. 1/245 Bu da neyin nesi, tam da pencerenin altına oturmuşsunuz! – diye kovdu. 1/246

Şimdi ne yapacağız der gibi sokakta afallayıp dolaşırken Sadık: 1/247

- Ben nereye oturacağımızı buldum, - dedi. 1/248 Hepimiz ona bakakaldık. 1/249

- Şu at ahırının üzerine çıkalım ve çimenlerin içine gömülelim... 1/250

Biz dizlerimize vurup 'yaşasın' diye köyün kenarındaki at ahırına doğru koştuk. 1/251 Arka tarafı alçak taş ahırın üstüne tırmana tırmana çıktık ve o gün Karaoy'dan getirilmiş yeni otların içine gömüldük. 1/252 Kuru otların geniz yakan hoş kokuları sarhoş etmiş gibi tüm vücudumuzu ürpertiyordu. 1/253 Hepimiz aksırıp tıksırarak bunun gibi rahat dünya bulduğumuz için sevinip, birbirimizi itip ota yuvarlanıp, kahkahayla gülüşüp, yumuşak otların içine girdik. 1/254

Hepimiz çember olup oturduktan sonra ortamıdaki Ayan, dişlerinin arasından tükürüp, biraz kalkarak altına ot toplayıp herkesten yükseğe oturdu. 1/255 Sonra kaşlarını çatarak düşünceye dalmış gibi aşağıdaki çukurlaşmış karanlık derin uçuruma gözünü dikti. 1/256 Biz de istemsizce o tarafa korkuyla baktık. 1/257 Uçurumun içi korkunçtu. 1/258

- Eski zamanlarda yetim bir çocuk varmış... – diye Ayan ikinci masalını başladı. 1/259

Fısıltıyla çıktığı sesinde söylediğine her nasılsa inandırarak muhteşem bir güç vardı. 1/260 Biz sessiz sakin kaldık. Bir anda tam altımızdaki ahırın içindeki atların kütür kütür otları çiğnemeleri, burnundan gürültüyle solumaları, tepmeleri, kaşınmaları duyuluyordu. 1/261 Ama yavaş yavaş Ayan'ın masalı ilginçleştikçe seslerin hepsi uzaklaşarak bütün Eşkiolmes bayırına, aşağıdaki derin uçurumu acayip bir sessizlik çöktü. 1/262 Bu dünya – masalın hayal dünyasına, sihirli dünyasına dönüp, biz kendimizin varlığını yokluğunu bile unuttuk. 1/263

O günden başlayarak her akşam at ahırının üzerinde toplanmayı âdet haline getirdik. 1/264 İkinci gün yine Sadık bir aksilik çıkardı: evinden ufacak gazete parçasıyla tütün çalıp getirmişti, onu uzun sardı ve cebinde zar zor bulduğu kibritle yakıp sigarayı keyifle çekerek masalı dinledi. 1/265

- Hey, versene bir içeyim, - dedi sonra Sadık'ın yanında oturan Kosım dayanamadan. 1/266 Sadık sigarasından bir defa çekti. 1/267 Kosım açgözlülükle sigara dumanını içine çekeceğim diye öksüre öksüre boğulacaktı. 1/268 Biz, hepimiz onunla alay edip, fırsat vermeden sözümüzle onu yerden yere vurduk. 1/269

- Uyuşuk, içemiyorsan neden istiyorsun, - diye alaya aldık. 1/270 Sonra Esikbay: 1/271

- Haydi, Sadık ben içeyim, - dedi. 1/272

Sadık ona da sigarasından bir defa içirdi. 1/273 Esikbay hiç öksürmeden dumanı ağzına doldurup, yavaş yavaş burnundan çıkararak "işte, nasıl içilirmiş" der dibi övündü. 1/274 Sonra sigarayı ben de içtim, benden sonra başka birisi daha. 1/275 Sonunda Sadık'ın uzun sigarasını hepimiz bir kere içerek bitirdik. 1/276

Ertesi gün ahırın üzerine toplandığımızda çoğumuz evden kâğıt ve tütün çalmıştık. 1/277 Artık birer birer sigarayı sarıp yarışır gibi içiyorduk. 1/278 Sigara içerek dinlediğimizde Ayan'ın masalı hepsinden ilginç gibi görünüyordu. 1/279 Bir gün evdekiler bazılarımızın sigara çalmış olduğunu öğrenerek sigarayı bulamayacağımız yerlere gizliyordu. 1/280 Ama biz başka bir yol bulduk. 1/281

- Şu dilsiz Turdağul, her zaman atın kuru tezeğini sigara olarak sarıp içiyordu ya, - diyerek, biz de sabah cebimize atın kurumuş tezeğini toplayıp koyuyorduk. 1/282 Böylece Ayan'ın masalını dinlerken bazılarımız içine at tezeği koyulan sigarayı içiyorduk. 1/283

Muhteşem masallardı... 1/284 Dünyadaki iyiliğin hepsi: kahramanlık, iyilik, güzellik ve akıllılık, her nasılsa insana ait asil davranışların tümü Ayan'ın masallarında vardı. 1/285 Ayan kahramanlık hakkında masallar anlattığında, biz yırtık pırtık giyinen kirli bacaklı çocuklar, bir anda cılız halimizi unutarak: mavi kılıcı parlatarak, at oynatıp düşmanlara karşı aslan gibi koşarak kendimizi gerçek bir kahraman gibi hissediyorduk. 1/286 Hayatımızda çifteli tüfekten başka bir şey görmesek de söz konusu parıldayan mavi kılıç olduğunda top, makineli tüfek söze ve gönle yetersiz gelip oyuncak gibi kalıyordu. 1/287 Çünkü Ayan'ın masallarındaki kahramanların salladığı mavi kılıca imrenip inandığımız kadar, onu silahların tanrısı gibi görüyorduk. 1/288

- Ah, keşke, onun gibi kılıcım olsa da ben de savaşa gitsem, faşistleri yok ederdim, - diye kızarak Esikbay. 1/289

-Ben ise sadece başlarını keserdim, - diyen Sadık hayal eder gibi sesini uzatıp hiddetlenerek. 1/290 – Mavi kılıcı parıldatarak sallayıp giderken önüme babam çıksa... 1/291 Ay, muhteşem olurdu, değil mi? 1/292

Bundan sonra savaşa gitmeyi, faşistleri yok etmeyi, böylece baba ağabeylerimizi bulmayı hepimiz kendimizce söz ederek tatlı hayalle yıkanırdık... 1/293

Yetim olduğu için mi kim bilir, Ayan'ın masalları çoğunlukla yetim çocuk hakkındaydı. 1/294 Yetim çocuğun kaderiyle alakalı korkunç masallar başladığında, köyün dışındaki dere yatakları, hendek ve kayalıkların tümü: yaşlı cadılar, tek gözlü devler ve perilerle dolup taşmış gibi olurdu. 1/295

Etraf korkutucu oluyordu. 1/296 Uçurum tarafından esen soğuk rüzgârın sesi her türlü değişerek duyuluyordu. 1/297 Bazen ağlama bazen de uluma sesi gibi gelirdi kulağa... 1/298 Biz her sesin kıpırdanışına ürperiyor, birisi 'a!' bile derse aynı anda çil yavrusu gibi her tarafa kaçmaya hazır oturuyorduk. 1/299

Şahane masallar! 1/300 Biz bir akşam içinde iki karış uzunluktaki “sigaranın” ikisini üçünü bitiriyorduk. 1/301 Sonunda ellerimiz sigara sarma işlevini kaybederek dişlerimiz zangır zangır titriyordu. 1/302 Fakat Ayan'ın masalı bitmeden kimse kılını bile kıpırdatmıyordu. 1/303 Burnumuzu çifter çifter çekip kuru ot yığınının çukurlaşmış yerlerine gizleniyorduk. 1/304

Masal bittiğinde “oh” diye derin nefes alarak soğuktan buz tutmuş vücudumuzu esnetip yetim çocuğun mutluluğa ulaşmasına tüm yüreğimizle seviniyorduk... 1/305

Bazı günler Ayan seyrek dişlerini göstererek oturup, sırtarak eğlenceli ve komik masallara başlıyordu. 1/306 Böyle günlerde biz, kış soğuğunun kemikleri titreten ayazını bile unutuyor, gülmekten karnımıza kramp giriyor, hepimizin gözünden ve burnundan su akıyor, her birimiz bir tarafta karnımızı tutup yuvarlanıyorduk. 1/307 O günlerde dünyada savaşın olduğunu, her birimizin baba ve ağabeylerimizin uzakta, batıda yağın kurşunların altında olduğunu bile aklımızdan çıkarıyorduk. 1/308

- Ayan, bir daha anlat. Şimdi bunun gibi bir masal daha anlat, - diye dört bir taraftan ona yalvarıyorduk. 1/309

Fakat Ayan, ne yapsan da gece bir masaldan fazlasını söylemezdi. 1/310 Yerinden kalkıp üzerini silkeleyerek: 1/311

- Gece yarısı oldu, yeter artık, - diye sabırla söyleyip: - Çok tuhafısınız, bir günde iki masal düşünüp anlatmak kolay mı, sizce? – derdi sonra. 1/312

Biz, masalların hepsinin Ayan'ın gündelik kurduğunu bilsek de o kadar önemsemiyorduk. 1/313 Bütün bildiğimiz: Ayan her gün türlü türlü masal düşünüp akşamları bize anlatmalı, biz ise sadece can kulağıyla dinlemeyi biliyorduk. 1/314 Masal uydurmak kolay mı yoksa zor mu, hiçbir alakamız yoktu. 1/315 Hatta bunun hakkında konuştuğunda bile, “Ayan her gün bir masal uyduruyor, demek ki masal uydurmak o kadar da zor değil, sadece diğerlerimiz masal kurma metotlarını bilmeyebiliriz”, - diye düşünürdük. 1/316 O nasıl bir metot, o tarafını detaylı düşünmeyi bile beceremezdik. 1/317 Sabahtan akşama kadar boş boş sokağın başından sonuna kadar sadece kızakla kaymayı biliyorduk. 1/318 Akşam delik deşik keçe çizme ve kabanlarımızın ağırlaşıp su içinde kalmasına bakmadan, at ahırının üzerine çıkardık... 1/319

İlk günler gündüz oynarken Ayan'a sırayla kızağımızı veriyorduk, günler geçtikçe cimri olmaya başladık. 1/320 Oyunun heyecanlı yerinde de kızağı bir kereye mahsus başka birine verip uzaktan bakmaya dayanamıyorduk. 1/321 O yüzden artık Ayan'a kızağı günde bir kez veriyorduk, ancak oyunun heyecanı azaldığında içimizden biri: 1/322

- Al, Ayan bir kez kayabilirsin, - diye ona acıdığımız için istemeden vermiş gibi olurduk. 1/323

Ayan da artık önceki gibi kızağa bindiğinde mutluluktan bağırılmazdı. 1/324 Kızarır gibi gülümseyerek gelip kızağı alır, bir kez kaydıktan sonra geri verirdi. 1/325 Sonra sarı kaftanının gövdesine burnunu gizleyip, soğuktan yüzü gök mavimsi bozarıp, köşede oyunumuza sessiz, şaşkın şaşkın bakardı. 1/326 Sadece Bapay'ın yaşlı karısı: 1/327

- Ayan, neredesin? 1/328 İnekleri bağla! 1/329 Kaz ve ördekleri getir! 1/330 Kısrağa otunu suyunu ver! - dediğinde, bize ürkmüş gibi bakarak evine gidiyordu, epeyce bir zamandan sonra tekrar dönerdi. 1/331

Onun sabırsızlıkla beklediği güneşin yuvasına konmasıydı. Güneş battığında ak yüzü güler, sevinirdi. 1/332

- Haydi, gidelim, ben dünkünden de ilginç bir masal anlatacağım, - diye hevesle gidiyordu. 1/333 Bazen gündüz de masal dinlemeye çağırırdı. 1/334

- Buz sahası nedir ya, sadece kıyafetleri eskitmek, yorulmak, - deyip beğenmemiş gibi dudaklarını büktü. 1/335 O zamanlarda ona “ağabeyciğim, al, kayar mısın”, - diye yolunu kesip yalvarsak da burnundan soluyup bakmıyormuş gibi görünürdü. 1/336 Sonra oyunun bütün heyecanı kaçırdı. 1/337 “Gerçekten, ya, çarıklarına su geçti, gidip at ahırının üzerine çıkalım”, - diye dağılmaya başladık. 1/338 Bizim bu halimizi gören Ayan, kaymayı daha beter kötülüyordu. 1/339 Sonra bizim kızaklara bakarak: 1/340

- Bunlar kızak mı? – deyip burnunu kıvrarak. 1/341 – Keşke, kendi direksiyonu, önünde farı, yukarıya da aşağıya da aynı kayabilecek bir kızak olsa. 1/342

- Bırak ya, öyle kızak mı olur? 1/343

- Elbette olur. 1/344 Kahraman Koblandı’nın Tayburıl’ı gibi uçan atlar var mı? 1/345 Var. O zaman yukarıya da aşağıya da aynı kayabilecek direksiyonlu kızak da var... 1/346

Bundan sonra Ayan’la söz dalaştıramıyorduk. 1/347 Kim bilir, belki de böyle kızaklar da vardır. 1/348

Her biri içinden: “Keşke Ayan’ın söylediği gibi kızığımız yukarıya da aşağıya da aynı kayabilecek direksiyonlu bir kızak olsa” – diye hayal kuruyor gibiydik o anda... 1/349

3

Ayan’ın mizacı ilginçti. 1/350 Bir gün gece yarısında tam uyuyacakken dışarıya çıkmıştım. 1/351 Sokaktaki buz sahasında biri kızakla kayıyormuş. 1/352 Sessiz sakin aylı gecede tek başına kızığının gürültüsüyle yeri yerinden oynatır gibi ses çıkarıyordu. 1/353 Dayanamadan koşarak buz sahasına gittim, – çok ilginç, kızakla kayan – Ayan’mış. 1/354 Ayın ışığında net göründü: yüzü gülüyordu, heveslene

nefes alıyordu. 1/355 Paltosunun iki eteği uçuşarak kızağı sokağın başına doğru sürükledi. 1/356 Beni görünce döndü ve: 1/357

- Yürü, oynayalım mı? – diye yüksek sesle söyledi. 1/358

- Boş ver, gece yarısında aklı yerinde biri oynar mı? 1/359

- Tabii ki oynar. 1/360 Ya, sen böyle aylı, parlak bir gecede kızakla kaymanın ne kadar muhteşem olduğunu bilmiyor musun? 1/361 Aylı gecede kızakta sihirli kanat çıkıyor... – dedi ve Ayan koşuverdi. 1/362 Biraz sonra sokağın başına gidip yine yeri yerinden oynatır gibi tüm köyde sesi yankılanarak kızakla aşağı doğru yıldız gibi aktı. 1/363 Tam durduğum tarafta küçücük bir tepecik vardı, fırlayarak gelen kazık o tepeciğe ulaştığında eşik ve pencere arası gibi yerden biraz zıplayınca tabanından kıvılcım çıktı. 1/364 Ayan ellerini kaldırıp: 1/365

- Yaşasın! – diye bağırdı. 1/366

Bana gerçekten de kızağının sihirli kanadı varmış gibi göründü. 1/367 Koşarak eve geldim ve karanlık koridorda boş kova ve leğenleri tangır tungur ederek kızağımı aramaya başladım. 1/368

- Eyvah, hırsız köpek mi girdi içeriye! – diyerek annem evden çıkmıştı. 1/369 Benim kızağıma yapıştığını görünce. 1/370 – Sen misin? 1/371 Neyi kırıyorsun? – dedi şaşırarak. 1/372

- Anne, kızakla kayacağım. 1/373

Annemin ödü koptu. 1/374

- Bırak, gece yarısında kızak da neymiş. İnsandan farklı bir şeyler görünür sana, - diye payladı. – 1/375 Eve-et... bak işte, Ayan kayıyor ya. 1/376

- Ayan... Ah, buyun posun devrilsin. Ayan diyor ya. Ayan dedi... Bırak artık!.. 1/377

– Annem kızağı odanın köşesine doğru itip beni yakamdan tutup sarstı. 1/378 – Haydi, git yatağına! Yarın da gün var. 1/379

Ben somurtarak en köşedeki dedemin yanındaki yatağıma uzandım. 1/380 Ama uzun süre uyuyamadım. 1/381 Sokağın başından sonuna kadar hızla giden kızağın sesi tam da bizim evin yanından geçiyormuş gibi duyuluyordu. 1/382 O gün kanatlı kızağıyla yukarıya da aşağı da aynı hızla kayan Ayan, rüyama da girdi. 1/383

Böylece Ayan bir yolunu buldu. 1/384 Artık o her akşam bize o gün kurduğu yeni masalını çabucak anlattıktan sonra, içimizden birinin kızağını isteyip gece yarısına kadar yapayalnız oynardı. 1/385

Bir gün hava bulutlanıp yavaş, soğuk bir rüzgâr esiyordu. 1/386 Erkenden karanlık olmuştu. 1/387 Biz de âdete göre, köydeki evler mumu yaktığında at ahırının üzerine toplandık. 1/388 Ayan bugün çok mutluydu. 1/389 Hepimiz sigara sarmaya başladık. 1/390

- Ben size ilginç bir şey söyleyeyim mi, - dedi o müjde verir gibi mutlu sesiyle. 1/391 – Bugün sabah rüyamda babamı gördüm. 1/392 Doğru söylüyorum. 1/393 Gece uyumadan önce babamın paltosunu başımın altına koyup uzun süre koklamıştım. 1/394 Babamın kokusu sinmişti. 1/395 Bir çeşit pelin kokusu gibi güzel bir koku. 1/396 Ben böyle yakasını burnuma götürüp uzun uzun kokladım... 1/397 Ninem daima: “babanı şu Jusantöbe’nin üstünde, hayvan otlatırken bozkırda bulmuştum” derdi... 1/398 Benim babamdaki pelin kokusu oradan kalmış... 1/399 Öylece uyumuştum, rüyama girdi... 1/400

- Ben de her zaman babamın paltosuna sarılıp uyuyorum. 1/401 Benim babamın montundan da pelin kokusu geliyor – dedi bir çocuk. 1/402

İzinden dört bir taraftan gürültüyle savaşta olan baba ve ağabeylerimizin evde kalan kıyafetlerini aklımıza getirip gelen kokudan söz etmeye başladık. 1/403 Ve en ilginç – çoğumuz o kokuyu pelinin – tam köyümüzün dibindeki pelin kokusu gibi diye düşündük. 1/404 Bir anda Ayan: 1/405

- Benden de her zaman pelin kokusu gelir, babama çekmişim. 1/406 İşte, koklayıp görün, - diye burnunu göğsüne götürdü. 1/407 Biz çabucak sırayla onun yakasını koklamaya başladık. 1/408 Kendi söyledikten sonra mı yoksa gerçekten mi öyle, her nasılsa, Ayan’ın yakasından pelin kokusu geliyor gibi geldi bize. 1/409

- Gerçekten ya, pelin kokusu geliyor. 1/410

- Ne kadar güzeldi, pelin kokusu... – dedik hep bir ağızdan. 1/411 Sonra her birimiz kendi kıyafetlerini koklayıp yeni bir şey bulmuş gibi: 1/412

- Baksanıza, benden de pelin kokusu çıkıyor. 1/413

- Benden de... Koklasana... Tam yaz mevsimindeki Jusantöbe’nin kokusu gibi... – diye her bir taraftan bağırdık. 1/414

Biraz sonra konu kapatılıp, Ayan masal anlatmaya başlayacağı zaman Esikbay kalkıp: 1/415

- Bu gece Ayan'a kızak verme sırasına göre Kosım'da, - dedi. 1/416
- Evet, ama benim kızağım kırıldı, - dedi Kosım. 1/417
- Hey, biraz önce hiçbir şeyi yoktu. 1/418
- Kırıldı... Gece kaymak için olmaz. Gerek varsa sen kızağını ver. 1/419
- Ben her zaman veriyorum, sen neden vermiyorsun? 1/420
- Vermeyeceğim... – deyip homurdandı Kosım. – Kırıldı. 1/421
- Tamam, bırakın – diyerek Ayan lafa girdi. 1/422 Ama o zaman Esikbay Kosım'ın şapkasını çekip atıverdi. 1/423
- Git, tırmalayan kedi, görürsün şimdi, – diye sinirlendi. 1/424
- Tamam, bırak, Esikbay – dedi Ayan tekrar sakinleştirerek. 1/425
- Ne bırakması. Gitsin. 1/426 Haydi git, – diyen Esikbay donup kalan Kosım'a tekme attı. 1/427 Yeri göğü inleterek evine gitti. Esikbay'a küfürler edip: 1/428
- Şimdi Turjan ağabeyime söyleyeceğim, görürsün... - diye gidiyordu. 1/429

Bugün Ayan tek gözlü dev masalına başladı. 1/430 Bu onun önceki masallarından daha ilginçti. 1/431 Kararan gökyüzü, at ahırının duvarından sonraki oyulmuş, korkunç derin uçurum, hepsi günün farklı bir ışığını parlatmış gibi başka bir dünyaya - masaldaki komiklik dolu ilginç dünyaya dönüştü. 1/432

“... – Biraz yürüdükten sonra yetim çocuğun uyuz tayı konuşmaya başladı, - diyordu Ayan. 1/433 – Uyuz tay durup ona: “Şu önümüzdeki yüksek dağı gündüz kuş uçarak geçemez, kanatlarını güneş kavuracak. 1/434 Sadece gece uçup geçer. O yüzden biz geceyi beklemeliyiz. 1/435 Geceleyin benim de kanadım çıkıyor. 1/436 Sen sadece düşmeden gözlerini iyice yumup benim yelemi sıkıca tutup otur. 1/437 Ben: “gözünü aç!” dediğimde aç. 1/438 Bu yüksek dağın diğer tarafında, bundan daha alçak ve dik kahverengi bir dağ var. 1/439 O tek gözlü devin mekânı”, - diyordu. 1/440 Yetim çocuk uyuz tayın söylediği her şeyi yaptı. 1/441 Gece uyuz taydan kanat çıkınca dağdan uçup geçti... 1/442 Bir zaman uyuz tay: “Artık gözlerini aç!” – dediğinde, yetim çocuk gözünü açtığı anda tam önünde yavaşça yalpalanarak kımıldayan dik kahverengi dağı görmüş...” 1/443

Tam öyle derken Ayan gözleri yuvasından çıkmış, bizi yeni görmüş gibi hepimize tek tek baktı. 1/444 Tek gözlü dev duymasın der gibi sesini alçaltıp fısıldayarak konuştu. 1/445 Biz ise otların arasına gizlenerek etrafa korkarak bakıyorduk. 1/446 Gece karanlığında sivri bir şapkaya benzeyen Eşkiölmes dağı, tek gözlü evliyanın yaşadığı dağ mağarasını andırıyordu. 1/447 Şu anda o dağ mağarasının içinde tek gözlü dev hırıldayarak uyuyor gibi geldi. 1/448 Onun hırıltılı nefes alışından sivri dağ, keçesini rüzgâr savuran çadır ev gibi kalkıp inip, ileri geri sallanıp kımıldıyor gibi göründü. 1/449 Nefesimizi tutup karanlıkta sallanan Eşkiölmes'in tepesine bakmaktan korkup Ayan'a bakıyorduk. 1/450 Karanlıkta bozarmış görünen zayıf yüzü, o kendi anlattığı hayal dünyasını görmüş gibi titreyerek gözleri parlıyordu... 1/451

Soğuk rüzgâr daha da sertleşip kar kıvılcım gibi yağmaya başladı. 1/452 Tutuşan kapkara gökyüzü nefesi kesilmiş gibi köyün üzerini kaplıyordu. 1/453 Köpekler havlıyordu. 1/454 Tam tek gözlü devin köpeği gibi havlıyordu. 1/455 “- Eyvah, tek gözlü dev uyanır mı”, - diyerek korkumuz kalmıyordu... 1/456

Böyle masalın ilginçliğine daldığımızda, kenardaki bir çocuk: 1/457

-Eyvah, yangın! – dedi. 1/458

Otların arkasında soğuk rüzgâr hararetlendirip alevlendiriyordu. 1/459 Bu at ahırının üzeri sonbaharda samanla kapatılmıştı. 1/460

Yanan o samandı. 1/461 Köşede oturan çocuklardan biri sigarasını söndürmeden attığı için ondan çıkmış olmalıydı. 1/462 Rüzgâr olduğu için yangın çabucak her yere yayıldı. 1/463 Ne yapacağımızı bilmeden şaşırıp, ahırın üstünden atlayıp, dört bir tarafa kaçtık. 1/464 En son atlayan Ayan: 1/465

- Ah, ayağım! – diye can havliyle bağırdı ve çömelip yere yığıldı. Fakat bizim ona bakmaya gücümüz yoktu. 1/466

Köy tarafından: “Koşun, koşun” – diye yeri göğü inleterek bağırان çolak kollu ekip başı Turjan da geldi. 1/467 Asker'den yeni dönmüş, sol kolunu dirsekten kurşun koparmıştı, ama kendisi çok acımasız, merhametsiz birisiydi. 1/468 Geldiği gün: “Kan gördüm, kanım bozuldu...” – diye evde toplanan kadınlar ve yaşlı kadın ve ihtiyarların ödünü koparmıştı. 1/469 İşçi grubu başı olduktan sonra, ona karşı gelen

birçok kadın ve gençleri acımadan dövmüştü. 1/470 Şimdi o Turjan, koşarak yetişince ahırın arka tarafında kıvranıp ağlayan Ayan'a büyük tabanlı postallarıyla vurdu. 1/471 Ayan bir şapka gibi biraz havalanıp yere düşmüştü. 1/472 Turjan artık onu elindeki kamçıyla hayvan postuna vurur gibi yere göme göme tekrar tepmeye başladı. 1/473 Baş demeden, göz demeden tekrar tekrar vurdu. 1/474 İlk başta feryat edererek: "Ağabey" diye haykıran Ayan'ın biraz sonra sesi kesildi. 1/475 Postallarının altında cansız eşya gibi bükülerek yatıyordu. 1/476

Köyün bütün insanı apar topar toplanıp yangını söndürdü. 1/477 Birisi gelip bingıldayan Ayan'ı yerinden kaldırdı. 1/478 Yaşlı birisinin sesi: 1/479

- Enik, faşiste verdiğin kolunun ceremesini bu küçücük yetim çocuktan almak mı istedin. 1/480 Şımarık! – diye bağırdı Turjan'a. 1/481

Biz, diğer çocuklar, bunların hepsini uzaktan çalıların arasına gizlenerek bakıyorduk. 1/482 Tir tir titreyerek hepimiz ağlamaklı olduk. 1/483 Millet gittikten sonra saklana saklana evlere dağıldık. 1/484

Eve geldiğimde yataklar hazırды, ama kimse uyumamıştı. 1/485 Dedemin gözleri kan çanağına dönmüş, kabına sığamıyor, ninem iki gözü iki çeşme ağlıyordu. 1/486 Ne oluyor diye şaşırıp girişte kalakaldım. 1/487

- Ağzına vurayım, kötü çocuk! – dedi dedem azarlayarak. 1/488 – Turjanın tekmesini Ayan'la birlikte görseydin... Canın tatlı sünepe, görünme gözüme! 1/489

Ben sessiz sedasız yeri eşip girişte bekledim, bundan başka bir şey söylemediklerinden, ayakkabımı ve ceketimi çıkarıp köşeye geçtim. 1/490 Yemeye içmeyi canım istemedi, sessizce soyunup yatağıma yattım. 1/491

- Zavallı yetimin gördüğü gün işte... – dedi bir anda annem derin nefes alıp. 1/492 – Koruyacak kimsesi olmadığı için yapmış ya. 1/493

- Ee, bu Orjan'ın oğlu insan öldürür. Köpeğin yüzü kötü, görünüşünden korkuyorum... – diyor dedem. 1/494

Sabah uyandığımda annem, sağıp getirdiği taze sütü sarılmış kavanoza koyuyormuş. 1/495 Benim uyandığımı görüp: 1/496

- Kalktın mı? 1/497 Şu yarım maşrapa sütü ateşe koyayım, kaynadıktan sonra iç. 1/498 Şu sütü ise götürüp Ayan'a vereyim. 1/499 Zavallı çocuk, mosmor kürk gibi kıpırdayamıyordu, - dedi. 1/500

Giyinip yarım maşrapa sıcak sütü alalelelele içip ihtiyar Bapay'ın evine ben de geldim. 1/501 Ayan kapı tarafındaki demir ocağın dibinde işlenmiş keçenin üzerinde, kirli ince yorganı örtünüp yatıyordu. 1/501 Bir yana yatmış halde hiç hareket edemiyordu. 1/502 Kamçı ile tekme yiyen bedeni mosmor olup gözaltları torba torba olup şişmişti. 1/503 Ağzı yüzü de şişkindi. 1/504 Gözleri ufalarak parlayıp umarcasına bakıyordu. 1/505 Kabaran kurumuş çatlak dudaklarını yalıyordu. 1/506 Onun yanına gelip oturdum. 1/507 O sessiz, ben de sessiz, birbirimize endişeyle bakıyorduk. 1/508 O zaman annem ve yün diten Bapay'ın yaşlı karısının konuşmalarına kulak kabarttım. 1/509

- Zavallı çocuğun ayağını yerine oturtunuz mu? – diye sordu annem. 1/510

- Yok. O ihtiyar sabahtan beri koşup kırığı yerine oturtacak kimseyi bulamadı. 1/511

- Çıkıkçı Asılбек var değil mi? 1/512

- Yolculuğa çıkmış. 1/513 – Biraz sessiz durduktan sonra Bapay'ın yaşlı karısı Ayan'ı suçladı. 1/514 – Kerata ya desenize, kendisinin de vebali yok. 1/515 Gece yarısı olmadan dönmüyor ya, milletten özel bunun ne oyunu olduğunu bilmiyorum, bu oyun... Ya... – diye bundan sonraki sözünü fısıltıya çevirdi. 1/516 – Bu evin yorganını çürütüyor... Aklı erse de... 1/517

Bapay'ın yaşlı karısı ne kadar fısıldayarak konuşsa da son sözlerini net duyduk. 1/518 Kıpırmızı olan Ayan dişlerini gıcırdatıp başını diğer tarafa çevirdi. 1/519 Duvarın dibine baktı. 1/520

- Eyvah, belim, çok oturmuşum ya, eve gideyim, - diyerek annem yerinden kalktı. 1/521 – Ayan iyileşene kadar her gün bir maşrapa sütü bizden alın. 1/522

Bapay'ın yaşlı karısı anemin arkasından dışarı çıktı. 1/523

- Kosım'ı dövmek gerek, - dedim ben yalnız kaldıktan sonra. 1/524 Ayan arkası dönük yatarken: 1/525

- Bundan sonra ölsem de sigara içmeyeceğim, - dedi. 1/526

Turjan kötü insan, kanı bozulmuş. 1/527

Bu dediğime Ayan cevap vermedi. 1/528 Biraz sonra başını kaldırıp bana: 1/529

- Şu paltoyu verir misin – diye asılı siyah paltoyu gösterdi. 1/530 Ben bu evdeki tek sandalyeye çıkıp paltoyu alarak ona verdim. 1/531 Ayan başını yastıktan zar zor kaldırıp iki eli titreyerek paltonun yakasını burnuna götürüp iyice kokladı ve: 1/532

- Çabuk yerine as, yoksa azarlar, - dedi. 1/533

Sonra sırt üstü yatıp gözlerini fal taşı gibi açarak, gözlerini kırpmadan tavana bakıp uzun süre yattı. 1/534 Derin düşünceye dalmış gibiydi. 1/535 Yüzünün rengi kaçmış titreyerek nefes alıyordu. 1/536 Çok zayıf, çırpı gibi eliyle şişkin yerlerini okşadı. 1/537 Bir vakit tekrar: 1/538

- Babam gelir ya yakında. 1/539 O zaman gösterir Turjan'a, - dedi. 1/540 Yaklaşık on günden sonra Ayan yataktan kalkıp yürümeye başladı. 1/541 Topuğu çıkık ayağıyla yeri süpürüyormuş gibi yan yan sürükleyip aksayarak basıyordu. 1/542 Ben ona: 1/543

- İhtiyar Asılбек geldi, ayağını niye yerine oturtmuyorsun? – demiştim. 1/544

Acıyacak ya şimdi, - dedi o üzülerek. 1/545 – Ay, topuğu tekrar yerine oturtmanın ne kadar acı verdiğini bilmiyorsun ya. 1/546 Kötü... acıyor... 1/547

Artık o her gün akşama doğru buz sahasının yanına gelip oyun bitene kadar duruyordu. 1/548 Oyuna girmiyordu. 1/549 Bir iki kere ben de Sadık ta kızığımızı vermiştik, başını sallayıp kaymak istemeyerek: 1/550

Ayağım ağrıyacak, - dedi. 1/551

4

Bazı günler oyun bitince akşam yemeğini yedikten sonra, Bapay'ın evine gidiyordum. 1/552 Ben geldiğimde Ayan her zaman demir ocağın önünde oturup ateş yakardı. 1/553 O zamanda – savaş yıllarında bizim köyümüz odun olarak saman yakardı... 1/554 Taş değirmende ezilen hububatın biçilmiş samanı kamış gibi iri oluyordu, arasına yarı bastığında, bazen hububatın başakları sökülmemiş çıkıyordu. 1/555 Ateş yandığında saman gür gür alevlenip, başaklar çatır çatur ediyordu. 1/556

Ayan ateş yakarak belli etmeden o başakları toplardı. 1/557 Alevlenerek yanan samanın arası çıtır çıtır ettiğinde, Ayan ellerini ateşe daldırıp yarı pişmiş kirli başağı hemen çıkarırdı. 1/558

Ben kapıyı açtığımda Ayan'ın yüzüne kan gelip mutlu olurdu. 1/559 Şöyle geç otur demeye korkarak ihtiyar karı kocanın oturduğu tarafa baktı ve demir sobanın dibindeki kendi yerini – keçe döşenmiş kuytuyu işaret ediyordu. 1/560 O köşede oturup onlar akşam yemeklerini yiyene kadar Ayan'ı bekliyordum. 1/561 Bapay ve karısı kendilerine öğütülmüş buğdaya yağ karıştırarak ıslatırdı ve “senin dişlerin var” diye Ayan'ın önüne bir avuç kavurulmuş buğday verirdi. 1/562 İşte, bu Ayan'ın akşam yemeği idi. 1/563 O sessiz sedasız oturup önündeki bir avuç buğday bitene kadar çay içiyordu ve bittikten sonra kâsesini çevirip kuytuya gelirdi. 1/564 Gelip birden fısıldayarak: 1/565

Masal dinlemek ister misin? – derdi ve benim başımı sallamamı beklemeden: 1/566 - Çok eski bir zamanda yetim bir çocuk varmış... – diye başlardı. 1/567

Bir iyisi Bapay da onun karısı da bizim söylediklerimize kulak asmıyordu. 1/568 Yağa karıştırılan öğütülmüş buğdayı ağzına doldurup sıcak çayın vücudunu hafifçe terlettiği ihtiyar, koltuk altındaki yastığı buruşturup rahatlayarak geçirdi ve: 1/569

Kaynanalarına tüküreyim, şu ikisinin fısır fısır konuşmaları bitmiyor, ya. 1/570 Kızı nasıl kaçıracağız diye plan mı yapıyorsunuz, ya? – diye şaka yapardı. 1/571 Karısı ise kaşlarını çatıp: 1/572

- Ya, kötü köpeğin havlaması kesilmez, bu bizim oğlan boşboğaz görünüyor, - diyordu. 1/573

İkisi de böylelikle sustu. 1/574 Uzandığında yaşlı karısı: “yağı bitecek” diye kendiliğinden sönük yedili lâmbanın fitilini daha da azalttı. 1/575 Bundan sonra bizim varlığımız, yokluğumuz akıllarına bile gelmeden ikisi iki tarafa yatıp tatlı tatlı horlamaya başlıyordu. 1/576

Onlar uyuyunca Ayan önce cebine gizlediği yarı pişmiş kirli başakları çıkarıp ufalayıp ağzına döküyordu. 1/577

- Tadına bak, çok güzel, - diye bir iki başağı bana verirdi. 1/578 Ufalanıp yarı pişmiş taneyi ben de ağzıma attım, ama çiğ olduğundan dolayı yutamadan çiğneyip çiğneyip tükürdüm. 1/579

Bazen evden ekmek getirirdim. 1/580 Ayan ekmeği gördüğünde, gözleri ateş gibi yanıp iki avurduna sırayla tıkıp boğazında kalıyor gibi olurdu. 1/581 'Daha var mı? Daha?..'– diye torbamın dibindeki kırıntılara kadar silkeleyip sabırsızlanıyordu. 1/582

Bir gün çocuklar ikiye ayrılıp kartopu oynamak istediler. 1/583 Aramızdan iki elebaşı seçip, kalanımız da ikişer ikişer çift olarak iki elebaşının saflarına eşit ayrılmaya başladık. 1/584 Bu oyuna Ayan da katılmak istemişti. 1/585 Ama iki elebaşının ikisi de onu kendi grubuna almadı. 1/586

- Ya, olmaz, sen topallayarak koşamazsın, - dedi onlar. 1/587 Ayan için bundan ağır ceza yoktu. 1/588 Gözleri yaşarıp, aksak ayağını sürüyerek iki omzu düşmüş gidiyordu. 1/589 Dayanamadan onun arkasından koştum. 1/590

Ayan ağlamıştı. 1/591 İkimiz yan yana sessiz yürümeye devam ettik. 1/592 Tam ihtiyar Asılбек'in evinin önüne geldiğimizde, gözyaşını avuçlarıyla sertçe ovup eve döndü. 1/593 Ben de peşinden gittim. 1/594 İhtiyar Asılбек ahırın içini temizliyormuş. 1/595

- Evet, niye geldiniz, çocuklar? – dedi oradan seslenip. 1/596

- Dede, ayağımı yerine oturtur musun? – dedi Ayan. 1/597 Asılбек yaklaşıp onun ayağına baktı. 1/598

Nasıl yerine oturt ya. 1/599 Ayağın yanlış kaynamış gibi görünüyor. 1/600 Şimdi onu tekrar yerine oturtmak kolay değil. 1/601 Acıya katlanır mısın acaba? 1/602

- Katlanırım dede, yerine oturtur musunuz? 1/603

Ayan'ın sesi titreyerek yalvarışlı çıktı. 1/604 Biri dokunacak olsa hüngür hüngür ağlamaya hazırdı. 1/605

Allah'ım ya, tamam olur, yerine oturtayım yavrum. 1/606 Eve gir. 1/607 Hey! Kadın, bu yeğenime yemek ver, gücü yerine gelsin! 1/608

Biz eve girdik. 1/609 Asılbek'in yaşlı karısı bize pişi ve ayran getirdi. 1/610 Biraz sonra Asılbek de temizlenip içeri girdi. 1/611 Ceketini çıkarıp yaşlı karısına yorgan serdirip üzerine Ayan'ı yatırdı. 1/612

Sonra koyunun kuyruk yağıyla Ayan'ın yerinden çıkan topuğunu yerine oturtmaya başladı. 1/613 Uzun süre ovdu. 1/614 Kendisi durmadan Ayan'a her şeyi sorup sürekli konuşturttu. 1/615 Bir zaman Ayan: 1/616

Ah! – diye cıgılık attı, Asılbek ise: 1/617

Biraz dayan oğlum, dayan... – diye onun çırpınışına bakmadan göz açtırmadı. 1/618 Ayan feryat figan etti ve Asılbek onun ayağını ovarak yağ sürmeye devam etti. 1/619 Sonra yaşlı karısının getirdiği kumaş parçasıyla iyice bağladı ve: 1/620

- İşte oldu, artık topuğunu yerinden çıkartma... – dedi. 1/621

Fakat ne çare, Ayan bundan sonra da topuğunu çıkarttı. 1/622 O – bahar zamanı idi. 1/623 Bahar gelince kolhoz işlerine biz de katıldık. 1/624 İçine demir konmuş kalın örgülü kamçıyı tek tek elimize alıp, öküzün çektiği pulluğun üzerine bindik. 1/625 Dul kadınlar ile genç kızlar pulluğun arkasını tutuyordu. 1/626 Şafak sökümünde başlayıp akşam karanlığına kadar yeri sürüyorduk. 1/627 Toprak yağlanmış gibi duruyordu. 1/628 Pulluğun dişi biraz derine inse kabarık toprak kalınlaşıyor, öküzler yerinden kıpırdamıyordu. 1/629 Kış boyunca ot ve mahsul taşıyarak mecali kalmayan zayıf öküzlerin ağzından salyası akıyor, ayaklarını eğri büğrü atıp gün boyunca pulluk çekmeye dermanı zar zor yetiyordu. 1/630 O da sırtında şaklayan kamçının gücüyle yetiyordu. 1/631 Öküzlerin hepsinin sağrısı kızıl alacalı kan, sırtı yara bere içinde kalırdı. 1/632 Sabahtan akşama kadar öküz üzerinde hiddetle “deh deh” diye bağırmaktan damağımız yırtılır gibi ağrıyor, kalın örülmüş kamçı hayvanlarımızı halsizleştiriyor, bizi hepten güçsüzleştiriyordu. 1/633 Damağımız kuruyup, yorulup, karnımız acıkıp, kamçıyı kaldırmaya gücümüz yetmeyip, başımız dönüp, gözümüz kararıp, uyuklamaya başladığımız zamanda pulluğu tutan kadın yavaşça: 1/634

- Oğlum, sürsene öküzü, - derdi. 1/635 Bedenindeki tüm gücü toplayarak kamçıyı kaldırıp sallıyorsun. 1/636 Zayıf öküzler sırtı boş kaldığında, kasılarak yürümek istemediği için yürüyüşünü hızlandırmazdı. 1/637 Sonunda kendi kolun ağrıyıp sızlıyordu. 1/638 Böyle olduğunda öküzden yuvarlanıp yerleri döverek ağlayasın

geliyordu. 1/639 Senin o müşkül halini hissetmiş gibi pulluğun arkasındaki kadın gelip elinden kamçıyı alarak öküzleri iyice kırbaçlar ve: 1/640

– Düşmeyin, - derdi. 1/641 Gücünün bu kadarına yettiğini iyi anlıyordu. 1/642 Biraz sonra kadınlardan birinin bitkin çıkan kederli sesiyle nezaket gösterip: 1/643

Gökçe bir dağın yüksekliği. 1/644

Uzaktaki kardeşten mektup almanın zorluğu, - diye şarkı söyledi. 1/645 Şarkı değil galiba, yürekteki ağır hüznün engeli aşamadan çıkan bir gümbürtüsü gibiydi. 1/646 Şarkıya ikinci pulluktaki kadın, sonra üçüncü pulluktaki genç kız katıldı. 1/647 Üçü birlikte derdini dökerdi. 1/648 Üçünün gözlerinden yaş dökülürdü. 1/649 Biz öküz üzerindeki çocuklar, gözümüze yaş dolup, boğazımız düğümlenip, başımızı kaldıramazdık. 1/650 Kadınlara katılarak ağlamaya “erkeklik” gururumuz el vermiyordu. 1/651 Çünkü ilk pulluğa çıktığımız gün Ayan: 1/652

- Ağlamayı herkes bilir. 1/653 Güçlüysen gerçek erkek gibi zorlukta ağlamamaya bak, - demişti. 1/654 O yüzden “çekingen olduğumuzu” göstermeye çalışırdık. 1/655

Akşam olduğunda yeri kazarak yaptığımız barakaya geliyorduk. 1/656 İçi upuzun, kapkaranlık mağara gibiydi. 1/657 Altına saman döşenmişti. 1/658 Sadece bir tane yağlı lâmbanın cansız ışığında, ne yiyip ne içtiğimizi seçemedim, kavrulmuş buğdaydan yapılan çorba gibi bir şeyi uyuklayarak içiyorduk. 1/659 Ondan sonra kıyafetlerimizle oturduğumuz yerde sıra sıra devriliyorduk. 1/660 Bütün bedenim halsizleşip kımıldayamıyorsun. 1/661 Ne kadar uyuduğun meçhul, herhangi bir vakitte Turjan: 1/662

- Hey, yetişmeyesiceler, kalkın! – diye bağırdığını duyuyorsun. 1/663 Kıpırdamaya bile gücüm yok, bütün bedenim ezilerek gözünü açamıyorsun. 1/664 O zaman Turjan hepimizin anne-babamızdan başlayarak küfür edip, ayaklarımızdan tutup sürükleyip, barakanın ağzından dışarı atıyordu... 1/665 Yine de bıçağın sırtı gibi, yaralı öküzün üzerine yapışıyorsun. 1/666 Yine de çenen çenene değmeden “deh, deh” diye bağıırıp kolun kopacak gibi huzursuz kamçılanmak... 1/667 Öğlene yaklaştığı zaman yorulup, gücüm gidip, uyuklamaya başlıyorsun. 1/668 Bazen öküzün üzerinden yuvarlanıp düştüğünü de fark etmezsin. 1/669 Hafifçe terleyen kara toprağa savrulursun. 1/670 Gözünü ovarak kalkıp, pulluk tutan kadının yardımıyla öküzün sırtına yine binersin. 1/671 Böyle günlerde her birimiz iki üç kere yuvarlanırdık... 1/672

Ayan'ın topuğu böyle bir öküzden yuvarlanışta tekrar çıktı. 1/673 O, kara toprağa düştüğünde “Ayağım ay!” – diye bağırdı ve kıvranıp kaldı. 1/674 Koşa koşa yanına gittik. 1/675 O ağlamamaya çalışıp, gözlerini kapatıp, mosmor olup put kesildi. 1/676 Ayağındaki gönden dikilen ayakkabısını çıkarmaya çalışmıştık, zorla inleyip, sonra ‘ağabey’ diye bağırdı. 1/677 Kaldırıp barakaya getirdik. 1/678 Köye götürmeye araç yoktu. 1/679

O gece ateşi çıkararak sabaha kadar sayıkladı. 1/680 Sabah biz işe giderken gözlerini açtı. 1/681 Ben diğerlerinden ayrıılıp biraz yanında kaldım. 1/682 Kendimce ona akıl vermek niyetindeydim. 1/683 Söze nereden başlayacağımı bilmeden bocaladığımda, o kendi başladı: 1/684

- Ya, dün ayağım çok ağrıdı, - dedi titreyen sesiyle. 1/685 – Tam ölmek istemiştim, yine babamı düşünüp sabrettim. 1/686

Ondan sonra birazcık sessiz kaldı, düğmesi çözükle montuna burnunu gizledi. 1/687

- Baksana, pelin kokusu... – dedi. 1/688 – Artık ayağımı babam geldiğinde yerine oturtacağım. 1/689 Babam şehre götürüp, bundan sonra çıkmayacak gibi oturtacak... 1/700

O tatlı düşünceye dalmış halde, babası geldikten sonra ne yapıp ne yapmayacağını sırayla söyledi. 1/701 Onun sözlerine baktığımda babasının yakın zamanda döneceğine azıcık da olsa şüphe etmedim. 1/702

- Özledim babamı, - dedi sonunda iç çekerek. 1/703

Ben işe gittim. 1/704 Gün boyunca öküz üstündeki tek dileğim: “Keşke, Ayan'ın babası çabucak dönseymiş” oldu. 1/705

Ayan barakada dört gün kaldı. 1/706 Sadece beşinci günün akşamında mahsul taşıyan at arabasıyla köye gönderdik. 1/707 Ondan sonra Ayan topuğunu tekrar yerine oturtmadı. 1/708 Sol ayağını yan sürükleyerek yürüdü. 1/709

Zalim savaş, daha beşikten çıkmadan kalbimize işlediği yara çoktu. 1/710 O yaranın izi ömrümüz boyunca zehir gibi sızlayıp ruha batar. 1/711 Hiçbir zaman unutulmaz. 1/712 Gülüp oynadığımız çocukluk çağında hayat, kaburgamıza bütün ağırlığıyla çöktü. 1/713 Öyle olsa da diğerlerimize göre Ayan daha çok çekmişti. 1/714 Kader ona geldiğinde hiçbir şey acımadı. 1/715

Büyükler “düşman geri çekildi” diyerek her gün mutlu bir haber verirdi. 1/716 Bu da bizim için “yarın savaş bitecek” demekle aynıydı. 1/717 Savaştan teker teker erkekler dönmeye başladı. 1/718 Herkes yaralı dönüyordu: biri kolundan, biri ayağından, biri kaburgasından, biri gözünden olanlardı. 1/719

Fakat böyle yarım adam olarak dönseler de her birinin gelişi köyümüz için büyük bayramdı. 1/720 Onların hiç biri de Turjan gibi: “Kan görüp döndüm, kanım bozuldu’, - diye büyüklenmedi. 1/721

... Kara mektuplar da geliyordu. 1/722

Yaz ortası. 1/723 Kuru rüzgârın şiddetle estiği sıcak bir günde köyümüze bir tane daha kara mektup geldi. 1/724 Bu sefer kara mektup geldiğinde kimsenin evinden kederli bir ağıt sesi çıkmadı. 1/725 Bu sefer kara mektup, sokakta oynayan çocukların en sonunda, beli gevşemiş pantolonunu bir eliyle tutup, sol ayağını yan yan sürükleyerek koşan: “Hey, durun, size dünkünden de ilginç bir masal anlatacağım”, - diye yalvarır gibi sesle koşan Ayan’a gelmişti. 1/726 O, sessizce kabul etti. 1/727 Kara mektubu uzağa gidip iki üç kere heceleyerek okudu ve dörde katlayıp cebine koydu. 1/728 Ondan sonra oynayan çocukların yanına gelip, her zamanki itişip kakışanları dışardan seyretti. 1/729 Sadece çocuklar evlerine dağıldıklarında o, köyün dışındaki at ahırına girdi. 1/730 Arkasından ben de gittim. 1/731

Sarı suyla irkilen at ahırının içi, boğan bir koğuş gibi bunaltıcıydı. 1/732 Zifiri karanlıktı. 1/733 Üzerinde yuva yapan serçelerin, onların yeni doğmuş yavrularının cıvıldaışı kulağı doldurdu. 1/734 Kaynayan sineklerin vızıltısı bir başka. 1/735 Karanlığa gözüm alışana kadar kapı önünde durdum ve ondan sonra duvarın kenarından tutup ilerdeki köşeye doğru yürümeye başladım. 1/736 Ayakların altı ıslanıp bastıkça şap şap ediyordu. 1/737 Köşeye de geldim. 1/738 Ayan karanlık köşede bir avuç olup büzülmüş, iki eliyle yüzünü kapatıp hıçkırarak ağlıyormuş. 1/739 Epey ağladı. 1/740 Ondan sonra gözlerini sildi ve ahırdan çıktı. 1/741 Dışarı çıktıktan sonra gördüm, gözleri kıpkırmızı olmuştu. 1/742 Bana baktı ve kendi kendine gülümsedi. 1/743

- Hava çok sıcak değil mi, - dedi. 1/744

Bir hafta geçtikten sonra, sabahleyin on kadar kuzu ile oğlağı dağa otlatmaya çıkarıp dönerken yolda Bapay'ın kapısının önündeki arabayı gördüm. 1/745 Bir hayli çocuk da buradaymış. 1/746 Ayan yola çıkacak insan gibi varını yoğunu giyinmişti. 1/747 Ben yaklaşınca kenardaki Esikbay fısıldayarak: 1/748

- Ayan yetimhaneye gidecek, - dedi. 1/749

Tam o sırada evden genç soför ve Bapay ile yaşlı karısı çıktı. 1/750 Bapay, Ayan'ı istasyona kadar emanet ettiğini genç soföre tekrar tekrar söyledi. 1/751 Yaşlı karısı ise Ayan'ın yanağından öptü ve gözlerine yaş doldu. 1/752

Yavrum, yolun açık olsun, - dedi ağlamaklı. 1/753 – En iyisi senin olsun, nerede olsan da sağ salim ol. 1/754 Büyüdüğünde bulup gelirsın artık... 1/755

Bapay da Ayan'ın yanağından öptü. 1/756

- Sağ salim yetişip yerleştikten sonra mektup yaz, - dedi. 1/757

- Şu kahverengi ineği çabucak satıp parasını cebine koyardım, ama alan kimse yok. 1/758 Sonra müsait olduğumda, pazarda satıp parasını gönderirim... 1/759

- Bırak ya, sen de, ne diyorsun. 1/760 Satmak ne demek. 1/761 Ayan yarın öbür gün büyüdüğünde hayvan gerekmez mi? – diye sözünü böldü yaşlı karısı. 1/762– Yavrum, bu bunak dedeni dinleme. 1/763 Sonra büyük bir delikanlı olup geldiğinde kahverengi ineği yavrularıyla eline teslim ederim... 1/764

Ayan çocukların hepsine el sallayıp vedalaştı. 1/765

- Ben herkese mektup yazarım, - dedi gülümseyerek. 1/766 Esikbay at arabanın arkasına yapışıp onu uzak bir yere kadar uğurladı. 1/767

Arabadan indikten sonra, asfaltsız yolun üzerinde epeyce hareketsiz durdu. 1/768 Geri döndüğünde çok keyifsizdi. 1/769 Sadık oynayalım diyordu, o: 1/770

- Başım ağrıyor, - diye evine gitti. 1/771

O zaman hiçbirimizin de oynamaya niyeti yoktu, keyifsizdik. 1/772 Göz ucunda bulanık hâlde araba gidiyordu. 1/773 Asfaltsız yolu tozunu dumana katıp gidiyordu. 1/774 Ayan şapkasıyla bize el sallıyordu... 1/775

Biz, çocuklar, Ayan'ı uzunca bir zamana kadar hatırlayıp ondan bahsediyorduk. 1/776 Bazı akşamlar bir yere toplanıp tüm kış boyunca Ayan'ın anlattığı aklımızda

kalan masalları tekrar anlatıyorduk. 1/777 Ayan'ın masalları o kadar hoşumuza gitmişti ki büyüyünce kendimizden küçük çocukları hayran bıraktırarak anlatıyorduk. 1/778 Hatta bugüne kadar, ondan beri nice onlarca yıl geçse ve bazı akşamlar dışarı çıksam, karanlıkta börk gibi sivrilen E ki lmez zirvesi - altında tek gözlü dev uyuyormu  gibi onun hırıldayan nefesinden sallanıyor gibi görünüyordu. 1/779 O devle d v   en yetim  ocuk nerede acaba diyorum o anda. 1/780 Yazın Jusandit be tarafından ılık r zg r esiyordu. 1/781 Ek imsi koku etrafa yayılıyordu. 1/782 Pelin kokusu. 1/783 O zaman da aklıma Ayan gelirdi. 1/784

Gerçekten bugünlerde Ayan neredeydi? 1/785 Ya ıyor mu? 1/786 Onun gibi bir çocuğun ya ıyor olması lazım. 1/787 Onun gibi bir  ocuk ne murat etse de gerçekleştirir. 1/788 Eğer ya ıyorsa Jusandit be'ye bir kere bile d nmeyi i de ne? 1/789 Pelin kokusunu  zlememesi mümkün değil ya. 1/790

2. BAŞINDA ÜŞKARANIN

Aset, trenden sabah olmadan inmişti. 2/1 Küçücük istasyonda ondan başka inen kimse yoktu. 2/2 Doğru düzgün uyuyamadığı için yüzleri solmuş tren muavinleri, kapılarda dışarıya isteksiz bakıyordu. 2/3

Sallanan, üşengeç, ılık trenden inince baharın sabah serinliği vücudunu bir anda dondurdu. 2/4 Titreyen Aset, ılık treni bırakmak istememiş gibi arkasını döndü, kapı eşiğinde duran muavin kız ona gülümseyerek el salladı. 2/5 Gün doğumu yüzünü bozartıp ayrıca sevimliydi. 2/6 Boyu o kadar da uzun değil, tam kıvamındaydıydı. 2/7 Kazak kızlarına ait tüm güzelliği bir boyuna içermiş gibi. 2/8 “Böyle bir kızın da sıkıntı var ki...” 2/9

Tren yavaşça hareket etmeye başladı. 2/10 Derken, Aset ansızın mutlu bir andan ayrılıp yalnız kalmış gibi neşesi kaçtı. 2/11 Hayatın bütün ilginç ve eğlenceli şeylerin o ılık trenle birlikte gittiğini hissetti. 2/12

Her zaman böyle düşünmeden, beklemeden mutlu bir an geliyor, sonra da sırra kıdem basıyor. 2/13 Bunun gibi kıyamadığın zamanlar neden sabit değil? 2/14 Biraz önce onun karşısında gülümseyen gözlerle hiç birşey gizlemeden, açık ve tüm samimiyetiyle kendi sırlarını açan iyi niyetli sevimli kız, bir rüya gibi yok oldu. 2/15 Aset trenin arkasından gözünü ayırmadan uzun süre durdu. 2/16

- Siz Aset abi misiniz? 2/17

- Evet. Şapkası bir yana kaymış, kısa boylu, çekik gözlü, sarışın çekingen bir genç yanına geldi. 2/18

- Merhaba? 2/19 Sizi karşılamaya geldim. 2/20 Araba şu kapının önünde duruyor. 2/21

- Sen kimsin? 2/22

- Abdibay'ım. 2/23

- Kimin oğlusun? 2/24

- Şubar'ın 2/25

- Ya, sen yetişkin bir erkek olmuşsun. 2/26 Öz annesinin akrabası, bir zamanlar çantasına koyduğu yarım ekmeği hevesle yiyerek yürüyen tomul sarı çocuk. 2/27

Omuzları kocaman, geniş, tıknaz bir genç olmuştu. 2/28 Onu kucaklayarak alınından öpüp öpmeyeceğini bilmeden afallayan Aset, nihayetinde kocaman delikanlıyı çocuk gibi öpmeyi yersiz buldu. 2/29

- Götür çantayı! – dedi onun fiziğine, pehlivan vücuduna sevinçle bakarak. 2/30 Kareli gömleğinin kollarını sıvamıştı. 2/31 Çenesinde bir kaç sivilce, yüzünde tepinen beş-altı dal sakal vardı. 2/32 - Sen şoför müsün? 2/33

- Evet. 2/34

- Yiğidim, eğitim defterini kapatmışsın. 2/35 Çantayı alıp önden giden Abdibay utancından kulaklarına kadar kızardı. 2/36 Bir şey mırıldandı, ama ne dediğini Aset duymadı. 2/37

- Kaçınıcı sınıfta bıraktın? - diye sordu. 2/38

- Sekiz. 2/39

- Hmmm... 2/40

Kamyonet, istasyonun balçık duvarlı evlerinin arasından geçip köye giden asfalt yola çıktı. 2/41 Bembeyaz doğan sabahı karşılarına alıp hızla gidiyorlardı. 2/42 Bahar ayının henüz yeşillenmediği zamandı. 2/43 Kardan tamamen kurtulmuş toprak, hızla çözülüp artık suları içine çekerek rahatlıyor ve kıvamına geliyordu. 2/43

Oyuklu, yarlı geniş bozkır, az sonra doğacak güneşin ışığında, gecenin ayazından kalan çiğlerini parlatıp gümüşe sürülmüş gibi böbürlenerek yatacaktı. 2/44 Köy – şurada, sabahın ışıklarından battaniyesini kafasına kadar çekerek uyuyan insanlar gibi duran kahverengi dağın eteğindeydi. 2/45 İstasyonun otuz km uzağında. 2/46

- Evdekiler iyi mi? – diye sordu Aset. 2/47

- İyi. 2/48

- Sen kimin arabasını sürüyorsun? 2/49

- Partorg'un. 2/50

- Ablamgil düğüne hazırlanıyor mu? 2/51

- Evet. 2/52

- Ne zamandı düğün, bu akşam mı? 2/53

- Bugün. 2/54

Abdibay, çocukluğunda da çok konuşmazdı, o huyunu şimdi de terketmemiş gibiydi. Ağzından cımbızla laf almasak konuşmayacak. Biraz daha havadan sudan konuştuğuktan sonra, Aset kendi düşüncelerine daldı. 2/56

Kuzeydoğuya gözlerini dikmişti. 2/57 Önceki tren o uzaklıkta, göz hizasında gidiyormuş. 2/58 Muavin kız aklına gelince yüreği burkuldu. 2/59 “Onun gibi bir kızın da kederi var, değil mi?” “Aşka inanmıyorum, her şey yalan diyordu. 2/60 Onun gibi bir kızı aldatabilecek vefasız insanlar da var mıymış...” 2/61

Gece sallanan trenin içinde birçok düşünceye dalan Aset, yatakta dönüp durdu. 2/62 Sonunda başı ağrıdığı için yavaşça yerinden kalkıp muavin kızın yanına gelip oturdu. 2/63 Muhabbet ettiler. 2/64 Önce ikisinin de konuşmaları uyuşmadı, anlayışla ağır ağır konuştuğuktan sonra, birinin sırnı diğeri tek bir kelimedede anlayan eski dostlar gibi iyice dertleştiler. 2/65 Aset, kendisinin bilim adayı olduğunu söylemişti. 2/66

- Bense sizi öğrenci sanıyordum, - dedi kız gülerek. 2/67

Gülümseyen gözlerle gözlerine bakmıştı. 2/68 “Akıllı biri – diye düşündü Aset. 2/69 – Fakat hayatında bir keder, pişman olduğu bir şey var gibi...” 2/70 Söylediği gibi gençlik konuşmaları, aşk konusuna gelindiğinde, kız üzülerək aşka inanmadığını, her şeyin yalan olduğunu söyledi. 2/71

Aset, arabada giderken kızın bütün yüzünü hatırladı. 2/72 “Ne olursa olsun, gitmeliydim. Keşke...” – diye pişman oldu. 2/73

Aslında, o köye gitmeyi o kadar da istemiyordu. 2/74 İlgisini çekecek bir şey olduğunu düşünmüyordu. 2/75 Bundan dokuz yıl önce, bir daha hiç görmeyecekmiş gibi kaçıp gitmişti. 2/76 Kendisinin evsiz, yetim kaldığı zor durumu, o zamanlar akrabasından gördüğü eziyeti hatırladığında, bugüne kadar o denli üzülmelerini hor görüyor gibiydi. 2/77 Bu sefer sadece kan bağı olan – tek ablasının gönlünü kırmamak için bile olsa bir kere olsun akrabalık borcunu ödemek için gidiyordu. 2/78 Mektup yazıp birinci kızının düğününe davet etmişti. 2/79 Aset düşündüğünde içi burkulup ona acıdı. 2/80 Yıllar önce ablasının evlenirken ağlaması bugüne kadar aklından hiç çıkmadı. 2/81 Niye ağladı, nasıl bir eziyet gördü? 2/82 Aset o kısmı bilmiyordu. 2/83 Fakat ağlamasının bir sebebi olduğu gerçek. 2/84 Ablası şimdi nasıldı? 2/85 Yaşlanmayacak mıydı? 2/86 Annesine çok benziyordu. 2/87

- Ablam nasıl, yaşlanmadı mı? diye sordu biraz sonra. 2/88
- Bilmiyorum. 2/89
- Nasıl bilmiyorsun? 2/90

Abdibay suçluymuş gibi omuzlarını kaldırıp indirdi. 2/91 “Bu hiç olgunlaşmamış ya”, dedi, kardeşine doyamayan Aset. 2/92

Yukarıya doğru yükselen güneşin keskin ışığı diken gibiydi. 2/93 Aset’in gözü acıdı. 2/94 Bütün gece uyumadığı için arabanın içindeki yanık kokusunun sıcaklığı mayıştırıp uykusunu getirmişti. 2/95 Bunu hisseden Abdibay, öndeki camın aşağı tarafını biraz kaldırdı. 2/96 Güzel, serin bir rüzgâr esti. 2/97

Aset etrafa baktı. 2/98 Eskiden nice günler atla veya yaya yürüdüğü tepeler. 2/99 Eskisinden de küçülmüş ve gösterişsiz gibi görünüyordu. 2/100 Eskiden istasyonla köy arası çok uzak gelirdi, şimdi bakınca ona yakın gibiydi. 2/101 Kendisinin yaya yürüdüğü için yorulduğu zamanlar aklında kalmış, şu tepede dinlendiğini, şu ovada susadığı için kaynaktan su içtiğini, hepsi şimdiki gibi aklıdaydı. 2/102 Hatta o zamanki üzüntüsü, kederi, yaya yürüyüp yoruluşu, şimdi tatlı bir hayal gibi aklına geliyordu. 2/103 Arabayla yaptığı yolculukları ise hatırlamıyordu. 2/104

- Arabayı şu ovaya doğru çevirir misin, orada bir kaynak vardı, göreyim, - dedi. 2/105 Abdibay ses çıkarmadan arabayı çevirip pelinli yola giriverdi. 2/106 Araba bozuk yolda sallanarak gidiyordu. 2/107 Dışarıda baharın erimiş gülümseyen kokusu geliyordu. 2/108

Tepedeki uçuruma geldiklerinde Aset, arabadan inip aşağıdaki kaynağa doğru yürüdü. 2/109 Abdibay da arkasından gitti. 2/110 Etrafı kalın çimenlerle sarılı, gözü temizlenmemiş kaynağın başına gelen Aset, bir müddet düşünceye daldı. 2/11 “Burada böyle uzanmıştım” – diye düşündü. 2/112 Ayağına botunun çivisi batıp kanamıştı, taş bulup ayağına vurarak uzun süre oturmuştu. 2/113 Şimdi düşündüğünde, o zamanlar zorlanması kaderin yaşattığı değil, çocukluk kederiymiş. 2/114 Hatta gülünç bile olabilir. 2/115 Başka birinden hamile kalan bir kız onu suçladığında, akrabaları o kızla zorla evlendirmek için baskı yaptılar. 2/116

- Ben bu yoldan istasyondan köye üç gün içerisinde iki kere yaya dönmüştüm, - dedi Aset Abdibay’a dönerek. 2/117 – Şu kaynağın başına gelip oturuyordum. 2/118 Ne kadar da güzel ve rahat bir yer... 2/119

Aset gerilerek bir an sessiz kaldı. 2/120 Bulak suyunun foşur foşur aktığı duyuluyordu. 2/121 Yeni farketti: etrafta bu kadar çok kuş var mıydı, her biri bir başına uçuyor, biri bu tarafa, biri şu tarafa, biri taşın, biri ağacın üzerinde duruyor, biri çimenlerin arasında yürüyor, çalıkuşu gökyüzüne uçuyor. 2/122 Neşeli dünya. 2/123 Kendi kendine süregelen debdebeli ilginç düzen. 2/224

- Yürü, gidelim! 2/125

Birdenbire Aset’in içinde etrafa kibirle bakan güçlü bir duygu ortaya çıktı. 2/126 Dünyada burası bir nohut kadar görünür, hatta olup olmadığı da bilinmez. 2/127 Burada ise asırlar boyunca ataları hayat sürdürdü, yaşadı, dünyanın genişliğini, iyiyi ve kötüyü ayakkabı içi kadar bu yerle ölçtü. 2/128 Doğduğu yer, yaşadığı ve büyüdüğü yer şu küçük yer. 2/129 Köye yaklaştığında, yolun sağ tarafındaki tepe üstündeki mezarlar görüldü. 2/130 Bembeyaz kümbetlere baktı. 2/131 Önceden bu civarda dört duvarlı mezarlar olmasaydı, bunun gibi kümbetler de olmazdı. 2/132 “Baksana” – deyip hayran kaldı. 2/133 Bu yenilik hoşuna gitmişti. 2/134 Anne ve babasının mezarları aklına geldi. 2/135 Şimdi ne durumdalar? 2/236

- Abdibay, yavrum, mezara doğru çevirsene, annem ve babamın mezarına gideyim, - dedi. 2/137 Abdibay hiçbir şey demeden yolu olmayan mezara doğru gitti. 2/138 Mezarların etrafı biraz genişlemişti. 2/139 Çoğunluğu dört balçık duvardan, demirden, çitlerden çevrilmiş bakımsız eski mezarlar, bazılarının üzerinde ay vardı. 2/140 Biraz önce uzakta bunların arasında farklı görünen üç mezar duruyordu. 2/141 Uzaktan hepsi aynı görünse de yakından bakıldığında birbirinden farklı, nakışlı ve gösterişli yapılmıştı. 2/142

- Bugünlerde bizim köyde bunun gibi mezar yapmak elzem oldu, – dedi Abdibay. 2/143

Aset mezarların arasından geçerek yan yana duran anne ve babasının mezarlarını buldu. 2/144 Dış duvarları düşmüş, üzerinde otlar yeşermiş, darmadağın olmaya ramak kalmış mezarların yanında yüreği parçalanarak iki üç dakika kadar durdu.

2/145 Babasının mezarının bir tarafı düşmüş gibiydi, ama yaklaşıp iyice bakmaya yüreği dayanmadı. 2/146 Kendisinin sessiz mezarların tam ortasında olduğunu yeni farketmiş gibi vücudu titremeye başladı. 2/147 Abdibay arabasıyla ilgileniyordu. 2/148 Gitmiş olsa da ne yapacağını bilmeyen Aset, annesinin mezarına bir kez daha bakıp geri döndü. 2/249 “Bu durumda ne demeliyim, ne yapmalıyım. 2/150 Sessiz sedasız gelip sadece bakmakla yetinmekten başka bir şey yapmamak ne kadar rahatsızlık vericiydi”, - diye düşündü. 2/151 Kendisinden utanmış gibi kötü hissetti. 2/152 “İsteyerek döndüğümde sadece bunu mu yapabildim”, - diye sinirlendi. 2/153

Mezarlığın dışına çıkarken demirlerle çevrilmiş, içi kırmızı granit mezar taşlı, tepesine yıldız çizilmiş bir mezarı farketti. 2/154 Mezar taşında çerçevelenmiş fotoğraf bile vardı. 2/155 Aset, yaklaştığında tanıdı: bir zamanlar okulundaki matematik öğretmeniydi. 2/156 “Vefat etmiş ya, zavallı...” Doğum ve ölüm yılını okudu. 2/257 Bir yıl önce, kırk dokuz yaşında vefat etmişti. 2/258 “Zavallı, aşırı derecede sert biri olsa da adil biriydi, toprağı bol olsun”, - diye söyledi Aset. 2/259 Öğretmeni fotoğrafında da kaşlarını çatmış ciddi duruyordu. 2/260

Aset, anne ve babasının mezarından ziyade, öğretmenininin mezarı daha çok etkiledi. 2/261 Şimdi ölümün ne olduğunu gerçekten hissederek korkmaya başladı. 2/262 Gitmek isteyerek arabaya doğru hızla yürüdü. 2/263 “Çok sertti zavallı, çok sertti...” 2/264 Bir şey olduğunda öğretmenininin sınıftan kovduğunu, işlem yaparken hata yapıldığında acımadan en düşük puanı verdiği aklına geldi. 2/265 Sadece o değil, köye yeni gelen fimleri iyice kontrol ederdi. 2/266 Eğer filmin bir dakikasında bile kız ve erkeğin öpüştüğü sahne olsa, ya çocukları filme götürmez, ya da sinemacıya öpüşme sahnesini bağırarak sildirirdi. 2/267 Çok ilginç birisiydi... 2/268 Abdibay, arabanın kapurunu kapatıp yağlı ellerini havluya sildi. 2/269 Ellerini silerken o taraftaki yüksekliği göbek deliğine kadar olan büyük büyük taşlardan yapılmış mezarları göstererek: 2/270

- Aset abi, şu, geçen kışın vurularak ölen Bağlan ve Aynaş'ın mezarı, - dedi. 2/271
- Ne demek vurularak öldü. 2/272
- Kendileri... sarılmış halde ve vurulmuş. 2/273

Abdibay, yarım yamalak diliyle: 2/274 kız ve erkek birbirini sevdi, sonra vurularak öldü, dedi ve sustu. 2/275 Sebebini, nasıl vurulduğunu anlatamadı. 2/276

- İkiisi birlikte gömüldü, şu dışındaki taş duvarları biz yaptık, - diyerek tamamladı sözünü. 2/277 “İşte, böyle çilesiz bir günü olur muydu bizim köyün”, - diye düşündü hareket eden arabanın camından çitlere bakan Aset. 2/278 İşte, çukurdaki köyün damları de göründü. 2/279
- Ah, köy gelişmiş! – diye sevindi Aset. 2/280 Eskiden her tarafta küçük, yıkılmaya yüz tutmuş evlerin yerine, yeniden inşa edilmiş beyaz çatılı yüksek evler; yeni sokaklar yapılmıştı. 2/281 Köyün ortasında bir zamanlar çocukların top oynadığı açık alanda iki katlı büyük bir ev duruyordu. 2/282
- Şu yeniden inşa edilen okul mu? 2/283
- Evet. 2/284
- Şu neyin nesi? 2/285
- Çocuk kreşi. 2/286
- Bu ne? 2/287
- Hastahane. 2/288

Ablası her mektubunda köyün değiştiğini, yeni okul, yeni kulüp ve yeni modern evlerin inşa edildiğini yazardı, o değişimleri Aset kendine göre düşünürdü, ama bu kadar güzel olacağını hiç düşünmemişti. 2/289 Araba tepenin üstündeki ablasının evinin önünde durdu. 2/290 Aset iner inmez ablası gelip sarıldı ve bir süre ayrılamadı. 2/291 Kadınlar, yaşlı kadınlar konuşarak gelip etrafını sardı, birileri ellerinden birileri alnından öptü, değerleri de yanaklarından öpmeye başladı, kulakları işitmiyordu, hatta başı döndü. 2/292 Aset, ya bazılarını tanıdı, ya bazılarını birbirlerine karıştırdı, ya da bazılarını tanımadı. 2/293 Fakat onlar gelip elinden öpüyordu. 2/294 “Yavrucuğum, büyümüşsün, kocaman adam olmuşsun ya... Asıldan kalan tek yadigâr”, - diyorlardı. 2/295 Ablası ve kadınlar gözlerindeki yaşı sildi. 2/296 Sonra tüm sevimli yetişkin kızlar ve yetişkin çocuklar selamlaştı. 2/297 Hepsi “abi” diyordu, ama Aset kimseyi tanımadı, sadece gülümseyerek: “iyi misin, yavrum”, “merhaba, yavrum” dedi. 2/298 Herkes iyi, nur yüzlü görünüyordu. “Ne kadar da güzel gençler yetişmiş”, - diye düşündü Aset. 2/299 Önceden kendisinin genç olduğunu düşünürdü, ama şimdi ne kadar büyüdüğünü farkettili. 2/300 O denli saygı ve övgüyle bakan gençlerin önünde nasıl duracağını, nasıl yürüyeceğini, nasıl konuşacağını bilmeden şaşırıp kaldı. 2/301

Eve girerek kıyafetlerini çıkarıp “oh” diye oturduğunda, eniştesi ve komşu üç dört ihtiyar geldi. 2/302 Yerinden fırlayıp bazılarıyla sarılıp bazılarıyla da tokalaşıyordu. 2/303 Evin içinin de dışının da düğüne hazırlandığını, gelip giden insanlarda düğün sevinci olduğu görülüyordu. 2/304

Çevik genç kadınlar, çabucak sofrayı kurarak yağlı pişi ve çay hazırladı. 2/305 Bu gönül, bu görünüşlerin hepsi Aset'i havalara uçurdu. 2/306

Çay içerken de onunla selamlaşmak için gelen komşular, kadın ve erkekler sürekli girip çıkıyordu. 2/307 Köy evlerinin en sıcak, değişmez töresi. 2/308 Gözleri yaşaran ablası, tekrar tekrar gelip öpüyor, sarılıyordu. 2/309

- Bitanem... ışığım benim... güneşim, - diyordu. 2/310 Diğer sade sözleri söylemek istemiyordu. 2/311 Kardeşine sevinçle baktı. 2/312 Böyle sadece annesi bakardı. 2/313 Öyle baktığında boğazı düğümlenir, ağlayacak gibi olurdu. 2/314 Bunu hisseden çay dağıtan kadın, ablasına: - Yeter artık, kardeşi geldiğinde de ağlar mı insan. Çay için ya, - dedi. 2/315

- Ağlamıyorum. Ağlamıyorum... – diye gözyaşlarını silerek dışarı çıktı. 2/316 Ama çok geçmeden tekrar geri dönüyordu. 2/317

- Yavrum... ışığım... güneşim! 2/318

“İşte böyle anlar için, bunun gibi sıcacık özlem duygusu için yaşamak ne kadar güzel”, - diye düşündü Aset. 2/319

Çaydan sonra Aset, biraz uyuyup dinlenmek istedi. 2/320

2

Ne kadar uyuduğunu bilmeden bir defasında dışarıda, kapı önündeki takırtıya uyandı. 2/321 Konuşmalarda Aset'in ismi geçiyordu. 2/322 Aset, yataktan doğrularak pencereden baktı: ablası onun getirdiği ipek yazmayı takmış, onu iki üç eltisi araya alıp her biri bir taraftan çekiştirip tartışıyormuş. 2/323

- Hey, kadın, Aset senin kardeşin de bize yabancı mı? 2/324 Ver bana, ben takacağım, - diyordu birisi. 2/325

- Bırakın, size yakışmıyor. 2/326 Bana verin! – diyordu ikinci genç gelin. 2/327

- Benden başkasına düşmez. 2/328 Gidin başımdan ya! – dedi ablası. 2/329 Bu defa da önceki çay dağıtan çalışkan esmer gelin, ablasının arkasına gelip ansızın yazmayı çekip kaçıverdi. 2/331

- Baksana şu kötü kadına, ya! – diye dağılan kadınlar biraz kovalamacadan sonra geri döndü. 2/332

- Bana vermeni söylemiştim... 2/333

Ablası dağılmış saçlarıyla gülerek oturdu. 2/334 Sonra önceki yazmasını başına bağladı. 2/335 Aset, ablasının öncekinden biraz daha yaşlanıp kilo aldığını yeni fark ediyordu. 2/336 Kırk yaşına göre biraz daha çökmüş duruyordu. 2/337 Üzerine tam oturan uzunca kadife cüppe giyiyordu. 2/338 Beline beyaz bez sarıp bağlamıştı. 2/339 Galiba beli ağrımaya başlamıştı. 2/340 Dokuz çocuğu var, onları büyötmek kolay mı sanıyorsun? 2/341

Aset tekrar yatağa uzandı. 2/342 Dışarıdakilerin konuşmalarını, şakalaşıp gülmelerine kulak veriyordu. 2/343 Bir vakit sonra ablasının: 2/344

- Acaba, bu gelen Zağıypa mı, ya! – diye sesi gür çıktı. 2/345 Aset merakta kaldı. 2/346

- Nasılsınız, teyze? – diyen yumuşak sesi duyuldu. 2/347

- İyiyiz. 2/348 Evdekiler, çoluk çocuk iyi mi? 2/349 Haliniz durumunuz iyi mi? 2/350 Nereden geliyorsun, yavrum. 2/351 Çölden taşındınız mı? 2/352

- İki üç gün oldu, aşağıya taşındık. 2/353 Unu değirmende dövdürmek için köye geldim. 2/354 Ablası Zağıypa’yla biraz konuştu. 2/355 Bu defa Zağıypa: 2/356

- Aset geldi mi? – diye sordu. 2/357

- Geldi ya, yavrum. 2/358 Bütün gece yolda yorulmuştur değil mi, dinleniyor. 2/359

- Geldiğini duyunca hal hatır sorayım dedim. 2/360 Aset’i görmeyeli uzun yıllar oldu. 2/361 On bir, on iki yıl olmuştur. 2/362 Nasıl olduğunu görmek istedim. 2/363 Küçükken ikimiz ata binip yarıştık... 2/364

- Biraz bekle, şimdi uyanır... 2/365

“Gerçekten Zağıypa’yı görmeyeli on bir, on iki yıl geçti... – diye düşündü Aset. 2/366 – Evet... sekizinci sınıftan sonra görmedim...”. 2/367

Bir zamanlar Aset'in babası kolhoz yatkılarına, Zağıypa'nın babası da koyunlara bakardı. 2/368 Yazın bazen yatkı köyü ve koyun köyü komşu olduğunda, Aset ve Zağıypa iki ata biner, hayvanlara çobanlık yapar, yarışıp oynarlardı. 2/369 Zağıypa'nın bahsettiği o zamanlar. 2/370 Büyüdüğü zamanları ise neden hatırlamıyordu. 2/371 İkisi yaz tatiline girdiklerinde, yayladaki evlerine defalarca birlikte dönmemiş miydi? 2/372 Zağıypa'yla birlikte unutamadığı bir gün hala Aset'in aklındaydı. 2/373 Aset çocukluğunu hatırladığında o zamanları özlemle yâd ederdi. 2/374 Hayatının en temiz, süt gibi bembeyaz çağı olarak bilirdi... 2/375

Yaz sınavında Zağıypa ve Aset'lerin evi Eşkiolmes dağı tarafında komşuydu. 2/376 O yıl ikisi de altıncı sınıfı bitirecekti. 2/377 Sınav aralarında iki üç gün boyunca bunlar, evden merkezdeki okula gitmek için atla dağdan geçerdiler. 2/378 Bazen iki atla, bazen de tek atla giderlerdi. 2/379

Bir seferinde, yanlış hatırlamıyorsa son sınavda, yağmurlu bir gündü, yatkılar evden uzaklaşmışlardı, Zağıypa ve Aset köyde kalan tek ata binip gitti. 2/380 Gün boyunca durmadan yağın yağmur saat iki gibi durdu. 2/381 Ama etrafa kalın sis çökmüştü. 2/382 Bel boyuna gelen dağ otları yağmurdan sırılsıklam olmuştu. 2/383

İkisinin bindiği –yükü olduğunda bile altından geçildiğinde – kıpırdamadan duran güzel yürüyüşlü, heybetli doru at. 2/384 Zağıypa önde, Aset de atın bellemesini serip arkasına oturmuştu. 2/385 Çalıların arasından geçerek yüksek dağa doğru virajlı, yokuşlu kervan geçmez yolda gidiyorlardı. 2/386 Doru at, nice yüksek dağlardan yükle geçen güçlü bir hayvan değil miydi, yağmurdan çamurlaşan kaygan yolda bir kez bile tökezlemeden kedi gibi tırmanıyordu. 2/387 Bazı zamanlar ayağı kaydığında çökecek gibi olurdu. 2/388

Yokuş yolda tırmanacak yerlere gelindiğinde, Aset düşmemek için Zağıypa'nın beline sarılırdı. 2/389 O zamanlarda Zağıypa, kendisine dokundurmayan geyik yavrusu gibi şımarık bir kız oluyordu. 2/390 Aset ona sarıldığında: 2/391

- Bırak diyorum, bırak, gıdıklanıyorum!.. – Ay, ay diye bağırarak gülüp Aset'in ellerine vuruyordu. 2/392
- Ne yapayım, arkaya yuvarlanacağım. 2/393
- Yuvarlanırsan yuvarlan, beni tutma... 2/394

Ağır ağır dağın üzerine yaklaştıklarında, kalın sis aşağıda kalıyordu. 2/395 Yüksek dağın başına geldiklerinde gökyüzü açıldı, tamamen suyla yıkanıp temizlenmiş, fakat hala kurumamış mavi pencere gibiydi, yuvasına yaklaşan kıpkırmızı güneş parlayarak akan füze gibiydi. 2/396 O günden sonra Aset'e hiçbir zaman öyle görünmemişti. 2/397 Gökyüzünün de güneşin de ne kadar güzelliğini gördü, ama tam o defaki gibi ne tekrarlandı, ne de oldu. 2/398

- Yaşasın, dağın tepesi ne kadar güzel! – diye bağırdı Zağıypa. 2/398 Aşağıda önce kendilerinin geçtiği tepe tepe kalın duman yavaşça hareket ediyordu. 2/399 Rüzgârın kovalayıp getirdiği, korumakta tereddüt ettiği, kahverengi yün gibiydi. 2/400 Bazı tarafları boz, bazı tarafları siyah, batı tarafını ise gün ışığı kıızıla kabartmış. 2/401

- Yaşası-ı-ı-n!.. 2/402 Kız sesi büyük dağın uçurumuna iştirak edip camın zangırtısı gibi yankılanıp durdu. 2/403

- Aset, baksana! – dedi mutluluktan delirmiş, atın üzerinde duramayan Zağıypa. 2/404

- Bakıyorum ya, - diye Aset ona sarıldı. 2/405

- Hi-hi-i!.. – diye sıçrayan Zağıypa Aset'le birlikte tepetaklak atın üzerinden yuvarlandı. 2/406 İkisi de yağmurdan sıırıslam olan gür otların üzerine üstüste yığıldı. 2/407 O halde gülmekten karınları ağrıdı, birbirlerini gıdıkladı, vuruştı, yoluştı. 2/408 Doru at ise şaşırmış vaziyette onlara bakarak durakaldı. 2/409

Sadece güneş yuvasına konduğunda bunlar oyunlarını bırakıp yerlerinden kalktı. 2/410 İkisi de kıpkırmızı olmuş, terlemiş, kıyafetleri sıırıslam olmuştu. 2/411

- Eyvah, şimdi dağ arasında cin peri oluyor, gidelim, - dedi Zağıypa. 2/412

Aset doru atın üzerini düzelterip kayışlarını tekrar bağladı. 2/413 Zağıypa'nın elinden tutup binmesine yardım etti, sonra taşın üzerine çıkıp kendisi bindi. 2/414

- Biraz önce şu sivri taşların üzerine düşseydik ölecektik, - dedi Zağıypa. 2/415

Bunlar doru atı yorga bırakarak akşam karanlığında, aşağı inen yoldan eski taş kış evlerinin arasından geçti. 2/415 Sahipsiz eski evlerden biraz korkan Aset, Zağıypa'ya iyice sarıldı. 2/416 Zağıypa da sessiz, dört bir tarafa bakarak atı tırıs çıkardı. 2/417 İyi tarafı, güney tarafında duman yoktu. 2/418 Kışlaktan biraz uzaklaştıktan sonra yine “oh” diye derin nefes alan Zağıypa: 2/419

- Eskiden bunun gibi taş evlerde korkmadan nasıl yaşamışlar? – dedi. 2/420

Güneydeki köy merkezine vardılar. 2/421 İkisinin de üstü başı sırlıslıkla, çok yorgun vaziyette, Aset'in ablasının evine gelip akşam yemeğindeki hamurlu çorbayı yer yemez uyuyakaldılar. 2/422 Ertesi gün sınav, erken kalkıp kitaplara bir bakmalıydılar. 2/423

İkisi de yarı giyinik kıyafetle yanyana uyudular. 2/424 Aset uykusunu alıp önce uyandı. 2/425 Tan ağırmaya başlamış, evin içi apaydı. 2/426 Kıpırdadığında boynunda bir şey kımıldadı, yanında uyuyan Zağıypa'nın örülü saçlarıydı. 2/427 Ucu dağılmış saçlarının ekşi bir kokusu vardı, ekşimiş ayranın kokusu. 2/428 Zağıypa'nın başına başını değdirip saçlarını kokladı, ekşimiş ayran kokusu çok hoşuna gitti. 2/429 Şimdi bir de kızın uykulu görünüşüne baktı, sonrasında farketirmeden yanaklarından öpmek istedi, ama yapamadı. 2/430 Sadece saçlarının dağınık ucundan gizlice öptü. 2/431

Şimdi dışarıda onun uyanmasını bekleyen o Zağıypa. 2/432 Sekizinci sınıfı bitireceği yıl Zağıypa burada bir dul kadının evinde yaşadı. 2/433 Bahar gelince o kadının evine uzaktaki akrabalarından biri gelip uzun süre misafirlik kaldı. 2/434 Askerden dönmüş genç bir oğlandı. 2/435 O delikanlı gelince Zağıypa değişmeye başladı. 2/436 Önceki gibi itişip kakışarak oynamayı bıraktı, sınıfta yerinden kalkmadan, her zaman üzgün oturuyordu. 2/437 Kendisi de güzelleşerek kilo almaya başladı. 2/438 Böylece yaz tatili başladığında öğrenciler dört bir tarafa dağıldı. 2/439 Sonbaharda Zağıypa okula dönmedi, maldaki anne ve babası göndermemişmiş diye söz çıktı. 2/440 Birkaç yıl geçtikten sonra bir çobanla evlenmiş olduğu haberi geldi. 2/441

Aset yataktan kalkıp, üzerini düzelterip, aynanın önüne geçerek saçlarını taradı. 2/442 İyi uyuduğundan olsa gerek gözleri kızarmıştı, yanakları da biraz şişmişti. 2/443 Temiz havaya çıkıp biraz yürüsem şişkinlik diner diye düşündü. 2/444

Koridora gürültülü konuşan ablası ve Zağıypa girdi. 2/445 Ablası kapıdan gizlice bakıp: 2/446

- Ee, uyanmış ya, yavrum, - dedi sevinerek. 2/447

Ablasıyla birlikte odaya esmer yüzlü, başına kızıl ala çiçekli yazma bağlamış bir kadın girdi. 2/448 “Allah'ım, bu Zağıypa mı?” – diye Aset'in aklı çıktı. 2/449

- İyi misiniz? – diye kadın gelip tokalaştı. 2/450 – Aset belki beni tanımaz, - dedi gülerek. 2/451 Sadece gözleri eski Zağıypa'nın gözleriydi. 2/452

- Niye tanımayayım, Zağıypa'sın ya, - dedi Aset, ama içinden: “Hakikaten tanıyamayacaktım, güzel esmer bir kız değil miydi, ne kadar değişmiş”, - diye şaşırdı. 2/453 Üzerindeki kıyafetleri de alımsız. 2/454 Doğrusu, pahalı ipek ve uzun tüylü kadifeden dikilmiş, fakat nasıl oluyorsa yakaları ve etekleri derbederdi. 2/455 Oturuşu kalkışı değişerek kamburlaşmaya başlamıştı. 2/456 Çekinerek sandalyeye oturdu. 2/457

- Evet, köyü unuttunuz, gelmeyecek oldunuz ya, - dedi. 2/458

- İş, fırsatım olmadı. 2/459

- Bizim gibi mi sanıyorsun; oraya buraya, haydi diye gidebiliyoruz, bunların saatleri hesaplı ya, - diye değerlendirdi ablası. 2/460

Bundan sonra ev işleri, çocuk çoluk durumlarını sordu. 2/461 Zağıypa kendilerinin hala koyun baktıklarından, hali vakti yerinde olduklarından, altı çocuğunun olduğundan, üç çocuğunun merkezde yatılı okulda okuduğundan bahsetti. 2/462 Sırası geldiğinde o da: 2/463

- Kaç çocuğunuz var? – diye sordu. 2/464

- Bir oğlumuz var. 2/465

- Evet, bu şehirde kalanların bir-iki çocuktan fazlasını yapmayacağı belli değil mi, - dedi o köşede ablası. 2/466 Burnunu çekerek hoşuna gitmediğini gösterdi. 2/467

Zağıypa biraz daha oturdu, havadan sudan konuştuktan sonra konuşacak şey de kalmadı. 2/468

- Ben artık gideyim. 2/469 Şu değirmene sıra almıştım, - diye yerinden kalktı. 2/470

- Akşam düğüne gel, - diyerek ablası da beraber kalktı. 2/471

- Geleceğiz ya. 2/472

Zağıypa çıkıp gittikten sonra da Aset bir süre kendine gelememi. 2/473 “Allahım ya, neden bu kadar değişmiş, - diye söyledi. 2/474 – Hala genç değil mi, benimle aynı yaşta ya...” Kimi suçlayacağını bilemedi. 2/475 Zağıypa'yı mı, yoksa hayvancılığın ağır hayatını mı? 2/476 “Durumumuz iyi”, “Başarılıyız”, “Altı çocuğum var” dedi, belki çok çocuğu olduğu için de olabilir... 2/477 Aklına kendi eşi geldi. 2/478

Şehirde onun hastaneye yatıp döneceği zamanı o kadar önemsemiyordu, öyle olmalı gibi görünürdü. 2/479 Şimdi bu tarafı Zağıypa'dan sonra aklına geldiğinde, bir nevi sevimsiz, abes göründü. 2/480 Eğer yirmi yaşında gibi görünen eşi çok çocuklu olup Zağıypa gibi yaşlansa Aset ne yapacaktı? 2/481 Kendi dengi saymayacak mıydı ya da kıymetini bilip sever miydi? 2/482 Aslında, Aset çocukları çok severdi. 2/483 Çocuk için dünyanın başka mutluluklarından vazgeçmeye bile hazırды. 2/484 Fakat eşi de tam da Zağıypa'nın durumuna düşse... 2/485 Ama onun eşi asla öyle bir risk almazdı. 2/486 Öyleyse düşünmenin ne gereği var. 2/487 Herkesin kendine layık hayatı olmaz mı? 2/488

Giyinip giriş odasına çıktı, ablası sofra hazırlıyormuş. 2/489

- Karnın acıkmıştır, yavrum, çorba içsene, - dedi. 2/490
- Biraz dışarıda açılıp geleyim, - dedi Aset. 2/491 Dışarıdan bağırarak konuşan ihtiyarın sesi duyuluyordu. 2/492
- Çocuk nerede? Evde mi? 2/493
- Aa, Esimbek deden geldi, - dedi şaşkınlıkla fısıldayan ablası. 2/494 - Asetcan, yavrum, dedenin eşi yeni vefat etmişti, unutmadan baş sağlığı dile. 2/495

Yapmaya fırsat olmadan gözlüklü, kunduz böklü, uzun kaftanını ak ipek kemerle bağlamış Esimbek dedesi girdi. 2/496

- Selamunaleyküm! 2/497
- Vealeykümesselam! 2/498 İyi misin, oğlum, - diye gelip Aset'in alından kokladı. 2/499 İhtiyarın sakalından, bütün bedeninden güzel bir parfüm kokuyordu. 2/500 “Ne kadar yaşlansa da alışkanlığını terk etmemiş ya”, - diye Aset içinden güldü. 2/501 Esimbek – Aset'in dede tarafından akrabası. 2/502 Şimdi seksen civarında. 2/503 Gençliğinde şehire gitmiş, zengin tüccarların yanında çalışmış, çalışkanlığıyla tanınmış, nicesini ağzına baktırmış, deli dolu, akli dinç, oyun denildiğinde canını verecek bir delikanlı olmuştu. 2/504 Onu kendi de akranları da “Esimbek'in yaptıkları” diye efsaneler söylerdi. 2/505

Dedesi yerine oturup ak ipek havluyla sakal ve bıyıklarını sildi. 2/506 Diğer yaşlılar gibi sakal ve bıyıklarını elleriyle değil, ak ipek havluyla silmesi de bir alışkanlıktı. 2/507

- Vay, bu taraflara uğramadığın çok oldu oğlum, - dedi boğazını temizleyerek... 2/508

- Eğitim... hizmet... 2/509

- Evet, bizimki sadece lafta ya. 2/510 Gençliğinde okuduğun, çok yaşadığın, çok gördüğün doğru. 2/511 Akraban diye ne yapacaksın, bunları merak etme. 2/512 Sen uzakta olduğun için bunların yüreği burkuluyor, bekleyip duruyorlar, ama yarın yanlarına gelsen... 2/513

- Ay, efendim, bir doğru düzgün söz söyler mi desek sürekli çıkmaz yola girer, - dedi bundan hoşlanmayan ablası gülümseyerek. 2/514 Bu sözü sağır ihtiyar duymadı bile. Duysa darmadağın olurdu. 2/515

- Dedeciğim, - diyor şimdi ablası seslenerek. 2/516 – Bu oğlunuz, sizin eve gelip başsağlığı dileyecekti, fakat kendiniz geldiniz. 2/517 Şimdi çekiniyor, - diye göz göre göre yalan söyledi. 2/518

- Tamam, bunda ne var, - dedi ihtiyar elini sallayarak. 2/519 – O yaşlı kadın öldüyse birisi için değil, kendisi için öldü, - diye kakırdarak güldü. 2/520 Yarın ben de ölürüm, sonra size minnet mi etmem gerekiyor... 2/521

- Buna da bir şey desen, kendince bir başka tarafa çekiyor, - dedi üzülerek ablası. 2/522 – Ruhuna saygı duymuyormusunuz. 2/523 Dün elinden yemek yediği eşi değil miydi? 2/524

- Onun yolu ayrı, - dedi dedesi yüreği sıkışarak üzümlükle. 2/525 – Nineni uzak yolculuğa gönderdik, oğlum. 2/526 Toprağı bol olsun, Allah iman versin... 2/527

İhtiyar beyaz havlusunu alıp gözyaşlarını sildi. 2/528

- Rahmetli, güçlüydü, - diye dedesine canı yanan ablası da ağladı. 2/529 Biraz sonra gözlerini kurulayıp: 2/530

- Dedeciğim, mutfağa gidip çorba için. 2/531 Şimdi bu evlerde sofrayı kurup düğüne hazırlanacağız, - dedi. 2/532

Aset kapı önüne çıktı. 2/533 Mutfak ve dışarıdaki tandırın arasında kadınlar ve çoluk çocuk gürültüyle hızlı hızlı yürüyordu. 2/534

Aset evin dış tarafına döndü. 2/535 Uzun tahta bankta eniştesi komşularıyla konuşuyordu. 2/536 Biraz sonra iki üç genç delikanlı da geldi. 2/537 Herkes Aset’le selamlaşarak halini hatırını sordu, sonra sığabilecek kadarı sandalyeye, sığmayanlar

ise duvar dibindeki kaldırım taşlarına oturdu. 2/538 İçlerinden biri, Asetle küçüklüğünden beri birlikte büyüdüğü ve okuduğu Kurakbay denilen delikanlıydı. 2/539

- Ne iş yapıyorsun? – diye sordu Aset. 2/540

- İnek çiftliğinde bakımcıyım. 2/541

Güneş, öğleyi aşır eğilmeye başlamış. Gökyüzü biraz bulutlanıyordu. 2/542 Hava ise ılık, çok güzeldi. 2/543 Aset söze karışmadan çukurdaki köye dikkatle baktı: kimin evi hangi taraftaydı, evlerin ne kadarı kalmış, yeni evler neyden model alınmış, nasıl inşa edilmiş – hepsini düşünerek gözden geçirdi. 2/544 Aralarından en çok iki katlı okul hoşuna gitti. Çukura yapılsa da büyük görünüyor, kendince bir tepe oluyordu. 2/545

- Köy çok gelişmiş ya, - dedi. 2/546

- Gelişti ya. 2/547 Şu evlerin çoğu son iki yılda inşa edildi, - dedi Kurakbay. 2/548

- Şimdi millet zengin. 2/549

- Okul güzel inşa edilmiş, büyük, - dedi. 2/550

- Büyük olmasına büyük, fakat bir kat daha eklemeyi düşünmemişler, 2/551 “birkaç yıl sonra çocuklar sığmaz” diye okul müdürü ağlıyor, - dedi Kurakbay gülerek. 2/552

- Nasıl sığmayacak? – dedi. 2/553

- Çocuk çok. Geçen sonbaharda seksen iki çocuk birinci sınıfa başlamış, önümüzdeki sene yüzü aşar diyorlar. 2/554 Sonraki yıl ondan da fazla olacak. 2/555

- Şimdi köyde kaç ev var? 2/556

- Altı yüz kadar. 2/557

Aset hayretle başını sallayarak gülümsedi. 2/558 Kulağa çalan zilin sesi geldi. 2/559

- Zil çalıyor, - dedi Kurakbay. 2/560

Okulun önü çocuklarla dolup taştı. 2/561 Küçükler oynuyor, biri birini kovalıyor, top oynayıp hırgür çıkarıyorlar; yukarı sınıftakiler olmalı, uzun boylu genç kız ve delikanlılar grup grup güneşlenerek sabırla duruyorlardı. 2/562

- Gençler çoğalıyor, - dedi Aset sevinçle bakıp. 2/563 – Ne kadar güzel gençler. 2/564

Derken, oturanlar gençleri kötölemeye başladı. 2/565 Biri diğerinin sözünü devam ettirerek, şimdiki gençlerin zorluk görmediğini, şımarık büyüdüğünü, serserilik yapmaya hazır olduklarını, yediklerini de giydiklerini de ziyan ettiğini sıraladı. 2/566

- Aaa, geçen kış vurularak ölen kız ve oğlanı mı söylüyorsun? 2/567 Onları alıp götüren neyin aşkıydı desenize, - diye lafa giren yaşlıca, bıyıklı adam katıldı. 2/568

- Onlar kimin çocukları? – dedi Aset önceden Abdibay’ın konuştuklarını hatırlayarak. 2/569

- Burada, unuttun mu, Kurman diye değirmenci biri yok muydu? 2/570

- Evet, evet. 2/571

- Onun geçen yıl okulunu bitiren kızı vardı. 2/572

- Oğullarını hatırlıyorum. Hepsi birbirinden haylazdı, ama kızını bilmiyorum. 2/573

- Nereden aklında olacak, sen gittiğinde burnunu bile silemeyen bir çocuktun... 2/574 Sonbaharda yaşıtı olan bir çocuk o kızla evlenmek istemiş, yaramaz ağabeyleri izin vermemiş. 2/575

- O kimin çocuğu? Belki çıkarırım. 2/576

- Eskiden Kalen denilen fakir bir köylü vardı, köyün güney tarafındaki Teren vadisinde kavun ve karpuz yetiştiriyordu. 2/577

Zamanında millet onunla alay ederek “Bahçeci Kalen” diyordu. 2/578

- Bahçeci Kalen’i biliyorum ya. 2/579

- Biliyorsan işte... 2/580 o çocuk da Kalen’in soyundan. 2/581 İsmi neydi o çocuğun, Kurakbay? 2/582

- Baglan olacak. 2/583

- Evet, evet, Baglan... 2/584

- O çocuğu ben de biliyorum, - dedi Aset, 2/585 aklına uzun boylu, beyaz yüzlü, boynuna sürekli çantasını asan 14 yaşlarındaki çocuk geldi. 2/586 – Biz ortaokulu bitireceğimiz yıl yedinci sınıfta okumuyor muydu? – diye sordu Kurakbay’a. 2/587

- Ta kendisi. 2/588

- Baglan, Kurman’ın çocuklarının kız kardeşlerini kolaylıkla vermeyeceğini öğrendikten sonra kızı kaçırdı. 2/589 Ama yakalandı, o görgüsüz adamlar ona bir köpekmiş gibi hiç acımadan tekmeleyerek kardeşini geri aldı. 2/590 Birkaç ay geçtikten sonra, önceki Baglan kızı ikinci defa kaçırdı. 2/591 Bu sefer ucuz kurtulup

şu komşu kolhozdaki akrabasının evine vardığını duyan kızın abileri, bir araba dolusu adamla gidip oğlanı bir kere daha öldüresiye döverek kızı alıp geldiler. 2/592

- Kız nasıl oldu? 2/593

- Kız deve yavrusu gibi ağlayıp oğlandan ayrılmam diyordu. 2/594 Fakat deli abileri kızı dinler mi? 2/595

- Bunda kanun nerede? 2/596

- Kanunla hareket eden kimse yok ki. 2/597 Akraba olacağı adamlarla kavga etmeyi ister mi, nihayetinde Bağlan hiçbir yere şikâyet etmedi. 2/598 Ondan sonra kışın... 2/599 Bağlan bir gece kızın evine giriyor... bilenlerin sözüne baktığımızda pencereden girmiş olmalı... kıza sarılarak kendi tüfeğiyle sırtından, tam akciğer tarafından vurmuş. 2/600 Kurşun ikisini de delip geçmiş, öyle sarılı halde ölmüşler. 2/601

- Nasıl tüfekle kendi sırtından vurmuş ki? 2/602

- Tüfeğin dipçiğini duvara dayayıp namlusunu sırtına dayamış, tetiğine uzun tel bağlayıp çekmiş... 2/603

Bu tatsız konuşma Aset'in tüm vücudundaki tüylerini ürpertti, onu bir hayli üzen ağır bir duruma düşürdü... 2/604 “Köyün bu tarafı çok kötü, iyi olurken, aniden böyle birşey çıkıp, herşeyi mahveder. 2/605 Hayattan bile vazgeçiyorsun...” 2/606 Aset genç kız ve oğlanın yaptıklarının doğru olmadığını düşündü, ardından: fakat o ikisini bu duruma sokan kızın yaramaz abileri değil mi? 2/607 Onlara ne denir? 2/608 Onları öylece uzaklaştıranlara el âlem niye bakmakla yetiniyor? 2/609 Millet sağ salım, huzurlu, tüm kanun ve nizam önünde nasıl böyle ağır bir trajediye izin verdi. 2/610

- O yaramaz abileri neden karşı çıkmış? 2/611

- Ahmaklıklarından başka ne diyebilirsin? 2/612 Kardeşimiz hala genç okutturacağız demişler. 2/613

- Ceza aldılar mı? 2/614

- Nerede. 2/615 Milletin hepsi birbirleriyle akraba değil mi, sessiz sakın kaldılar. 2/616 Bir de kız ve oğlan: “Bizim için kimse suçlu değil” diye mektup yazmış. 2/617

Bir müddet herkes sessiz kaldı. 2/618 Biraz sonra konuyu değiştirmek isteyen önceki bıyıklı adam: 2/619

- Almatı'da ne yenilik var, söyle abiciğim, - dedi Aset'e dönüp. 2/620
- Neyi soruyorsunuz? 2/621
- Gökyüzüne değen yeni bir otel inşa ediliyordu, bitti mi? 2/622
- Bitmiş. 2/623
- Artık bir toplantıya davet ederlerse gidip orada kalacağız. 2/624 Lafın özü, Almatı'ya gittiğimde hepsinden de çok o otel hoşuma gitti. 2/625 İki üç gün kalsan canına can gelir, dinlenirsin. 2/626
- Vay, vay, çıktı! – dedi Kurakbay sokağın karşı tarafına başını çevirerek. 2/627 Herkes o tarafa baktı. 2/628 Posta evinden çıkan beyaz kazaklı, etek giymiş güzel bir kadın sokak boyunca geliyordu. 2/629
- Bu kim? – diye sordu Aset. 2/630
- Postane başkanı, - dedi, kadının her attığı adıma sırtarak bakan Kurakbay, sonra: 2/631
- Eskiden bizimle birlikte okuyan Sawletay ya, - dedi. 2/632

Aset utançtan yüzünden ateş geçtiği gibi oldu. 2/633 Kendi kendinden utanıp, ellerini cebine koyup, havlusunu aldı, sildiği gibi oldu, sonra tekrar cebine koydu. 2/634 Ellerini kaldırıp, Kurakbay'ın tuttuğu ağacı nasıl kırdığını bile hissetmedi. 2/635

- Hey!.. Ya, birisinden sorup getirdiğim meyve ağacıydı. 2/636 Bağda yetiştirim demiştim. – diye pişman oldu Kurakbay. 2/637

Sawletay hiçbir yere dönmeden, hiç kimseye bakmadan, dümdüz yürüdüğü halde başını düzgün tutup bunların yanından geçiverdi. 2/638 Aset, döner, selam verir diye düşünmüştü ve kendimi nasıl tutsam, nasıl davransam, kalksam ya da yerimde kalsam mı diye düşünüyordu. 2/639 Ama Sawletay dönmedi, bakmadı bile. 2/640 Güzelliğini bildirdiği gibi yürüyüşü o kadar düzgün ve süslüydü. 2/641 Sadece yaklaştığında Aset onun da kızardığını farketti. 2/642 Ama biraz sonra: “belki kendi yüzünün kırmızı olduğundan” – diye düşündü. Sawletay'ın iki yanaklarının kızarıp, kanı oynayarak durduğunu hatırladı: “Çok güzel olmuş!..” 2/643 Ne kadar nefret ediyorum derse de, yüreğinde gizlenen bir ateşin yanıp, büyüyor gibi hissetti. 2/644 Sawletay'ın arkasından gizlenerek bir iki defa baktı. 2/645 Kalbi hopladı. 2/646 Bir birine zıt duygular: suçlamak, sinirlenmek, aşk – hepsi birlikte pişmanlık diyen duyguyu ortaya çıkarıyordu... 2/647

Aset: Sawletay'ın evlendiğini, kocasının attan düşerek öldüğünü, sonra iki çocuğuyla dul kaldığını, başka birisiyle daha evlendiğini, kocasının hapishanede olduğunu – her şeyi duymuştu. 2/648 Şimdi ise nasıl olduğunu bilmiyordu. 2/649 Yanındakilerden de sormaya çekindi. 2/650 “Her şeyi mahvederim”, - diye korktu. 2/651

3

Düğün için toplanan millet yan yana olan üç eve doluştu. 2/652 Büyük evde kıymetli misafirler: ilçeden gelen birkaç kişi, dünürler, köyün büyükleri; gürültü çıkarır diye gençleri en uçtaki eve göndermişlerdi, üçüncü evde yaşlılar ve gençler, alelade her türlü insanlar. 2/653

Aset büyük evdeki misafirlerle oturdu. 2/654 Önce millete bakıp mutlu olmaya çalıştı. 2/655 Ama biraz sonra canı sıkıldı. Keyfi kaçtı. 2/656

Düğünlerde Aset'in mutsuz olmak gibi değiştiremediği kötü bir alışkanlığı vardı. 2/657

Nice zaman geçmişti, düğünün dağılması yakındır diye saatine baktığında, “Aaa, durmuş galiba” diye hayretle kulağına dayadı, çalışıyordu, saat hâlâ on buçuktu. 2/658 O kadar uzun oturmalarına rağmen iki buçuk saat mi geçmişti? 2/659 Of yaa... Bunlar bir buçuk saat daha otururlar. 2/660 On iki olmadan kimse dağılmaz, - düşüncesi Aset'in çok canını sıkmaya başladı. 2/661 Aklına muavin kız, belli bir tempoda tembelce sallanan vagon geldi. 2/662 O vagonla gidiverse, yolculuk asla bitmese... 2/663

Başı ağrımaya başlamış gibi Aset, masadan uzaklaşıp elleriyle alnını ovdu. 2/664

- Yavrum, bir yerin mi ağrıyor? – diye oraya buraya giden ablası yaklaşp fısıldayarak. 2/665

- Yo-yok... 2/666

- Gençlerin olduğu eve gider misin? 2/667 Hadi. 2/668

- Ne fark eder ki burada da oturabilirim. 2/669

“Orada ne var ki”, - diye düşündü. 2/670

- Yürü... Gidelim ya! 2/671

Ablası Aset'i zorla gibi dışarı çıkardı. 2/672

Gençlerin oturduğu ev dışarıdan duyulduğunda arının yuvası gibi vızıldıyordu. 2/673

Aset koridora girdiğinde, genç kadınlarla sendeleyerek tartışan Kurakbay onu görünce sırtmaya başladı. 2/674

- Ey!... Ey, ağzına vurayım!.. – diye Aset'in omuzuna vurdu. 2/675

- Sen kimsin, bizi beğenmiyor musun?.. 2/676 Sen Aset'imiz değil miydin?.. 2/677

Yöneticilerle ne işin var, gelsene aramıza... 2/678

Aset tiksiniyor baktı. 2/679 Ama Kurakbay sendeleyerek parmağını yukarı kaldırıp:
2/680

- Sen bizim gurur kaynağımızsın!.. Aramızda otur... – dedi hıçkırarak. 2/681
Odadakiler Aset'i ayakta karşıladı. 2/682 Şamatayı basıverdi. 2/683

- O-o! Aset!.. 2/684

- Aset geldi!.. 2/685

- Yaşasın!.. Yaşasın!.. 2/686

- Hayır, buraya bizim yanımıza gel!.. 2/687

Başı dönen Aset, her taraftan ellerini kaldırarak hürmet göstermelerinden çok çekinip gerçekten nereye oturacağını bilemedi. 2/688 Düğünü yöneticisi olmalı, eline tokmak gibi havluyu saran bıyıklı delikanlı onu kolundan çekerek: 2/689

- Sessiz olun! – dedi bağırarak. 2/690 – Aset kız kardeşi ile damadın yanına oturacak. 2/691

İki genç yerinden kalkıp saygıyla karşıladı. 2/692 Kız kardeşi utanıp, yüzünü elleriyle kapattı, damat da utanarak gülümsüyordu. 2/693 İkisi de Aset'ten sonra oturdular. 2/694

- Aset'e içki koyun!.. 2/695

- Aset'e ağzına kadar doldurun!.. 2/696

Millet yine gürültü çıkardı. 2/697 Onların gürültüsünden Aset'in kulakları duymadı, önceden büyüklerle içtikleri başına vurmuş gibi oldu. 2/698 “Biraz oturduktan sonra, belli etmeden kaçmak gerek”, - diye düşündü. 2/699

- Aset söylesin!.. 2/700
- Aset dileklerini söylesin!.. 2/701

“Bütün iyi dilekler söylendi ya, söylenecek ne kaldı dersiniz?” 2/702 Derken gençlik ve aşk için bir şeyler söyledi, fakat ne dediğini, nasıl bir etki bıraktığını bilemedi. 2/703 Sarhoş olan millet gürültüyle içiverdi. 2/704

- Hey, arkadaşlar! yöneticiyi dinleyin! – dedi düğün yöneticisi delikanlı. 2/705 Kravatını gevşetip gömleğinin kollarını sıvamış, terden sırılsıklam olmuş, kıpkırmızı olmuştu. 2/706

- Hepimiz birlikte Aset’e kutlu olsun diyelim... Haydi, bir... iki... Başlayalım! 2/707
- “Düğününüz kutlu olsun Aset abiii...” 2/708

Oturan genç kadınlar, delikanlılar, şarkıyı birlikte söylediler. 2/709 Bir gün önce hazırlanmış olsa gerek, sözleri düğüne layık, yaraşır ve şakalı dörtlükler. 2/710 “Şahane!.. güzel... – diyerek Aset gülümsedi. 2/711 – Nasıl kurtulsam...” 2/712 O, gözünün ucuyla oturanlara sırayla baktı. 2/713 Çoğunluğu tanıdık, beraber oynayıp beraber büyüyen genç kadınlar (bir zamanki kızlar) ile erkekler ve tanıdık tanımadık genç oğlan ve kızlar. 2/714

Tümünün büyüdüğüne, yetiştiğine bakıp mutlu oluyordu, ama onların arasında oturmaya isteksizdi. 2/715 Hepsine bakınca her şey ayan beyan ortadaydı. 2/716 Bunların arasında büyüdü ya... 2/717 Düşününce akılmaz gibiydi. 2/718 Çok komik... Keyfi kaçan Aset oturanlara bir kere daha sırayla baktı. 2/719 Kapı tarafında sırttan, gözü şaşılasmış Abdibay oturuyordu. 2/720 Gözlerine düşen dağınık saçlarını tek tek yolup üflüyordu. Sevinçle gülüyordu. 2/721 Yeter, gitsem iyi olur. 2/722 “Nasıl çıksam...” 2/723 Aniden gözü tam karşısında, şarkının temposuna göre kafasını nazlı nazlı sallayan, kıvrıcık saçlı, çilli genç kıza düştü. 2/724 Şarkıyı Aset’e bakıp gülerek söylüyor, işveli duruyor gibiydi. 2/725 Her nasılsa, yüzünde insanı istemsiz gülümsetecek bir sevimlilik vardı. 2/726 Biraz küçük burunlu, kaşları çizilmiş, gözleri sevinçle kırpışan, kıvrıcık, kısa saçlı; güzel de değil, yok yok... 2/727 Fakat Aset’in boğründe bir şeyler kımıldadı. 2/728 “Vay be, bu kimin kızı ya...” – deyiverdi. 2/729

Bütün düğün Aset için eğlenceli göründü. 2/730 Gerçek ile rüya arasında gibi güzel, sarhoş bir durumdaydı. 2/731 Koro bitmişti. 2/732 Yönetici delikanlı bir şarkı daha

söylettirdi, bu da güzel bir koroydu... 2/733 “Bunlar çok iyi, ya!” – dedi hayranlıkla Aset. 2/734 Az önceki kızıdan gözünü alamıyordu. 2/735 Kurnaz kız baktığını hissetmiş gibi önündeki parlak kâğıtlı şekeri açıp Aset’e uzattı. 2/736

- Arkadaşlar, içkiler doldurulsun! – dedi yöneten delikanlı kafiyeli bir sesle. 2/737

Kaç şarkı söylendi, daha ne kadar oturdu, Aset için bunun hepsi rüya gibi sırasıyla gelip geçti. 2/738 Yüreğini doruğa çıkaran duyguyla ve gururla doldu: bu kadar keyifli olmak, bu kadar eğlence sadece köyündeki gençlerde var, sadece bu gençler böyle olabilir, başka hiçbir yerde bunun gibisi yok... 2/739 O, gördüğü nice düğünleri hatırladı: bunun yanında onların hepsi cansız, yapmacık ve sıkıcı bir toplantı gibiydi. 2/740 O düğünlerde: birbirini gözetlemek, rekabet, kıskançlık fısır fısır konuşmalar; özgürce eğlenmek, düğün derneklere mahsus endişesiz gönül, eğlence düşkünü gönül, neşeyle dolan gönül olmuyor... 2/741 Olmaz olsun öyle düğünler! 2/742

- Arkadaşlar!.. Dans!.. Dans!.. – dedi yönetici delikanlı. 2/743 – Baziken, al akordiyonu eline! 2/744 Aset, uzak köşede gizlenen Baziken’i yeni farkettili. 2/745 Eskisi gibi sessiz, içince kıpkırmızı olan küçücük Baziken. 2/746 Biri ona kendisinden de büyük olan akordiyonu uzattı. 2/747 Başladı güzel müzik!.. 2/748

Aset, çilli kızla dans etti. 2/749 Şimdi dans ederken rüyasında bile göremeyecek kadar dehşet verici güzellikte bir kız olduğunu fark etti. 2/7450 Yakından bakılınca çilli yüzü çok sevimli görünüyordu. 2/751 Kız bedeninin gençliği ve sağlamlığı aklını başından alacak gibiydi. 2/752 Aset şaka yapmak, onu küçücük bir çocuk gibi ayağını yere değdirmeden kaldırmak, onunla uğraşmak istedi; kızın okulunu bitirdiğini bilse de: 2/753

- Canım, hangi sınıfta okuyorsun? – dedi. 2/754 Kız gülümsedi, kurnaz kız her şeyi seziyordu. 2/755

- On ikinci sınıfta,- dedi. 2/756

- Hayır, sen ne altıncı ne de yedinci sınıfta okumuş olmalısın. 2/757 Yaa, yarın hocaların sana kızacak şimdi. 2/758

- Azarlamaz. 2/759 Azarlayacak olsa okumam. 2/760

- Okumazsan annen kızar. 2/761

- Annem kızarsa kaçıp giderim. 2/762

- Nereye? 2/763

- Söylemeyeceğim... 2/764

Kız güldü. 2/765 Bu sırada dans bitmiş, konuşma da durmuştu. 2/766

Aset'in yanına Kurakbay geldi. 2/767 Gözleri kapanıyordu. 2/768 Bir şeyler diyordu. Aset onun ne dediğini anlamıyordu. 2/769 Ama onu onaylar gibi başını salladı. 2/7670 Kurakbay iki kadehi tepelemesine doldurdu. 2/771

- Aset... gelsene... gelsene... – dedi birini buna verip. 2/772 – ...ikimiz tokuşturarak birlikte içelim... 2/773 Sen dansı bıraksana... 2/774 şehirde dans edip duruyorsun ya... 2/775 otur, konuşalım... 2/776 Ağzına vurayım... 2/777 Sen neden mektup yazmıyorsun, he?... 2/778

Bu defa da önceki kız gelip Aset'i dansa kaldırdı. 2/779 Dans ederken ona öyle genç görünümüyle gülümseyerek baktı. 2/780 Dudakları... 2/781

- Yavrum, bir şey sorayım mı? 2/782

- Yok, nokta koyun. 2/783

“Bak sen şuna...?” dedi biraz durakalan Aset. 2/784 Sonra düşünerek: 2/785

- Noktadan sonra yeni cümle başlar ki, - dedi. 2/786

- Olur. Sadece ben tırnak açarım, siz de içinizden düşünün. 2/787

- Yok, ben sesli söylemek isterim. 2/788

Kız tamam, söyleyin der gibi başını salladı. 2/789

- Yavrum, sen bu köyün çocuğu musun? – dedi, “kızı mısın” demeye bir türlü ağzı varmadı, utandı, terbiyesi el vermedi. 2/790

- Evet. 2/791

- Kimin çocuğusun? 2/792

- Tekrar “kimin kızıydın” sözünü içinden geçirdi. 2/793

- Şalgınbay'ın. 2/794

Aset çok düşündü, fakat aklına gelmedi. 2/795 Şalgınbay'ı biliyordu, köyün kanyonu kenarında oturan havlayan çok köpeği olan ev, ama kızının olduğu aklında yoktu. 2/796

Millet yine sofraya oturdu. 2/797 Yine şarkılar, dilekler söylendi, sarhoş olmaya başlanlar çoğaldı. 2/798 Aset dışarı çıkmak, o genç kızı götürüp konuşmak istedi. 2/799 Sadece konuşmak istedi. 2/800

Hoşlandığı kızla sokakta yürüyerek konuşmak onun âdetiydi. 2/801 Fakat nasıl çağıracağını bilmeden uzun süre oturdu. 2/802 Çıkmaz diye de korktu. 2/803 Sonunda göz göze geldiklerinde mimiklerle konuştu, kız da işaret etti. 2/804 İkisi kimseye fark ettirmeden dışarı çıktı. 2/805 Kıyafetlerini de alıp dışarıda giydiler. 2/806 Kız da biraz çakırkeyif gibi görünüyordu. 2/807

Gece yarısını geçmiş olmalıydı. 2/808 Dışarıyı karanlık bürümüştü. 2/809 Dağ tarafından serin rüzgâr esiyordu. 2/810

İkisi sessiz sedasız تنها sokağa doğru yürüdü. 2/811 Biraz uzaklaştıktan sonra Aset kızın kolundan tutup kendine doğru çekti ve karşısına geçip dikkatle yüzüne bakarak evdeki yaramaz haline dönüp: 2/812

- Yavrum, adın ne? – dedi. 2/813
- Yavrum, adım Şınar, - dedi kız da yaramazlıkla devam ettirerek. 2/814
- Yavrum, kaç yaşındasın? 2/815
- Yavrum, on sekiz yaşımdayım. 2/816
- Yavrum, yirmi sekiz yaşımdayım. 2/817
- Bana yaşıңыз gerekli değil. Nokta. 2/818

Kız yüzünü kaldırıp doğruca ona bakıp gülüyordu. 2/819

- Şimdi sana kızacağım... neden çağırdığımda geliyorsun. 2/820

Ben yaşlı kurtum ya. 2/821

- Ben korkmuyorum. 2/822
- O zaman şimdi seni öperim. 2/823 Nokta. 2/824
- Ben korkmuyorum... 2/825

Aset yavaşça eğilip kızın donmuş dudaklarından öptü. 2/826 Baktığında kız gözlerini kapatıp gülüyordu. 2/827 Aset bir daha öptü. 2/828

Sonrasında ikisi de bir müddet sessiz sedasız yürüdü. 2/829 Bazı evlerin yanındaki köpekler havlayıp duruyordu, onlar umursamadan geçtiğinden geride kalıyordu.

2/830 Sokağa yakın ahırların yanından geçtiklerinde hayvanların geviş getirme sesi duyuluyordu. 2/831 Aset kızın ismini unuttu, düşününce hatırlayamadı. 2/832 Tekrardan sormadı. 2/833 “Boş ver, isminin ne lüzumu var”, - diye düşündü. 2/834

- Yavrum, ne düşünüyorsun? 2/835
- Sizin hakkında. 2/836
- İyi mi, kötü mü? 2/837
- Kötü. 2/838
- Neden? 2/839
- Öyle. 2/840
- Yavrum, o zaman ben seni tekrar öpmem. 2/841
- Öpmeyin. 2/842
- Gerçekten mi söylüyorsun? 2/843
- Gerçekten... 2/844
- Hani... 2/845

Aset duraksayıp kızın yüzüne baktığında gülmüyordu, doğru söylüyor gibiydi. 2/846 O biraz rahatsız, ümidini kaybetmiş bir duruma düştü. 2/847 Deminden beri kızın yaptıklarına sinirlendi. 2/848

- Yavrum, ben o zaman çağırdığımda neden çıktın? 2/849
- Yavrum, hoşuma gittiniz... 2/850
- O halde neye küstün? 2/851
- Ben küsmedim. 2/852
- Gülüyor musun? 2/853
- Gülüyorum... 2/854
- Hani... 2/855

Kız gerçekten de gülüyordu. 2/856

İkisi köyün dışına çıktı. 2/857 Büyük bir tepenin üzerine çıktılar. 2/858 Dışarısı zifirî karanlıktı. 2/859 Köy aşağıda duruyor. 2/860 Her yerden, pencerelerden parıldayan ışık görünüyordu. 2/861 Düğünden dönenlerin şarhoş, yüksek sesli şarkıları duyuluyordu. 2/862

- Abiciğim, millet evlerine dönüyor, - dedi kız. 2/863

- Yavrum, eve mi dönmek istiyorsun?.. 2/864 Bana bakma, geri dön, bırakırım. 2/865

- Hayır. 2/866

- Utanıyorsun galiba, dönebilirsin. 2/867

- Dönmeyeceğim. Nokta! 2/868

Kız, Aset'e aniden dönüp sarıldı ve buna nazlanarak bakıp: 2/869

- Abiciğim, yavrum, dondum... – dedi. 2/870

Aset ona sarıldı ve hevesle uzunca öpüştü. 2/871 Fark etti ki kız öpüşmeyi bilmiyormuş, sadece hareketsiz duruyordu. 2/872

- Abiciğim, bir şeyler söylesenize, - dedi biraz sessizlikten sonra kız. 2/873

- Ne söyleyeyim dersin? 2/874

- Soru işareti koyun? 2/875

“Ne sorsam”, - diye düşündü Aset. 2/876

- Sen iyi kız mısın, kötü kız mısın? 2/877

- Bilmiyorum... İyi kız gibiyim. 2/878

“Yavrum, sen gerçekten iyi kızsın galiba... Doğru, iyi kızsın, ama nasıl iyisin, güzelliğinle mi yoksa karakterinle mi onu bilmiyorum sadece, nasıl olsa iyi kızsın”, - diye düşündü Aset. 2/879

- Yavrum, senin hakkında millet ne diyor? 2/880

- Abiciğim, milletin dediklerini kulak asmıyorum. 2/881 Nokta koyup devam ediyorum. 2/882

- Yavrum, sevdiğin biri var mı? 2/883

- Yok, abiciğim. 2/884

- Neden? 2/885

- Bilmem. 2/886

- Önceden hiç öpüşmüş müydün? 2/887

- Okuldayken bir çocuk öpmüştü, sonra siz. 2/888

Aset, kendinden önce öpen çocuğa karşı içinde kıskançlık duygusu uyandı. 2/889

- O şimdi nerede? 2/890

- Askerde. 2/891

- Mektup yazıyor mu? 2/892

- Evet. 2/893

- Sen onu seviyor musun? 2/894

Bilmiyorum... Önceden köyde olduğunda sevmiyor gibiydim, hatta bazen nefret ediyordum, askere gittiğinden beri seviyor gibiyim. Birisini beklemek, özlemek iyi ya. 2/895

“Yavrum, sen benim çok hoşuma gittin. 2/896 Gördüm ve beğendim. 2/897 Aslında ben sadece maceracı, beğenen biriyim, bu zamana kadar pekçok şey gördüm, nice kızları beğendim. 2/898 Fakat sen onlardan farklısın. 2/899 Seni farklı beğeniyor gibiyim. 2/900 Sende başka bir özellik var gibi...”. 2/901

- Yavrum, abiciğim, ben dondum. 2/902

- Ne yapabilirim yavrucuğum, baksana ben de nasıl titriyorum. 2/903

- Buldum... Geçtiğimiz yerde ahırın üzerinde saman var, oraya çıkalım. 2/904

- Yürü, yürü... Gidelim. 2/905

İkisi de ahırın üzerindeki yumuşak samanların içine dönerek gömüldü. 2/906 Kuru samanların birbirine karışmış çeşitli kekre kokuları boğazlarını tıkayıp hapsirtiyordu. 2/907

- Abiciğim, şu otlar ne kadar şahane!.. 2/908

- Harikaymış! 2/909

- Br-r, bu-bu-bu-bu... Abiciğim, ben ne dedim? 2/910

- Sen... sen... 2/911

- Tırnak açın... 2/912

- Sen, tırnak açıldı... 2/913 Burada uyuyacağım dedin, tırnak kapatıldı. 2/914

- Doğru. Sonuna nokta koyuldu. 2/915 Şimdi, abi, yeni yoldan tire işareti - siz söyleyin. 2/916

- Ben, ben seni... 2/917

- Oldu, oldu, üç nokta... 2/918

Sırtüstü uzanan Aset gökyüzündeki sayısız yıldızlara baktı. 2/919 Kız samanları ayırarak onun yanına yaklaşıp uzandı: 2/920

- Abicim, u-u-u-u... – dedi. 2/921

Aset onun ne dediğini anladı ve paltosunun önünü açıp sarıldı. 2/922 Kızın gözlerine dikkatle baktı... 2/923 “Bu zamana kadar nerelerdeydin, canım ya, neden geç kaldın pazardan... 2/924 Yok-yok kızın pazardan geciktiği yok, o kendi pazarına daha yeni ulaştı, pazardan önce dönen Aset’in kendisiydi...” 2/925 “Bakışların ne kadar güzel, yavrucuğum...” Şairler de söyler ya!... 2/926

- Sersemlemiş, gerçek ve rüya arasında. 2/927 Kafasında hiçbir düşünce yok...– dedi kız. 2/928

- Yavrum, ne diyorsun? 2/929

- Yakın zamanda okuduğum bir kitap aklıma geldi. 2/930 Başkahramanına yazar “Sersemlemiş, gerçek ve rüya arasında. 2/931 Kafasında hiçbir düşünce yok...” diyordu çoğunlukla. 2/932 O kitabı benim kız arkadaşım da okumuştı, ama beğenmedi. 2/933 Başında hiç düşüncesi olmazsa o nasıl bir kahraman diyordu. 2/934 Bana göre o kahramanın kafası, karmakarışık düşüncelerle bunalıyor gibiydi. 2/935 Siz ne düşünüyorsunuz? 2/936

- Kim bilir... 2/937

- Kim bilir değil, tam da böyle abiciğim. 2/938 Bazen ben de bir şeylere üzüldüğümde: “Sersem... Başımda hiç düşünce yok...” – diyesim geliyor. 2/939

Aset, kızın bahsettiği kitabın yazarını tanıyordu. 2/940 Onu hatırladı. 2/941 “Ne kadar mutlu... – diye kıskançlıkla düşündü. 2/942 – Eğer bu konuşmaya o duyarsa... Ooo!...” 2/943

- Abiciğim, neden keyfiniz kaçtı? 2/944 Tamam, artık başka bir konu açalım. 2/945
- Ben keyifsiz değilim, düşünüyordum... – dedi, abisi bir sözünde. 2/946
- Ha-ha-ha!... 2/947

İkisi birlikte güldü. 2/948 Aşağıda ahırın içindeki atın kişnemesi ve yeri tepme sesi duyuldu. 2/949

- Şşş! İkisi de sessiz sakın kalmıştı. 2/950 Yakındaki evin penceresinin ışığı yandı. 2/951 Kapıyı gıcırdatarak dışarıya beyaz gömlekli, beyaz donlu, omuzlarına kaftanı geçirmiş bir ihtiyar çıktı. 2/952 Etrafa iyice baktı ve yavaşça yürüyerek ahırın kapısını açtı, kibriti çakıp atına baktı. 2/953 Atı kişnedi. 2/954
- Eh, ne gördün, - diye ihtiyar homurdanarak söyledi. 2/955 Sonra dışarıda aksıra tıksıra biraz yürüdü ve tekrar eve girdi. 2/956
- Abiciğim, hadi gidelim artık, - dedi kız. 2/957

Aset, ahırın üzerinden önce kendi atladı ve kucağını açıp samanın üzerinden aşağı doğru kayan kızı tuttu. 2/958 Sokağın ortasına gidip karanlıkta birbirlerinin üzerine yapışan otları silktiler. 2/959 Bu kezde dört bir taraftan birbirleriyle yarışır gibi tavuklar öttü. 2/960 Her ahırdan üç dört horoz beraber öttü. 2/961 Doğu tarafı birazcık tutuldu ve ardından bozarmaya başladı. 2/962

- Abiciğim, dursanıza, ben bu aradan eve doğru koşarım. 2/963

Şimdi sokağın ortasında karşı karşıya bakıp durdular. 2/964 Şafak söktüğünde kızın yüzü bozarmış, çilleri görünmüyordu. 2/965 Önceki gibi gülmüyordu ve Aset'ten gözünü ayırmadan kederle bakıyordu. 2/966

- Yavrum, ne düşünüyorsun? 2/967
- Sizi düşünüyorum. 2/968
- Ne diye? 2/969
- Abiciğim, millet sizin hakkınızda kötü konuşuyor... 2/970
- Gerçekten kötümümüşüm? 2/971

Kız başını salladı. 2/972

- Belki ikinci buluşmamızda kötü olurum. 2/973

Kız tekrar başını salladı. 2/974

- Kışın bu köyde kız ve oğlanın sarılarak öldüğünü duydunuz mu? 2/975

- Duydum. 2/976

- Sevdiğiniz kız için siz de öyle yapabilir miydiniz? 2/977

- Bilmiyorum, - diye güldü Aset. 2/978 “Gerçekten yapabilir miydim?” – diye aklından geçirdi Aset de. 2/979 Kızı kendisine çekip buz gibi yüzüne yüzünü değdirdi. 2/980 Gözünü kapayıp kızın boynunu kokladı. 2/981 “Ne kadar temiz... ne kadar temiz...” Dizleri titreyip sendeledi. 2/982

- Abiciğim, ben gideyim... 2/983

Kız iki evin arasındaki kısa yola doğru koştu. 2/984 “Benim de vurulmam mümkün...” 2/985 Biraz uzaklaştıktan sonra, kız birazcık arkaya bakarak: 2/986

- Hayır, siz vurulamazsınız, abicim, - dedi kız ne düşündüğünü biliyor gibi. 2/987

Sonraki gün Aset neşeliydi. 2/988 İçinden kendi kendine gülüp sessizce sırıtıyordu. 2/989 Evden çıktığında, köyün dışındaki havlayan çok köpekli evin tarafına bakıyordu. 2/990 Bir defa daha görür müyüm diye umdu. 2/991

“İçinden, hayat denilen şey garip, bundan yaklaşık on yıl önce Şalgınbay’ın evinin tarafına gözümü ayırmadan bakacağımı kim düşünürdü...” 2/992

Kız, gün boyunca evin dışına bir kere bile çıkmadı. Bir daha görünmemesi onu yormuştu. 2/993 Şaşkın şaşkın Aset’in gözü daldı. 2/994 Bu ne kadar uzun bir gün, hiç geçmiyordu. 2/995 Akşam bir düğün daha vardı. 2/996 Gelini damadın evine götürme düğünüydü. 2/997

Aset akşamki düğünü sabırsızlıkla bekliyordu. 2/998 Öğleye kadar bütün köyü dolaştı. Önceki gibi değil, bugün köy çok hoşuna gitti. 2/999

Gece, üstündeki otun üzerine çıktıkları ahırın yanından geçtiğinde, alt tarafını suyun aşındırıp çukurlaştırdığı alçak ahır gözüne ateş gibi göründü. 2/1000 Aset için çok sıcak ve mutlu anın şahidiydi bu ahır. 2/1001

Şimdi kendisinin Sawletay ile ilk öpüştüğü zamanı hatırladı. 2/1002 Şu kulübün dışındaki kuytuda buluşmuşlardı. 2/1003 O yıl kolhoz ilk kez karkastan ev yapacağız diye oraya çok kamış getirmişlerdi. 2/1004 Annesinin vefatından önceki kıştı. 2/1005

Ortaokulu bitiren Aset, annesi hasta olunca okula gidemedi. 2/1006 Kışın birinde kolhozda çalışmıştı. 2/1007 Kışın bir defasında annesinden para çalıp, kendisi gibi

iki-üç genç oğlanla bir şişe içki alıp, aralarında paylaşp, kulübe biraz sarhoş gitti. 2/1008 Gerçeği söylemek gerekirse sarhoş olduğu yoktu, fakat içkiyi bahane ederek kızlara sarhoş görünmeye çalıştı. 2/1009 Sawletay'ın yanına gelip değerek durmuştu. 2/1010

- Böyle içkili gelmeye utanmıyor musun, ya, - deyip yüzünü çimdirdi. 2/1011
- Ne işin var, dışarı çıkalım, - dedi Aset cesaretle. 2/1012
- Nereye? 2/1013
- Şu kamışın dibine. 2/1014 Söyleyeceklerim var. 2/1015
- Git buradan. Gelmiyorum, - diye Sawletay kakhaha atmıştı. 2/1016
- Gelmezsen öldürürüm. 2/1017
- Sen, he? 2/1018
- Ben. 2/1019
- Ha-ha. Tamam, şimdi gelirim. 2/1020

Kamışın dibine geldikten sonra Aset, sarhoşluğu geçmiş gibi ne söyleyeceğini bilmeden çekinerek biraz durdu. 2/1021

- Küçücüksün, sen neden içiyorsun? – dedi Sawletay. 2/1022
- Kim küçükmüş? 2/1023
- Sen. 2/1024
- O zaman ben sana gösteriyim... 2/1025

Aset onu yanağından öpmüştü, Sawletay onu itti. 2/1026 İkisi gülerek tartışp kamışın dibine gelişi güzel yığıldı... 2/1027

O günden başlayıp, ikisinin arasında oyun da değil, gerçek te değil tuhaf bir ilişki başladı. 2/1028 Buluştuklarında birbirleriyle dalga geçiyor, çocuklar gibi vuruşup oynuyor, sonunda da öpüşüyorlardı. 2/1029 Aralarında aşk var mıydı yok muydu ikisinden de belli değildi. 2/1030

Köye baharda tarım ve hayvancılık enstitüsünden bir erkek öğrenci staj yapmaya gelmişti, çok sürmeden Sawletay kolayca ona gitti. 2/1031 Aset biraz üzüldü, kızdı, hatta Sawletay'a ağlamaklı mektup yazıp yalvardı, ama kız artık onu yaklaştırmadı. 2/1032 Sonra stajyer öğrenci geri döndü ve Sawletay hamile kalmıştı. 2/1033

Bu zamanlar annesi vefat eden Aset, kederden aklını zar zor toplayıp okumala gitmeye hazırlanıyordu. 2/1034 Akrabaları karşı çıktı: “Hiçbir yere gitmeyeceksin. 2/1035 Kızı sen bozdun, artık ne yapsan da evlendireceğiz. 2/1036 Akrabaların arasını bozma”, - dedi. 2/1037 İlçede Aset’i hiçbir yere göndermedi. 2/1038 Hakikaten Aset için çok zor zamanlardı. 2/1039 Köye hiçbir zaman gelemeyecek olması bu yüzündendi. 2/1040 Şimdi düşündüğünde onların hepsi kendisinin değil, başka birisinin başından geçmiş olaylar gibiydi. 2/1041 Utanç ve gülmek. 2/1042 Şimdi bir de: 2/1043

“Postaneye gidip, Almatı’ya sipariş verip, konuşsam mı” diye düşündü Aset. 2/1044 Kafasındaki düşüncesi Sawletay’ı görüp konuşmaktı. 2/1045 Fakat biraz sonra düşüncesinden vazgeçti. 2/1046

İnadına gün de batmadı. 2/1047 Sonunda Aset köyü gezmekten sıkıldı, birinden sonra öteki gelip selam veren insanlardan da usandı. 2/1048 Güneşin altına çıkıp evin yanındaki dik uzun sedire oturdu. 2/1049 Dört gözle Şalgınbay’ın evinin tarafına bakıyordu. 2/1050

“Benim derdim ne? 2/1051 Aslım mı? 2/1052 Çoluklu çocuklu adamım, o kadar genç de değilim, özenme çağını geçirmedim mi, peki bu kederim ne? 2/1053 Duyup öğrenilirse ele güne karşı maskara olurum. 2/1054 Adam olmuş, aklı ermiş, olgunlaşmış hâli bu mu, diye gülmezler mi? 2/1055

Yok, bırakmak gerek... Boş ver... 2/1056 Küçücük bir kıza o kadar aklım başımdan gitti. 2/1057 Hiç olmazsa güzel olsaydı... Çilli...” 2/1058

Böylece düşüncelerine ket vursa da yine de geceki kızın sureti aklında dört dönüyordu “Yavrucuğum, abiciğim” diye gözünün önüne geliyordu. . 2/1059 Kızın endamındaki başka bir sevimlilik, güzel alışkanlık aklını başından alıp takatsiz bıraktı. 2/1060 Bir zaman kendisinin bugüne kadar birlikte olduğu kadınları hatırlayıp kendini kandırmak istedi, ama bundan hiçbir şey çıkmadı, bu kızın yanında hepsi müphem, rengi soluk bir resim gibi kaldı. 2/1061

Aset, akşam Kurakbay’la birlikte kız kardeşinin gelin olduğu dünür evine geldi. 2/1062 Burada da misafirleri üç eve ayırmışlardı. 2/1063 Aset’i kıymetli misafirlerin olduğu büyük eve yönlendirdiler. 2/1064 Aset, oraya gitmeden önce gençlerin oturduğu eve geldi. 2/1065 Girince o kıızı aradı ama göremedi. 2/1066 Yoktu. 2/1067

Fakat onun yerine bugünkü düğüne Sawletay gelmişti. 2/1068 Aset bu taraftaki başköşeye oturmuş, o da karşı köşede oturmuştu. 2/1069 Aset, kendi kendine çekinerek iki yanağı kızarıp terledi. 2/1070 Bunu belli etmemek için: 2/1071

- Off, ev sıcak ya, - deyip yüzünü yelledi. 2/1072

Gelip gidenlere merakla bakıp ha geldi, ha gelecek diye ne kadar beklese de küçük kız gelmedi. 2/1073 Düğün başlayarak dünkü gibi iyi dilekler söylenip yemek yendi, şimdi sıra dans ve eğlenceye geldiğinde Aset, dinlenmek ve serinlemek için dışarı çıktı. 2/1074

O geceki gibi zifiri karanlık aysız gece. 2/1075 Dağ tarafından serin bir rüzgâr esiyor. 2/1076 Aset sokak boyunca yürüdü. 2/1077 Sarhoş gibi başı dönüp hiçbir şey düşünmüyor gibiydi, Şalğınbay'ın evinin yanında durduğunu yeni farkettil. 2/1078 Şimdi ne yapmalı? 2/1079 Geri dönmek mi yoksa eve girmek mi gerek? 2/1080 Eve girse ne söyleyecekti? 2/1081

Kızı nasıl çıkaracak? 2/1082 İhtiyar Şalğınbay evdeyse rezilliğin daniskası olacak ya... 2/1083

Kapı önünden üç dört köpek birden havlamaya başladı. 2/1084 Karanlıkta görünmeseler de havlamalarına bakılırsa her birinin düve gibi olduğunu anladı Aset. 2/1085 Bağlı olmalı, hiçbirini koşmadı. 2/1086

Aset sokak kenarındaki çitten bir kazık söküp kolaylıkla kavrayarak pencereye yaklaştı. 2/1087 Tamamen çekilmemiş perdenin açık tarafından içeriye gözetledi. 2/1088 İhtiyar Şalğınbay, ihtiyar eşi, kızı ve iki küçük çocuğuyla yer sofrasında çay içiyorlardı. 2/1089 Kızın çıkacağını düşünen Aset, pencereyi tıngırdattı. 2/1090 Çocuklardan en büyüğü yerinden kalkıp pencerenin önüne geldi. 2/1091

- O kim? – dedi. 2/1092 Aset kenarda durup içeriye görünmeden ellerini uzatıp bir kere daha vurdu pencereye. 2/1093 Yetişkin çocuk koşarak dışarıya çıktı. 2/1094 Aset, evin arkasına saklandı. 2/1095

- Hey, sen kimsin? – dedi çocuk hırıltılı sesle. 2/1096 Biraz bekledikten sonra cevap almadığından: 2/1097

- Şınar çıkmayacak, - dedi bağırarak. 2/1098

Biraz daha kulak kabarttıktan sonra: 2/1099

- Bu neyin nesi, deli mi, - dedi homurdanarak. 2/1100 – Hey, her kim olsan da köpekleri çözerim ve seni çorba gibi kaynatıp içerim, 2/1101 hadi çıksana!... 2/1102

Aset elindeki sopayı sıkıca tutup nefes bile vermeden sessiz sedasız kaldı. 2/1103

Çocuk biraz durdu ve sonrasında: 2/1104

- Tamam, bu seferlik çözmeyeceğim, ama artık pencereyi tıgırdatarsan merhamet dileme! – diye uyarıp eve girdi. 2/1105

Aset tekrar döndü. 2/1106

“Çıkmazsa çıkmasın ya. Boş ver şunu...”- diye düşündü. 2/1107 Gökyüzüne baktı. 2/1108 Sayısız yıldızlar, bir hayli çoğalmış gibiydi. 2/1109 Bu kadar sık olur mu. 2/1110 Buram buram çıkan toz gibi arka arkaya uzanan kuş yolu, gökyüzünü tam ortadan ayırıp kemerleşiyordu. 2/1111

Aset dünyanın uçsuz bucaksız olduğunu düşündü, kuş yolundaki toz kadar on milyonlarca yıldızın her birinin güneşten de büyük olduğunu, onların arasındaki uzaklığın milyarlarca ışık yılı olduğunu hesapladı, bu denli büyük dünyanın yer diye adlandırılan tozdan da küçük bir bölümünde insan yaşıyordu. 2/1112 İlginç ya, o insan sınırsız bir hayat geçiriyor, birbirine aşk oluyordu. 2/1113 Yer denen gezegenin tozdan bile küçük olduğunu unutup dünyanın bir kulağını tutuyor gibi oluyordu. 2/1114 Düşünüldüğünde çok komik. 2/1115 Şu Süreyya, Almatı’dan baksan da orada, Moskova’dan baksan da orada. Toprak ananın tuhafliğini düşünsen ödün patlar. 2/1116 “Yarın dönerim... Hoşça kal, doğduğum köy. 2/1117 Artık birkaç yıl daha gelemem...” 2/1118 O şimdi eşi ve çocuğunu, sonra birlikte yeyip içtiği arkadaşlarını hatırladı. 2/1119 Çocuğunun peronda buna iki kolunu birlikte uzatıp ağladığı gözünün önüne geldiğinde bağırı yanıyor, babasından tamamen ayrılacak gibi ağlıyordu. 2/1120 O çocuk, şimdi tatlı uykunun kucağında olur. 2/1121 Eşi ne yapıyordu? 2/1122 Önceden hiç yalnız kalmamıştı, korkar mı acaba... 2/1123 Bunu hatırlıyor belki... 2/1124 Kendisiyle birlikte getirip köyü göstermeliydi. 2/1125 Arkadaşları ne yapıyordu? 2/1126 Bu gittiği iki gün içerisinde restoranta gittiklerinde, bunu hatırlarına getirip: “Gelsenize, şu Aset için bir içelim”, - diyordur. 2/1127 Hatırlayacakları şüphesiz. 2/1128 Hayatta onlar gibi arkadaşları olan insan mutlu olmalı. 2/1129

Eve yaklaştığında karşısına Abdibay çıktı. 2/1130

- Araba hazır mı? 2/1131 Beni yarın erken götürürsün değil mi? 2/1132
- Hazır. 2/1133

Sonra Aset'le birlikte biraz yürüdü de: 2/1134

- Şınar birazden gelecek, - dedi. 2/1135 – Babası uyuduktan sonra... 2/1136

Şaşırın Aset ona birşey demedi. 2/1137 Sevinse mi, şaşırsa mı bilemedi. 2/1138 Gözünü önünden ayırmadan eve girdi. 2/1139 Oyunun en ilginç zamanıydı. 2/1140 Oyun yöneticisi: 2/1141

- Haydi, Aset, yukarı çık. 2/1142 Kendine eş bul, - deyip onu başköşeye kadar geçirdi ve: 2/11423 - Hey, Mayşelpek, kalk, yerine Aset oturacak, - diye Sawletay'ın yanındaki genç delikanlıyı kaldırdı. 2/1144 Aset boşalan yere Sawletay'ın yanına gelip oturdu. 2/1145
- Nasılsın, - dedi Aset fısıldayarak. 2/1146
- İyi. 2/1147

Bundan sonra ikisi de rahatsızlığını kalabalığa farkettermek istememiş gibi yüzleri kızarıp oyun yönetecisine baktı. 2/1148

- Arkadaşlar, şimdi ben önce kızlara eşleriyle iyi anlaşabiliyorlar mı diye sormak istiyorum. 2/1149 İyi geçinemeyenleriniz, beğendiğiniz eşi seçebilirsiniz. 2/1150 Bu taraftan başlayalım... 2/1151 Leyla, eşinle iyi geçiniyor musun? 2/1152
- Hayır, aramız açık. 2/1153 Gün boyunca kızıp azarlıyor, - dedi sarımtırak kız gülerek. 2/1154
- Tamam, kimin eşini istiyorsun? - diye sordu oyun yöneticisi. 2/1155
- Bitay'ın eşini istiyorum. 2/1156
- Bitay eşini verecek misin? 2/1157
- Yok, vermeyeceğim. 2/1158
- Bitay vermeyeceğim dedi ya, ona nasıl vergi ödettireceksin? 2/1159
- İki mısra şarkı söylesin... 2/1160

Böylece şarkı söylenerek dans edildi. 2/1161 Aset ve Sawletay sessiz kalıp birbirini gizlice gözetleyerek sakince oturuyorlardı. 2/1162 Birinden birinin bakası geliyor, ama bakamıyordu, sadece kirpiklerini kapayıp açtığı sırada göz ucuyla bakıyorlardı. 2/1163

Aset farketti: Sawletay kızarmıştı. 2/1164 “Güzel ya...” – diye düşündü. 2/1165 Böyle oturduğunda anlaşma sırası Sawletay’a geldi. 2/1166

- Eşinizle iyi geçiniyor musunuz? 2/1167
- Anlaşıyoruz. 2/1168
- Anlaştığının kanıtı? 2/1169

Aset şimdi ona iyice baktı. 2/1170 Sawletay kıpkırmızı kesilip, utanıp: 2/1171

- Anlaşıyoruz, - dedi. 2/1172
- Sadece söylemek yetmez, anlaştığınızı kanıtını gösterin... – diye oyun yönetecisi delikanlı baskı yaptı. 2/1173 Koluna sardığı tokmak gibi kalın havluyu topladı. 2/1174
- Gösterin!.. 2/1175

Sawletay, Aset’e doğru eğilip yavaşça dudaklarını değdirdi. 2/1176

- Ee, yeterli, şimdi tamam. 2/1177
- Oo, hatta canımı alsaydın ya, - dedi Sawletay gülerek. 2/1178 Artık ikisinin de çekinmesi azalıp birbirlerine alışmaya başlamış gibiydi. 2/1179 Aralarındaki buz paramparça olup eriyordu. 2/1180

Birbirine açıkça, öfkesiz, kinsiz bakiştılar. 2/1181 “Fakat kederin izi kalmış yüzünde”, - diye düşündü Aset. 2/1182 İçinden Sawletay da içinden onun vücudundaki başkalaşmayı farketmiş gibiydi. 2/1183

- Ne zaman döneceksin? – diye sordu biraz sonra. 2/1184
- Yarın, - dedi Aset. 2/1185
- Neden acele ediyorsun? 2/1186
- İş... 2/1187
- İş... köyü, sizi beğenmiyorum, canım sıkıldı, desene. 2/1188
- Neden... 2/1189

Böyle oturduğunda kapıdan yavaşça gülümseyerek Şınar girdi. 2/1190 Abdibay’ın yanına oturdu. 2/1191 İkisi birbirleriyle fısıldaşıp gülüşerek samimileştiler. 2/1192

Aset dişi ağrıyan insanlar gibi kaşlarını çatıp kıpırdamadan oturdu. 2/1193 İçinde darmadağın eden bir fırtına kopuyordu. 2/1194

- Bir yerin mi ağrıyor? – dedi Sawletay endişeyle. 2/1195
- Yok- hiç... 2/1196
- Arkadaşlar, şimdi her biriniz eşlerinle dans edeceksiniz, - dedi yönetici delikanlı. 2/1197 Plaktan vals müziği çalıyordu. 2/1198 Kızlar ve erkekler ikişer kişilik daire oluşturup dans etmeye başladı. 2/1199 Abdibay'ı kucaklayan Şınar da dönüyordu. 2/1200 Gülüyor, eğleniyorlardı. 2/1201 Aset, o en azından bir kere bakar, o zaman dışarı çıkması için işaret ederim diye düşünmüştü. 2/1202 Hayır, bu tarafa bakacağı yok. 2/1203 Belki de Aset'i görmüyordu. 2/1204 Nasıl göstersem? Nasıl işaret etsem? 2/1205 Aset tamamen aklını kaçırdı. 2/1206 Bir dans bitti. 2/1207 O zaman: Kendim gidip dans etmeye mi kaldırırsam diye düşündü. 2/1208 Ama öyle yapmaya cesareti edemedi. 2/1209 Şınar ise güllük gülistanlıktı. “Yavrum, ben buradayım ya, baksana bir kere. 2/1210 Hiç olmazsa bir kere...” O bakmayarak Abdibay ile ikinci kez dans etmeye başladı. 2/1211

Sinirlenen Aset dışarı çıkarken yanından dokunarak geçtiğinde, kız: 2/1212

- Merhaba, - dedi gülümseyerek, hepsi buydu. 2/1213 Hâlini göstermemeye çalışan Aset, mağrurluğunu koruyup dudaklarını kıpırdattı ve başını salladı. 2/1214

Kafayı sıyırmış bir durumdaydı. 2/1215 Küplere binmekten, hâkir görülmekten çatlayacak gibi kapı önünde biraz duruksadı. 2/1216 Eve girip çıkanların onun gönlünü alacağı yoktu. 2/1217 Bu hâlini hiç kimse farketmedi. 2/1218 Köydeki kıymeti sadece bir gün içinde bitmiş gibiydi. 2/1219

Aset dizilmiş semaverlerin arasından geçip köyün dışına doğru yürüdü. 2/1220 Dün gece Şınar ile birlikte yürüdüğü büyük tepeye çıktı. 2/1221 Vücudu soğuktan esnekliğini yitirip donmaya başladı. 2/1222 Aşağıdaki köye baktı, parıl parıl parlayan sıra sıra ateşler. 2/1223 Bunun bu davranışıyla, tedirgin hâliyle hiçbir işi yok, tamamen habersiz duruyor. 2/1224

Aklına Şınar'ın gecedeki “Sersemlemiş, rüya ve gerçek arasında. 2/1225 Kafasında hiçbir düşünce yok”, - dediği sözü geldi. 2/1226 Kıs kıs gülerek başını salladı: “Bu sözlerden kendisi ne anlamış” – diye düşündü. 2/1227 Yavaş yavaş kendine gelerek yüreğini bir sıkıntı bürüdü. 2/1228 Yine de aşağıdaki köye, onun biraz ötesindeki zifiri karanlık geceye, kabarık duran Eşkiölmes dağına baktı. 2/1229 Doğduğu yere olan yalan duygu, bitap düşmek de yoktu gönlünde, uzaktan yankılanan

çocukluğundan ara sıra kalan özlem vardı. 2/1230 Batı tarafında, istasyon tarafından parlayan uzak ışık görüldü. 2/1231 Aklına dünkü muavin kız, sallanan tembel ılık vagon geldi. 2/1232 O vagonla gitse... 2/1233 Yok, öyle olması mümkün değil. 2/1234 Sonunda bir yerde inmeliydi, uzakta inerse ardından nasıl biteceğini kim bilebilir... 2/1235

Bir anda Aset, şimdiki hâline dışarıdan bir gözle bakmış gibi oldu 2/1236 “Tüh, utanç verici, ya! 2/1237 Delilik mi, kaçıklık mı? 2/1238 Gençlik mi, sarhoşluk mu? 2/1239 Bilim adayı, akli fikri var, yetişkin erkek... 2/1240 Yaptığı iş bu işte!... 2/1241 Ayıp ya! Kimse bilmesin. 2/1242 Sadece Almatı’ya geri döndüğünde arkadaşlarına söyleyip güler belki. 2/1243 “Bakışların ne kadar güzel, yavrum!” Şairler de söyler ya! 2/1244

Sarhoşluktan tamamen ayılıp donan Aset, düğün evine doğru gitti, paltosunu alıp, ablasının evine gidip, uyumaya karar verdi. 2/1245 Tam kapı önüne geldiğinde, mutfaktan feryatla söylenen şarkı duyuldu. 2/1246 Tüyleri diken diken eden şarkı. 2/1247 Söyleyenin sesinin kudreti mi yoksa şarkının kudreti mi, her nasılsa gönlü birden karmakarışık oldu. 2/1248 Aset, oraya istemsiz döndü. 2/1249

Bu tozu dumana katan mutfak dolusu kadınlarmış, sofrayı hazırlayıp, gün boyunca yemek hazırlayan genç kadınlar, büyük kadınlar, daha yeni oturmaya fırsat bulmuşlardı. 2/1250 Onların ortasında yazması bir yana kaymış Zağıypa gözlerini kapayıp oturduğu yerden sallanıyordu. 2/1251 Şarkıyı söyleyen oydu. 2/1252

Başında Üçkara’nın çift davul, 2/1253

O dağdan derya engin su dağıtan, 2/1254

Güzel kız, yakışıklı oğlan herkes orada, 2/1255

Allah’ım, neden geldim o taraftan... 2/1256

On yaşlarında yuvarlak gözlü esmer çocuk, ona bir şey demek için omzundan çekiştirip, 2/1257 “Anne, kalk, gidelim”, - diyor gibiydi. 2/1258 Aset, Zağıypa’nın ağladığını şimdi farketti. 2/1259 Sarhoş olmuş gibiydi. 2/1260 Aset’in gönlü tekrar altüst oldu. 2/1261 Ulaşılmayan uzak hayaller ve arzular, baharın kuru soğuk rüzgârları gibi tüm vücudunu titretip uğuldatıyordu. 2/1262 Ne için yaşıyoruz biz? 2/1263 Ne için hayat geçiriyoruz? 2/1264 Özlenen çağ, kıyılmaz anlar niye sonsuz

olmaz? 2/1265 Neden abuk ayrılıyoruz. 2/1266 Bak, Zağıypa da özlüyor o ağıları.
2/1267

Güzel kız, yakışıklı oğılan herkes orada, 2/1268

Allah'ım, neden geldim o taraftan. 2/1269

Nerede o Ükara? 2/1270 Nerede o şarkıcı özleyen görkemli millet, iyi dombıra çalıp
söyleyen millet, mükemmel millet? 2/1271 Belki de o Ükara bizim Eşkiölmes'in bir
tepesidir... 2/1272 Ah! İnsan hiç doymaz mı yoksa? 2/1273 Özleyen... 2/1274 Olanın
üstüne olsun der... 2/1275

Paltosunu yarın dönerken alırım diye düşünen Aset, ablasının evine gitti. 2/1276
Erken uyuyup dinlenmek gerek. 2/1277

3. ANNENİN ARZUSU

Nenemi dünyadaki en şanslı annelerden biri sanardım. 3/1 Kendi kanından canından üç oğul, bir kızdan yeşerip çoğalan ufak tefek bir köyün tamamına yakını gibi olduk. 3/2 En büyüğü babam Kösembay, kolhozun baş muhasebecisi, dünyayı nasıl sallarım dese hem elinden hem de dilinden geliyordu; 3/3 Asembay, tanındık çobanlardan biriydi. 3/4 Moskova, Almatı'daki meclis ve sergilere yılda üç dört kez gelip giderdi; 3/5 küçük oğlu Eselbay, yüksek lisans okuduktan sonra doktorasını bitirip alimlik ünvanını almaya çok yaklaşmış bir adam, şimdi ilçede saygın bir memur; 3/6 en küçüğü ise Marjapiya, üç abisinin sayesinde bir fiske bile yemeden rahat büyümüş kibirli bir kız, yakın zamanda yine köydeki en yakışıklı erkekle evlendirildi. 3/7

İşte, nenemin yeşeren filizleri bu kadar. 3/8 Şimdi ise bir dileği torunlarının çocuklarını sevmek, fakat torunları daha reşit değildi. 3/9 Torunlarının en büyüğü olan ben, on altı yaşına bu yıl girdim. 3/10 Elbette on sekize girdiğimde de evlenmeyi düşünmüyorum. 3/11 Fakat, nenemin yatsa kalksa hayali çabucak büyümem. 3/12

- Jenisbek'imi evlendirip gelinini görsem, - diye diliyordu. 3/13 Onun sözlerini duyduğumda normal insanlar gibi kızarıp sessiz kalıyordum. 3/14 Çıktığımda içimden: "Nene, hepsini göreceksin ya. 3/15 Ayrıca beni bırak, bu yıl okula giden Eset'in bile eşini görürsün" diye düşünürdüm. 3/16 Gerçekten de nenem hala genç - daha 63 yaşında, yaşlılığa yenilmemiş, oturuşu kalkışı dinç ve çalışkandı. 3/17 Ancak, böyle ölüme hazırlanışı birkaç yıl oldu. 3/18

Midemde bir sorun var, ne kadar sürer dersin, elbet göçüp gideceğim ya, - diyordu. 3/20

Kendi mirası olan büyük kara ağaç sandıkta: üç çocuğunun aldığı - mavi kadife, yeşil kadife ve kahverengi kadifeden dikilmiş, hiçbirisi giyilmemiş, güzelce katlayıp karanfil koyduğu üç cüppesi var. 3/21 Bu da yetmezmiş gibi geçenlerde Marjapiya siyah peluşlu bir cüppe daha diktirip verdi. 3/22 Şimdi nenemin, ölü yıkayıcılarına vereceği dört yepyeni cüppesi var, yeniden dikilecek atlas ve ipek elbiseler bütün köyün yaşlı kadınlarına dağıtmaya yeterli gibiydi. 3/23

Çaresiz, nenem onlardan birini hiç giymedi. 3/24 Sürekli ucuz bir kumaştan dikilen elbiseler ile babamın eski ceketinin yenini ve alt kısmını kesip giyerdi. Sabahtan akşama kadar oradan buraya koşar, eli hiç boş durmazdı. 3/25 Çalışkan biriydi. 3/26 Hangi çocuğunun evine gitse de boyuna aşan ev işlerini bulurdu. 3/27

Babam kolhozun baş muhasebecisi olsa da bizim eve yaz kış odun yetmezdi. 3/28 Ağaç odunlar arabalarla getiriliyor, fakat yılan yutmuş gibi hiçbir şey kalmıyordu. 3/29 Birkaç hafta sonra ayaklarımız yanmış gibi oturup kalacaktık. 3/30 Böyle zamanlarda nenem bana bir at arabasını bağlatıp hayvanların otlatıldığı yerde, gün boyu tezek topluyor, kurumuş ağaçları alıyor, bazen de çapayla kızılıcak ağacı kesiyorduk. 3/31

Asembay'ın evine gittiğinde, sabah akşam gözleri yorulana kadar dikiş makinesiyle durmadan çalışıyordu. 3/32 Onun bir sürü bacaksız çocuklarına kıyafet diker, eski kıyafetlerini yamar, kirli kıyafetlerini yıkardı. 3/33

Eselbay'ın evine gittiğinde, babannem büyük siyah çantasıyla ayaklarının yorulmasına bakmadan, günde bir defa il merkezindeki dükkân ve pazarların birini bile boş geçmiyordu. 3/34 Hangi dükkânın önünde kuyruk varsa nenem de orada olurdu. 3/35

Kısacası, hiçbir çocuğunun evinde rahat rahat keyif çatıp oturmuyordu. 3/36 Son zamanlarda Marjapiya'da sızlanıp keyfini kaçırmaya başladı. 3/37 Ağırlaşmaya başlayınca -yakında bebeği olacağından- nenemin sürekli yanında kalmasını istiyordu. 3/38 Belki de bunların hepsi bir anne için mutluluktur. 3/39 Ölene kadar çocukları için elinden geleni yapmak belki de tüm annelerin kendi isteğidir. 3/40 Çünkü nenemin yaşlı komşu kadınlara: 3/41

– Allah'a şükür, bunların meşakkati benim için mutluluk değilse nedir. 3/42 Onların gözü önünde ölmek dışında başka isteğim var mı – diye söylediğini birkaç defa duydum. 3/43 Bu yüzden de nenemi dünyadaki en mutlu annelerden birisi diye düşünürdüm. 3/44

Bazen biz amca çocukları kendi aramızda kavga ettiğimizde, nenem yanımıza gelip bizi ayırmaya çalışır, birimizi azarlayıp diğerimizi sakinleştirirdi. 3/45 Eğer ayırmaya çalıştığında, dinlemeden kavgaya devam etsek bize kızıp var gücüyle bağırırdı. 3/46

– Allahım... 3/47 Bu kavgaya doymayan köpeklerle bana eziyet edeceğine canımı al daha iyi! – derdi. 3/48 Böyle durumlarda yüzündeki kırışıklar daha da kalınlaşır, küçülüp büzülür, hasret çeker gibiydi. 3/49 Nenemin bu sözlerini ve bu halini gördüğümde korkudan tüm vücudum titrerdi. 3/50 Hemen ayaklarına kapanıp yalvarırcasına özür dileyişim gelirdi. 3/51 Fakat, sadece bu ana bakarak mutsuz olduğunu söyleyemem. 3/52

Nenem benimle küçüklüğümünden beri sırdaştı. 3/53 İkimiz yalnız kaldığımızda eskilerden bahseder, erken dul kaldığını, tek başına üç oğlan bir kızı nasıl yetiştirdiğini anlatırdı. 3/54 Nenemin çektiği zorluklara ve mükemmel sabrına hem duygulanır hem de gurur duyardım. 3/55 Her zaman elimden geldiğince neneme pahalı şeyler almayı, hiçbir şey yaptırtmadan evin başköşesine oturtmayı isterdim. 3/56

Bu düşüncelerimi iyi anlayan babannem: 3/57

– Kuzum, kuzum... 3/58 Senin bu dediklerini duymak benim için bir servettir. 3/59 Kurban olduğum! 3/60 Senin yerin bende ayrı, – diye üzerime titrerdi. 3/61

Nenemle bu sene daha da sırdaş olmaya başladık. 3/62 Yazın bir ayında Asembay’ın evinde yaşadıktan sonra gözlerinin feri kaçmış, biraz halsiz kalmıştı. 3/63 Kimseye çaktırmadan sık sık oflamaya başladı. 3/64 Çocuklar kendi aralarında kavga ettiklerinde eskisinden de beter üzülür “Allahım”, “Off”, diye acı acı beddua ederdi. 3/65

– Allah’ım bunların yaptıklarını göreceğime canımı alsan daha iyi, – derdi üzgün üzgün. 3/66 Bazen ise yün tiftikliyormuş gibi oturup kimseye çaktırmadan gözyaşlarını silerdi. 3/67

Bir akşamüstü bizim eve Marjapiya geldi. 3/68 Evdeki işleri yapıyorken fırlamış gibi kolları sıvalı, bilekleri hamurlu, önlüğü un içinde. 3/69 Ağzındaki sakızı şapırdada şapırdada çiğniyordu. 3/70 Her zamanki gibi haylazlıkla gelip: 3/71

– Teyzem (benim anneme teyze derdi) yiyecek ne tatlısı var acaba, – diye mutfağı kurcalamaya başladı. 3/72 Eline geçtiği her şeyi hevesle ağzına attıktan sonra, diğer odaya girip dolap ve valizleri kurcalamaya başladı. 3/73 Biraz sonra kıkırdayarak elinde bir şeyle çıktı: 3/74

– Teyzem aramasın, bir tanesini ben aldım, – diyerek koştura koştura gitti. 3/75

– Ne yapıyorsun burada akşam akşam, yine neyi götürdün, – diye arkasından bağırان nenemi dinlemedi bile. 3/76

Biraz sonra annem işten gelip (kreşte çalışıyordu) akşam yemeğini hazırlayıp yedikten sonra neneme danışır gibi: 3/77

– Bugün kendime elbise yapmak için kumaş almıştım, onu nasıl yapsam, – diye köşedeki odaya gidip dolabı açtı. 3/78 Açıp altını üstüne getirdikten sonra mutfığa geri döndü. 3/79

– Başka bir yere mi koydunuz, nene? – dedi. 3/80

– Hayır, görmedim, – dedi bir fenalığı sezmiş gibi nenem acıklı bir sesle. 3/81 O anda nenemin ağzı kurumuş, kalın kırışıklıklarına bakılacak gibi değildi. 3/82

– Yaaa, o zaman nereye kayboldu ki? 3/83

Katur kutur elma yiyen kız kadeşim burnunu çekerek: 3/84

– Az önce Majiyya teyze bir şeyi çalıp gitti, – dedi. 3/85 Onu der demez nenem darmadağın oldu. 3/86 Öfkeden morarıp gözü döndü, Marjapiyya’yı yerden yere vurdu. 3/87 Söylemediği şey kalmadı. 3/88 Dişlerini kurcalayan babam sessizce: 3/89

– Yeter artık, o dört metre kumaş babanın kan parası mı, – dedi. Annem ondan beter kızmaya başladı. 3/90 “Senin bu akrabalarından kurtulamadık, ağzımızdan lokmamızı alacaklar, ne yemek yediriyorlar, ne de kıyafet giydiriyorlar”, – diye babama bağırdı. 3/91 En son: 3/92

– Şimdi gelsin, o kadının bacaklarını kıracağım, – diyerek sustu. 3/93

Nenem hiç ses çıkarmadı. 3/94 Avuç kadar olmuş büzülüp kalmıştı. 3/95 Yatağa uzanmadan büzüştüğü halde yatmıştı. 3/96 Gece boyunca uyumadı, hep oflaya puflaya yattı. 3/97 Gecenin bir yarısında sessizce ağladığını hissettim. 3/98 Ama ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi ahırın yanındaki kurumuş tezekleri toplayıp öğlene kadar ekmek yaptı. 3/99 Ondan sonra bana: 3/100

– Öğleden sonra kızılıcık ağacı toplamaya gidelim, at arabasını hazırla, – dedi. 3/101

Nenemle ikimizin en sevdiği an, arabaya binip odun toplamaya gittiğimiz andı. 3/102 Atı yavaş yürütüp nene torun yaşıt sırdaşlar gibi ondan bundan konuşuyor, koyu muhabbet ediyorduk. 3/103 Nenem beni çocuk gibi görmüyor, tam tersine benden teselli bekliyor ve üzüntüsünü anlatıp içindekilerini paylaşıyordu. 3/104

Yazın beyin kaynatacak kadar sıcak bir günüydü. 3/105 Öğleden sonra hava sıcaklığı biraz azalmış gibiydi. 3/106 Ama etraftan kuru, sıcak bir rüzgâr esiyordu. 3/107 Sineklerden rahatsız olan at yavaş yavaş yürümesine rağmen sıılsıklam olmuştu. 3/108 Nenemle ben arabanın üstünde şemsiyeyi açıp gölgede oturuyorduk. 3/109 Gittiğimiz yer Teren vadisindeki kızılıık ağaçlı yamaçtı. Nenem gençken o derin yerde çok kızılıık ağacı kestiğini anlatıyordu. 3/110.

– O zaman oradaki kayanın ucunda kalker kaynatırdık, – diye Teren vadisinin aşağısına mızrak gibi çakılmış mavi taşı gösterdi. 3/111 – İşte onu yakabilmek için kızılıık ağacı kesiyorduk. 3/112 Çocukların hepsi küçüktü. Kösembay onbir, Asembay sekiz, Eselbay ise yeni yürümeye başlamıştı. 3/113 Evde güvenip bırakacağım kimse yoktu, o yüzden her gün üçünü de kendimle getirirdim. 3/114 Her gün bir araba kızılıık ağacı kesip toplardım. Ancak birçok güçlü genç yaptığını yapabiliirdi. 3/115 Akşamları gün boyunca kestiğim kızılıık ağacını dağ gibi arabaya yığıdığım da (o nasıl araba?!) gençler : “Maşallah, sen odun kesmek için yaratılmışsın galiba”, – diye şaşırdı... 3/116

Teren vadisine de geldik. 3/117 Atı, geçidin ön tarafına bırakıp çapalarımızı alarak kızılıık ağacı kesilen yere çıktık. 3/118 İki çapayı omuzuma alıp öne geçtim, babannem ise iki elini arkaya koyup dinlene dinlene çıktı. 3/119 Nefesi daralsa da konuşmaya devam ediyordu. 3/120

– Ah, ah, baya büyümüşler... o yıllar hepsini kesmiştik, –diye büyüüp serpilen ağaca sevindi. 3/121

Tepenin ağaçları gerçekten de gürleşmişti. 3/122 Her biri kırbaç sapı olabilecek kızılıık ağacı, insan boyu kadar olmuş, her bir kökü kucak dolusu odundu. 3/123 Arasından geçmek zordu. 3/124

– Jenişjan, bu yerden başlayalım. 3/125 Eskiden burdan ben, ordan rahmetli Zarkom ve daha ileride de ihtiyar çoban İsabay üçümüz yarıştırdık... 3/126 Bismillah... 3/127 Eyvah, Cenişjan, bu çapa çok hafifmiş, daha ağır olanını ver... 3/128 Evet, böyle

yapmazsak hiç bitiremeyiz evlâdım... 3/129 Nenemin yüzü gençleşmiş gibi başkaca bir gülüş parlayıverdi. 3/130

Farklı farklı, yer yer dökülmüş dişlerini göstererek güldü. 3/131 Ondan sonra ellerine tükürerek çapayı kaldırıp kesmeye başladı. 3/132 Çapayı her kaldırdığında oflama sesleri çıkıyordu. 3/133 Ama o oflama sesleri nenemin tüm hareketlerini hızlandırıyor gibiydi. 3/134 Az vakitte tek başına bir kucak dolusu kızılçık ağacı kesti. 3/135 Kırış kırış yüzünden ter akmaya başladı ve sonunda nefes nefese gelip dinlenmek için oturdu. 3/136

– Çocuğum, biraz dinlen. Fazla yorulma, – dedi bana. 3/137

İkimiz yan yana oturup dinlenirken evden getirdiğimiz ayrıran matarasının kapağını açtık. 3/138 Nenem biraz ekşi, soğuk ayrıranı keyifle yavaş yavaş içti. 3/139 Susuzluğu geçtikten sonra, baş örtüsünün ucuyla ağzını ve alnındaki teri silip bana şefkatle baktı. 3/140

– Gücüm kuvvetim benim, kuzum, – diye saçımı okşadı. 3/141

Biraz kızılçık ağacı kestikten sonra, ikinci defa dinlenmek için oturduğumuzda, nenem bana sır verir gibi konuşmaya başladı. 3/142

– Asembay, senin babanı bir daha görmeyeceğim diye küsmüş, – dedi üzgün sesiyle. 3/143 – Kösembay da insafsız, o köpeğin ne alacağı var. 3/144 Bu yaz yünü iyi kestiği için kolhoz hediye verecekti. 3/145 O arkasından imza atıp hediye kendi almış. Bunu geçen evde duyduğumda çok kızdım: “Biz burada yaz kış demeden malın peşinde perişan olalım, hediye el üstündeki başka biri imza atıp alsın. 3/146 Gidip yönetime şikâyet edeceğim”, – diye söylendi. 3/147 Ben de kızdım: “O muydu değiştiğin köpek. 3/148 Birbirinizi destekleyeceğiniz yerde, bir şey olunca direk şikâyet edeceğim, öyle yapacağım, böyle yapacağım diye düşman olmaya fırsat kolluyorsunuz.”, – diye. 3/149 Kösembay’a sorduğumda: “Aldığım doğru, ama o kadar darılacağını bilmiyordum”, – diyor. 3/150 Ne gerek vardı almaya. 3/151 O köpeğin karakteri karakter değil, nezakatsiz ya. 3/152 Bugün olmasa yarın, büyüğe saygı göstermeden her şeyi yüzüne vursa kalbi kırılır. 3/153 Gönül dediğin bir kere kırılırsa çok kötü ya.... 3/154 Ah, Allah’ım, bunların arasını yapacağım diye öleceğim... 3/155 Hepsinin emdiği bir annenin, yani benim ak sütümdü... 3/156 –

Nenem ağır ağır nefes alıp alınındaki teri sildi. 3/157 Gözleri yorulmuş, yüzü daha da şişmiş, yorgun halde oturup kalmıştı. 3/158

– Marjapiya da insafsız, gece ne yaptığını gördün, anneni kızdırdı. 3/159 Kaç kere dedim o kıza: “Şimdi evin ayrı, yengelerine çok şımarma, abilerinin arasını bozacaksın”, –diye. 3/160 Kulak asmıyor ki. 3/161 Konuşa konuşa çenem düştü. 3/162 Gece annen içini döktü, iyi mi şimdi bu?! 3/163 En azından ben hayattayken araları iyi olsun da ben öldükten sonra ne olursa olsun... 3/164 Allah da beni bunların cehenneminde yakıyor... 3/165 El nerden bilsin: “Maşallah, bu teyzenin çocukları yetim büyümesine rağmen hepsinin işleri yolunda, iyi yerlerde, ne kadar da mutlu kadın», –diyorlar. 3/166 Ben ise bunların köpekçe davranışlarını kimseye belli etmiyorum ki. 3/167 Hangisinin evine uğrarsam uğrayayım: “Gelinlerim küsmesin”, – diye her şeyi (odunla girip külüyle çıkıyorum) yapıyorum. 3/168 Ben onlar için kayın valide değil, sanki köle gibiyim. 3/169 Eskiden zengin köylerde tutulan köleler olurdu ya. 3/170

Nenem ağlamaklı çenesi titriyor, gözlerine dolan sıcak yaşları dökülüyordu. 3/171 Benimse içim sızlıyor, az kalsın ağlayıp neneme sarılacaktım. 3/172 Boğazıma dizilmiş gibi hiçbir söyleyemedim... 3/173

Daha sonra kestiğimiz kızılıcak ağaçlarından kocaman bir araba yaptık. Dağ geçidinde gün batımına kadar dertleştik. 3/174 Eve akşam serinliğinde döndük. 3/175 Kapı önüne kadar gelip odunu arabadan indirdikten sonra eve girdik –Eselbay’ın 13-14 yaşlarındaki büyük oğlu gelmişti. 3/176 Nenem onu kucaklayıp alnından öptü. 3/177

– Küçük burunlum benim, büyüüp delikanlı olmuşsun. 3/178 Kötü baban nerede? Kitaplarını mı kemiriyor? 3/179 Niye gelmedi? – diye art arda soru sordu. 3/180

Bir aydır en küçük oğlunu görmediği için galiba özlemişti. 3/181

–Çok meşgul, –dedi oğlan. 3/182

– Demek meşgul, –diye alaylı tekrar etti nenem. 3/183

– Tatilinin olduğu bir gün buraya arabasıyla kolaylıkla gelip gidebilirdi ya. 3/184

O ara en köşedeki odadan çıkan annem: 3/185

– O küçük gelin, annem bekler diye, hiç olmazsa bir iki şeker bile göndermemiş, – diye söz arasına girdi. 3/186

– Hayır, ne yapacağım şekerlerini, beklemiyorum. 3/187 Kendileri iyi olsun yeter – dedi nenem annemin söylediklerine aldırış etmeden. 3/188.

Annem alay edermiş gibi güldü. 3/189

– Gelininizin eli sıkı olduğunu biliyorsunuz, tabii ki de beklemezsiniz. 3/190 Nenem anneme ters ters baktı ve biraz uzağa gitti. 3/191

– Öyle denir mi hiç, – dedim anneme kızarak. 3/192

–Allah’ım şaka da mı yapamayacağız, – diye gülmüş oldu annem. 3/193 “Şaka”, bu “şakanın neneme ne kadar ağır geldiğini keşke anlayabilseydin, anneciğim! Yoksa aynı şeyler başına gelmeden anlamayacak mısın...” 3/194 Çok kızdım, fakat anneme ne diyeyim. 3/195

Önceden odun toplayıp geldiğimizde bir semaveri tek başına bitirebilirdi. Bugün iki üç bardak çayı zar zor içti. 3/196

– Kalbim sıkışıyor, çay içemiyorum, – dedi. 3/197

Bugün her zamankinden erken uyudu. 3/198 Sabah uyanınca: 3/199

– Kim çekirdek çıtladı? 3/200 Kabuğu boğazıma kaçmış, – diyerek kafasını kaldırdı. 3/201 Ama evimizde çekirdeğin ç’si bile yoktu. 3/202

Yatağında oturup çokça öksürdü. 3/203 Geçsin diye su da getirdik, ama hiç faydası olmadı. 3/204 Sabah kahvaltısını da yapamadı. 3/205 Hemen doktoru çağırdık. 3/206 Nenemin ağzını açıp boğazına baktı. Sonrasında babamı ve annemi yanına çağırıp nenemin durumunun çok ağır olduğunu, gırtlak kanserine yakalandığını söyledi. 3/207 Nenem hastahane de yattı, evde de tedavi gördü. 3/208 Ama hiç iyileşmedi, aksine gittikçe kötüleşti. 3/209 Nenem boğazından bir lokma geçemeyecek hale geldi, çok zayıfladı. 3/210 Bir tek kemikleri kaldı. 3/211 Bu sefer ağzına suyu tatlı kaşığıyla damlatıyorduk. 3/212

Yavaş yavaş nenemin hayatta kalamayacağını farkına varıyorduk. 3/213 Geceleri başında bekliyorduk. 3/214 En son halsiz düştüğünde, öleceğini hissederek Asembay ve Eselbay’a haber göndertip görmek istedi. 3/215 Hemen şehre ve dağda yaşayan

Asembay’a haber gönderdik. 3/216 Öğlene doğru arabayla Eselbay ve ailesi geldi, bir kaç saat sonra Asembay da ailesiyle geldi. 3/217 Hepsi ağlaya ağlaya gelerek nenemin ellerinden öpüp alnından koklayarak etrafına oturdular. 3/218 Herkes iyi dileklerini söyleyip son nefesini verecek annelerine ağlamaklı baktılar. 3/219 Aralarından en hassası Asembay’dı. 3/220

– Anneciğim, Anneciğim... 3/221 Hayallerinle gidiyorsun, neydi arzun, isteğin. –diye ağladı. 3/222 Nenem ona baktı ve ağlama der gibi dudaklarını kıpırdattı. 3/223 Canı çok acıyor olmalı, 3/224 ancak öğleden sonra. 3/225 –Su, – diyebildi. 3/226

Ağzına bir kaç damla su damlattım. 3/227 Kendini biraz daha iyi hissetmiş gibiydi. 3/228 Fısıldayarak: 3/229

– Dışarı çıkarır mısın, –dedi. 3/230

Hepimiz bir ucundan tutup dışarı çıkardık. 3/231 Dinç ve rüzgârsız ılık yaz akşamlarındandı. 3/232 Güneş batmak üzereydi. 3/233 Gökyüzü masmaviydi. 3/234 Nenem, evin tam da önüne oturt der gibi işaret etti. 3/235 Birkaç defa katlanmış halının üzerine oturdu. Dermansız elini alnına götürüp gölge yaptı. 3/236 Bu dünyayı son kez görüyormuş gibi isteksiz, her şeye uzak bakıyordu. 3/237

– Arzun ne anneciğim? – dedi Asembay. 3/238

– Arzum... var, – dedi nenem bitkin sesiyle. 3/239 – Arzum... – Aranızın hep iyi olması... 3/240

Tam bu esnada uzaklardan eski bir şarkı duyuldu. 3/241 Hepimiz irkilerek aynı anda baktık. 3/242 Bir delikanlı gencin gür sesi: 3/243

Gençler bastona dayanmaz, 3/244

Genç kartal tilkiden usanmaz, – diye yankılatarak uzattı. 3/245 Nenem irkilip elini kendine gölge yaparak uzaklara daldı. 3/246

– Bu çok eski bir şarkı, gençliğimizde çıkmıştı, – dedi fısıldayarak. 3/247 – Şarkıyı söyleyen Nabiden galiba. 3/248 Sesi ne kadar güzel. 3/249

Şimdi fark ettik ki köyün diğer tarafındaki yolda iki üç kişi geliyor, şarkıyı söyleyen de onlardan birisiydi. 3/250 Nenem hemen tanıdı. 3/251 Bu sokakta hep şarkı söyleyen Nabiden. 3/252

Çenesi titreyen nenemin gözlerinden bir iki damla bonuk boncuk yaşların kırıışık yüzünün izinden aktığını yeni fark ettim. 3/253 Bunu gördüğümüzde ağlamaya başladık. 3/254

– Anneciğim Anneciğim.. – dedi Asembay ağlaya ağlaya. 3/255

Gün batımından sonra nenemi eve götürebildik. Yine kötüleşmeye başladı. 3/256 Ha öldü, ha ölecek diye dakikalar sayıyorduk. 3/257 Gece olduğunda babam, 3/258 iki kardeşiyle mutfığa gitmişti. 3/259 Biraz sonra Eselbay: 3/260

“Anacığim borcunu nasıl ödeyeceğim, canım... – diye ağlayarak ağıt yakan gür sesi duyuldu. 3/261 Annem aceleyle gidip: 3/262

– Edepsizler, sessiz olun! – diye payladı. 3/263 Ağıt bir an için kesildi, ama çok geçmeden yine ağıt yaktı. 3/264 Babamın ve Asembay’ın gözleri kıpkırmızı olmuş, nenemin yanına gelip oturmuşlardı. 3/265 Ağızlarından alkol kokusu geliyordu. 3/266 Eselbay ise ağlayarak ağıt yakmaya devam ediyor ve mutfaktan çıkmıyordu. 3/267

Nenemin nefesi daha da daraldı. 3/268 Sağ elinden tutan Asembay’ın eşi: “Anneciğim”... – diye ağlayıverdi. 3/269 Ağlarken tekrar tekrar ellerinden öper gibiydi. 3/270 Az ilerde oturan Marjapiya, kuyruğuna basılmış kedi gibi bağırıverdi. 3/271

– Uzak dur, annemin yüzüğünü ben alacağım, – dedi. 3/272

– Hey, kız, yerine otur, – diye ağlayarak söyleyen Asembay’ın eşi yine nenemin eline eğildi. 3/273 Marjapiya, onu itip nenemin eline kendi yapıştı. 3/274 O yine eğilip diliyle nenemin parmağını yalayarak yüzüğü oraya buraya çekiştirdi, ama çıkaramadı. 3/276

Bu ikisinin yaptığı hepsinden daha ağırdı. 3/277 Nenem ise inleyerek zar zor nefes alıyordu. 3/278 Hemen kalktım ve bilek taşı getirdim. 3/279 Orada oturan Marjapiya’nın bağırıp çağırmasına bakmadan itip yüzüğün bir tarafından eğmeye başladım. 3/280 İnce yüzüğü eğince kırıldı. 3/281 7Nenemin parmağından çıkarıp kadınların: 3/282

– Bana ver! 3/283

– Bana ver!.. – demelerine bakmadan pencereden fırlattım. 3/284

Biri arkamdan itti. 3/285 Babamdı. 3/286

–Aptal, o altın yüzüktü, niye attın, – diye kızdı. 3/287 Tam o anda nenemin eli aşağıya düştü. 3/288 – Anneciğim, anneciğim!.. – diyen Asembay’ın acı sesi duyuldu. 3/289 Evin içi gürültülü patırtılı, hengameyle birbirlerine başsağlığı dileyerek hemen kafa şişirip kulakları sağır ettiler. 3/290 Evin önünde oturan komşu dede içeri girdi. Nenemin ellerini ovuşturdu ve gözlerini kapadı. Hemen Kur’an okumaya başladı. 3/291

Ağlamamı dindiremeyip dışarı çıktım. 3/292 Yıldızlar yerlerini değiştirmiş gibi biri aşağıda biri yukarıdaydı. 3/293 Sadece kutup yıldızı aynı yerindeydi. 3/294 Işıl ışıl Venüs gözüktü. 3/295 Tan ağırmaya başladı. 3/296 Evdekiler de dışarı çıkmaya başlamıştı. 3/297 Asembay’ın eşi ve Marjapiya pencerenin önüne gelip yüzüğü aramaya başladı. 3/298

– Jeniscan nereye atmıştın? –diye sordu bana. 3/299 Cevap vermeden geri döndüm. 3/300 Tam arkamdan birisi: 3/301

– Rahmetli, herkes yanında, herkesi görebildi ölmeden önce, – dedi. 3/302 Dönüp baktım, komşu dedeydi. 3/303

Nenemi görmek istedim. 3/304 Eve girdim, perdeyle kapatıp sağ tarafa koymuşlardı. 3/305 Az önce kalabalık olan odada kimse kalmamış, bazıları dışarı çıkmış, diğerleri ise mutfığa girmişti. 3/306

Yavaşça perdeye yaklaştım. 3/307 Tam açacağım sırada nenemin “of” dediğini duymuş gibi oldum. 3/308 Çok korktum ve dışarı çıktım. 3/309

– Çok korkmuşsun çocuğum, ne oldu? – dedi komşu dede. 3/310

– Nenem ofluyor... 3/211

– Yok, mümkün değil, – deyip eve girdi. 3/212 Tekrar Kur’an’dan bir ayet okumaya başladı. Ondan sonra perdeyi açtı. 3/213

– Bak, nenen uyuyor, – dedi. 3/214 Nenem gerçekten de bembeyaz kesilmiş uyuyordu. 3/215 Nenemin ağzı akmış, yüzünde yalnız benim anlayabileceğim bir dargınlık vardı. 3/316

4. RAYGÜL

Yaz sınavının sonuna yaklaşıldığında köyden bir mektup aldım. 4/1 Babam yazmıştı. 4/2 Kısaca sağlıklı olduklarından bahsedip mektubun sonunda şöyle söyledi: “Yavrum, döndüğünde seni arabayla alamayacağım. 4/3 İstasyondan iki-üç km uzaklıkta “Kızıl Tuğ” kolhozunda Jarılğap adında eski bir dostum var. 4/4 Onun evine git. 4/5 Çok iyi insanlardır. 4/6 Eğer onlara haber verirsen, önceden bekleyip seni götüreceklerdir. 4/7 Seni uyarıyorum – büyüklerin karşısında kaba davranma, saygılı davranasın. 4/8 Seni köye Jeken götürecektir. 4/9 O zaman babamın bu mektubuna fazla dikkat etmemiştim. 4/10 Olayların bu mektuptan sonra olacağı kimin aklına gelirdi. 4/11 Jarılğap kim? 4/12 Tanımadığım hangi arkadaşı? 4/13 Bunu düşünmenin hiçbir anlamı yoktu. 4/14 Bir araba gönderme imkânının olmadığını düşünmüştüm. 4/15

Beklediğim son günlerde geldi. 4/16 Yaz stajımı kendi köyümde yapacaktım. 4/17 Bu da bana mutluluk veriyordu. 4/18 Gitmeden bir gün önce bölüm başkanı profesörümüz tarafından kabul edildim. 4/19 O, keyifli zamanlarında gönlünce öğrencileriyle şakalaşan güler yüzlü, konuşkan bir adamdı. 4/20 Beni tebessümle karşıladı. 4/21 Jilette kazıttığı başını iki üç kere eliyle okşadı. 4/22

-Demek, köyüne gideceksin, he? 4/23 İyi yolculuklar. 4/24 Staj zamanını doğru kullan. 4/25 Çok gezme. 4/26 Nasıl, kolхозlarda kızlar çok mu? 4/27 Belki de evlenirsin, he? – diyerek şakayla söze başladı. 4/28

-Evlilik için daha erken, – dedim ben. 4/29

Bu esnada anne ve babamın bu yaz beni baş göz ettirmek için rahatsız edişi, “bir gelin” hakkında bahsettiği mektuplar aklıma gelince biraz utandım. 4/30 – Yiğidim, nasıl da taşı gediğine koydum. Kızarıyorsun ya, ha-ha-ha... 4/31

Yerinden kalkan profesör tüm vücuduyla kahkahayla güldü. 4/32 Lafı değiştirmeye çalıştım. 4/33 Hiçbir alakası olmasa da ağzımdan nasıl çıktığını bilmeden: 4/34

-Stajımı köyümde değil de komşu “Kızıl Tuğ” kolhozunda yapabilir miyim, - diye sordum. 4/35

- Dur, dur, - diye hocam sözümü kesti. 4/36 – “Kızıl Tuğ” mu diyorsun? 4/37 “ Kızıl Tuv”, he?.. 4/38 – Unuttuğu bir şeyi bir anda hatırlamış gibi düşünceye daldı. 4/39 Biraz sonra başını sallayıp: - Kızıl Tuğ’u biliyorum, - dedi. 4/40 – İyi ki söyledin. 4/41 Aklımdan neredeyse çıkacakmış. 4/42 O kolhozda bir sağımcı kız, bilimsel bir tavsiye isteyen mektup göndermişti. 4/43 Cevabını yazmıştım, mektubu alıp kendisine verirsin...4/44

Profesör gömleğinin cebinden katlanmış zarfı bana uzattı. 4/45 Mektubu elime alıp gülümsedim. 4/46 Zarfın üzerine adres yazılmamıştı. 4/47

-Ha, yazmamış mıyım? Acaba, o kızın adresini nereye yazdım? 4/48

O ceplerini, masaların çekmecelerini karıştırmaya başladı. Ama bulamadı. 4/49

-Ya yoksa gerçekten kayıp mı ettim? 4/50 Soyadı neydi?.. 4/51 Unuttum, unuttum... 4/52 Evet, evet, buldum, kızın adı Raygül. 4/53 Unutma, Raygül, hadi, not al. 4/54

Böylece kızın adının yazıldığı mektubu cebime koydum. 4/55 Önceden hiç görmediğim Kızıl Tuğ kolhozuna uğramanın başka bir sebebi daha oldu. 4/56

Küçük tren istasyonunda, geciken yolcular trene biner binmez hareket etti. 4/57 Tren düdüğü var gücüyle bağırdı: “ Güle güle! Güle güle!” diyen tren düdüğünden güç alarak bacasından koyu dumanlar tütüp yayılmaya başladı. 4/58 Az sonra iyice hızlanıp gözden kayboldu. İstasyon sessizliğe geri döndü. 4/59

Bu zamanda güneş tamamen batmıştı. 4/60 Gün boyunca bunaltan sıcaklık dinmiş, hava serinlemeye başlamıştı. 4/61 İstasyonun dışına çıktım. 4/62 Yakın civarda Kızıl Tuv kolhozuna giden yolu soracağım hiç kimse yoktu. 4/63 Kitap dolu, fil kadar ağır valiz gücümü tüketerek çok lanet ettim. 4/64 Tam o sırada kenardaki depo tarafından doru atın çektiği bir araba paldır küldür çıkageldi. 4/65 Koşarak elimi kaldırdım. 4/66 Araba sürücüsü: sarı elbiseli, kısa kollu giyinmiş, tek başına bir kızdı, aniden durdu. 4/67 Saçları dağılmasın diye toplamış olsa gerek, başında ipek yazma vardı. 4/68 Ona Kızıl Tuv kolhozuna giden yolu sordum. 4/69

Kız kara gözleriyle tepeden tırnağa aceleyle süzdükten sonra da: 4/70

- Oturunuz, - dedi, böyle ani bir cevaba mutluluktan olsa gerek, anlamadan şaşırıp kaldım. 4/71

- Gelecekseniz çabuk oturun, para almayacağım, - dedi kız ikinci kez telaşlı sesiyle.
4/72

Arabanın üstünde hoş kokulu iki büyük çuval vardı. 4/73 Arkadaki boş yere valizimi yerleştirip yanına oturdum. 4/74 Benim oturmamı beklemeden arabanın sahibi: 4/75

-Deh! – deyip atın yularını şaklattı. 4/76 At sarsılarak gittiğinde, sırt üstü düşecektim. 4/77 Arkasına dönen kız: - Tutunarak otur, - deyip bağırdı. 4/78 Doru atla aynı tempoda gittik. 4/79

Hemen istasyonun eğri büğrü sokaklarını geride bırakıp henüz tamamlanmamış taş yola çıktık. 4/80 Önümüzde dümdüz bozkır gözüktü. 4/81 Yolun iki tarafında hala orak değmemiş otlu çayırlar vardı. 4/82 Gün batımının kırmızımsı ışığıyla yıkanarak etraftaki ham yeşillik morarmaya başladı. 4/83 Uzaktan büyük görünen ağaçları olan, sık sık birbirine girmiş kalın ağaçlı kolhozun merkezi gözükmeye başladı. 4/84 Doru at hızlı gidiyordu. 4/85 Hayvan yularına vurdurmuyordu. 4/86 Toz gibi kaynayan akşamki sirke sineklerinden dolayı arada sırada gürültüyle soluyup başını sallayarak yola devam ediyordu. 4/87 Ayaklarını atışı çok güzeldi. 4/88

Eğri büğrü taş yolda bir zıplayan bir sallanıp gıcırdayan araba çok rahatsız ediyordu. 4/89 İyice yerleşmeden sarsılıyor, çok rahatsız oluyordum. 4/90 Bunu kızın fark ettiğini biliyordum, atın başını çekip yanındaki yaş ottan biraz ittirdi. 4/91

- Otun yeşiliyle üstüm lekelenecek demezseniz, otun üzerine oturunuz. 4/92

Beklediğimde buydu. 4/93 Kızın yanına gelip oturdum. 4/94 Şimdi kızın boynunda çırpınan ipek fularının ucu, yüzümü çevirdiğimde biraz gıdıkladı. 4/95 Hoş bir lafız getirdi. 4/96 Araba sallandığında omuzlarımız birbirine değdi. 4/97 İlk başta biraz utandım. 4/98 Fakat kız bunun farkına varmadı, 4/99 yavaş yavaş bedenim alıştıktan sonra, omzumu mahsustan sık sık kıza değdirip rahat davranmaya başladım. 4/100

-Atı zorlayarak neden acele ediyorsun, bacım, yavaş gidelim, - dedim. 4/101

-Ne, araba size dokunuyor mu?- dedi. Ben şaşırıp kaldım. 4/102

-Hayır, yok... Tanışalım demek istedim. 4/103

-Ee, tanışıp benimle evlenmek mi istiyorsunuz? Geç kaldınız... 4/104

Kız sert duruşuna geri dönüp, keskin bir şekilde kafasını çevirip yan oturdu. 4/105
Biraz gittikten sonra, atı sürmek isteyerek yulara elimi uzattığımda kız gücendi.
4/106

-Teşekkür ederim, kendim de sürebilirim, - deyip yuları sallamaya devam etti. 4/107
Doru at öncesinden de hızlı dörtnala koştu. Sessiz gidiyorduk. 4/108 Biraz sonra kız
bana mahsus dönüp baktı. 4/109

Üzerime diktiği zeytin gibi gözleri ile azıcık çili vardı. Cılız yüzündeki bana diyen
şaşkınlığı o kadar ki ben bile utandım. 4/110 Biraz gülümser gibi oldu. 4/111

-Yanılmıyorsam, siz damat mı oluyorsunuz? – ondan sonra. 4/112

-Ne diyorsunuz? – dedim hayrete düşerek. 4/113 Kızın yüzü alaylı tekrar gülümsedi.
4/114

-Her zamanki gibi kayın pederinin yanına mı gidiyorsun...4/115

“ Bu kız galiba benimle dalga geçiyor” – diye bundan sonra onunla konuşmayı
uygun bulmadım. 4/116

Kolhoz sokaklarına girdiğimizde güneş batmıştı. Hayvanların otlatılmaktan geri
dönüş zamanıydı. 4/117 Köyün merkezindeki görkemli büyük beyaz bir evin yanına
geldiğimizde, kız arabasını aniden durdurdu. 4/118

-İniniz, bizim köyün muhtarlığı burada, - dedi. 4/119

Teşekkür ederek valizimi aldım. 4/120 Sonra kıza bir defa daha baktım. 4/121
Kızgınlığımı gizleyemediğimi biliyordum, kız güldü. 4/122

-Atı sürmenize izin vermediğim için darılmayın, siz misafirsiniz. 4/123 Yolun
çukurlarını bilmiyorsunuz, - dedi neşeli sesiyle. 4/124 Tekrar güldü. 4/125 İki
yanağının üstünde duru suyun yüzeyinde dalgalanır gibi güzel bir kıpırdama
meydana geldi. 4/126 Böyle bir ufak gülümsemeyi hediye edince kaybolana kadar
yerimden kımıldamadım. 4/127 4/128 4/129 “Heyhat... Huysuz bir kızmışsın” –
diye düşündüm içimden. 4/130 Yavaş yavaş karanlık çökmeye başladı. 4/131 Sakin
bir akşamdı. 4/132 Şimdi köy evlerinin sokaklarını tam seçebiliyordum, bu gece çok
karanlık olacak gibi duruyordu. 4/133 Sokakta önüme ilk çıkan birinden Jarılğap’ın
evini sordum, sigara içerek üstü kiremitlerle yapılmış küçük bir eve yaklaştım. 4/134

Kapının önündeki keçe kalpaklı yaşlı adam ata bineceği sırada beni görünce durdu. 4/135 Selam verip yanına gittim. 4/136 Yaşlı adam sağ elindeki kalın örülmüş kamçısını gri cepkeninin arkasından sıkı bağlanmış, geniş, gümüş kemerine kısıtırıp bana dikkatle baktı. 4/137 Bana asık suratlı bir adam gibi geldi. 4/138 Gücü kuvveti de yerinde olsa gerek. 4/139 Sol beline astığı kementin ucu gözüme ilişti, erkek deveyi öldürebilecek kadar uzun ve kalındı. 4/140 Gerçekten de Abay zamanındaki Abılğazı'nın siyah kemendi gibiydi. 4/141

-Hmm, yolun açık olsun, yavrum? 4/142

- Aksakallı Jarılğap'ı arıyorum, - dedim. 4/143

- Hoş geldin, Jarılğap'ın nesi oluyorsun? 4/144

Ben şaşırıp kaldım, biraz duraksadıktan sonra adımları soyadımı söyledim. 4/145

İhtiyar, kalın sakalını bir kez sıvazladı. 4/146

-İyi, iyi... Bahsettiğin o Jarılğap benim. 4/147

Ondan sonra beni sınıyormuş gibi tepeden tırnağı süzdü ve koca vücuduyla evin tarafına döndü. 4/148

-Hey! Ultuwğan, hey Ultuwğan! – diye seslendi. 4/149

Evden yavaş yavaş başına taktığı kuş tüyü gibi bembeyaz yazmayı örten uzun boylu, sarı, yaşlı bir kadın çıktı. 4/150

-Bu çocuğu görüyor musun? – dedi Jarılğap ihtiyar kafasıyla beni işaret ederek. 4/151 Ultuwğan yaklaşp, tanıdığı kişiyi samimiyetle karşıladı. 4/152

Yaşlı karı koca bir süre kendi aralarında fısıldayarak konuştular. 4/153

“ Bugünün gençlerinin böyle aniden çıkıp gelmesine ne dersin.” – diyen yaşlı adamın sözleri kulağıma geldi. 4/154 Sonra yaşlı adam bana dönüp: 4/155

-İyi, iyi, - dedi bir anlık diyecek bir sözü yokmuş gibi. 4/156

- Yavrum, eve giriver. Ben tarlalara bir bakıp geleyim... 4/157 Hey, kadın bu çocuğa kımız ver, susamıştır. 4/158 Yemeğini de hazırla. 4/159 Sigara dumanını burnundan çıkardığına bakılırsa bu çocukla arkadaş olmak yanlış olmaz, kadın. 4/160 İçkiyi de unutmayasın. 4/161

Son sözleriyle bana laf mı sokuyordu. 4/162 Büyüklerin yanında sigara içmenin saygısızlık olduğunu anlayınca sigarayı yere atıp ezdim. 4/163

İhtiyar Jarılğap ata kolayca binip gece karanlığını örtünerek yola çıktı. 4/164 Ultuwğan nene ağırbaşlı, misafirperver biriydi. 4/165 Bana çok nazik davranmaya çalıştı. Sıcak suyu hazırlayıp havlu getirdi. 4/166 Yıkandıktan sonra eve girdim. 4/167 Giriş kısmı bana sade göründü. 4/168 Kapısı perdeli köşedeki odaya geçtim. 4/169 En köşedeki beyaz yatağın kenarına nakış işlenmiş, girişin sol köşesinde kitaplar, parfüm ve ayna konulmuş bir masa vardı. 4/170 Mor desenli keçenin üzerine oyulmuş kızıl bir kilim yere serilmişti. 4/171

Ultuwğan nene farklı kumaşlardan dikilmiş güzel minderler serdi. 4/172

Oturup konuşarak kımız içtik. 4/173 İhtiyar kadın kendi durumlarından bahsetti. 4/174

- Orta halli ihtiyar karı kocayız. 4/175 Halk arasında birinin önünde, diğerinin arkasında yaşayıp gidiyoruz. 4/176 Aramızda rahat büyüyen tek yavrumuz geçen sene liseyi bitirdi, şimdi sağımıcı olarak çalışıyor. 4/177 İnsanlara yaygarayı basan güçlümüz o, - diyerek Ultuwğan nene söz arasında gülerek övgüyle kızından bahsetti. 4/178

Fakat nenenin iki sözünden birinde kızından bahsetmesi hoşuna gitmedi. 4/179 Az sonra o karşı odaya gitti. 4/180 Yatağa yaslandığımda içip geçmiş uyuyakalmıştım. 4/181 Ne kadar uyukladığımı bilmiyorum, birdenbire yanan ışığın parlamasına uyandım. 4/182 Biri perde arkasından gizlice bakıp başını geri çevirdi. 4/183 Kolunu uzatıp ışığı tekrar kapattı. 4/184 Bunun sonrasında da koridorda Ultuwğan neneyle birinin konuştukları duyuluyordu. 4/185 Sanırım kızı olsa gerek. 4/186

- Anne, misafiriniz beni sınamış olabilir, - dedi kız neşeli sesiyle. 4/187 – Biraz önce istasyona gittiğimde bu adam benim arabamla geldi. 4/188

- Allah kahretmesin, ne diyorsun, konuştunuz mu yoksa?! 4/189

- Yok, yol boyunca çok keyifsizdim, delikanlınızın sözünü dinleyecek halim bile yoktu. 4/190

“Hoppala, bu kız ne diyor?” – diye hayretler içinde kalıyorum. 4/191 Düşüncelerimi onların konuşmaları kesti. 4/192

-Hepsi Juman abinin inatçılığından. 4/193 Ne kendisi biliyor, ne de bilenleri dinliyor. 4/194

- Hayır, Juman'a tekrar kalın kafalı dediler mi? 4/195

- Hayır, anne, sağılacak sığırları gece de otlatmaya çıkaralım dedik, buna itiraz ediyor. 4/196

- Ne diyorsun, gece sığırlar otlatılır mıymış? 4/197 Kız annesinin şaşkın bakmasına zevkle güldü. 4/198

- Bak, Juman abi de sizin gibi. 4/199 İyi otlatılır. 4/200

Kız annesine gece otlatma hakkında ayrıntılı olarak açıklamaya başladı. 4/201
Uluwğan nene kızının hızlı hızlı konuşmalarını hayranlıkla dinledi. 4/202

Şimdi de kızı gece tüm gençleri toplayıp sığır otlatmaya gideceğini söyledi. 4/203

-Hayır, evde misafir varken gezmek de ne? – dedi annesi hoşuna gitmeyerek. 4/204

- Anne, ne diyorsun. 4/205 Gezmeye gitmeyeceğim, sığır otlatmaya gideceğiz. 4/206

- Çoban var, baksın. 4/207 Niçin para alıyor? 4/208

- Anne ya, anne, - dedi kız, - Söylesem, tekrar kızacaksın. 4/209

- Kızacağıım elbette. 4/210 Yeter bu kadar çabaladığın sen erkek değilsin, farkında mısın? 4/211 Gülme, bu sözün gülünecek bir yanı yok. 4/212 Bu zamana kadar çabaladığın kâfi. 4/213 Yeter...4/214

Uluwğan nene son sözlerini yükselterek sertçe söyledi. 4/215

- Anne, alçak sesle konuş, misafire ayıp oluyor... 4/216 Bu kızın annesi şirret, nasıl bir insan demez mi. 4/217 – Kızın yavaşça gülümseyerek fısıltılı sözleri net duyuldu. 4/218

Bir süre koridor sessizliğe büründü. 4/219 At nallarının sesi kapı önünde durdu. 4/220 Biri attan inerek adım sesleri duyuldu. Ayaklarına taş bağlamış gibi tak-tuk basarak koridora girdi. 4/221 Şamata tekrar başladı. 4/222 Gelen ihtiyar Jarılğap'tı. 4/223

Biraz sonra yattığım odaya girdi. 4/224

-Ee, yiğidim, kaldır başını, hadi şimdi konuşalım... 4/225

İhtiyar okulumun nasıl gittiğini, bitirdiğinde ne olacağını ayrıntılı bir şekilde sordu. 4/226 Sözün arasında kolhozdan da bahsediyordu. 4/225 Şimdi kolhoz başkanlığına iyi eğitim almış kişilerin geçtiğini kızıma kanıtlıyorum. 4/228

- Her şey bilimde, - diye düşündü. 4/229 – Geçen sonbaharda yeni bir başkan seçtik. 4/230 Nasıl oldu diye sor?! 4/231 Toplantıya il birinci sekreterinin kendisi geldi. 4/232 Biz tabii ki de önceki eski başkanımızın gitmesine karşı çıktık. 4/233 Fakat komünistler ile komsomollar sırayla konuşup nihayetinde, Juman'ın (eski başkandan bahsediyorum) çoğalan görevlerini yönetemeyeceğini ve eğitimsizliği üzerine ısrar edip görevinden aldı. 4/234 Kimi seçtik? 4/235 Burada bir yıl önce mezun olan senin gibi genç bir ziraatçı. 4/236 Kolhoza çekidüzen veremeyecek dedik. 4/237 Ama öyle olmadı. 4/238 İlimin adı bilimmiş. 4/239 Kendisinin de elinden her iş geliyor. 4/240 Kolhozumuzun ayağı taşa değmedi, her şey güzel oldu... 4/241 Gördün mü?... 4/242 Babandan onun gibi okuduğunu duyduğumda mutlu oldum. 4/243 Nasıl, bitirdikten sonra başkan olmayı düşünüyor musun? – diye şakayla karışık kahkahalarla güldü. 4/244

İhtiyar Jarılgap atı otlatmaya çıktıktan biraz sonra odaya kızı girdi. 4/245 Arabanın üstündeki gibi değildi. 4/246 Üzerinde fileli kahverengi bir elbise, ayağına da bot giymişti. 4/247 Vücudu öncekinden daha güzel görünüyordu. Saçlarını gevşek örerek sırtına atmıştı. 4/248

- İyi dinlendiniz mi? – dedi gülümseyerek. 4/249

- Teşekkürler, çok iyi dinlendim. 4/250

- Bulantınız geçti mi? – dedi gülümseyerek. 4/251

- İyi, - dedim, ne kadar çekinsem de gizlemeye çalıştım. 4/252 Bundan sonraki sözlerimi de ağırbaşlılıkla söyledim: 4/253

- Bacım, size baktığımda iyi birine benziyorsunuz, fakat bir insana saygı göstermeyi bilmiyormuşsunuz. 4/254

Münasip bir şekilde söylesem de sözlerimin ona ağır geldiğini biliyordum, yüzündeki gülümseme birden kayboldu. 4/255

- Peki ya siz? – dedi sözümü kesmiş gibi, - siz de utansanız olmaz mı... 4/256 Öğrencisiniz...4/257

Ondan sonra dışardan gelen ihtiyar Jarılgap: 4/258

- Ya, sen ne yapıyorsun burada! – diyerek kızının sözünü kesti. 4/259

Yemekte anne ve babası olmasa kızın ağzından tek bir kelime çıkmayacaktı. 4/260

Bana kızgın gibiydi. 4/261 Zaman zaman dışardan bir işaret bekliyormuş gibi

sabırsızlanıyordu. 4/262 Yakın yerden nazlı bir ıslık duyunca kız yerinden kalktı.

4/263 İhtiyar Jarılgap elindeki kâseyi masanın üzerine vurdu. 4/264

- Dişlerin dökülsün, bu ıslık çalan da kimmiş, - dedi sinirlenerek. 4/265

Kız gözünün ucuyla babasına baktıktan sonra, dışarı çıkmanın bir yolunu

bulamayınca öteki odaya gitti. 4/266 ıslık uzun süre durmadı. 4/267 Sadece dışardan

birinin: “ Hey! Bu kim” – diye öksürerek çıkan sesinden sonra ıslık durdu. 4/268

- İyi akşamlar, - dedi kapı tarafından hırıltıyla çıkan cansız ses. 4/269 Uzun boylu,

vücutuyla değil göbeğiyle soluk soluğa nefes alan şişman adam lambanın ışığından

bulanık görünüyordu. 4/270 İhtiyar Jarılgap karısına yaklaştı. 4/271

- Vay, hoş geldin Juman, masaya otur. 4/272

Juman başını uzatıp odaya göz attıktan ve dışarıya çıkıp tükürdükten sonra tam

köşeye gelip oturdu. 4/273

O keyfi için demir kaşıkla tabağı tıkırdatıp ağzına değdirmese yemek yediği belli

olmazdı. 4/274 Oturduğunda göğsünden hırıltı çıktığı için akciğer hastası olsa gerek.

4/275 Giydiği kıyafetin pahalılığına bakarak bilgili biri olduğu anlaşılıyordu. 4/276

İhtiyar Jarılgap ile kendi aralarında tahılların durumu hakkında konuşuyorlardı.

4/277

- Bu çocuk? – dedi az sonra Juman bana bakarak. 4/278

- Bu çocuk, - dedi ihtiyar Jarılgap onun sözünü tekrarladi, - Bizim oğlumuz. 4/279

İkisi de sözlerinin sonunu getirmese de benim hakkımda ortak düşüncelerinin olduğu

fark ediliyordu. 4/280 Juman çay doldurup höpürdeterek yudumladı. 4/281

- İhtiyar, ben kabıma sığamıyorum, üzgün geldim, - dedi ondan sonra Juman içini

çekerek. 4/282 – Bak, yemin ederim, bu yaşıma kadar ne büyüğü ne de küçüğü

birbirinden ayırmadım. 4/283 Bilmiyorum, insanlara yaptığım iyilikler önüme

kötülük olarak çıkıyor. 4/284

İhtiyar Jarılğap yüzü düşerek başını önüne eğmiş kafasını sallıyordu. 4/285

- Ne söyleyeyim, bu yıl iyisiyle kötüsüyle geçse de halkın abisi oldum. 4/286
Savaşın sonra kolhoz yere çakılmış durumdayken bugünlere gelmesinde benim de
katkım olduğunu düşünüyorum. 4/287 Hangi başkan benim gibi kolхозda
çalışanlarıyla iyi geçindi, söylesenize Allah aşkına? 4/288

İhtiyar Jarılğap'ın söyledikleri tekrar aklıma geldi. 4/289 “Kızıl Tuğ” kolhozunun
önceki başkanının bu olduğunu anladım. 4/290

- Şimdi de beni çiftlikten de kovmaya çalışıyorlar... 4/291

- Yapma! – dedi ihtiyar Jarılğap şaşkınlıkla kafasını kaldırıp. 4/292

- Öyle ihtiyar, - Juman yapmacık gülmüş oldu. 4/293 – “Eğitimin yok, zoolog
değilsin, çiftliği yönetemezsin”, - dedi. 4/294

- Hadi ya, süt veren inekleri getiren sen değil miydin? – dedi Ultuwğan nene
dayanamayarak. 4/295

- Ne yaparsınız, emeğimin kıymetini bilemediler. 4/296

- Senin bir işe yaramadığını kim söylüyor? – dedi ihtiyar Jarılğap. 4/297 Juman
hemen cevap vermedi. 4/298 Soğuyan çayını içindeki demiyle beraber bir yudumda
içti. 4/299 Nefes alışması öncesinden de ağırlaşmaya başladı. 4/300

- Gençler, - dedi biraz sonra, - başka biri olsa neyse... 4/301 Düne kadar saçlarını
okşayıp kendim yetiştirdiğim Raygül... 4/302 Bugün benimle tartışıp istasyona kendi
gitti. 4/303

Şimdi üçü de sessiz kaldı. 4/304 Kızın adını duyduğumda, profesörün yolladığı
mektubu hatırladım. 4/305 Biraz sonra kendiniz bilirsiniz der gibi hınçla çıkıp gitti.
4/306

- Kızım, - dedi ihtiyar Jarılğap seslenerek. Öteki odadan ses çıkmadı. 4/307

- Kızım! – dedi bir kez daha, bu sefer de hiç ses seda yok. 4/308

- Ya, yerin altına mı girdin, neredesin Raygül! – diye bağırdı. 4/309 - Köşedeki
odanın perdesini hızla çekip beti benzi atmış kız çıktı. 4/310

- Baba, - dedi kısık bir sesle, - Beni dinledikten sonra azarlasanız. 4/311

Bu arada Ultuwğan nene de: 4/312

- Ya, ne oldu , - diyen sakın sesi duyuldu. 4/313

İhtiyar Jarılğap beni gözünün ucuyla süzdükten sonra, bir kelime bile etmedi. 4/314

Benim derin sessizliği bozmamın zamanı gelmişti. 4/315

- Raygül, bizim profesöre mektup yazan siz değil miydiniz? – diye sordum. 4/316

Kız aniden bana döndü. 4/317 Genişleyen yaş dolu gözleri parıldadı, çatılmaya hazır kaşları titriyordu. 4/318

- Ben...4/319

Böylece Raygül'ü de bulmuş oldum. 4/320 Hocamın selamını söyleyip mektubunu

verdim. 4/321 Raygül, önce inanmamış gibi mektubu açmadan elinde defalarca evirip çevirdi. 4/322

- Adres yok. 4/323

Çabuk çabuk okumaya başladı. 4/324

- Profesörün kendisi yazmış, - dedi hayranlıkla bakakalan annesiyle babasına. 4/325

– Anne diyorum, mektubun nasıl başladığına baksana: “Raygül, bence sen şımarık bir çocuk olmalısın...” 4/326 bana şımarık çocuk dedi. 4/327 Anne, bana şımarığım diyordun. 4/328 Ne iyi insanmış...4/329

Büyük sevinci odaya sığmıyormuş gibi Raygül koşarak dışarıya çıktı. 4/330

Raygül'ün anne ve babası hiçbir şey anlamadan ağzı açık kalakaldı. 4/331

- Yine ne oldu? - dedi biraz sonra ihtiyar Jarılğap. 4/332

- Biraz önce bahsedilen büyük bir adamdan mektup gelmiş herhalde,- dedi yaşlı kadın. 4/333

- İyi! 4/334

İhtiyar Jarılğap sinirliydi. 4/335 Çatılmış uzun kaşları gözlerine düşmüştü. 4/336

- Bu çocuğa yatak hazırla, ondan sonra kızını bul! – diye karısına emir verdi. 4/337 – Mutluluğun da yeri var...4/338

- Birazdan kendisi gelir. 4/339 Büyüdüğünü söylüyoruz, fakat hala çocuk gibi, -diye söylendi telaşlanan Ultuwğan nene. 4/340

Biraz hava almak için dışarı çıktım. 4/341 Yaz ayının en zifiri gecesi idi. 4/342 Bu gece de olduğu gibi gökyüzündeki yıldızlar seyrekti. 4/343 Okşayan serin esinti. 4/344 Dışarının serin havası. 4/345 Derin bir nefes alıp canın nereye isterse oraya gitmek istiyorsun, 4/346 köyün dışından, uzaklardan şarkı duyuluyor. 4/347 Zifiri karanlık gecede şarkı ne güzel! 4/348 Sadece uykudaki bozkır değil, bütün gökyüzü de şarkıya eşlik ediyordu. 4/349 Şarkının yıldızları eritmiş gibi süzülüp (akıp), tam başıma yetişecekken yok oluyordu. 4/350 Bazen kızlar ve erkeklerin neşeli şamataları, yankılanan gülüşleri tam olarak duyuluyordu. 4/351

- Şımarığım, sesini seviyorum...4/352

Az ötede biraz önce kızını aramaya çıkan Ultuwğan nene de şarkıyı dinliyormuş. 4/353

Yatağımı yukarıdaki odaya kurmuştu. 4/354 Eskisi gibi değil, vücudum mu canlandı, yoksa köyün gençlerinin neşeli eğlencesi mi gönlümü okşadı, o yüzden mi yatasım gelmedi? 4/355 Biraz sonra kızıyla birlikte Ultuwğan nene de geldi. 4/356 Niye böyle olduğunu ben de bilmiyorum, Raygül'ün gelişine çok mutlu oldum. 4/357

- Seviyor musunuz? – dedi girdiğinde bir avuç bozkır çiçeğini vererek. 4/358 Tutkuyla koklayıp önüme koydu. 4/359 – Mektubu getirdiğiniz için topladım. 4/360

Şimdi yüzünde önceki gibi kaba ve inatçılığın izi yoktu. 4/361 Vücudundan bozkır çiçeklerinin hoş kokusu esiyordu. 4/362 Kızarmış parlayan yüzüne, iki yanağının üstündeki oyuk güzel hortumlarına bakakaldım. 4/363 Utanmış olacak ki kaşlarını çattı. 4/364

Aklıma araba üzerindeki sözü geldi. 4/365

- Raygül, bana niçin damat dedin? – diye sordum. 4/366

Raygül, önce bana kurnazca gülümsedikten sonra, gerçekten hiçbir şeyden habersiz olduğuma inanınca tereddütte kaldı. 4/367

- Siz gerçekten bilmiyor musunuz? – dedi fısıldayarak, - İlginçmiş, ben de sizin fotoğrafınız da var. 4/368

- Raygül, şimdi uyu, - dedi o sırada koridordaki annesi. 4/369 – Sabahleyin kalkamazsın. 4/370 – Raygül koridora çıkan kapının önünde aniden döndü. 4/371

- Duyacaksınız, - dedi. 4/372 Biraz durduktan sonra fısıltıyla: 4/373 - Bir dahaki gelişinizde direk çiftliğe geliniz, - dedi. 4/374

Sabah kahvaltısından sonra gideceğimi söyledim. 4/375 Ultuwğan nene bir gün kalmama razı olmadı. 4/376

- Yavrum, evine gitmek için neden acele ediyorsun. 4/377 İki üç gün daha misafir kalsan, - dedi sonrasında. 4/378

- Tekrar geleceğim, nene, her şey yolundaysa daha çok geleceğim. 4/379 Raygül ile işim var... 4/380

- Evet, gel oğlum. 4/381 Bizim de baktığımız bir kız. 4/382 Onun geleceğini düşünüyoruz. 4/383 Geldiğinde ona biraz akıl ver. 4/384 Bir tanecik nazlı kızımızın şımarıklığı daha geçmedi. 4/385

Kapı önünde dün gece ihtiyar Jarılğap'ın kendi bindiği atı benim için eyerlemişti. 4/386 İhtiyar, atı çözüp önüme getirince karşı çıkmama bakmadan, kollarımdan tutup kendi bindirdi. 4/387

- İstedığın zaman gel, oğlum. 4/388 Yabancı değilsin, burası da senin evin sayılır. 4/389 Dünürlere selam söyle, - dedi tekrar yaşlı kadın. 4/390 Henüz hava ısınmamışken, dörtnala gidiyordum. 4/391 Yol boyunca düşüne düşüne hiçbir cevap bulamadım. 4/392 Babamın “eski dostum” ve bu kişilerin de “dünür” demesi ne demek? 4/393 Hiçbir zaman duymadığım hangi dünür? 4/394 Nasıl duymadım? 4/395

Köye geldikten birkaç hafta sonra, bir pazar sabahı sözünü açtım. 4/396 Babam atı hazırlamış... 4/397 çayırılığa bakmaya gidecek. 4/398 Annem sabah erkenden kolhoz fırınından (o ekmek pişiriciydi) sabah çayına yumurta sürülmüş ılık küçük ekmekler getirirdi. 4/399 Çay içerken babamdan bana bir at vermenin mümkün olup olmayacağını sordum. 4/400

- Nereye gideceksin? 4/401

- Kızıl Tuğkolhozuna, - dedim stajımın durumunu açıklayarak. 4/402

- Bugün tatil günü ya, gitsen, - dedi annem de onaylayıp, - Nereye gideceğini söylemiyor, o, Jarılğap'ın evine gidecek. 4/403

Bana muğlak gelen olayı sormamın tam zamanıydı. 4/404

- Onlar geçenlerde size dünür dedi, hangi taraftan dünür oluyorsunuz? – diye sordum. 4/405

Babam ne diyeceğini şaşırdı. 4/406 Annem ise başını çevirirken babama bir mimik yaptı. 4/407 Masanın altından babamı dürttüğünü fark ettim. 4/408 Düşünen babam boğazını temizleyip: 4/409

- Oğlum, - diyerek söze daha önce duymadığım başka bir sesle başladı. 4/410 – Eski geleneklere göre çocuğa eşini anne ve babası bulurmuş. 4/411 Ancak bu zamanda o eski gelenek kalmadı. 4/412 Annenle ve biz, doğru görürsün, ya da görmezsin sana kalmış, okulun iki yıl sonra biteceğinden Jarılğap’ın kızını almaya sözleştik. 4/413 Kızı kötü biri değil. 4/414 Büyüklerin kıymetini biliyor. 4/415 Sadece birbirinizle anlaşmanız önemli. 4/416

Ondan sonrası belliydi. 4/417 Babamın söylediklerini sessizce dinledim, fakat hiçbir şey demedim. 4/418 Ne diyeceğimi ben de bilmiyordum. 4/419

Eğer annem ve babam başka bir durumda böyle konuşsaydı, ben onları suçlayıp azarlardım. 4/420 Şimdi bu sözleri dinlemek istiyordum. 4/421 Gizlemeye gerek yok, Raygül çok hoşuma gidiyor. 4/422 Kimse yokken “ Raygül, - diye fısıldayarak tam önümde duruyormuş gibi, - Sana şımarığım demeye izin ver.” 4/423

Geçen günlerde fısıltıyla çağıran Raygül’ün sesi kulağımdan hiç çıkmıyor. 4/424

“Kızıl Tuğ” kolhozuna gittiğimde birden süt ürünleri çiftliğine döndüm. 4/425 Küçük kapıya atı bağlayıp yayan gitmek gerekiyordu. 4/426 Kapının girişinde geniş bir alan vardı. 4/427 Kızıl kum dökülü taşlı yollar uzayıp gidiyordu. 4/428 Otlatılmaktan dönen sığırlar serin yere çöküp geviş getiriyordu. 4/429 Beyaz önlüklerini rüzgârın savurduğu sağımcılar aceleyle oraya buraya gidiyordu. 4/430 Raygül’ü göremedim. 4/431

Bir kadına sorduğumda gözlerini faltaşı gibi açıp bana bakmıştı. 4/432

- Neden bu, Raygül’ü arayan erkekler bu kadar çoğaldı, - dedi homurdanarak. 4/433 “Ne erkeği?” dedim dargınlıkla. 4/434 Ayaküstü kıskançlık da ortaya çıktı. 4/435

Kadın beni köşedeki küçük beyaz eve yolladı. 4/436

Evin girişine girdiğimde köşedeki odadan işitilen sözlere şahit olup kapının önünde durdum. 4/437

- Raygül, - dedi yavaşça bir erkek sesi, - Bugün işten sonra seninle konuşmaya geldim... 4/438 Ne oldu? 4/439 Altı günden beri geceleri kapının önünde bekliyorum, sürekli ısıklık çalıyorum. 4/440 Niye çıkmıyorsun? 4/441 Yoksa benimle buluşmak istemiyor musun? 4/442

- Evet, yüzün asık geldiğinde ne konuşacağını anlamıştım, - dedi kızın neşeli sesi. 4/443 - Bana bak. 4/444 Daha ne söyleyeceksin? Söyle. 4/445

- Raygül, - dedi erkek öncekinden de kısık sesle, - anne ve babanın seni sözlendirdiği doğru mu? 4/446

- Elbette, doğru. 4/447 Ayrıca bu yıl sonbahara kadar evleneceğiz de. 4/448 Biliyor musun kiminle, önceki profesörden mektup getiren öğrenciyle...4/449

- Evet, - dedi içini çekerek erkek, - O öğrenci, eğitilmiş, ama ben basit bir traktör sürücüsüyüm. 4/450 Ne diyeyim, kendin bilirsin...4/451

Sandalyenin gıcirtısından yerinden kalktığını fark ettim. 4/452

- Ädil, - dedi kız şimdi ciddi bir sesle. 4/453 – Dur, önce dinle! 4/454 Kendim mi çıkmıyorum sanıyorsun. 4/455 Babam bugünlerde çok sinirli, hatta işe bile zor gönderiyor. 4/456 Hepsi o öğrenci yüzünden... 4/457 Bizim evde bir gece kaldı, bir de mektup getirdi. 4/458 Ben ona: “Okumuş, eğitilmiş, iyi bir adamsın, evleneceğin kızı anne-babanın aramasından utanmıyor musun?” – diye söylemeye çalıştım, fakat fırsat bulamadım. 4/459 Bir dahaki gelişinizde çiftliğe gelin dedim. 4/460 Gelirse söyleyeceğim: “Doğru, size saygı duyuyorum, fakat...4/461

Bundan sonraki sözleri duyduğumda çok üzüldüğümünden nefesim kesildi. 4/462 Burada kalmaya tahammülüm kalmadı. 4/463 Hemen gitmek için kuvvetimi topladım. 4/464

Olayları baştan aşağı düşündüm. 4/465 Raygül ile ikimizin arasındaki ilişkiyi ölçüp biçtim, söylediği sözleri düşündüm. 4/466 Evet, aramızda neredeyse hiç konuşma geçmemiş. 4/467 Eğer mektubu vermeden önce babası olmasaydı, o bana doğrudan sert bir şekilde söyleyecekti. 4/468 “ Utanmıyor musunuz, öğrencisiniz...” diye beni suçlayan yüzü aklıma geldi. 4/469

Dış kapıdan çıktığımda, ortadaki kolhoz bürosu tarafından “müjde” diyen iki çocuk koşarak geliyordu. 4/470 Beni birine benzetti galiba: 4/471

- Âdil abi, müjde, Raygül teyzeye ilden telgraf...4/472

Yanıma yaklaşıp bana baktı. 4/473

Çocukları çıktığım eve gönderdim. 4/474 “Hoşça kal, Raygül”. 4/475 Buluşmaya cesaretim kalmadı, ikinci defa buluşamadığımıza üzüldüm. 4/476 Çaresiz, geldiğim yoldan köye dörtlale gittim. 4/477

... Yaz stajım bittiğinde, geri dönüşte il merkezine uğradım. 4/478 Serinlemeye başlayan yaz ayının bir günüydü. 4/479 Dinlenme parkında gezerken il öncülerinin saygı anıtıyla karşılaştım. 4/480 Gözlerim fotoğrafların arasında duran kıza ilişkin donakaldım. 4/481 Gevşek örülü kalın saçlarını öne atmış, zeytin gözlerini genişçe açarak bir şeye şaşırmış gibi bakmıştı. 4/482 Bu her zamanki sureti gözümün önünden hiç gitmeyen Raygül’dü. 4/483

SONUÇ

Halkın sevgisini ve takdirini kazanmış ve Kazak edebiyatında kıymetli bir yer edinmiş olan Sayın Murabekov'un "Juvsan İyisi", "Basında Üşqaranıñ", "Ananıñ Armanı" ve "Raygül" adlı hikâyeleri çalışmamızın bel kemiğini oluşturmaktadır. Sayın Muratbekov, kendi hayatından yola çıkarak o dönemki Kazak halkının yaşayışını, içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermesi bakımından dikkate değer bir şahsiyettir. Dönemini estetik kaygılar içerisinde tüm çıplaklığıyla yansıtmaya ve bunu gelecek nesile aktararak Kazak Türklerinin tarihini, kültürünü, dönemin dilini muhafaza etmiş ve âdeta bir miras bekçiliği hüviyetine bürünmüştür. Eserlerinde köy temasını çokça işlemiş olan yazar, şüphesiz ki kendi hayatından kesitler sunmaktadır. Bu eserler incelendiğinde Sayın Muratbekov'un dil üslubunun renkliliğine ve zenginliğine tanık olunmuştur. İncelemiş olduğumuz metinde çoğunluğunu Arapça, ve Farsça oluşturmak üzere, çok nadir olarak birkaç Rusça ve Fransızca kelimeye rastlanılmıştır. Görülmeye değerdir ki birkaç kelime haricinde alıntı kelimelerin neredeyse tamamı Kazak Türkçesinin ses uyumuna tabi olmuştur. Eserlerinde yabancı kelimelere fazla yer vermeyişi Sayın Muratbekov'un dilinin arı bir Türkçeden meydana geldiğini ve halkın diliyle eserler verdiğinin bir göstergesidir. Bu onun Kazak Türkçesine ne denli vakıf olduğunun ve dilinin bir o kadar canlı ve zengin olduğunun kanıtıdır. Yazarın bir başka yönü ise alışılmadık kelimeleri, alışılmadık kelimelerle bir uyum havuzuna sokmasıdır. İlk bakışta alelade duran kelimeler gibi görülse de Sayın Muratbekov'un gözü ve kulağı yormayan yeni söyleyiş tarzlarını bulmada hiç zorlanmadığını ve bunları ustaca eserlerinin içerisinde eriterek bambaşka bir hitap bulduğunu gözler önüne sermektedir. Sıfatları yoğun bir şekilde kullanan Sayın Muratbekov, sıfatlarla okuyucunun gözlerinde bir tablo çizmekte ve edebiyatın mistik dünyasına yolculuğa göndermektedir. Yaptığı yeni betimleme yolları dikkate alınacak olursa Kazak Türkçesi ve edebiyatının daha da zenginleşmesine katkı sağladığını söyleyebiliriz.

Sayın Muratbekov, dilde en az çaba yarasına bağlıdır. Metin içerisinde rastladığımız "bop - bolup" gibi kelimelerle sıkça karşılaşmıştı. İncelediğimiz metni gramer açısından incelediğimizde, yazarın birkaç yapı haricinde hemen hemen tüm gramer yapılarını kullandığını görmekteyiz. Sayın Muratbekov, yapım eklerini işlek bir şekilde kullanmaktadır. İsimden isim türeten eklerden 23, fiilden isim türeten

eklerden 23, isimden fiil türeten eklerden 14 ve son olarak da fiilden fiil türeten eklerden 10'una rastlanılmıştır. Yazar, zarfları en az sıfatlar kadar çok kullanmaktadır. İncelediğimiz metinde pek çok zarf çeşidiyle karşılaşmıştır.

Sayın Muratbekov'un eserlerini incelediğimizde edat kullanımına önem verdiğini ve bunu çok iyi kullandığını görmekteyiz. Yazarın fiil kullanımına gelecek olursak metin içerisinde tam bir uyum içinde kullanıldığını söyleyebiliriz. Sayın Muratbekov, neredeyse tüm bildirme kiplerini kullanmıştır. Sayın Muratbekov'un hikâyelerini fiillerde birleşik çekimler olarak incelediğimizde hikâyeye ve rivayetin birkaç örneği dışında kullanılmış olduğunu, fakat eser içerisinde birleşik şart çekimini hiç kullanmadığını görmekteyiz.

Sayın Muratbekov'un dört hikâyesini de tahlil ettiğimizde yazarın hem kahraman bakış açılı anlatım hem de hâkim bakış açılı anlatım kullandığını görürüz. Genellikle tek zincirli olay örgüsünü kullanır. Hikâyenin zamanları olarak kabataslak İkinci Dünya Savaşı sonrası diyebiliriz. Hikâyeler mekan olarak köyde geçmektedir. Çok az olarak il ve ilçeden bahseder.

Yaptığımız bu çalışmayla Sayın Muratbekov'un eserlerini Türkiye Türkçesine kazandırmak, yazarın ve Kazak Türkçesinin dil zenginliğini göstermek amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- BANGUOĞLU, Tahsin, Türkçenin Grameri, İstanbul, 1974
- BİRAY, Nergis, AYAN, Ekrem, ERCİLASUN, Güljanat K., Çağdaş Kazak Türkçesi Ses- Şekil- Cümle Bilgisi Metinler, İstanbul 2015.
- BİRGEĞİL, M. Kaya, Türkçe Dilbilgisi, İstanbul 1984.
- BORANBAYEVA, Ş. K., Sayın Muratbekov – Angime Janrının Şeberi, L.N. Gumilev Atındaki Ewrazıya Ulttıq Universiteti, Habarşı, No. 2 (38), Astana, 2004, s. 53
- BOZKURT, Fuat, Türklerin Dili, Ankara 2002.
- BULAK, Şahap, Karşılaştırmalı Tarihi Türk Yazı Dilleri Grameri, İstanbul 2017.
- BURAN, Ahmet, ALKAYA, Ercan, Çağdaş Türk Yazı Dilleri 3, Ankara 2019.
- DEMİR, Nurettin, YILMAZ, Emine, Türk Dili El Kitabı, Ankara, 2005.
- DOĞAN, Oğuz ve KOÇ, Kenan, Kazak Türkçesi Grameri, İstanbul 2013.
- DOĞAN, Oğuz, Kazak Türkçesi Fonetigi, İstanbul 2015.
- EKER, Süer, Çağdaş Türk Dili, Ankara 2019.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, Türk Lehçeleri Grameri, Ankara 2012.
- ERGİN, Muharrem, Üniversiteler İçin Türk Dili, İstanbul 2009.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 2009.
- GANİEV, (A.) F. Bugünkü Tatar Türkçesi Söz Yapımı, Ankara 2013.
- GÜLENSOY, Tuncay, Türkçe El Kitabı, Ankara 2010.
- GÜNEŞ, Sezai, Türk Dili Bilgisi, İzmir 1997.
- HİZMETLİ, Sabri, “Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü”, İstem, Sayı 17, 2011.
- ISKAKOVA, G.K., Sayın Muratbayov Biyobliyografiya (Kurastırıcı:, jauaptı redaktoru Abugalieva K.K.), Almatı 1998.
- JUMAŞEVA, Kayırnisa, KAMŞIGER, Sayat Kazakstan Jazwşıları, Almatı 2009.
- KARAAĞAÇ, Günay, Türkçenin Dil Bilgisi, Ankara 2013.
- KARA, Mehmet, Türkmen Türkçesi Grameri, Ankara 2005.
- KARATAEVA, M., Körkemdik Kilit-Şeberlik, Almatı 1985.
- Kazakistan Adebieti, Entsklopediyalık Anıktamalık, Arwna Baspası, Almatı 2005.
- KORKMAZ, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, Ankara 2014.
- MAMESEYİTOV, T., Zerdelik Aynası. Almatı, 1988.

Multimediyalık Adistemelik Kural, Sayın Muratbekov – 80 jıl, Ömir Jırın Şerte Bilgen, 2014.

MURATBEKOV, Sayın, Jusan İyisi, Povester, Ängimeler, Astana, 2010.

MURATBEKOVA, K., Sayın Muratbekov Şıgarmaları (1. Tom). Almatı 2013.

MURATBEKOVA, K., Sayın Muratbekov Şıgarmaları (3. Tom). Almatı 2013

ÖNER, Mustafa, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Ankara, 1998.

ÖZKAN, Nevzat, Türk Dilinin Yurtları, Ankara, 2002

POMOLTSEVA, E. A., İSKAKOVA, D., Sayın Muratbekovtın Şıgarmaşılığı, “Juwsan İyisi” men “Basında Üşqaranıñ”, Taraz, 2014.

SEBZECİOĞLU Turgay, Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi, İstanbul 2017.

SELEN, Nevin, Söyleyiş Sesbilimi Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi, Ankara 1979.

SERİKKALİULI, Z., Dünietanu Danalığı, Almatı 1994.

SEREBRENNİKOV, B.A., GADJİEVA, N., Z., Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri, Ankara 2011.

TEKİN, Talat, Orhon Yazıtları, Ankara 2014.

Tölen Kawpınbayulu, Sayın Muratbekov Turalı Söz, Kazak Adebietü Gazeti, 12-18 Tamız, 2011,

SÖYLEMEZ, Orhan, Kazaklar (Dil ve Edebiyat), İstanbul 2002.

SÖZLÜKLER

ALKAYA, Buran, Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü, Ankara 2015.

PEKACAR, Çetin, Kumuk Türkçesi Sözlüğü, Ankara 2011.

TAVKUL, Ufuk, Karaçay-Malkar Sözlüğü, Ankara 2000.

YUDAYİN, K., K, Kırgız Sözlüğü, Ankara 2011.

KOÇ, K. ve BAYNİYAZOV A. ve BAŞKAPAN V. Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Almatı 2012.

KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara 1992.